

**МУАССИСАИ ДАВЛАТИИ ТАЪЛИМИИ «ДОНИШКАДАИ
ДАВЛАТИИ ФАРҲАНГ ВА САНЪАТИ ТОҶИКИСТОН БА НОМИ
МИРЗО ТУРСУНЗОДА»**

ТДУ 16 (575.3) «1960/1990»

ТКБ 78.5 (2Т)

Н 72

Бо ҳукуки дастнавис

НОДИРЗОДА САЙЗАРОБ САЙАЛИ

**ТАҲАВВУЛ ВА РУШДИ РАВАНДҲОИ БИБЛИОГРАФИЯИ
ТОҶИК ДАР ЗАМОНИ ШУРАВӢ (солҳои 1960-1990): ДАСТОВАРДҲО
ВА МУШКИЛОТ**

ДИССЕРТАТСИЯ

барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа PhD, доктор аз рӯи
ихтисоси 6D091000 – Кори китобдорӣ (6D091001 – Китобхонашиносӣ,
библиографишиносӣ ва китобшиносӣ)

Рохбари илмӣ:

номзади илмҳои педагогӣ,
дотсент Шосайдзода С.Ҳ.

Душанбе – 2025

МУНДАРИЧА

Номгӯи ихтисораҳо.....	3
Муқаддима.....	4

БОБИ I. ПАЙДОИШ, ТАҲАВВУЛ ВА РУШДИ НАЗАРИЯ ВА АМАЛИЯИ БИБЛИОГРАФИЯИ ТОЧИК

ДАР СОЛҲОИ 1960-1990.....	23
----------------------------------	-----------

1.1. Заминаҳои пайдоиш, таҳаввул ва рушди назарияи библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1990.....	23
1.2. Фаъолияти Палатаи китобҳои Тоҷикистон ҳамчун маркази библиографияи давлатӣ дар солҳои 1960-1990.....	57
Хулосаи боби якум	91

БОБИ II. РАВАНДҲОИ ТАҲАВВУЛ ВА РУШДИ БИБЛИОГРАФИЯИ ИЛМӢ-ӢРИРАСОН ВА ТАВСИЯВИИ ТОЧИК

ДАР СОЛҲОИ 1960-1990.....	93
----------------------------------	-----------

2.1. Рушди библиографияи илмӣ-Ӣрирасони тоҷик дар солҳои 1960-1990.....	93
2.2. Равандҳои рушди библиографияи тавсиявии тоҷик дар солҳои 1960-1990.....	127
Хулосаи боби дуюм	143

ХУЛОСА.....	146
--------------------	------------

РӢӢХАТИ АДАБИӢТ.....	156
-----------------------------	------------

Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия	192
---	------------

Замимаҳо.....	196
----------------------	------------

НОМГӢИ ИХТИСОРАӢО

АБК – Абонементи байни китобхонаҳо

АМСБРСК – ХКТ – Агентии миллии Созмони байналмилалӣ
рақамгузории стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон

ББТ – Библиографияи библиографияи Тоҷикистон

ВФ ҶТ – Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон

ДМБ – Дастгоҳи маълумотдиҳӣ-библиографӣ

ДДФСТ – Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати

Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода

ИҶШС – Иттифоқи ҷумҳуриҳои шуравии сотсиалистӣ

КДПТ – Китобхонаи давлатии патентӣ-техникӣ

КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ – Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба
номи Абулқосим Фирдавсӣ

КДБҶ ба номи М. Миршакар – Китобхонаи давлатии бачагонаи
ҷумҳуриявии ба номи Мирсаид Миршакар

КИ ДМТ – Китобхонаи илмӣи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

КМ ҲКИШ – Комитети марказии Ҳизби коммунистии
Иттифоқи Шуравӣ

КМИ ба номи И. Ганди АМИТ – Китобхонаи марказии илмӣи ба
номи Индира Гандии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон

КМТ – Китобхонаи миллии Тоҷикистон

КҶИТТ – Китобхонаи ҷумҳуриявии илмӣ-тиббӣи Тоҷикистон

ПДКТ – Палатаи давлатии китобҳои Тоҷикистон

ПИТФИ – Пажуҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот

РСС Тоҷикистон – Республикаи Советии Сотсиалистии Тоҷикистон

СМК – Системаи марказонидашудаи китобхонаҳо

ҶТ – Ҷумҳурии Тоҷикистон

ҶШС Тоҷикистон – Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Омӯзиши марҳилаҳои мухталифи таърих, ҳифзу гиромидошти хотираи таърихӣ ва огоҳ будан аз ҳақиқати таърихӣ бевосита ба раванди худшиносии миллӣ шароит муҳайё месозад. Дар ин хусус Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон басо бамаврид таъкид кардаанд: «Дар давраи муосир, ки густариш додани равандҳои ташаккул ва таҳкими худшиносӣ ва ваҳдати миллӣ аз ҷумлаи вазифаҳои муҳимтарини ҳаёти ҷомеаи мо мебошад, ниёзмандии мардуми кишварамон ба эҳё ва барқарор кардани хотираи таърихӣ, осори фарҳангӣ ва илмӣ гузаштаи халқамон беш аз пеш эҳсос мегардад» [127].

Воқеан, баъд аз пош хӯрдани Иттиҳоди Шуравӣ ва таъсисёбии Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил Тоҷикистон низ чун дигар кишварҳои пасошуравӣ истиқлолият ба даст оварда, дар сохтмони ҷомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявӣ қадамҳои устувор гузошт. Ин раванд тақозо намуд, ки арзишҳои илмиву адабӣ ва фарҳангии замони шуравӣ бо дарназардошти талаботи даврони соҳибистиклолӣ таҷдиди назар шаванд. Дар ин робита таваҷҷуҳ ба омӯзиши таъриху фарҳанги халқи тоҷик афзуда, дар заминаи он таҳқиқи давраҳои ташаккул ва рушди библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1990-ум мубрамиятро касб кард ва имкон дод, ки муҳаққиқону муаррихон ба саҳифаҳои таърихи гузаштаву имрӯза, дастоварду проблемаҳо ва норасоиҳо аз нуқтаи назари нав назар афканданд.

Таҳқиқи вазъи пажӯҳиши мавзуи интиҳобшуда нишон дод, ки то кунун дар илми таърихи библиографияи тоҷик марҳилаҳои ташаккул, инкишоф ва мушкилоту дастовардҳои библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1990-уми асри XX мавриди омӯзиши ҳамаҷониба қарор нагирифтааст. Илова бар ин, аксарияти асарҳои доир ба мавзӯи ихтисосдошта аз ҷиҳати мазмуну муҳтаво кӯҳна шуда, ба саволҳои гузашташуда посухҳои мувофиқ намедиханд. Аз ин рӯ, таҳқиқи

марҳилаҳои ташаккул ва инкишофи библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1990-ум саривақтӣ буда, барои муайян намудани дурнамои рушди библиография чӣ аз ҷиҳати иҷтимоӣ ва чӣ аз ҷиҳати таърихӣ аҳаммияти илмӣ амалиро доро мебошад.

Муҳим будани таҳқиқи мавзуи мазкур боз дар он зоҳир мегардад, ки мавриди омӯзишу баррасӣ қарор гирифтани таҷрибаи фаъолияти библиографияи китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ дар солҳои 1960-1990-уми асри XX барои асоснокнамоии таърихи падидаи марҳилаҳои инкишофи назария ва амалияи библиографияи тоҷик шароит фароҳам оварда, ҷиҳати муайяну мушаххас намудани мушкилоту дастовардҳо ва дурнамои рушди он мусоидат менамояд.

Ҳамзамон, мубрамияти таҳқиқот дар баррасӣ ва таҳқиқи масоили зерин зоҳир мегардад:

– якум, мавриди омӯзишу ҷамъбасти қарор гирифтани фаъолияти библиографияи китобхонаҳо ва марказҳои библиографияи Тоҷикистони шуравӣ дар самти китобноманигорӣ осори ҷопӣ барои таърихнигорӣ давраҳои асосии рушди библиографияи тоҷик ҳамчун асос замина мегузорад;

– дуюм, бори нахуст фаъолияти муассисаҳои давлатӣ, ки тибқи қонунгузорӣ ҷумҳурии нусхаҳои ҳатмӣ ҳуҷҷатҳоро дар ин солҳо қабулу баҳисобгирӣ ва нигоҳдорӣ мекунанд ҳамчун ҷузъи ҷудонашавандаи низоми библиографияи миллии тоҷик баррасӣ мешавад;

– сеюм, таҳқиқот барои муайян намудани арзиш ва мавқеи тафаккури библиографӣ дар инкишофи назария ва амалияи соҳа, мусоидат менамояд;

– чаҳорум, омӯзиш ва таҳқиқи осори библиографияи дар солҳои 60-90-уми асри XX интишорёфта барои таснифи дастурҳои библиографӣ аз рӯйи мазмун, намуд, шакл ва жанр шароит муҳайё месозад;

– панҷум, таҳлили нашрияҳои библиографӣ ҷиҳати муайян ва муқоиса намудани вазъи воқеии наشري китоб дар ҷумҳури ва инъикоси он дар дастурҳои библиографӣ мусоидат менамояд.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Доир ба масоили таҳқиқот аз ҷониби олимони рус: О.П. Коршунов, М.Г. Вохрышева, А.И. Барсук, Д.Ю. Теплов, М.А. Брискман, Д.Я. Коготков, Э.К. Беспалова, И.Г. Моргенштерн, Б.Т. Уткин, А.А. Гречихин, Г.Л. Левин, муҳаққиқи белорус В.Е. Леончиков, муҳаққиқи туркман А. Язбердыев ва олимони тоҷик: Р. Шарофзода, А.Ҳ. Раҳимов, Н.А. Сайфулина, Г.А. Мушеёв, С.Р. Муҳиддинов, А.Ю. Юнусов, Ш.К. Тошев (Комилзода), Қ.Б. Бӯриев (Қ. Абдурахимзода), Л.Г. Козырева, З.М. Шевченко, Қ. Авғонов (Қ. Ғуломзода), С. Ғуломшоев, мутахассисони варзидаи соҳаи китобдори тоҷик Р.О. Талман, Л.В. Турсунова, Г.Б. Маҳмудов ва дигарон асарҳои ҷудогона ва мақолаҳои зиёди илмӣ таълиф шудааст.

Аз ҷумла, дар таҳқиқоти мо, тақя ба асарҳои олимони рус А.И. Барсук [27] ва М.Г. Вохрышева [46] ҷиҳати ҷудо кардани унсурҳои нисбатан устувор дар гурӯҳбандии навъҳои библиография: библиографияи давлатӣ, илмӣ-ёрирасон ва тавсиявӣ, ки ин «сегона» аз ҷониби онҳо ва дигар олимони рус пешниҳод шудааст, ҳамчун варианти маъмултарини таснифи намудҳои библиография аз рӯи таъйини ҷамъиятӣ пазируфта шуд.

Дар Тоҷикистон доир ба масъалаҳои библиографияи тоҷик, аз ҷумла таърихи библиографияи тоҷик дар даврони шуравӣ рисолаҳои номзодии Р. Шарофзода, А. Раҳимов, Ш. Тошев (Ш. Комилзода), С. Муаззазов, С. Муҳиддинов ва Қ. Бӯриев (Қ. Абдурахимзода) бахшида шудаанд.

Дар рисолаи номзодии Р. Шарофзода [345] бори нахуст масоили назарияи библиографияи адабӣ ва адабиётшиносии тоҷик мавриди баррасӣ қарор гирифта, вижагиҳои инъикоси адабиёти бадеӣ ва

адабиётшиносӣ дар дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасон ва тавсиявии то солҳои 60-уми асри XX интишорёфта, таҳқиқ шудаанд.

Дар рисолаи номзодии А. Раҳимов [341] тамоми шаклу намуд ва жанри дастурҳои библиографии то солҳои 70-ум асри XX нашршуда оид ба илмҳои ҷомеашиносӣ мавриди таҳлил қарор гирифтаанд.

Рисолаи номзодии Ш. Тошев (Комилзода) [342] ба яке аз масъалаҳои мубрами библиографишиносии тоҷик – библиографияи адабиёт барои қўдакону наврасон мансуб буда, дар он бори нахуст китобномаҳои барои мактаббачагон ва роҳбарони хониши онҳо (волидайн, мураббияҳои боғчаҳо, омӯзгорон, китобдорон) таъйиншуда, мавриди омӯзиш ва таҳқиқ қарор гирифтааст.

Масъалаҳои коркарди таваққуфҳои худкори кории библиограф-коршинос дар шароити китобхонаҳои илмӣ-техникӣ дар рисолаи номзодии С. Муаззазов мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст [339].

Муҳаққиқ С. Муҳиддинов дар рисолаи номзодии худ [340] ҷанбаҳои фарҳангӣ-таърихӣ ва назариявӣ-услубии библиографинамоии минётурҳои форсӣ-тоҷикиро мавриди баррасӣ қарор дода, бо дарназардошти муҳимияти объекти таҳқиқот бештар падидоии дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасони санъатшиносиро ба риштаи таҳқиқ кашидааст.

Дар рисолаи номзодии С. Ғуломшоев [333], ки ба таҳқиқи таърихи китобхонаҳои ВМКБ алоқаманд аст, муҳаққиқ танҳо дастурҳои библиографии марбут ба минтақаи Бадахшонро мавриди таҳлил қарор додааст.

Масъалаи таҳқиқи таърихи таъсисёбии Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таҳаввули он дар давраи солҳои 1933-2013 дар рисолаи номзодии муҳаққиқ М. Мамадазимова [338] мавриди арзёбӣ қарор гирифтааст. Дар зербоби 3-юми боби дуюми диссертатсия муҳаққиқ нақши китобхонаро дар тарбияи шаҳрвандони мамлакат бисёр муҳим арзёбӣ карда, дар бораи фаъолияти библиографии китобхона дар самти таҳияи рӯйхатҳои тавсиявии адабиёт, нишондиҳандаҳои

библиографӣ, ташкили картотекаҳои мавзӯӣ ва иҷрои маълумотномаҳои библиографӣ маълумот додааст. Ҳамзамон, дар ин зербоби рисола муҳаққиқ қайд менамояд, ки китобхона ба хотири қонеъ намудани талаботи иттилоотии сохтмончиёни неругоҳҳои обӣ-барқии ҷумҳурӣ аз соли 1962 силсилаи дастурҳои библиографиро таҳти унвони «НОБ-ҳои Тоҷикистон» нашр менамояд [338, с.141-142].

Бо вучуди ин, дар рисолаҳои мазкур, ки масоили библиографинамоии адабиёти риштаҳои мухталифи илмро дар даври шуравӣ баррасӣ мекунанд, ба таври мушаххас марҳилаҳои ташаккул ва инкишофи библиографияи давлатӣ, илмӣ-ёрирасон ва тавсиявии тоҷик дар давраи солҳои 1960-1990 мавриди омӯзиш қарор нагирифтаанд. Инчунин, дар таҳқиқоти анҷомёфта вазъи воқеии фаъолияти библиографии китобхонаҳои калонтарини ҷумҳурӣ ва марказҳои библиографӣ дар таҳияву интишори кулли дастурҳои библиографӣ дар солҳои 1960-1990 таҳлил нашудаанд.

Маълумоти бештар оид ба фаъолияти библиографии китобхонаҳои мамлакат ва марказҳои библиографӣ дар солҳои 1960-1990 дар рисолаи номзодии Қ. Бӯриев (Қ. Абдурахимзода) ва асару мақолаҳои ӯ арзёбӣ шудаанд. Рисола [332] дар заминаи омӯзиши осори ҷопӣ ва ғайриҷопӣ таҳлили манбаҳои библиографӣ, таърихи библиографияи кишоварзии тоҷик аз замонҳои қадим то охири солҳои 80-уми асри XX мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Муҳаққиқ минбаъд низ ба омӯзишу таҳқиқи давраҳои алоҳидаи рушди на танҳо библиографияи кишоварзии тоҷик, балки библиографияи умумии тоҷик дар даври шуравӣ таваҷҷуҳи амиқ зоҳир карда, тавассути асару мақолаҳои ҷудогона [40; 41; 79, с.468-558] мазмуну мундариҷаи библиографияи умумимиллии тоҷикро бо ӯ рангин гардондааст. Аз ҷумла, дар мақолаи «Рушди библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1980-уми асри XX» [79, с.468-513] Қ. Бӯриев оид ба дастурҳои библиографии илмӣ-ёрирасони ҷориву тарҷеӣ ва тавсиявии Палатаи давлатии китобҳо (ҳоло Агентии миллии Созмони

байналмилалии рақамгузории стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон (минбаъд АМСБРСК – ХКТ), Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи Абулқосим Фирдавсӣ (ҳоло Китобхонаи миллии Тоҷикистон), Китобхонаи марказии илмӣ ба номи Индира Гандии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон (минбаъд КМИ ба номи И. Ганди АМИТ), Китобхонаи илмӣ Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон ба номи В.И. Ленин (ҳоло Донишгоҳи миллии Тоҷикистон), Китобхонаи таърихӣ ва илмӣ кишоварзии Донишкадаи давлатии хоҷагии қишлоқи Тоҷикистон, Китобхонаи илмӣ тиббӣ Донишкадаи давлатии тиббӣ Тоҷикистон ва дигар марказҳои библиографӣ, маълумот дода, тавачҷуҳи олимони соҳаро ба омӯзиши масъалаҳои то ҳол таҳқиқнашуда ҷалб намудааст. Аз ҷумла ӯ чунин ишора кардааст: «фаъолияти библиографии аксарияти китобхонаҳои соҳавии Пажуҳишгоҳҳои илмӣ тадқиқоти низоми Академияи улум ва академияҳои соҳавӣ», то имрӯз аз нигоҳи илмӣ библиография омӯхта нашудаанд [79, с.509-510]. Муҳаққиқ Қ. Бӯриев [79, с.514-558] ин матлабро дар мақолаи дигари худ тақвият бахшида, дар заминаи таҳлили китобномаҳои тӯли солҳои 1980-1991 интишорёфта, ба хулосае омадааст, ки фаъолияти библиографӣ дар солҳои 80-уми асри XX новобаста аз мушкилоти мавҷуда рушд кардааст ва ба инкишофи он ҳафт омил мусоидат намудааст: якум, муттамарказонидани китобхонаҳои ҷумҳурӣ ва қавигардони фаъолияти шуъбаҳои библиографии китобхонаҳои ноҳиявӣ ва дар онҳо таъсис додани гӯшаҳои кишваршиносӣ; дуюм, тақвияти заминаи моддӣ техникаи китобхонаҳо; сеюм аз ҷониби марказҳои бузургтарини библиографӣ дар ҷумҳурӣ, аз қабили КДҶ ба номи Фирдавсӣ ҷоннок шудани роҳбарии методӣ библиографӣ ба тамоми китобхонаҳои оммавии ҷумҳурӣ ва барои онҳо таҳияву дастрас кардани дастурҳои гуногуни методӣ библиографӣ, роҳномаву ёддоштҳо ва санадҳои меъёрий; чорум баланд бардоштани малакаи касбии библиографии китобдорони китобхонаҳои ноҳиявӣ ва деҳот тавассути истифодаи

«Нақшаҳои тақвимӣ»-и нашриётҳо ва рӯйхатҳои адабиёти нави китобхонаҳову марказҳои иттилоотӣ; панҷум, истифодаи муназзами системаи дастурҳои библиографияи ҷорӣ ва тарҷеӣ дар хизматрасонии библиографӣ ва ташкили чорабиниҳои гуногуни китобдорӣ; шашум, ташкили семинар ва курсҳои тақмили ихтисос, расонидани ёрии методӣ аз ҷониби мутахассисони касбӣ ба китобдорон ва библиографони китобхонаҳои ноҳиявӣ ва деҳот; ҳафтум, омода намоем мутахассисони касбӣ аз ҷониби макотиби миёнаи касбӣ ва олии китобдорӣ ватанию хориҷӣ [79, с. 550-552].

Таҳлили осори Қ. Бӯриев, ки аз нигоҳи фарогирии давраи таҳқиқот ба мавзӯи интихобкардаи мо бештар қаробат дошта, фаъолияти библиографияи китобхонаҳо ва марказҳои библиографиро дар солҳои 1960-1990 баррасӣ менамояд, нишон дод, ки воқеан муҳаққиқ дар пажӯҳишу гурӯҳбандии силсилаи дастурҳои библиографияи дар солҳои 1960-1990 нашршуда, кӯшиши зиёд ба харҷ додааст ва оид ба рушди минбаъдаи фаъолияти библиографияи китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ, андешаҳои ҷолиб баён кардааст. Дар баробари ин, қобили зикр аст, ки дар асару мақолаҳои муҳаққиқ Қ. Бӯриев ба таҳлили мазмуну муҳтавои дастурҳои библиографӣ аз нигоҳи баҳодиҳии библиографияи осори пешниҳодшуда, маҳакҳои асосии интихоб ва хостагирии адабиёт, тавсифнигорӣ ва вежагиҳои он бо дарназардошти таъйини мақсад ва хонандагии дастурҳо, дастоварду камбудии осори библиографӣ, ба қадри кофӣ таваҷҷуҳ зоҳир карда нашудааст.

Оид ба таҳқиқи масъалаҳои библиографияи миллӣ ва фаъолияти Палатаи давлатии китобҳои ҷумҳурӣ мақолаҳои ҷудогонаи мутахассисону муҳаққиқони соҳа бахшида шудаанд [34; 35, 37; 79; 80; 81; 88; 92; 98; 101; 102; 104; 108; 109; 110; 112; 114; 115; 118; 119; 122; 123; 134;].

Ҳамзамон, масъалаҳои марбут ба рушди библиографияи давлатӣ, илмӣ-ёрирасон ва тавсиявии тоҷик, инъикоси воқеии ҳудро дар китобҳои дарсӣ ва воситаҳои таълимии «Библиографияи адабии тоҷик» [86],

«Библиографишиносӣ» [62], «Фаъолияти библиографӣ дар китобхонаҳо» [23], «Библиографияи адабиёт барои кӯдакон ва наврасон» [57], «Библиографияи кишоварзии тоҷик» [43], «Библиографияи адабиёти кишваршиносӣ» [67] пайдо намудаанд. Дар ин дарсномаҳо таваҷҷуҳи муаллифон бештар ба омӯзиши масъалаҳои таърих, назария ва услуби библиографинамоии адабиёт бо дарназардошти хусусиятҳои умумӣ ва соҳавии библиографияи тоҷик зоҳир карда шудааст.

Таҳқиқи масъалаҳои мубрами илми библиографишиносии тоҷик дар маҷмуаҳои илмии Китобхонаи миллии Тоҷикистон (минбаъд КМТ) [28; 44; 53; 54; 55; 69], Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода [31], АМСБРСК – ХКТ [34; 35; 36; 37], Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот (минбаъд ПИТФИ), мавриди арзёбӣ қарор гирифтаанд.

Аз ҷумла дар силсилакитоби ПИТФИ «Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон» масъалаҳои муҳимми назариявӣ ва амалии библиографияи тоҷик ва хусусиятҳои хоси рушди намудҳои гуногуни дастурҳои библиографӣ мавриди омӯзиш ва баррасӣ қарор гирифтаанд. То имруз дар 9 шумораи ин силсила 72 мақола ва 6 тақриз чоп шудааст [74; 75; 76; 77; 78; 79; 80; 81; 82].

Масъалаҳои библиографияи миллии тоҷик ҳамзамон инъикоси худро дар саҳифаҳои маҷаллаи тахассусии «Китобдор» низ ёфтаанд. Дар 11 шумораи маҷаллаи «Китобдор» (солҳои 2006-2015) 14 мақола доир ба масоили таърих, назария ва амалии библиографияи тоҷик, ташкили дастгоҳи маълумотӣ-библиографӣ, услуби таҳияи китобномаҳо, хизматрасонии библиографӣ, истифодаи дастурҳои библиографӣ дар роҳбарии хониш ва омӯзишу тарғиби донишҳои библиографӣ ба таъъ расиданд. Аз ҷумла мақолаҳои «История развития таджикской библиографической информации» [133], «Библиография илмию ёрирасон ва тавсиявӣ барои кӯдакон ва наврасон» [99], «Вижагиҳои феҳристнигории нусхаҳои хаттӣ» [94] ва ғайраҳо чоп шуданд.

Ҳамин тавр, омӯзиши ҳамаҷонибаи манбаҳои марбут ба мавзӯи нишон дод, ки то имрӯз мавзуи мавриди назар қарордодашуда, бахусус таърихи библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1990 мавриди таҳқиқ қарор нагирифтаанд. Аз ин рӯ, таҳқиқоти диссертатсионии «Таҳаввул ва рушди равандҳои библиографияи тоҷик дар замони шуравӣ (солҳои 1960-1990): дастовардҳо ва мушкилот» чиҳати ҳалли масъалаҳои ҷойдошта шароит муҳайё сохта ба рушди назария ва амалияи библиографияи тоҷик мусоидат намояд.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ бо «Самтҳои афзалиятноки таҳқиқоти илмӣ ва илмию техникаӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025» (қарори Ҳукумати ҚТ аз 26.09.2020, № 503), принсипҳои асосии рушди «Стратегияи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030» (қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1.12.2016, № 636), «Барномаи давлатии рушди муассисаҳои фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021–2025» (қарори Ҳукумати ҚТ аз 03.04.2021, № 115) робита дошта, чиҳати татбиқи бандҳои дахлдори он мусоидат мекунад.

Ҳамзамон, диссертатсия дар доираи корҳои илмӣ-таҳқиқии кафедраи китобхонашиносӣ ва библиографишиносии МДТ «ДДФСТ ба номи М.Турсунзода», мавзуи илмӣ «Таҳқиқи илмӣ бойгонии «Палатаи китоби Тоҷикистон», созмондиҳии репертуари мукаммали китоби миллий, феҳрасти электронии «Китоби Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва «Матбуоти даврии Ҷумҳурии Тоҷикистон» барои солҳои 2017-2021» дар назди Муассисаи давлатии «Агентии миллии Созмони байналмилалӣ рақамгузории стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон» иҷро гардидааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот: таҳқиқи равандҳои таҳаввул ва рушди библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1990 ва муайяннамоии дурнамои рушди он дар замони ҳозира.

Вазифаҳои таҳқиқот:

- омӯзиши заминаҳои ташаккул, рушд ва таҳаввули библиографишини тоҷик дар даврони шуравӣ (солҳои 1960-1990);
- таҳлили маҳсулоти библиографии дар солҳои 1960-1990 интишорёфта ва таснифи он аз рӯйи мазмун, намуд, шакл ва жанри дастурҳои библиографӣ;
- таҳқиқи заминаҳои таҳаввул ва рушди библиографияи давлатии тоҷик дар солҳои 1960-1990;
- омӯзиши давраҳои эҳё ва инкишофи библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик;
- таҳқиқи самтҳои асосии рушди библиографияи тавсиявии тоҷик дар замони шуравӣ;
- ҷамъоварӣ, коркард ва мураттабсозии нишондиҳандаи библиографии тарҷеъии «Библиографияи библиографияи Тоҷикистон дар солҳои 60-90-уми асри XX»;
- муайян намудани камбудии ҷойдошта ва таҳияи тавсияномаҳо ҷиҳати омӯзиши минбаъдаи мавзӯ.

Объекти таҳқиқот – библиографияи тоҷик дар нимаи дуюми асри XX.

Мавзӯи (предмет) таҳқиқот – равандҳои таҳаввул ва рушди библиографияи тоҷик дар замони шуравӣ (солҳои 1960-1990)

Фарзияи таҳқиқот – омӯзиши равандҳои таҳаввули библиографияи тоҷик дар замони шуравӣ ҷиҳати рушди минбаъдаи он ҳамон вақт ҳадафрас мегардад, ки агар:

- равандҳои таҳаввул ва рушди библиографияи давлатӣ, илмӣ-ёрирасон ва тавсиявии тоҷик дар солҳои 1960-1990 муайян карда шаванд;

– назария ва амалияи библиографияи тоҷик дар даври шуравӣ, таҳлил ва баррасии он дар шароити соҳибхӯрии эҷодкорона истифода бурда шавад;

– усулҳои таҳияи дастурҳои библиографии китобхонаву марказҳои библиографии даври шуравӣ амиқтар омӯхта шаванд;

– дар заминаи дастовардҳои библиографияи даври шуравӣ фаъолияти библиографии замони истиқлол мукамал гардонида шавад;

– маҳсулоти библиографии солҳои 1960-1990 нашргардида аз рӯйи мазмун, намуд, шакл ва жанри дастурҳои библиографӣ тасниф шаванд;

– нишондиҳандаи библиографии тарҷеъии «Библиографияи библиографияи Тоҷикистон (1960-1990)» таҳия ва нашр гардад;

– дар заминаи таҳқиқ ва натиҷагирӣ аз фаъолияти марказҳои библиографии даври шуравӣ баҳри такмили фаъолияти библиографии китобхонаҳои даври соҳибистиқлолии Тоҷикистон тавсияҳои мушаххас таҳия ва пешниҳод гарданд.

Марҳила, макон ва давраи таҳқиқот. Диссертатсияи мазкур тибқи муқаррарот омода шуда, макони бевоситаи таҳқиқот кафедраи китобхонашиносӣ ва библиографишиносии МДТ “ДДФСТ ба номи М. Турсунзода”, МД “Китобхонаи миллий”-и Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, МД “Агентии миллии Созмони байналмилалӣ рақамгузори стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон” ва Китобхонаи марказии илмӣ ба номи И.Гандии АМИТ мебошад. Таҳқиқоти диссертатсионӣ солҳои 2018-2024 дар се марҳилаи бо ҳам алоқаманд амалӣ гардид.

Дар марҳилаи аввал (солҳои 2018-2019) мавзӯи таҳқиқот интихоб гардида, адабиёти илмӣ таълимӣ, методӣ ва библиографӣ марбут ба мавзӯ мавриди ҷамъоварӣ, омӯзишу таҳлил қарор гирифт. Дар ин марҳила, инчунин қисми методологии таҳқиқот, аз ҷумла, мақсаду вазифаҳо, объекту предмет ва фарзияҳо муайян карда шуданд.

Дар марҳилаи дуюм (солҳои 2020-2022) таҳлили адабиёти назарӣ, таҳияву нашри дастури библиографии “Библиографияи библиографияи Тоҷикистон (солҳои 1960-1990)” ва навиштани мақолаҳои илмӣ сурат гирифтааст.

Дар марҳилаи сеюм (солҳои 2023-2024) дар заминаи адабиёти таҳлилшуда ва дастури библиографии “Библиографияи библиографияи Тоҷикистон (солҳои 1960-1990)” матни комили диссертатсия навишта шуда, коркарди низоии хулосаву тавсияҳои илмӣ, ҷадвалҳо ва ороишу барасмиятдарории диссертатсия анҷом дода шуд.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Асосҳои назариявии таҳқиқотро осори илмӣ библиографишиносони хориҷӣ, аз ҷумла: О.П. Коршунов, М.Г. Вохрышева, А.И. Барсук, Д.Ю. Теплов, М.А. Брискман, Д.Я. Коготков, Э.К. Беспалова, И.Г. Моргенштерн, Б.Т. Уткин, А.А. Гречихин, Г.Л. Левин, В.Е. Леончиков, А. Язбердыев ва библиографишиносони ватанӣ: Р. Шарофзода, А.Ҳ. Раҳимов, Н.А. Сайфулина, Г.А. Мушеёв, С.Р. Муҳиддинов, А.Ю. Юнусов, Ш.К. Тошев (Ш. Комилзода), Қ.Б. Бӯриев (Қ. Абдурахимзода), Л.Г. Козырева, З.М. Шевченко, Қ. Авғонов (Қ. Ғуломзода), С. Ғуломшоев, Р.О. Талман, Л.В. Турсунова, Г.Б. Маҳмудов ташкил медиҳад. Ҳамзамон, таҳқиқот ба осори ходимони давлатию ҷамъиятӣ, библиографони касбӣ ва маводи дигари анъанавию электронӣ таъя мекунад.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Дар ҷараёни таҳқиқот методҳои таҳлили назариявии таърихӣ ва синтези сарчашмаҳои (омӯзиш ва натиҷагирӣ аз осори илмӣ) библиографишиносӣ ва иттилоотшиносӣ оид ба мавзӯ; омӯзиш, таҳлил, муқоиса ва ҷамъбасти фаъолияти марказҳои библиографӣ, аз ҷумла дар самти таҳияю интишори дастурҳои библиографӣ, таҳлилу ҷамъбасти далелҳои илмӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, барномаву дарсномаҳои таълимӣ ва дастурҳои методӣ; мушоҳидаи илмӣ, мусоҳиба бо коршиносон ва мутахассисон, ҷамъбасти хулосаи коршиносон, таҳлили сифатӣ ва шумораии маводи омӯрӣ ва

методҳои махсуси соҳаи библиографишиносӣ: пажӯҳиши библиографӣ, библиографиянамоӣ, гурӯҳбандии библиографӣ ва ахборотдиҳии библиографӣ мавриди истифода қарор гирифтаанд.

Сарчашмаи маълумотро адабиёт ва манбаъҳои марбут ба мавзӯро, ки дар раванди таҳқиқ мавриди истифода қарор гирифтанд, метавон ба шаш ғуруҳи зерин тақсим кард:

1. Маводи бойгонии ташкилоту муассисаҳои давлатӣ: бойгонии Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон (ҳоло АМСБРСК – ХКТ), КМТ, Китобхонаи марказии илмӣ ба номи И. Гандии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, Китобхонаи давлатии бачагонаи ҷумҳуриявии ба номи Мирсаид Миршакар (минбаъд КДБҶ ба номи М.Миршакар), Китобхонаи ҷумҳуриявии илмӣ-тиббӣ Тоҷикистон (минбаъд КҶИТТ), Китобхонаи илмӣ Донишгоҳи давлатии тиббӣ Тоҷикистон ба номи Абӯалӣ ибни Сино, Китобхонаи илмӣ Донишгоҳи давлатии кишоварзии Тоҷикистон, Китобхонаи илмӣ Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (минбаъд КИ ДМТ);

2. Санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ, қарору қонунҳо, барномаҳои давлатӣ дар соҳаи китобдорӣ, созишномаву консепсияҳо, низомномаву дастурамалҳо ва маълумотҳои оморӣ доир ба соҳаи китобдорӣ ва нашри китоб;

3. Осори илмӣ, илмӣ-оммавӣ, методӣ-таълимӣ доир ба соҳаи китобшиносӣ, китобхонашиносӣ ва библиографишиносӣ. Ба ин ғуруҳи мавод Асарҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, монографияҳо, фишурдаи маводи конфронсу симпозиумҳо, маҷмӯаҳои илмӣ ва китобҳои дарсӣ ворид шудаанд;

4. Навъу шакл ва жанрҳои гуногуни дастурҳои библиографӣ ва илмӣ-методӣ Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи Абулқосим Фирдавсӣ (минбаъд КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ), Палатаи давлатии

китобҳои ҶШС Тоҷикистон, КМИ ба номи И. Ганди АМИТ, КДБҶ ба номи М.Миршакар, КҶИТТ ва китобхонаҳои илмӣ донишгоҳу донишқадаҳои ҷумҳурӣ, ки тӯли солҳои 1960-1990 чоп шудаанд;

5. Мақолаҳои илмӣ ва илмӣ-оммавӣ маҷмуаи мақолаҳо, маҷаллаҳои «Садои Шарқ», «Мақтаби советӣ», «Тоҷикистон», «Паёмномаи фарҳанг», «Китобдор», «Советская библиография», «Библиотекарь», «Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии» ва рӯзномаҳои «Тоҷикистони советӣ», «Маориф ва маданият», «Газетаи муаллимон», «Комсомоли Тоҷикистон», «Коммунист Таджикистана», «Комсомолец Таджикистана», «Адабиёт ва санъат», «Ленинабадская правда» ва «Вечерний Душанбе»;

6. Автореферат ва диссертатсияҳо доир ба соҳаи китобшиносӣ, китобхонашиносӣ ва библиографишиносӣ.

Заминаҳои эмпирикии таҳқиқотро муносибати амалии муаллифи диссертатсия бо объекти таҳқиқшаванда: омӯзиши адабиёти илмӣ, ки аз ҷониби бештари олимон ва муҳаққиқони соҳа пазируфта шудаанд; таҳлили навъ, шакл ва жанрҳои гуногуни дастурҳои библиографии солҳои 1960-1990 интишорёфта ташкил медиҳанд.

Пойгоҳи таҳқиқотро Муассисаи давлатии «Агентии миллии Созмони байналмилалӣ рақамгузории стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон», Муассисаи давлатии «Китобхонаи милли»-и Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Китобхонаи марказии илмӣ ба номи Индира Гандии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, Китобхонаи давлатии бачагонаи ҷумҳуриявии ба номи Мирсаид Миршакар, Муассисаи давлатии «Китобхонаи давлатии патентӣ-техникӣ», Муассисаи давлатии «Китобхонаи ҷумҳуриявии илмию тиббӣ», Китобхонаи илмӣ Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Китобхонаи илмӣ Донишгоҳи тиббии Тоҷикистон ба номи Абӯалӣ ибни Сино, Китобхонаи илмӣ Донишгоҳи давлатии аграрии Тоҷикистон ба номи Шириншох Шохтемур ва Китобхонаҳои вилоятӣ

(Суғд, Хатлон, Вилояти Мухтори Кухистони Бадахшон) ташкил намудаанд.

Навгонии илмӣ таҳқиқот аз он иборат аст, ки дар он бори аввал дар заминаи доираи васеи маводи бойгонӣ, маъхазҳои ҷопӣ ва теъдоди зиёди асарҳои библиографӣ, равандҳои таҳаввул ва рушди библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1990 таҳқиқ ва радабандӣ карда шудааст. Илова бар ин, ҷиҳати ҳалли масъалаҳои дар таҳқиқот тарҳрезишуда, теъдоди зиёди адабиёти ҷопӣ ва маводи интишорнаёфта мавриди ҷамъоварӣ, коркард ва омӯзиш қарор дода шудааст, ки бештари онҳо бори нахуст аз нигоҳи илмӣ баррасӣ гардидаанд. Ҳамчунин дар баробари дастовардҳо камбудиву мушкилоти ҷойдошта дар фаъолияти библиографияи китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ низ баррасӣ ва роҳҳои ҳали он барои рушди минбаъдаи библиография дар шароити соҳибистиклолии Тоҷикистон муайян ва тавсияҳои мушаххас таҳия ва пешниҳод карда шудаанд.

Нуктаҳои ба ҷимоя пешниҳодшаванда:

– асоснок намудани библиографишиносӣ ҳамчун илми мустақил, ки дар давраи таҳқиқшаванда масъалаҳои рушди самтҳои афзалиятноки библиография: созмондиҳии дастгоҳи маълумотию библиографӣ, услуби таҳияи навъу шакл ва жанрҳои мухталифи дастурҳои библиографӣ, роҳандозии хадамоти маълумотӣ-библиографӣ, иттилоотӣ-библиографӣ, тавсиявӣ-библиографӣ ва омӯзишу тарғиби донишҳои библиографиро мавриди омӯзиш, баррасӣ ва таҳлил қарор додааст;

– дастовардҳои назарраси рушди библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1990 аз бисёр ҷиҳат ба омилҳои зерин: зиёдшавии теъдоди нашри китоб ва матбуоти даврӣ; таъсиси китобхонаҳои нав ва роҳандозии низоми нави марказонидани китобхонаҳо; афзудани эҳтиёҷоти иттилоотии ҷомеа; вусъат ёфтани фаъолияти марказҳои библиографӣ ва шуъбаҳои библиографияи китобхонаҳо; тайёр кардани мутахассисони баландихтисос дар муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбии соҳаи

китобдорӣ дар ҷумҳурӣ ва берун аз он; созмондиҳии курсҳои тақмили ихтисос, бозомӯзӣ ва семинарҳои омӯзишӣ, робитаи ногуфтаи доранд;

– равандро таъмин ва рушди Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон (минбаъд ПДКТ) мавриди таҳқиқ ва омӯзиш қарор дода шуда, функцияи он аз ҷиҳати назарӣ ва илмӣ-методӣ асоснок карда шудаанд;

– муҳимият ва аҳамияти баргузории экспедитсияҳои илмӣ, ҷиҳати ҷамъоварӣ, коркарди адабиёти дастрасшуда ва дар заминаи он таҳияи дастурҳои нави библиографии ҷопӣ ва электронӣ, ки бо сабабҳои айниву зехнӣ он осори ҷопӣ дар силсилаи дастурҳои библиографии ҷорӣ ва тарҷеъии Палатаи давлатии китобҳои Тоҷикистон шомил нашудаанд зарурияти аввалиндараҷа пайдо мекунад;

– таҷрибаи ғании марказҳои библиографӣ, аз қабили КМТ, КМИ ба номи И. Ганди АМИТ, КДБҶ ба номи М. Миршакар, КҶИТТ, Китобхонаи давлатии патентно техникаӣ ва китобхонаҳои илмӣ мактабҳои олии ҷумҳурӣ мавриди омӯзиш ва хулосагирӣ қарор дода шуда, ҷойгоҳ ва саҳми бузурги онҳо дар таъмин ва рушди библиографияи илмӣ-ёрирасон ва тавсиявӣ баррасӣ ва собит шудааст;

– шартҳои муҳими таъмин ва рушди минбаъдаи библиографияи тоҷик, ки аз бисёр ҷиҳат ба тақвияти заминаҳои моддӣ техникаӣ муассисаҳои библиографӣ, бо мутахассисони баландихтисос таъмин кардани марказҳои библиографӣ ва шӯбаҳои библиографии китобхонаҳо, тақмили сохтор ва зиёд намудани теъдоди наشري дастурҳои библиографӣ бо дарназардошти эҳтиёҷоти китобхонаҳо ва марказҳои иттилоотӣ, роҳандозии наشري дастурҳои библиографии электронӣ ва тарғиби онҳо тавассути шабакаҳои интернетӣ вобастагии зич доранд.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Фаъолияти библиографии китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ махсусан библиографияи тавсиявӣ дар солҳои 1960-1990 нисбат ба дигар навъҳои

библиографияи тоҷик рушд намуда, дар қонё гардонидани ниёзҳои иттилоотии оммаи васеи хонандагон, хизматрасонии библиографӣ, тарғиби адабиёт ва роҳҳои самарабахши роҳбарӣ ба хониш саҳми муносиб гузоштааст, ки ин сабақи таърихӣ омили муҳимми рушди библиографияи тоҷик дар замони соҳибистиклолӣ мебошад. Натиҷаи таҳқиқот дар шакли пешниҳоду хулосаҳои илмӣ манзури олимон, мутахассисон ва китобдорони ҷумҳурӣ гардида, ҳангоми навиштани рисолаҳои ҷамъбасти оид ба таърихи библиографияи тоҷик, дарсномаву барномаҳои таълимӣ барои донишҷӯёни факултети китобдорӣ ва иттилоотшиносӣ, таҳияи консепсияҳо, барномаҳои рушд ва лоиҳаҳои давлатӣ, мавриди истифода қарор мегирад. Натиҷаҳои таҳқиқот, инчунин дар иҷрои корҳои илмӣ-таҳқиқотии олимону мутахассисон, унвонҷӯёну донишҷӯён ба сифати манбаи муҳимми илмӣ хизмат намуда, ба фаъолияти омӯзгорӣ, аз ҷумла хондани лексияҳо ва баргузори дарсҳои амалӣ аз фанҳои таълимӣ: «Библиографишиносӣ», «Таърихи библиографияи тоҷик», «Услуби таҳияи дастурҳои библиографӣ» мусоидат менамояд.

Дарҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқотро дақиқии маълумот, коркарди натиҷаҳои таҳқиқот ва ҳаҷми интишорот, таҳлилу муқоисаҳои илмӣ амалӣ дар асоси сарчашмаҳои библиографӣ бо истифода аз усулҳои илмӣ, омӯзиши адабиёти илмӣ, рисолаҳо оид ба соҳа таъмин менамояд. Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлилҳои илмӣ натиҷаҳои таҳқиқот пешниҳод шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯ ва мундариҷаи диссертатсия ба бандҳои зерини шиносномаи ихтисоси 6D091000 – Кори китобдорӣ (6D091001 – Китобхонашиносӣ, библиографишиносӣ ва китобшиносӣ):

Зербанди 1.2-уми банди 3 - Библиографишиносӣ: назарияи иттилооти библиографӣ, таърих ва таърихнигории фаъолияти библиографӣ, фаъолияти библиографии китобхонаҳо, ташкили дастгоҳи

маълумотдиҳӣ-библиографӣ, услуби таҳияи дастурҳои библиографӣ, услубҳои хизматрасонии библиографӣ, марказҳои библиографӣ, вазифа ва самтҳои асосии корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ;

Зербанди 2.7-уми банди 3 - Методологияи таҳқиқот дар кори китобдорӣ ва ҷанбаҳои методологии фаъолияти китобдорӣ-библиографӣ, китобшиносӣ;

Зербанди 2.9-уми банди 3 - Таҳқиқоти муқоисавӣ дар китобхонашиносӣ, библиографишиносӣ ва китобшиносӣ мутобиқат мекунад.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот дар он зоҳир меёбад, ки ӯ дар заминаи омӯзиши сарчашмаҳои муътамад, таҳлили теъдоди зиёди осори илмӣ ва маводи дар нашрияҳои даврӣ интишорёфта бори нахуст равандҳои таҳаввул ва рушди библиографияи давлатӣ, илмӣ-ёрирасон ва тавсиявии тоҷикро дар солҳои 1960-1990 мавриди омӯзишу таҳқиқ қарор додааст.

Дар робита ба объекти таҳқиқот аввалин маротиба навҳои гуногуни дастурҳои библиографии тӯли солҳои 1960-1990 нашршударо ҷамъоварӣ намуда, дар шакли феҳристи мукамал мурағбат сохтааст, ки он аз 5 боб, 6 фасл ва 52 зерфасл иборат буда, 1730 маводи библиографиро ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ фаро мегирад [165]. Инчунин ҷамъбасти натиҷаҳои таҳқиқот, аз қабili хулосаҳои асосии илмӣ диссертатсия, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда ва тавсияҳои ҳислати назариявӣ амалидошта бевосита аз ҷониби муаллиф мустақилона баррасӣ ва исбот шудаанд.

Тасвир ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои диссертатсия дар раванди фаъолияти сохторҳои библиографии китобхонаву марказҳои библиографӣ тавассути таҳия ва наشري дастурҳои библиографӣ, мавриди истифода қарор дода шуданд. Нуктаҳои муҳим ва натиҷаҳои таҳқиқот аз ҷониби муҳаққиқ дар раванди таълими фанни «Таърихи библиографияи тоҷик» барои донишҷӯён

факултети китобдорӣ ва иттилоотшиносии МДТ «ДДФСТ ба номи М. Турсунзода» истифода шуда, ҳамзамон, дар шакли маърӯза дар конференсияҳои илмӣ-назариявӣ ва амалии ҷумҳуриявӣ байналмилалӣ ва дигар ҷамоишҳои илмӣ ироа гардидаанд. Диссертатсия дар ҷаласаи васеи муштаракӣ кафедраи китобхонашиносӣ ва библиографишиносӣ ва кафедраи бойгониишиносӣ аз 12.05.2025, суратҷаласаи №9 муҳокима гардида, барои Ҳимоя тавсия шудааст.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Доир ба мавзӯи диссертатсия 3 дастури методӣ библиографӣ ва 21 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 6 мақола дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъб расидааст.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия дар ҳаҷми 202 саҳифаи матни компютерӣ таълиф гардида, аз муқаддима, ду боб, ҷаҳор ғасл, ҳулоса, феҳристи манбаъҳо ва рӯйхати адабиёти истифодашуда (346 номгӯй), замимаҳо (9 ҷадвал), иборат аст.

БОБИ I. ПАЙДОИШ, ТАҲАВВУЛ ВА РУШДИ НАЗАРИЯ ВА АМАЛИЯИ БИБЛИОГРАФИЯИ ТОЧИК ДАР СОЛҲОИ 1960-1990

1.1. Заминаҳои пайдоиш, таҳаввул ва рушди назарияи библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1990

Дар даврони ҳокимияти шуравӣ олимони ва мутахассисони тоҷик ҷиҳати ҳалли баррасии масъалаҳои мубрами библиографияи тоҷик, аз қабili бунёди дастгоҳи маълумотдиҳӣ-библиографӣ, бахуссус ташкили феҳристу картотекаҳо, китобноманигории осори қаламӣ, ҷопӣ, созмондиҳӣ ва бароҳмониҳои навҳои гуногуни хизматрасониҳои библиографӣ дар байни хонандагон кӯшиши зиёд ба харҷ монданд. Ҳамзамон, монеаҳои мавҷуда ва роҳҳои ҳалли ташкили дастгоҳи маълумотию библиографӣ дар китобхонаҳои шаҳру ноҳияҳо ва деҳоти мамлакат, мувофиқу созгор намудани ҳамкориҳои назария ва амалияи библиография, таҳаввул ва равандҳои рушди намудҳои мухталифи библиографияи миллӣ, истифодаи ба мавриди дастурҳои библиографӣ дар чараёни ташкили чорабиниҳои оммавӣ ва хизматрасониҳои китобдорӣ, таҳкими фаъолияти марказҳои библиографӣ, таъминоти муассисаҳои библиографӣ бо ҳуҷҷатҳои меъёриву ҳуқуқӣ, консепсия, стандарт, низомнома ва дигар масоили марбут ба самтҳои афзалиятноки библиографияи тоҷик борҳо мавриди омӯзиш қарор гирифта буд.

Дар даврони соҳибистиклолии кишвар низ бо ибтиқори олимони тоҷик дар ин риштаи илм, ки аз таълимоти мактаби библиографишиносии рус баҳра бурдааст, як қатор корҳои илми таҳқиқотӣ иҷро шуда, ба рушди соҳа таъсири мусбӣ расонидаанд. Аксари рисола ва осори муҳаққиқони тоҷик дар шакли ҷопӣ (китобу рисолаҳо, монографияҳо, мақолаҳои илмӣ, китобҳои дарсӣ, барномаҳои таълимӣ) манзури мутахассисони соҳа гардида, ҳамзамон дар семинару конференсияҳои сатҳи ҷумҳуриявӣ байналмилалӣ баррасӣ гаштаанд.

Ин осор имкон медиҳад, ки афкору андешаҳои муҳаққиқони тоҷик мавриди омӯзиш қарор гирад ва саҳми онҳо дар рушди библиографишинии тоҷик муайян карда шавад.

Ҳадаф аз омӯзиши мавзӯ дар заминаи таҳлили осори илмӣ олимони соҳа муайян намудани самтҳои афзалиятноки илмӣ библиографишинии тоҷик мебошад. Илова бар ин, таҳқиқ имкон медиҳад, ки қабл аз ҳама, тавсияҳои илман асоснокшуда барои рушди минбаъдаи соҳа ва таҳқиқи алоқамандии афкори муҳаққиқони тоҷик дар инкишофи библиографияи тоҷик ҳамчун соҳаи илм пешниҳод мегарданд.

Сараввал ба таърихи пайдоиши «назарияи библиография», яъне «библиографишинӣ» ва таърифи мафҳумҳои он таваҷҷуҳ менамоем. Таҳқиқоти илмӣ библиографияро библиографи белгиягӣ Пол Отлет (1868-1944) гузоштааст. Ӯ асосгузори фаъолияти ҳуҷҷатгузорӣ ҳамчун як соҳаи илмӣ иттилоотӣ (информатика) мебошад, ки дар бораи «илмӣ библиография» низ навиштааст. Дар ИҶШС истилоҳи «библиографишинӣ»-ро олим-библиографияшинии рус Олег Павлович Коршунов, ки «консепсияи системавӣ-фаъолияти фаъолияти библиографӣ»-ро таҳия карда буд, соли 1975 пешниҳод кардааст. Қабл аз ин, дар анъанаи илмӣ рус истилоҳи «библиография» ҳамчун номи илмӣ низ истифода мешуд. Бо ташаббуси О.П. Коршунов дар ибтидои солҳои 80-ум аввалин китобҳои дарсӣ нашр гардида, дар факултетҳои китобдории донишқадаҳои фарҳанг таълими «библиографишинӣ» ҳамчун фанни илмӣ ба роҳ монда шуд. Ҳамзамон ба феҳристи ихтисосҳои илмӣ ихтисоси «Китобхонашинӣ ва библиографишинӣ» ворид карда шуд [91].

Мафҳуми «библиографишинӣ» аз ҷониби олимони варзидаи соҳаи библиографияи тоҷик Р. Шарофзода ва Қ. Бӯриев (Абдурахимзода) дар ҷилди дуюми Донишномаи миллии тоҷик чунин шарҳ дода шудааст: «Илме, ки таърих ва назарияи библиография, ташкили фаъолият ва

узули библиографияро меомӯзад, библиографишиносӣ ном дорад. Он узули мураттаб сохтан ва омӯхтани феҳрист, рӯйхат ва тавсифи асарҳои чопиро таҳия менамояд, мазмунӣ асарҳоро кушода ба онҳо баҳо медиҳад ва ғ.» [132]. Ба андешаи муаллифони китоби дарсии «Библиографишиносӣ» Г. Маҳмудов ва Қ. Ғуломзода «библиографишиносӣ илмест, ки ба омӯзиши сохтор ва хусусияти иттилооти библиографӣ, қонуниятҳои таҳия ва ба хонанда пешниҳод намудани иттилооти библиографӣ машғул аст» [62]. Дар стандарти байнидавлатии «Фаъолияти иттилоотӣ-китобдорӣ, библиография» чунин таърифи «библиографишиносӣ» пешниҳод шудааст: «библиографишиносӣ – фанни илмие, ки назария, таърих, услуб, технология, усул, созмондиҳии библиографияро меомӯзад» [183]. Чунон, ки аз муҳтавои шарҳҳои мафҳуми мазкур бармеояд, библиографишиносӣ ҳамчун илми мустақил дар таҳқиқу баррасии масоили марбут ба заминаҳои пайдоиш, давраҳои ташаккул ва қонуниятҳои инкишофи библиография, созмондиҳии дастгоҳи маълумотию библиографӣ, вижагиҳои услуби таҳияи навъу шакл ва жанрҳои мухталифи дастурҳои библиографӣ, роҳандозии ҳадамоти маълумотӣ, иттилоотӣ, тавсиявии библиографӣ ва омӯзишу тарғиби донишҳои библиографӣ сахм мегирад. Илова бар ин, библиографишиносӣ ҳамчун илм эҳтиёҷоти библиографии истеъмолкунандагони иттилооти библиографӣ, яъне ғуруҳҳои ғуноғуни хонандагонро дар робита бо таъйину мақсади дастурҳои библиографӣ муайян намуда, самарабахшии системаи ҳаракати «библиография (китобнома) – истеъмолкунанда (хонанда)»-ро меомӯзад. Ҳамзамон библиографишиносӣ барои рушди амалияи соҳа тавсияҳои илман асоснокшударо пешниҳод менамояд.

Чунонки таҳлилҳо нишон медиҳанд библиографишиносии тоҷик имрӯз низ мувоҷеҳ ба мушкилот аст. Аз ҷумла набудани мафҳуми ягонаи миллии библиографишиносӣ ва истеъмоли ибораҳои ҳаммаъноӣ «феҳрист», «китобнома», «нишондиҳанда», «феҳристнигорӣ»,

«китобноманигорӣ», «библиографинамоӣ», инчунин набудани маркази ягонаи ҳамоҳангсозии истифодаи мафҳумҳо ва роҳандозии корҳои илмӣ-таҳқиқоти марбут ба масоили библиографишиносӣ, бо дарназардошти эҳтиёҷоти библиографии гурӯҳҳои гуногуни хонандагон нашр нашудани силсилаи дастурҳои библиографӣ, низоми дастрасӣ ба осори библиографӣ ва ғайра. Таҳқиқи чунин масоил барои ҳалли мушкилоти мавҷуда ва рушди ояндабинии соҳа заминаи хубе ба миён хоҳад овард. Масалан, бо омӯзиши ҳамаҷонибаи афкори библиографишиносии тоҷик метавон ҳалли баъзе аз масъалаҳоро, ба монандӣ:

- муайян намудани арзиш ва таъсири афкори библиографӣ ба рушди соҳа;
- ошкор сохтани саҳми олимони ҷудогона дар рушди библиографияи тоҷик;
- муайян кардани мавқеи афкори библиографони тоҷик дар замони ҷаҳонишавӣ;
- пешниҳод кардани тавсияҳои илман асоснокшуда оид ба рушди соҳаи библиографияи тоҷик дар замони муосир ва ғайраро мушаххас намуд.

Ба андешаи мо, қабл аз ҳама, ба рушди библиографишиносии тоҷик, чунин омилҳо мусоидат кардаанд:

- наشري пайвастаи навъу шакл ва жанрҳои мухталифи дастурҳои библиографӣ аз ҷониби муассисаҳои китобдорӣ, библиографӣ ва таъбу нашр;
- ба фаъолият шурӯъ кардани бахшу шуъбаҳои мустақили илмӣ-таҳқиқотӣ, маълумотдиҳӣ-библиографӣ, библиографишиносӣ дар сохтори китобхонаҳои калонтарини ҷумҳурӣ, институтҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва марказҳои библиографӣ;
- доир шудани конференсияҳои илмӣ-амалӣ ва семинарҳои омӯзишӣ доир ба масъалаҳои библиографишиносӣ;

– таъсиси кафедраву шуъбаҳои таълимӣ доир ба омӯзиши масъалаҳои библиографишинӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва миёнаи махсуси китобдорӣ;

– ташкил ва баргузор шудани таҳқиқоти сотсиологӣ ва экспедитсияҳои илмӣ оид ба омӯзиши фаъолияти библиографии китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ;

– интишори рисола, маҷмӯаҳои илмӣ ва мақолаҳои ҷудогона оид ба масъалаҳои мубрами илми библиографишинии тоҷик;

– пайдо шудани шуъбаи «Танқид ва китобиёт» дар саҳифаҳои маҷаллаву рӯзномаҳо;

– таъсиси матбуоти даврии тахассусӣ доир ба соҳаи китобдорӣ-библиографӣ;

– шомил шудани муҳаққиқони ҷавон ба аспирантураву докторантура ва дифои рисолаҳои илмӣ.

Яке аз омилҳои асосӣ барои пайдоиш, ташаккул, таҳаввул ва рушди афкори библиографишинии тоҷик, қабл аз ҳама, таҳияву интишори силсилаи дастурҳои библиографӣ маҳсуб меёбад. Яъне оид ба ин ё он мавзӯи мубрами давр тартиб дода шудани ин ё он намуди дастури библиографӣ барои мавриди арзёбӣ қарор додани мазмуну муҳтавои дастур ва ҷиҳати шаклгирию рушдҳои назарияи библиография шароит муҳайё месозад.

Таҷрибаи таҳияи дастурҳои библиографӣ дар Тоҷикистон дар даврони шуравӣ ҳанӯз аз солҳои 20-ум оғоз ёфта буд. Аввалин дастури библиографияе, ки марбут ба омӯзишу тарғиби адабиёти тоҷик ихтисос дошт «фехристи маъхазҳои асосӣ буд, ки устод С. Айнӣ дар охири «Намунаи адабиёти тоҷик» овардааст» [132, с.555]. Роҷеъ ба мазмуну муҳтавои ин қисми асари безаволи устод Садриддин Айнӣ ва фаъолияти библиографии ӯ маълумоти амиқу мушаххас дар китоби Р. Шарофзода «Садриддин Айнӣ аз дидгоҳи библиографияи адабӣ» пешниҳод шудааст, ки дар самти омӯзиш ва таҳқиқи фаъолияти библиографии ашхоси

муътабар таҷрибаи нахустин дар илми библиографишиносии тоҷик маҳсуб меёбад.

Солҳои минбаъда аз ҷониби муассисаҳои таъбу нашр, марказҳои библиографӣ, китобхонаҳои оммавӣ ва соҳавӣ дастурҳои мухталифи библиографӣ пайи ҳам интишор ёфтанд. Масалан, соли 1931 аввалин Феҳристи китобҳои Нашриёти давлатии Тоҷикистон [201] (ҳоло нашриёти «Ирфон») ба забони русӣ, ки 425 номгӯи китобҳои тӯли солҳои 1926-1930 интишорёфтaro фаро мегирад, ба таъб расид. Соли 1936 шумораи дуҷуми Феҳристи нашриёти мазкур ба забони тоҷикӣ (хуруфоти лотинӣ) таҳти унвони «Каталоги нашрҳои Нашриёти давлатии Тоҷикистон» [206] бо теъдоди 1000 нусха, ки 618 номгӯи адабиёти солҳои 1931-1935 нашршударо дар бар мегирад, аз чоп баромад. Соли 1939 аввалин дастури библиографии Палатаи китобҳои Тоҷикистон (ҳоло АМСБРСК – ХКТ) ба забонҳои тоҷикию русӣ таҳти унвони «Летописи китобҳо. №1. Солҳои 1937-1938. – Душанбе, 1939. – 40 с.», нашр шуд. Соли 1941 бори нахуст ду дастури библиографияи тавсиявии Китобхонаи давлатии Тоҷикистон ба номи А. Фирдавсӣ [151] интишор ёфт. Ҳамин тавр, дар солҳои 40-50-ум ва солҳои минбаъда аз ҷониби Палатаи китобҳои Тоҷикистон, Китобхонаи давлатии Тоҷикистон ба номи А. Фирдавсӣ (ҳоло КМТ), Китобхонаи марказии илмии Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҳоло Китобхонаи марказии илмӣ ба номи Индира Гандии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон) ва китобхонаҳои соҳавӣ теъдоди зиёди дастурҳои библиографӣ чоп шуданд. Масалан, тибқи маълумоти нишондиҳандаҳои библиографии «Нашри Китобхонаи ба номи Абулқосим Фирдавсӣ» [238; 239; 240] тӯли солҳои 1940-1990 аз ҷониби бахшу шуъбаҳои китобхонаи мазкур доир ба мавзӯҳои мубрами давр 605 номгӯи дастури гуногуншаклу гуногунжанри библиографӣ таҳияву интишор ёфтаанд.

Ба фаъолият шурӯъ кардани бахшу шуъбаҳои мустақили илмӣ-таҳқиқотӣ, маълумотдиҳӣ-библиографӣ, библиографишиносӣ дар

сохтори китобхонаҳои калонтарини ҷумҳурӣ, институтҳои илмӣ-тадқиқотӣ ва марказҳои библиографӣ ҳамчун омили муҳим дар рушди библиографишиносии тоҷик низ мусоидат карданд.

Соли 1969 дар назди Китобхонаи ҷумҳуриявии ба номи Абулқосим Фирдавсӣ дар асоси Низомномаи Китобхонаи давлатии ИҶШС ба номи В. И. Ленин (аз соли 1968) «Дар бораи кори илмӣ-тадқиқотии китобхонаҳои давлатии ҷумҳуриҳои иттифоқӣ» шӯъбаи илмӣ-таҳқиқотӣ ташкил карда шуд. То таъсисёбии шӯъба ин вазифа аз ҷониби дигар шӯъбаҳо ва шахсони алоҳида ба тариқи умумӣ ва пароканда иҷро карда мешуд. Барои муттаҳид ва мутобиқ намудани корҳои илмӣ аз ҷониби шӯъбаи мазкур «Нақшаи дурнамои корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ оид ба китобхонашиносӣ, библиографияи миллий ва таърихи китоб дар ҷумҳурӣ барои солҳои 1971-1975» тартиб дода шуд. Шӯъба барои дастраси китобшиносону китобдорони ҷумҳурӣ гардонидани дастурҳои методӣ ва дастурамалҳо хизмати шоистаро ба ҷо оварда, бо дарназардошти талаботи китобдорон ва хонандагон «Минимуми техникаи китобдорӣ» ва «Қоидаи истифодабарӣ аз китобхонаҳои оммавӣ»-ро тарҷума ва дастраси умум гардонид. Вазорати маданияти РСС Тоҷикистон баъзе камбудихои кори илмӣ-тадқиқотӣ доир ба китобхонашиносӣ ва библиографияи миллий дар ҷумҳуриро ба назар гирифта, дар асоси фармони Вазорати маданияти ИҶШС (аз октябри соли 1971) «Дар бораи чораҳои оид ба минбаъд беҳтар намудани ташкили кори илмӣ-тадқиқотӣ дар масъалаҳои китобхонашиносӣ ва библиографӣ» (аз 3 феввали соли 1972) фармон баровард. Вазорат дар ин фармон вазифа, мақсад ва мазмуни кори шӯъбаи илмӣ-тадқиқотиро муайян намуда, низомномае дар бораи шӯъбаи мазкур тасдиқ кард. Инчунин бо мақсади мутобиқат ва таъйин намудани назорат аз болои корҳои илмӣ-тадқиқотӣ Шуро оид ба ҷамоҳангсозии корҳои илмӣ-тадқиқотӣ доир ба масъалаҳои китобхонашиносӣ ва назарияи библиография дар назди Вазорати маданияти РСС Тоҷикистон ташкил карда шуд [111].

Ба андешаи муҳаққиқ Ш. Комилзода ба фаъолият шурӯъ намудани шуъбаи илмӣ-тадқиқотии КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ барои тарҳрезии нақшаҳои корӣ, таҳияву chopи маҷмӯаҳои илмӣ, созмондиҳиву баргузории таҳқиқоти сотсиологӣ, ташкилу гузаронидани ҳамоишҳои илмӣ таҳассусӣ ва ба низомдарорию ҳамоҳангсозии фаъолияти илмиву таҳқиқотии бахшу шуъбаҳои китобхона мусоидат кард. Ҳамзамон тибқи нақшаи тарҳрезӣшуда Шуъба фаъолияти кориро дар самти таҳқиқи проблемаҳои таърихи қори китобхонаҳои Тоҷикистон, китоб ва хониш дар ҳаёти мардуми ҷумҳурӣ, омӯзиши фондҳои Китобхонаи давлатии ба номи Фирдавсӣ, хизматрасонии китобдорӣ-библиографӣ ба хонандагон, муаммоҳои ташаккул ва рушди библиографияи адабии тоҷик, тарғиби адабиёт дар китобхонаҳоро ҷоннок намуд [58].

Албатта chopи дастурҳои библиографӣ барои пайдоиши ҳаргуна мулоҳизаву афкор ва таҳлилу баррасии муаммоҳои ҷойдошта шароит муҳайё сохт. Дар ин робита дар саҳифаҳои матбуоти даврӣ ва осори ҷудогона мулоҳизаҳои танқидӣ оид ба арзиши илмию методии дастурҳои интишорёфта ва тавсияҳои мушаххас ҷиҳати хостагириву тавсифнигории адабиёт ва беҳтар намудани услуби таҳияи онҳо дарҷ шуданд. Масалан, дар саҳифаҳои матбуоти даврӣ оид ба нашри нишондиҳандаҳои библиографии «Мирсаид Миршакар» [136], «Китобшиносӣ дар Тоҷикистон: Таърихи китоб. Матбуот. Қори китобдорӣ. Библиографишиносӣ (1924- 1974)» [137], китобномаи шарҳиҳои «С. А. Раҷабов – олим, педагог ва ходими ҷамъиятӣ» [138], мулоҳизаҳои танқидии номзади илмҳои филологӣ, собиқ мудири Шуъбаи дастхатҳои Шарқ ва китобҳои нодири КМТ Абдуллоҷон Юнусов дарҷ шудааст. Аз ҷумла, оид ба дастоварду норасоии нишондиҳандаи библиографии «Китобшиносӣ дар Тоҷикистон» А. Юнусов ҷунин нигоштаанд: «Ба наздики нахустин дар таърихи фаъолияти Китобхонаи давлатии РСС Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ нишондиҳандаи ҳаҷман қалон таҳти унвони «Китобшиносӣ дар Тоҷикистон» аз chop баромад, ки

онро сарбиблиографи шуъбаи илмию тадқиқотӣ Людмила Григорьевна Козырева тартиб додааст. Дар нишондиҳанда, асосан, материалҳои ба забони русӣ, ки дар мобайни солҳои 1924-1974 оид ба масъалаҳои китобшиносии тоҷик нашр гардидаанд, гирд оварда шудааст. Материалҳои нишондиҳанда дар асоси картотекаи махсусе, ки мурағбатӣ дар муҳлати шаш соли охир аз фехристу солномаҳои мавҷудайи мамлакатамон, инчунин аз рӯи материалҳои фиристодаи олимони мутахассиси соҳаи китобхонашиносӣ чамъ намуда буд, гирд овардааст. Дар он китобҳои илмӣ ва илмию оммавӣ, нашрҳои ҳуҷҷатӣ, материалҳои ахборӣ, маҷмӯаю тақриз аз рӯи аҳаммият ба таври интихоб мурағбат шудаанд. Дастури номбурда аз саҳвҳои ҷузъӣ низ эмин нест. Ҷузъи ибораю ҷумлаҳо норавшан аст. Хатоҳои имлоӣ ба ҷашм мерасанд. Чанде аз мақолаҳои ба мавзӯи қисмату ҷаслҳои нишондиҳанда вобаста буда, аз назари тартибдиҳанда дур мондаанд. Дар асар мувофиқ наомадани тартиби хронологӣ, номи муаллифони асару мақолаҳо ва санаҳои матбуоти даврӣ низ ба назар мерасад. Баъзан дар навишти библиографии адабиёт ва аннотатсияҳои асару мақолаҳо ягонагӣ риоя нашудааст. Унвони баъзе асару мақолаҳо нодуруст дода шудаанд. Ҷилди нишондиҳанда хеле нафис аст, ки баробари чанд маротиба истифода кардани он аз қор мебарояд. Бо вуҷуди ин нишондиҳанда, ки 1000 нусха ҷоп шудааст, барои олимону мутахассисон, аспирантҳою донишҷӯёни соҳаи илми китобхонашиносӣ, назарияи библиография, проблемаҳои умумии китобшиносӣ ва таърихи китоби тоҷик, инчунин қормандони матбуоту нашриёт, паҳнкунандагони китоб ва онҳое, ки ба тадқиқу омӯзиши масъалаҳои маданияти халқамон сару қор доранд, роҳнамои боэътимод шуда метавонад» [137].

Илова ба ҷопи мулоҳизаҳои танқидӣ оид ба наشري дастурҳои библиографӣ дар саҳифаҳои матбуоти даврӣ, ҳамзамон ҳулосаи нишондиҳандаҳои библиографӣ ба таъъ расиданд, ки дар омӯзиш ва таҳқиқи назарияи библиографияи ашхоси муғтабар мусоидат мекунанд.

Масалан, соли 1986 аз ҷониби муҳаққиқ Ш. Тошев (Комилзода) хулосаи дастурҳои библиографии марбут ба зиндагинома ва фаъолияти эҷодии Шоири халқии Тоҷикистон, Қаҳрамони Тоҷикистон Мирзо Турсунзода таҳти унвони «Мирзо Турсунзода» ба забони русӣ [229] ба таъб расид. Дар ин ҷузъа 33 номгӯи дастурҳои библиографии гуногунжанру гуногуншакл, ки аз ҷониби Китобхонаи давлатии ба номи А. Фирдавсӣ, КМИ ба номи И. Ганди АМИТ, КДБҶ ба номи М.Миршакар ва китобхонаҳои марказиву дигар идораву муассисаҳо ба таъб расидаанд, мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор гирифтааст. Муҳаққиқ дар заминаи истифодаи дастурҳои нашри алоҳида [226; 227; 228; 230; 254] равандҳои асосии таҳияи нишондиҳандаҳои библиографӣ: хостагирии адабиёт, бағурӯҳдарории навиштаҷоти библиографӣ, тавсифнигорӣ ва дастгоҳи маълумотӣ-пажухишии нашрҳо ба риштаи таҳрир дароварда, ба чунин хулоса омадааст: осори адиб ва ҳамзамон адабиёт доир ба эҷодиёти ӯ бештар тавассути дастурҳои библиографияи тавсиявӣ ва илмӣ-ёрирасон мавриди тарғиб қарор гирифтаанд; ба ифтихори ҷашнвораҳои шоир дастурҳои библиографии фардӣ ҷоп шудаанд; асарҳои Мирзо Турсунзода ва адабиёт доир ба зиндагинома ва эҷодиёти ӯ ҳамзамон дар дастурҳои библиографии умумӣ, соҳавӣ, мавзӯӣ, кишваршиносӣ ва библиографияи дохиликитобию дохилимаҷаллавӣ инъикос ёфтаанд. Дар баробари ин муҳаққиқ қайд менамояд, ки: новобаста аз он, ки шоир барои кӯдакону наврасон асарҳои хубу хондани бисёре офаридааст, дар ягон дастури таҳлилшуда қисми алоҳида ва ё бобу зербоб барои муаррифии асарҳои бачагонаи шоир ҷудо нашудааст; барои доираи васеи хонандагон ҳарчи бештар дастурҳои библиографияи тавсиявӣ бо дарназардошти таъйини аниқӣ хонандагӣ ва мақсаднокиашон таҳия карда шаванд; ба масъалаҳои сифат ва маҳаки хостагирии адабиёт, тавсифи библиографии осори тавсияшаванда, ороиши бадеӣ ва теъдоди нашри дастурҳо таваҷҷуҳи хосса зоҳир карда шавад [229].

Барои баррасии масоили мубрами илми библиографишиносии тоҷик, бахусус омӯзиши масъалаҳои назариявии он баргузори чорабиниҳои илмӣ, аз қабili конференсияҳои илмӣ-назарӣ, семинарҳои омӯзишӣ ва нашри маҷмӯаҳои илмӣ мусоидат намуданд. 15-уми октябри соли 1970 аввалин конференсияи илмиву назарии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои инкишофи библиографияи миллии тоҷик» баргузор гардид ва соли 1973 нахустин маҷмӯаи илмӣ КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ таҳти унвони «Баъзе масъалаҳои китобшиносии тоҷик» chop шуд. Воқеан ба нақшу аҳаммияти ин ду рӯйдоди муҳимми соҳаи китобдории мамлакат китобшиносии маъруфи тоҷик Раҳимҷони Шарофзода, ки ҳам дар баргузори конференсия ва ҳам дар таҳияи маҷмӯа иштироки фаъол доштанд, баҳои баланд дода, аз ҷумла қайд намуданд, ки: «назарияи библиографияи мо – библиографишиносии тоҷик ҳоло ҷавон аст. Агар тақризу мулоҳизаҳо ва сарсухани ҳуди дастурҳои библиографиро истисно намоем, он ҳамчун як соҳаи мустақили илм охири солҳои шастум ба вуҷуд омад. Дар ин муддати кӯтоҳ библиографишиносӣ як қатор масъалаҳои муҳимми ба библиографияи умумӣ ва соҳавӣ дахлдоштаро ҳамчун объекти таҳқиқот хоста гирифт ва аз ӯҳдаи ҳалли онҳо ҳам баромад. Гузаронида шудани конференсияи илмӣ назарӣ ва пешкаши хонандагон гардидани маҷмӯаи мақолаҳо аз ҳамин пешравӣ гувоҳӣ медиҳанд. Ҳам дар конференсияи илмӣ-назарӣ ва ҳам дар маҷмӯа китобшиносон ба масъалаҳои мухталиф, вале хеле ҷиддии алҳол омӯхтанашудаи библиографияи умумӣ, ба проблемаҳои ҷудогонаи библиографияҳои соҳавӣ, инчунин ба масъалаҳои терминологияи библиография диққат зоҳир намуданд. Ин саъю кӯшиш на танҳо ба тараққиёти библиографишиносӣ, балки ба тарғибу оммавигардони библиографияи миллии ва паҳн кардани донишҳои библиографӣ низ ёрӣ дод» [54, с.64-74]. Дар конференсия баъд аз сухани ифтитоҳии муовини вазири маданияти вақт Б.А. Ҳамроева, оид ба мавзӯи «Масъалаҳои инкишофи библиографияи миллии тоҷик» Р. Шарофзода маъруза

карданд. Сипас дар конференсияи нахустини библиографони ҷумҳурӣ маърузаҳои Д. Лейви «Вазифаҳои китобхонаҳои академикӣ дар соҳаи библиографияи кишваршиносӣ», Р. Кукушкина «Ташаккули библиографияи давлатӣ дар Тоҷикистон», Н. Краснова «Дар бораи библиографияи тиб», Ф. Бектимиров «Сарчашмаҳои библиографӣ оид ба таърихи Тоҷикистони шуравӣ» шунида шуд. Дар охир конференсия тавсиянома қабул кард, ки дар он барои беҳтар намудани кор дар соҳаи библиографияи миллии тоҷик ҳалли чунин масъалаҳо тавсия дода шуд:

1. Марказҳои библиографии ҷумҳурӣ (КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ, Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон, Китобхонаи марказии илмии АИ ҶШС Тоҷикистон, Китобхонаи илмии ДДТ ба номи В.И. Ленин, китобхонаҳои марказии илмӣ-тиббӣ ва илмӣ-техникӣ):

а). коркарди масъалаҳои муҳимро дар соҳаи библиографияи миллии тоҷик фаъол намоянд;

б). дар ҳамохангсозии муназзами фаъолияти хеш дар ин соҳа муваффақ шаванд.

2. Вазорати маданият, китобхонаҳои калонтарини ҷумҳурӣ ҷиҳати тарғиби библиографияи миллии тавассути матбуот, радио, телевизион таваҷҷуҳи махсус зоҳир намоянд, то ки он ба ҳайси яке аз манбаъҳои асосӣ дар қори ҳамаҷониба истифодабарии боигарии китобӣ табдил ёбад;

3. Вазорати маданияти ҶШС Тоҷикистон ҷиҳати тезонидани ҳалли масъалаи дар сохтори КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ ташкил намудани Шуъбаи библиографияи миллии тадбир андешад;

4. Шуъбаи илмӣ-таҳқиқотии КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ корҳои таҳқиқотиро дар соҳаи библиографияи миллии тоҷик ҳамаҷониба вусъат бахшад. Ба коркарди назариявии масъалаҳои мубрами библиографияи миллии, ҳамохансозии кор дар ин соҳа таваҷҷуҳи махсус зоҳир намояд;

5. Бо мақсади гузаронидани стандарномаи истилоҳи китобдорӣ-библиографӣ ба забони тоҷикӣ Вазорати маданияти ҶШС Тоҷикистон,

КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ барои тартиб додани лоиҳаи стандарти истилоҳи китобдорӣ-библиографӣ ва ҳамзамон барои ба нашр омода намудани «Луғати истилоҳи китобдорӣ-библиографӣ» комиссия созмон диҳанд;

6. Кафедраи китобхонашиносӣ ва корҳои маданӣ-равшаннамоии факултети санъати Донишқадаи давлатии педагогии ба номи Т.Г. Шевченко дар тайёр кардани кадрҳои милли аз рӯи ихтисоси китобхонашиносӣ ва библиография таваҷҷуҳи хосса зоҳир намояд;

7. Комитет оид ба матбуоти назди Шурои Вазирони ҶШС Тоҷикистон, нашриёти «Ирфон» дар мувофиқа бо Вазорати маданият ва кафедраи китобхонашиносӣ ва корҳои маданӣ-равшаннамоии факултети санъати Донишқадаи давлатии педагогии ба номи Т.Г. Шевченко дар нақшаҳои худ тарҷума ва наشري китобҳои дарсӣ ва дастурҳои таълимии асосиро оид ба китобхонашиносӣ ва библиография пешбинӣ намоянд [44, с.91-92].

Оид ба мубрамияти маъруъзаву гузоришҳои дар конференсияи нахустини библиографон баррасишуда афқору андешаҳои ҷолиб дар саҳифаҳои матбуоти даврӣ таҳти унвонҳои «Конференсияи библиографҳо» (Тоҷикистони советӣ; Комсомоли Тоҷикистон. – 1970. – 18 октябр), «Ҷамъомади китобдорон» (Комсомоли Тоҷикистон. – 1970. – 21 октябр), «Библиографияи миллии тоҷик» (Маориф ва маданият. – 1970. – 20 октябр), «Первый республиканский» (Вечерний Душанбе. – 1970. – 15 октябры), «Конференция библиографов» (Комсомолец Таджикистана. – 1970. – 16 октябры), «Совет библиографов» (Коммунист Таджикистана. – 1970. – 18 октябры) дарҷ шуданд.

Яке аз омилҳои калидии рушди илми библиографишиносӣ – таъсиси кафедраву шуъбаҳои таълимӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва миёнаи махсуси китобдорӣ маҳсуб меёбад. Маҳз таъсиси чунин ниҳодҳо барои бунёду ташаккули мактаби китобдорӣ, тарбияи мутахассисони баландихтисос ва бо ҳамин васила рушди назария ва амалияи

библиографияи тоҷик мусоидат намуданд. Масалан, барои бо кадрҳои баландхтисос таъмин намудани китобхонаҳои мамлакат, ҳанӯз моҳи феввали соли 1945 Техникуми ҷумҳуриявии китобдорӣ бо шӯбаи ғоибона ба ғайрият шурӯъ карда буд [51]. Тавассути таълими силсилаи фанҳои библиографишинӣ донишҷӯён бори нахуст бо мафҳумҳои «библиография», «ахбори библиографӣ», «дастури библиографӣ», «хизматрасонии библиографӣ», «фехристу картотекаҳо», «библиографишинӣ» ва дигар мафҳумҳои марбут ба ғайрияти библиографӣ ошноӣ пайдо карданд. Минбаъд, таълими фанҳои библиографишинӣ, пас аз таъсиси шӯбаи китобхонашинӣ ва корҳои маданӣ-равшаннамоӣ (с. 1967) дар ҳаёти факултети санъати Донишқадаи давлатии педагогии Душанбе ба номи Т.Г. Шевченко (ҳоло Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айни) нисбатан густариш ёфт. Дар заминаи шӯбаи китобхонашинӣ ва корҳои маданӣ-равшаннамоии факултети санъати Донишқадаи давлатии педагогии Душанбе ба номи Т.Г. Шевченко (с. 1973) факултети мустақили китобдорӣ бо кафедраи китобхонашинӣ ва библиография дар сохтори Донишқадаи давлатии санъати Тоҷикистон (ҳоло Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода (минбаъд ДДФСТ ба номи М.Турсунзода) таъсис дода мешавад ва ниҳоят кафедраи библиографишинӣ тибқи қарори Шурои илмии ДДСТ ба номи Мирзо Турсунзода аз 28 апрели соли 1978 аз кафедраи китобхонашинӣ ҷудо гардида, ҳамчун кафедраи мустақил ба ғайрият шурӯъ менамояд. Собиқ декани факултети китобдорӣ А.Ҳ. Раҳимов нақши факултети китобдориро дар тарбияи мутахассисони ҷавони соҳа бисёр муҳим арзёбӣ намуда, чунин ишора менамояд: «Шукри тақдир, ки факултаи китобдорӣ Донишқадаи давлатии санъати ба номи М. Турсунзодаи Тоҷикистон дар қатори таълиму тарбияи мутахассисони варзидаи китобдорӣ ва библиографӣ, дар рушду такомули илмҳои китобшинӣ, китобхонашинӣ ва библиографишинии тоҷик давраи

навро оғоз намуд. Имрӯз бисёр дастпарварони он аз қабили Ҷ. Шерматов, С. Сулаймонов, 3. Шораҳматов, Ш. Тошев, Б. Холов, С. Шосаидов ва дигарон бо рисолаю таълифоти дигари илмии худ мундариҷаи ин илмхоро бою рангин гардондаанд. Фаъолияти илмию эҷодӣ ва омӯзгорӣ онҳо дар якҷоягӣ як мактаби махсуси илмиро ташкил мекунад. Поягузор ва пурнуркунандаи он мактаб профессор Раҳимҷон Шарофзода мебошанд» [124, с. 209]. Воқеан Раҳимҷони Шарофзода ҳамчун асосгузори назарияи библиографияи тоҷик дар пайдоиш, шаклгирӣ ва рушдҳои мактаби китобдорию библиографияи тоҷик саҳми бузург гузоштаанд. Раҳимҷони Шарофзода аввалин шуда, соли 1970 оид ба мавзӯи «Баъзе масъалаҳои инкишофи библиографияи миллии адабӣ дар ҷамоҳири Осиёи Марказӣ» [345] рисолаи номзадӣ дифоъ менамоянд. Қабл аз дифои рисолаи номзадӣ Раҳимҷони Шарофзода ба забони русӣ ду китоб таълиф менамоянд, ки дар онҳо масъалаҳои марбут ба тарғиби библиографияи адабиёт ва таърихи пайдоиш, марҳилаҳои таҳаввул ва рушди библиографияи адабии тоҷик мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд. Дар китоби якум, ки «Кори китобдорӣ-библиографияи китобхонаҳои Тоҷикистон ба ёрии тарбияи эстетикӣ оммаи меҳнаткашон» [83] ном дорад, фаъолияти педагогӣи китобхонаҳо, аз ҷумла шаклҳои шифохӣ ва айёнии тарғиби китоб ҳамчун воситаи муҳимми тарбияи хонандагон, библиографияи тавсиявӣ ба ёрии тарғиби адабиёти бадеӣ ва роҳҳои марказонидани «шаклҳои хурд»-и библиография таҳқиқу баррасӣ шуда, тавсияҳои мушаххас ҷиҳати беҳтар намудани хизматрасонии китобдорӣ-библиографӣ тавассути воситаҳои муассири тарғиботӣ пешниҳод шудаанд.

Дар китоби дуюм [84], ки асосан дар заминаи таҳқиқоти анҷомдодаи Раҳимҷони Шарофзода навишта шудааст, бори нахуст дар илми библиографияшиносии тоҷик марҳалаҳои асосӣ ва рушди библиографияи адабии тоҷик мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Дар

ин китоб оид ба таърихи библиография дар Осиёи Миёнаи пеш аз инқилоб, қадамҳои аввалини бунёди библиографияи миллӣ (аз соли 1917-то аввали солҳои 40-ум), ташаккул ва рушди библиографияи адабии тоҷик дар давраи баъдиҷангӣ (то миёнаи солҳои 50-ум), инкишофи библиографияи адабии тоҷик аз нимаи дууми солҳои 50-ум то охири солҳои 60-ум ва нақши библиографияи адабии рус дар рушди библиографияи адабиёти бадеӣ ва адабиётшиносии тоҷик маълумот дода шудааст. Хулосаҳои илмӣ пешниҳоднамудаи устод то имрӯз дар таҳқиқи масъалаҳои назариявӣ ва амалии библиографияи миллии тоҷик ҳамчун раҳнамо мусоидат мекунанд. Дар поёни китоб рӯйхати 126 номгӯи нашрҳои библиографияи адабии тоҷик пешниҳод шудааст, ки дар таҳияи бештари онҳо саҳми устод низ назаррас аст.

Солҳои 80-ум ва аввали солҳои 90-уми асри XX шогирдони Раҳимҷони Шарофзода олимони ҷавон А. Ҳ. Раҳимов, Ш. Комилзода (Тошев) ва С.Р. Муҳиддинов рисолаҳои номзадӣ худро дар шаҳрҳои Маскаву Ленинград (ҳоло Санкт-Петербург) бомуваффақият дифоъ намуданд.

Ҳамзамон, зери роҳбарии Раҳимҷони Шарофзода устодон Г.А. Мушеев, Н.А. Сайфулина, А.Ҳ. Раҳимов, Ш. Тошев (Комилзода), С.Р. Муҳиддинов, Қ. Бӯриев (Абдурахимзода), Г.Б. Маҳмудов, Қ. Авғонов (Ғуломзода) ҷиҳати таъмини кафедраи мустақили библиографишиносӣ бо барномаву дарсномаҳо ва маводи дигари таълимӣ кӯшиши зиёд ба харҷ доданд. Маҳз бо ташаббуси онҳо бори нахуст матни курси лексияҳо, нишондодҳои услубӣ барои иҷрои корҳои контролӣ, семинарӣ, амалӣ ба забонҳои тоҷикию русӣ барои донишҷӯёни шуъбаҳои рӯзонаву ғоибона оид ба фанҳои таълимии «Библиографияи умумӣ», «Библиографишиносӣ», «Созмондихӣ ва услуби кори библиографӣ дар китобхонаҳо», «Библиографияи адабиёти бадеӣ ва адабиётшиносӣ», «Библиографияи адабиёти ҷамъиятию сиёсӣ», «Библиографияи адабиёти илмӣ-табиатшиносӣ, техникӣ ва кишоварзӣ», «Библиографияи адабиёти

иктисодӣ», «Библиографияи адабиёт барои кӯдакон ва наврасон», «Библиографияи санъат», «Библиографияи кишваршиносӣ» ва як қатор курсҳои тахассусӣ тайёр карда шуданд. Аз ҷумла, бо ташаббуси Раҳимҷони Шарофзода соли 1981 барнома ва соли 1988 китоби дарсии фанни нави «Библиографияи адабии тоҷик» ба таъъ расиданд [164]. Дар пешгуфтори китоби мазкур муаллифи он Раҳимҷони Шарофзода, аз ҷумла қайд карданд, ки «барои равнақи амалия хузури илм лозим аст. Набудани назарияи библиографияи тоҷик ҳамеша, дар тамоми давраҳои тараққиёти библиографияи мо эҳсос мешуд. Бахусус ниёзмандии мо ба назария баъди кушодани Факултети китобхонавӣ бениҳоят афзуд. Маҳз аз ҳамон айём мо ба коркарди фаъолонаи масоили библиографишиносӣ рӯ овардем. Дартар, аз соли 1972, баъди ҷамъоварии маводи муҳим таълими курси «Библиографияи адабии тоҷик» шурӯъ шуд. Батадриҷ таъмини донишҳои асосӣ оид ба ришта, роҳҳои ҳамоҳангсозии он бо илмҳои дигар, мушаххас намудани тарҳи инкишофи ояндаи он имконпазир гашт» [86].

Наشري китоби дарсӣ воқеан яке аз дастовардҳои нахустин дар илми библиографишиносии тоҷик ба забони модарӣ махсуб ёфта, имкон дод, ки кулли мутахассисони соҳа, ҳам донишҷӯёну омӯзгорон ва ҳам муҳаққиқону библиографони касбӣ маротибаи аввал ба масъалаҳои назариявӣ ва амалии библиографияи адабии тоҷик, шинос шаванд. Дар дарснома оид ба таъйини ҷамъиятӣ, худвижагӣ, усулҳо ва мабҳасҳои асосии библиографияи адабии тоҷик, массив ва сели ҷопи асарҳои адабиётшиносӣ ва танқид, эҳтиёҷоти ғайрикасбӣ ва касбии адабии библиографӣ, сарчашмаҳои асосии тавлид ва паҳннамоеи ахбори библиографияи адабӣ, ташаккули ахбори адабии пешазинқилобии библиографияи тоҷик, самтҳои асосии ташаккули ахбори библиографӣ дар Тоҷикистон, махсусияти ташаккули системаи дастурҳои библиографияи адабии тоҷик, услуби библиографинамоеи тавсиявии асарҳои адабиёти бадеӣ, адабиётшиносӣ ва танқиди адабӣ, услуби

танзими дастурҳои илмию ҷириасони адабии библиографӣ, ташкили дастгоҳи маълумотию библиографии китобхонаҳои вилоятӣ ва системаи китобхонаҳои марказонидашудаи Тоҷикистон, пажӯҳиши (таҳқиқи) библиографияи адабиёти бадеӣ ва адабиётшиносӣ, имкониятҳои ахборию пажӯҳиши системаи дастурҳои библиографияи тоҷик, роҳҳои минбаъдаи инкишофи библиографишиносии адабии тоҷик ва дигар масоили марбут ба вижаҳои соҳавии библиографияи адабии тоҷик, тавлид ва истеъмоли ахбори библиографии адабиёти бадеӣ ва адабиётшиносӣ маълумот дода шудааст. Дар китоби дарсӣ «масъалаҳои таҳлили дастурҳои адабии библиографӣ, таснифнависи осори бадеӣ, таснифи дастурҳо, библиографияномаи осори адабӣ ва як зумра масоили дигар, ки то кунун донишҷӯён дар ҳалли онҳо душворӣ мекашиданд, ба тариқи муайян танзим шудаанд. То имрӯз роҷеъ ба ин бахш ягон китоби дарсӣ ба забони модарӣ мавҷуд набуд ва тарҷумаи китобҳои дарсии умумииттифоқӣ дар тӯли чанд сол амалӣ нашудааст. Дарснома аз назария ва амалияи илми советӣ бархурдор аст ва маводи ба тозагӣ таҳқиқшудаи он хусусияти миллӣ дорад. Ҳангоми баёни фикр, ибора, калимот ва ҷумлаҳои зебо ва пурмазмун классикии тоҷик мавриди истифода қарор ёфтааст. Дар асар муаллиф нахустин бор истилоҳ ва калимоти марбути библиография, ки то имрӯз маъмул нашудаанд ва қобили қабуланд қар фармудааст. Барои азхудкунии истилоҳи нав дар охири китоб луғат оварда шудааст» [117].

Инчунин, нахустин таҳқиқоти муҳрам марбут ба таърихи библиографияи тоҷик рисолаи «Ибни Сино ва библиографияи тоҷик» [24] ба ҳисоб меравад, ки аз ҷониби Р. Шарофзода дар соли 1990 ба забони русӣ таълиф шудааст. Дар он андешаҳои олим перомони ҷаҳолияти китобхонаи даврони Сомониён «Сивон-ул-ҳикмат», ҷаҳолияти библиографии Ибни Сино ва самтҳои асосии библиографияи тоҷик дар асрҳои IX-X арзёбӣ шудаанд.

Дар радифи Р. Шарофзода омӯзгорони дигари кафедраи библиографишиносӣ Г.А. Мушеев, Н.А. Сайфулина, А.Ҳ. Раҳимов низ бо таҳқиқоти анҷомдодаи худ мазмуну мундариҷаи на танҳо фанҳои таълимиро бою рангин гардониданд, балки бо пешниҳоди мақолаҳои илмӣ дар омӯзишу баррасии бештари масоили таҳқиқнашудаи илми библиографишиносии тоҷик саҳми муносиб гузоштанд. Аз ҷумла дар мақолаҳои Г.А. Мушеев «Оид ба масъалаҳои бунёди репертуари матбуоти миллии тоҷик», (соли 1973, ба забони русӣ), «Аз таърихи библиографияи давлатӣ дар Тоҷикистон (солҳои 1929-1941)» (соли 1974, ба забони русӣ), «Библиографияи илмӣ-ёрирасонӣ кишваршиносии Тоҷикистон дар давраи панҷсолаҳои пеш аз ҷангӣ» (соли 1981, ба забони русӣ), «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» ва баъзе масъалаҳои беҳтарнамоии самаранокии он» (соли 1981), мақолаҳои Н.А. Сайфулина «Баъзе масъалаҳои инкишофи ахбори библиографии ҷорӣ оид ба илмҳои ҷамъиятӣ дар Тоҷикистон» (соли 1973, ба забони русӣ), «Пайдоиши библиография дар матбуоти даврии Тоҷикистон» (соли 1981, ба забони русӣ), мақолаҳои А.Ҳ. Раҳимов «Назаре ба фаъолияти шӯбаи ахбороти илмӣ Китобхонаи Академияи фанҳои Тоҷикистон» (соли 1977), «Тарғиби китобдорӣ-библиографии осори Абӯалӣ ибни Сино» (соли 1981, ба забони русӣ), «Оид ба масъалаи давранигории таърихи ахбори библиографӣ дар Тоҷикистон» (соли 1983, ба забони русӣ), «Китобхонаи ба номи А. Фирдавсӣ маркази ахбороти библиографӣ оид ба маданият ва санъати Тоҷикистон» (соли 1983) бори нахуст масъалаҳои давранигории таърихи библиографияи тоҷик, бунёди репертуари матбуоти миллии тоҷик, таърихи ташаккули библиографияи давлатии тоҷик, рушди библиографияи илмӣ-ёрирасони ҷомеашиносӣ, кишваршиносӣ ва фарҳангшиносии тоҷик, мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Бахусус дар таҳқиқу асоснокнамоии масоили назариявӣ методологии библиографияи миллии тоҷик саҳми профессор Абдурахим Раҳимов хеле назаррас мебошад. Абдурахим Раҳимов тавассути дифои

рисолаи номзадӣ ва интишори осори арзишманди хеш тавонистанд, ки дар шаклгириву рушдѐбии яке аз шохаҳои асосӣ ва хеле муҳимми библиографияи миллии тоҷик – библиографияи адабиёти ҷомеашиносӣ дар Тоҷикистон саҳми арзанда гузоранд. Соли 1982 дар шаҳри Ленинград (ҳоло Санкт-Петербург) дар мавзӯи «Системаи ахбори библиографӣ ба ёрии инкишофи илмҳои ҷамъиятӣ дар Тоҷикистон» [341] рисолаи номзодии худро дифоъ намуда, ба гирифтани дараҷаи илмӣ номзоди илмҳои педагогӣ сазовор мегарданд. Натиҷаи таҳқиқоти анҷомдода барои мукамалгардонии мазмуну муҳтавои фанҳои таълимӣ, аз ҷумла таълими фанни «Библиографияи адабиёти ҷомеашиносӣ» дар факултети китобдорӣи ДДСТ ба номи М. Турсунзода (ҳоло ДДФСТ ба номи М. Турсунзода) шароит муҳайё сохт. Илова бар ин, таҳқиқоти дигари ба анҷом расонидаи А. Раҳимов, аз қабili «Таҳкурсии ташаккули ахбори библиографӣ» (соли 1986), «Масъалаҳои библиографияномаи китобҳои қаламӣ форсӣ-тоҷикӣ. Вазъ ва роҳҳои муносибгардонӣ» (1986, ба забони русӣ), «Китоби қаламӣ ҳамчун объекти фаъолияти библиографӣ» (1989), дар ҳалли бештари масоили таҳқиқнашудаи библиографияи миллии тоҷик мусоидат карданд. Бахусус натиҷаи таҳқиқи вижагӣҳои библиографияномаи китобҳои қаламӣ форсӣ-тоҷикӣ, ки дар заминаи омӯзиши осори илмӣ муҳаққиқони ватаниву хориҷӣ ба анҷом расидааст, барои асоснок намудани масъалаҳои назариявӣи мавзӯ чун раҳнамои бунёдӣ то имрӯз мавриди истифода қарор мегирад. Ин паҳлӯи фаъолияти илмӣ олимро муҳаққиқ Ш. Комилзода мулоҳизакорона таҳлил намуда, чунин ибрози ақида намудааст: «Асоснокнамоӣ ва муайянсозии хусусиятҳои хоси китобҳои қаламӣ ҳамчун мабҳаси фаъолияти библиографияи тоҷик санги маҳаки фаъолияти илмӣ А. Раҳимов мебошанд. Барои ҳамаҷониба муайяну мушаххас кардани хусусиятҳои хоси миллии масъала ва фарқиятҳои он аз масоили шабеҳи дигар миллатҳо, олим хулосаҳои илмӣ олимони рус Н.В. Здобнов, Н.Ф. Бельчиков, Е.И.

Шамурин, К.Н. Симон, Д.Ю. Тепловро мавриди баррасии амиқ қарор дода, бо далелҳои муътамади илмиву мантиқӣ ба исбот расонидааст, ки китоби қаламӣ дар радифи асарҳои чопӣ ба маҷмӯи объектҳои фаъолияти библиографӣ дохил мешавад» [72, с.39].

Рочеъ ба ҳаёт ва фаъолияти илмию эҷодии А. Раҳимов маҷмӯаи мақолаҳо ва китобномаи шарҳиҳолӣ таҳти унвони «Родмарде дар фарози фарҳанг» [72] таҳияву интишор шудааст, ки дар он андешаҳои ҷолиби муҳаққиқону коршиносон ва шогирдони А. Раҳимов перомунӣ хизматҳои эшон дар рушди соҳаи китобдорӣ, баҳусус илми библиографишиносии тоҷик возеҳу равшан баён ёфтаанд.

Яке аз шогирдони дигари мактаби китобдорӣ тоҷик Шариф Комилзода маҳсуб ёфта, дар рушду такомули библиография тоҷик саҳми муносиб гузоштааст. Фаъолияти илмӣ-омӯзгорӣ ӯ аз соли 1979 баъд аз хатми Донишқадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода, ба ҳайси омӯзгори кафедраи библиографишиносӣ оғоз меёбад. Ӯ дар баробари омӯзгори муваффақ будан, ҳамзамон ба таҳқиқи масъалаҳои назариявӣ ва амалии библиографияи адабиёт барои кӯдакон ва наврасон кӯшиш ба харҷ додааст. Охири солҳои 70-ум ва ибтидои солҳои 80-уми асри XX аввалин натиҷаҳои корҳои ӯ дар саҳифаҳои матбуоти даврии ҷумҳурӣ нашр мешаванд. Мазмуни муҳтавои мақолаҳои Ш. Комилзодаро аввал масъалаҳои мубрами соҳаи китобдорӣ тоҷик, ба монанди: ҷалби хонанда ба китобхона, тарзу усулҳои самарабахши интиҳоби китоб, беҳтар намудани фаъолияти библиографии китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ, нақшу мақоми дастурҳои библиографӣ дар қонеъ намудани ниёзҳои иттилоотии хонандагон, услуби таҳияи навъу шакл ва жанри дастурҳои библиографии барои кӯдакону наврасон ва роҳбарони хониши онҳо таъйиншуда, ташкил доданд. Соли 1984 рочеъ ба махсусияти услуби китобноманигорӣ адабиёт барои кӯдакон ва наврасон дастури таълимӣ-методии «Библиографикунонии адабиёти бачагона»-ро [154]

тахия менамояд, ки дар он бо дарназардошти хусусиятҳои хоси синнусолии истеъмолкунандагони ахбори библиографӣ ва таъйини хонандагии дастурҳо – барои кӯдакону наврасон ва роҳбарони хониши онҳо (падару модарон, мураббияҳо, омӯзгорон, китобдорон) оид ба чаҳор давраи библиографинамоии адабиёт: тайёри, аналитикӣ, синтетикӣ ва хотимаӣ маълумот дода шудааст. Истифодаи дастур ҳам барои донишҷӯён ва ҳам барои библиографони касбӣ чиҳати омӯзиши вижаҳои услуби таҳияи дастурҳои библиографӣ барои кӯдакону наврасон ва роҳбарони хониши онҳо мусоидат намуд. Ш. Комилзода соли 1989 дар мавзӯи «Библиографияи тавсиявии адабӣ-бадеӣ ҳамчун воситаи тарбияи интернатсионалӣ ва ватандӯстии кӯдакон ва наврасон» [342] рисолаи номзадиро дифоъ менамояд. Дар рисола имкониятҳои айниву зехнии татбиқи маъмуриятҳои тарбиявии библиографияи тавсиявии адабӣ-бадеӣ ҳамачониба мавриди омӯзишу таҳқиқ қарор гирифта, асоснок карда шудаанд. Аз дидгоҳи илмӣ баррасӣ шудани хусусиятҳои хоси библиографияи тавсиявии адабӣ-бадеӣ ва муайян намудани мавқеи он дар низоми воситаҳои тарбияи интернатсионалистӣ ва ватандӯстии насли наврас, тақмили услуби танзими дастурҳои мухталифи библиографӣ барои кӯдакону наврасон ва роҳбарони хониши онҳо, беҳтар намудани самтҳои афзалиятноки фаъолияти библиографии китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ – навиғариҳои таҳқиқот маҳсуб ёфтанд. Хулоса ва тавсияҳои муҳаққиқ барои тақмили услуби китобноманигории адабиёти бачагона, беҳтарсозии сифати нашр ва тарҷумаи китобҳои бачагона, таъмини захираи китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ бо китобҳои ниёзи хониш, ташаккули фонди нашрҳои маълумотию библиографии ин китобхонаҳо ва баланд бардоштани савияи дониши тахассусии кормандони китобхонаҳо мавриди истифода қарор гирифтанд [215. с.12].

Муҳаққиқ Ш. Комилзода барои таъмини таълими фанни «Библиографияи адабиёт барои кӯдакон ва наврасон» [57] соли 2011

маводи омӯзиширо таҳти ҳамин унвон ба таъб расонид, ки дар он масъалаҳои нашри китоб барои кӯдакону наврасон, нашри асарҳои адабиётшиносӣ ва танқиди адабӣ, омилҳои инкишоф ва таҳавули библиографияи адабиёт барои кӯдакону наврасон, оид ба адабиёти кӯдакону наврасон, библиографияи библиографияи адабиёт барои кӯдакону наврасон, ташкили дастгоҳи маълумотдиҳӣ-библиографӣ дар китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ, услуби муратабсозии дастурҳои библиографӣ оид ба адабиёти кӯдакону наврасон, тавсифнигории адабиёти кӯдакону наврасон, фаъолияти библиографии КДБҶ ба номи М. Миршакар, китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ дар шароити ҷаҳонишавии иттилооти электронӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.

Шариф Комилзода дар таҳқиқи фаъолияти муассисаҳои китобдорӣ – библиографии ҷумҳурӣ: Китобхонаи миллии Тоҷикистон (КМТ), Муассисаи давлатии «Агентии миллии Созмони байналмилалӣ рақамгузории стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон» (АМСБРСК-ХКТ) ва КДБҶ ба номи М.Миршакар низ саҳм гузоштааст. Аз ҷумла, силсилаи мақолаҳои ӯ оид ба таърих, фаъолияти илмиву тадқиқотӣ, илмиву методӣ ва библиографии КМТ, саҳми КМТ дар рушди библиографияи миллий, ҷойгоҳи КМТ дар таҳияи феҳристҳои нусхаи хаттӣ, Хонаи китоби Тоҷикистон – маркази библиографияи давлатӣ, фаъолияти нашрӣ ва библиографии КДБҶ ба номи М.Миршакар ва ғайра бозгӯии саҳми беандозаи Ш. Комилзода дар таҳқиқи натиҷагирӣ нисбати доираи васеи масоили китобдорӣ ва библиографияи тоҷик мебошанд. Ин осор ҳамчун дастурамали илмию амалӣ ва таълимию методӣ ба муҳаққиқону унвонҷӯён, омӯзгорону донишҷӯён ва мутахассисони соҳа хизмат менамоянд [327, с.12]. Ҷамзамон, Ш. Комилзода тавассути чопи мақолаҳо ва китобномаҳои таҳиянамудааш дар рушди афкори библиографишиносии тоҷик ва библиографияи ашхоси муътабар саҳми назаррас гузоштааст.

Донишманди илми библиографишиносии тоҷик, доктори илмҳои таърих, профессор Сайдалӣ Муҳиддинов дар тарбияи мутахассисони ҷавони соҳаи китобдорӣ ва ҳалли масоили муҳими илми библиографишиносии тоҷик саҳми босазое гузоштааст. Фаъолияти илмӣ-амалии С. Муҳиддинов пас аз хатми Донишқадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода ба ҳайси мудирӣ Китобхонаи илмӣ ҳамин донишқада оғоз шуда, баъдан аз соли 1979 то соли 1984 дар вазифаҳои саркитобдор, сармуҳаррир, мудирӣ шуъбаҳои илмӣ-методӣ ва илмӣ-таҳқиқотӣ ва ниҳоят солҳои 1998-2002 директори Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ фаъолияти самарбахш нишон додааст. Ў соли 1993 дар мавзӯи «Библиографинамоии минётурҳои форсӣ-тоҷикӣ: ҷанбаҳои фарҳангӣ-таърихӣ ва назариявӣ-услубӣ» рисолаи номзадиро барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзоди илмҳои педагогӣ бо муваффақият дифоъ менамояд. Аҳаммияти назариявӣ ва навгони илмӣ рисола, қабл аз ҳама, дар он зоҳир гардид, ки муҳаққиқ ҷиҳати асоснокнамایی илмӣ мафҳуми «тасвири библиографии минётур» ва принципҳои библиографинамоии ин намуди адабиёт дар дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасони санъатшиносӣ кӯшиш ба харҷ додааст. Дар ҷараёни таҳқиқ мафҳуми «минётурҳои форсӣ-тоҷикӣ» аз нигоҳи илмӣ санъатшиносӣ аниқ карда шуда, хусусиятҳои асосии эҳтиёҷоти иттилоотии муҳаққиқони минётур муайян шудаанд. Таҷрибаи библиографинамоии минётурҳои форсӣ-тоҷикӣ дар феҳристи дастнависҳо ва осори илмӣ-таҳқиқотӣ таҳқиқ ва ҷамъбаस्त гардидааст. Асосҳои назариявӣ-методии китобноманигорӣ минётурҳо такмил дода шудаанд, ки бевосита барои созмондихӣ ва батанзимдарории фаъолияти муассисаву ташкилотҳои ба омӯзишу китобноманигорӣ маҳсулоти ин намуди санъат саруқордошта, мусоидат менамояд. Ҷамъамон масъалаҳои зикршуда бо таври возеҳу равшан инъикоси воқеии ҳудуд дар рисолаи «Минётурҳои форсӣ-тоҷикӣ ва принципи

библиографинамоии он» [65] пайдо намуданд, ки бешак барои библиографони касбӣ ва инчунин донишҷӯёну омӯзгорони донишқадаҳои китобдорӣ мамлакат ҳамчун сарчашмаи боэътимод ҷиҳати омӯзиши вижаҳои таҳияи дастурҳои библиографӣ мавриди истифода қарор мегиранд. Аз ҷониби С. Муҳиддинов бори нахуст барои донишҷӯёни факултети китобдорӣ ва иттилоотшиносии ДДФСТ ба номи М. Турсунзода китоби дарсии «Библиографияи кишваршиносии Тоҷикистон» [67] таҳия ва чоп шуд, ки бо истифода аз он на танҳо донишҷӯёну омӯзгорон, балки мутахассисони соҳаи китобдорӣ ва марказҳои библиографии ҷумҳурӣ метавонанд маълумоти заруриро оид ба таърихи пайдоиш, давраҳои ташаккул, таҳаввул ва рушди библиографияи кишваршиносии тоҷик дар замони шуравӣ, самтҳои асосии созмондиҳӣ ва услуби ин навъи библиография дар Тоҷикистон, аҳаммияти библиографияи кишваршиносӣ дар ҳаёти ҷомеа, мақоми он дар омӯзиши таърих, иқтисодиёт, фарҳанг ва ҳаёти иҷтимоии халқи тоҷик, пайдо намоянд.

Соли 1998 китобчаи Қурбон Авғонов (Ғуломзода) таҳти унвони «Бобочон Ғафуров – библиограф» [22] ба таъб расид, ки дар он афкор ва андешаҳои Бобочон Ғафуров оид ба масоили китобноманигорӣ манбаъҳои таърихӣ арзёбӣ шуда, дар заминаи таҳлили дастгоҳи илмию маълумоти китобҳои «Таърихи мухтасари халқи тоҷик» ва «Тоҷикон» фаъолияти библиографии Бобочон Ғафуров дар таҳия ва танзими нишондиҳандаҳои мустақими дохиликитобӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст.

Бо ибтикори муҳаққиқони соҳа Гадобек Маҳмудов ва Қурбон Авғонов барои донишҷӯёни факултети китобдорӣ ва иттилоотшиносии ДДФСТ ба номи М. Турсунзода китобҳои дарсии «Библиографиносӣ» [62] ва «Фаъолияти библиографӣ дар китобхонаҳо» [23] таълиф шуданд, ки дар онҳо бори нахуст масъалаҳои назариявии марбут ба библиографияи умумии тоҷик ба забони давлатӣ

мавриди омӯзишу баррасӣ қарор гирифтаанд. Метавон қайд намуд, ки ҳар ду китоби дарсӣ барои шинос намудани ҳам донишҷӯёну омӯзгорон ва ҳам муҳаққиқону мутахассисони соҳаи китобдорӣ ба асосҳои назарияи иттилооти библиографӣ, библиография ҳамчун соҳаи фаъолият, равандҳои фаъолияти библиографӣ, таснифи намудҳои библиография, библиографишиносӣ илм дар бораи библиография, библиография дар ҷаҳони муосир ва масоили умумии созмондиҳии фаъолияти библиографӣ дар китобхонаҳо, бунёди дастгоҳи маълумотию библиографӣ, ташкил ва услуби библиографинамӣ ва хизматрасонии библиографӣ дар китобхонаҳо, тарғиби донишҳои библиографӣ ва идоранамоеи фаъолияти библиографии китобхонаҳо, ҳамчун манбаи нодири тахассусӣ хизмат мерасонанд.

Дар омӯзишу таҳқиқи масъалаҳои таърихи библиографияи тоҷик, бахусус таърихи рушди библиографияи адабиёти кишоварзӣ саҳми олими варзидаи соҳаи библиография Қурбоналӣ Бӯриев (Абдурахимзода) хеле назаррас аст. Дар тӯли умри кӯтоҳ вале бобаракати хеш Қ. Абдурахимзода аз худ мероси гаронбаҳо боқӣ гузоштанд. Фаъолияти илмию омӯзгории ӯ соли 1988 пас аз хатми Донишкадаи давлатии фарҳанги Маскав дар кафедраи библиографишиносии Донишкадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода оғоз меёбад. Аввалин мақолаи илмиаш соли 1993 таҳти унвони «Саҳми Китобхонаи ба номи А. Фирдавсӣ дар китобшиносии адабиёти риштаи пахтакорӣ» чоп мешавад. Соли 1999 зери назари академик Н. Неъматов ҷузваро бо номи «Библиография дар аҳди Сомониён» ба таъъ мерасонад. Соли 2000 ӯ рисолаи номзадиро дар мавзӯи «Библиографияи фарҳанги заминдорӣ халқи тоҷик» дифоъ менамояд. Худи ҳамон сол монографияи ӯ зери унвони «Пайдоиш ва рушди библиографияи кишоварзӣ» нашр шуд. Соли 2011 рисолаи «Таърихи библиографияи кишоварзӣ», соли 2014 рисолаи «Таърихи библиографияи тоҷик» (аз даврҳои қадим то охири солҳои 80-уми асри

XX, ба забони русӣ) ва соли 2017 «Таърихи библиографияи тоҷик» (аз давраҳои қадим то ибтидои асри XXI, ба забони тоҷикӣ) интишор ёфтанд. Соли 2020 дар ду китоб бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ таҳти унвони «Фаъолияти китобдорӣ дар пажӯҳишҳои илмӣ» маҷмӯаи мақолаҳои Қ. Абдурахимзода ба таъъин расиданд, ки тавассути онҳо мутахассисони соҳа, бахусус донишҷӯёну омӯзгорон ва муҳаққиқон ба масъалаҳои таърих ва назарияи библиографияи тоҷик ошно мешаванд. Илова бар ин, бо ибтикори Қ. Абдурахимзода то имрӯз 9 ҷилди силсилакитоби «Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон» таҳия шуда, рӯйи ҷомро диданд. Дар ин силсилакитобҳо беш аз 300 мақола доир ба илмҳои китобшиносӣ, китобхонашиносӣ ва библиографишиносӣ ворид шудаанд ва бори нахуст маълумоти наву саҳеҳро ба хонанда пешниҳод менамоянд.

Дар таҳқиқу баррасии масоили гуногуни библиографияи тоҷик саҳми библиографи русзабони тоҷик номзади илмҳои таърих Людмила Григорьевна Козырева низ хеле калон аст. Ӯ ба ҳайси китобдор, сарбиблиограф, мудирӣ Шуъбаи илмӣ-таҳқиқотии КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ хидмат намуда, зеро каломаш китобу дастурҳои библиографӣ, мақолаҳои проблемавӣ, аз қабили «Китобхонаҳои Тоҷикистон», «Китобшиносӣ дар Тоҷикистон», «Китоб ва ҳониш дар ҳаёти деҳоти Ҳисор: натиҷаи таҳқиқот», «Вазъ ва роҳҳои мукамалгардонии корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ дар соҳаи китобхонашиносӣ, библиографишиносӣ ва китобшиносии Тоҷикистон» ва ғайраҳо таҳия ва нашр гардидаанд.

Барои рушди библиографишиносии тоҷик ва муайяну мушаххас намудани роҳҳои минбаъдаи инкишофи библиографияи тоҷик дар радиҳои дигар сарчашмаҳо, маводи аз натиҷаи таҳқиқоти сотсиологӣ бадастомада низ метавонанд мусоидат намоянд. Масалан, охири соли 1978 ва ибтидои соли 1979 муҳаққиқони Шуъбаи илмӣ-таҳқиқотии Китобхонаи давлатии Тоҷикистон ба номи А. Фирдавсӣ ҷиҳати омӯзиши майлу рағбатҳои ҳониши кормандони илм, аз ҷумла, ходимони

пажухишгоҳҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, омӯзгорони макотиби олий, аспирантҳо ва муайян намудани нақшу мақоми афзалияти манбаъҳои гуногунии пажухишӣ дар ҷустуҷӯ ва интихоби адабиёт таҳқиқоти сотсиологиро таҳти унвони «Китоб дар ҳаёти олимон» доир намуданд. Таҳқиқотчиён оид ба саволҳои пешниҳодгардидаи пурсишнома ҷавобҳои мувофиқ гирифтанд. Аз ҷумла, ба саволи «Қадам манбаъҳои пажухишӣ дар интихоби адабиёти зарурӣ ба Шумо кӯмак мерасонанд?», олимон чунин посух доданд: 90,3% – дастгоҳи маълумотдиҳӣ- библиографӣ (ДМБ); 51,1% – намоишҳои китобӣ; 50,0% – дастурҳои библиографӣ; 38,0% – тавсияи шиносҳо. Ҳамзамон таҳқиқот имкон дод, ки 63% посухдиҳандагон ҷиҳати беҳдошти вазъи хизматрасонии Китобхонаи ба номи А. Фирдавсӣ иброи ақида намоёнд. Масалан, ба ақидаи бештари онҳо бисёр хуб мешуд, ки: ба пажухишгарони ҷавон иҷозати ба хона гирифтани китобҳо дода шавад; баҳисобгирии воридоту содироти китобҳои АБК ба низом дароварда шавад; фаъолияти муттасаддиён дар толори феҳристҳо беҳтар карда шавад ва ғайраҳо [58, с.33-35].

Ҳамзамон, Китобхонаи ба номи А. Фирдавсӣ соли 1986 бо мақсади муайян намудани самарабахшии истифодаи дастурҳои интишоркардаи худ дар фаъолияти китобхонаҳои мамлакат, таҳқиқоти сотсиологиро дар мавзӯи «Истифодабарии дастурҳои методӣ библиографӣ дар китобхонаҳои Тоҷикистон» доир намуд. Натиҷагирӣ аз таҳқиқоти мазкур имкон дод, ки дар радифи муваффақиятҳо, камбудӣҳо низ ошкор карда шаванд. Аз ҷумла, муайян шуд, ки на ҳамаи китобхонаҳои ҷумҳурӣ сари вақт маводи ҷопкардаи Китобхонаи ба номи А. Фирдавсиро мегиранд ва мутаассифона на ҳамаи адабиёти дар дастурҳои библиографӣ воридшударо аз захираи китобхонаҳои шаҳриву ноҳиявӣ дарёфт кардан имконпазир аст [58, с.35]. Бинобар ин, бо истифода аз натиҷаҳои таҳқиқоти мазкур библиографони ҳирфай вазифадор шуданд, ки минбаъд ҳангоми таҳияи дастурҳои библиографӣ сараввал теъдоди ҷопи адабиёти тавсифшаванда ва вазъи тақсими ин адабиётро ба

китобхонаҳои ҷумҳурии муайян намуда, сипас номгӯи онҳоро ба дастурҳои тавсияшаванда ворид созанд. Ин иқдом самарабахшии истифодаи дастурҳои библиографиро дар фаъолияти китобхонаҳо таъмин намуда, арзиши пажӯҳишӣ ва методиву амалии дастурҳоро боло бурд ва сатҳу сифати хизматрасонии библиографиро беҳтар кард.

Дар таҳқиқу баррасии масъалаҳои мубрами библиографияшиносии тоҷик дар радифи олимони соҳаи китобдорӣ саҳми муҳаққиқони соҳаи адабиёт низ назаррас мебошад.

Муҳаққиқ Субҳони Аъзамзод дар мақолаи «Китобшиносӣ ва феҳрастнигорӣ дар қаламрави адабиёт» [89] мулоҳизаҳои хешро оид ба арзишу аҳаммияти библиография ҳамчун фаъолияти илмӣ-амалӣ дар ҷамъовариву коркард, гурӯҳбандиву тавсифнигорӣ ва воситаи муҳимми тарғибу ташвиқи адабиёт баён намудааст. Ба андешаи муҳаққиқ «Библиография таъриху назария, тарҳи китобшиносӣ, василаҳои фароҳам овардани иттилоърасонии китоб, роҳҳои феҳрастнигориро меомӯзад ва ба ин асос феҳрастнигорон усули таҳия, танзиму омӯзиши феҳрастҳо, рӯйхатсозӣ ва тавсифи осори нашршударо коркард меkunанд. Ин соҳаи муҳим заминае барои муаррифии ҳарчи бештари осори интишорӣ, василаи дастрасии васеи қишрҳои ҷомеа ва соҳаҳои мухталифи он ба ин осор, гузашта аз ин, равнақу ривочи нақду баррасии китоб ва китобиёт, ба ин васила, ошкор кардани мазмуни он асарҳо ва боиси падид омадани баҳои воқеӣ ба онҳо мебошад» [89]. Муҳаққиқ дар ин мақола шуруъ аз таърихи пайдоиши аввалин дастурҳои библиографӣ дар замони Сомониён то дастурҳои комили библиографии замони муосир, ки имрӯз дар фаъолияти китобхонаҳо ва марказҳои библиографии мамлакат мавриди истифода қарор мегиранд, маълумот додааст. Новобаста аз он, ки дар мақола мазмуну муҳтавои дастурҳои библиографии давраҳои гуногуни таърихӣ мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтаанд, аммо, чунонки муаллиф қайд менамояд: «Китобшиносӣ ба маънои том дар асри XX вусъат пайдо кард. Хусусан,

дар замони шуравӣ аҳаммияти библиография чун воситаи асосии инкишофи илм, пешрафти хоҷагии халқ, боло рафтани савияи сиёсӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ, маънавӣ ва мадании мардум арзёбӣ шуд» [89]. Дар робита ба ин, муаллиф сараввал асари безаволи устод Садриддин Айний «Намунаҳои адабиёти тоҷик», ки ба пайдоиши дастурҳои библиографияи адабии тоҷик асос гузоштааст, таҳлил намуда, сипас ба шарҳи аввалин феҳристҳои Нашриёти давлатии Тоҷикистон гузаштааст. Муҳаққиқ равнаки библиографияи шуравии тоҷикро ба таъсиси китобхонаҳои бузурги мамлакат ва марказҳои асосии библиографияи тоҷик алоқаманд намуда, бунёди Китобхонаи давлатии РСС Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ (1933) ва Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистонро (1935) ҳамчун марказҳои асосии феҳристнигории адабиёти соҳаҳои гуногуни илм дар рушди библиографияи илмӣ-ёрирасон, тавсиявӣ ва давлатии тоҷик нек арзёбӣ кардааст. Муҳаққиқ солҳои 50-70-уми асри XX-ро давраи рушди библиографияи тоҷик номида, дастурҳои библиографияи дар ин давра нашршударо, аз қабili «Каталоги китобҳои РСС Тоҷикистон: 1926-1956» (1960), «Китобҳои Тоҷикистони советӣ: феҳраст 1957-1961» (1963), «Китобҳои Тоҷикистони советӣ: феҳраст 1962-1966» (1967), «Таджикская литература: рекомендательный указатель» (1961), «Образы Ленин дар адабиёти бадеӣ: нишондиҳандаи адабиёт» (1965), «Адабиёти бадеии тоҷик ва танқид: феҳраст» (1967), «Феҳрасти «Садои Шарк: (1927-1967» (1973), «Библиография таджикской фольклористики: 1872-1968» (1979) мавриди таҳлил қарор додааст. Ҳамзамон, дар ин мақола муҳаққиқ дастурҳои библиографияи аз ҷониби институтҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, донишгоҳу донишқадаҳои мамлакат ва китобхонаҳои вилоятӣ интишорёфтaro, аз қабili феҳристҳои Институти шарқшиносии АФ РСС Тоҷикистон («Каталоги дастнависҳои шарқии Академияи фанҳои РСС Тоҷикистон» дар 6 ҷилд (1960-1980), Университети давлатии Тоҷикистон ба номи В. И. Ленин («Ежегодник изданий ТГУ имени В. И. Ленина», «Феҳрасти асарҳои

илмий кафедраи забони тоҷикӣ Университети давлатии Тоҷикистон ба номи В. И. Ленин: 1948-1973» (1974) ва нишондиҳандаҳои библиографии Китобхонаи оммавии ба номи Тошхоҷа Асирии вилояти Суғд («Раҳим Ҷалил дар саҳифаҳои матбуоти Ленинобод» (1969), «Тошхоҷа Асирӣ – шоир ва маорифпарвари халқи тоҷик» (1982) таҳлил карда, дастоварду камбудии онҳоро шарҳу эзоҳ додааст. Дар охир муҳаққиқ якҷанд дастурҳои таҳиякардаи феҳристнигори маъруфи тоҷик, номзади илмҳои филологӣ Абдуллоҷон Юнусовро, ки то ҳанӯз ҷоп нашудаанд, номбар карда, пешниҳод менамояд, ки дастурҳои библиографии: «Абулқосим Фирдавсӣ» (25 ҷ.ҷ.), «Қамоли Хуҷандӣ» (10 ҷ.ҷ.), «Забоншиносони тоҷик» (20 ҷ.ҷ.), «Таърихи забоншиносии тоҷик» (ҷилдҳои 3-5, 25 ҷ.ҷ.), «Таълими забон ва адабиёти тоҷик дар мактабҳои миёнаи олии» (6 ҷ.ҷ.), «Автореферати диссертатсияҳои олимони Тоҷикистон оид ба забоншиносӣ» (8 ҷ.ҷ.), «Тоҷикистон дар матбуоти Эрон ва Афғонистон» (қисми 2,6 ҷ.ҷ.) дар таърихи феҳристнигории муосири тоҷик арзиши муайян дошта, сазовори нашранд [89].

Дар мақолаи доктори илмҳои филологӣ, профессор Аъламхон Кӯчаров «Феҳристнигорӣ ва осорномаи шахсии С. Табаров» [103] саҳми Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи Абулқосим Фирдавсӣ (ҳоло Муассисаи давлатии «Китобхонаи милли»-и Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон) ва Китобхонаи марказии илмӣ Академияи илмҳои Тоҷикистон (ҳоло КМИ ба номи И.Гандии АМИТ) дар таҳияву интишори силсилаи дастурҳои библиографӣ доир ба соҳаҳои гуногуни дониш, бахусус омодагиву нашри китобномаҳои шарҳиҳолӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Муҳаққиқ аҳамияти дастурҳои библиографиро дар омӯзишу таҳқиқ ва оммавигардонию осори нависандагон бисёр муҳим арзёбӣ намуда, ишора мекунад, ки «дар давраи нав, замони густариши бемайлони ва бесобиқаи илму фарҳанги ҷаҳонӣ, феҳристнигорӣ аҳамияти боз ҳам бештар касб намуд, ба дараҷае ки ягон тадқиқоти адабиётшиносӣ, ягон куллияти нависанда, ки

ба талаботи илмӣ ҷавобгӯ бошад, бидуни ба эътибор гирифтани масъалаҳои библиографӣ ба субут расида наметавонад» [103, с.118]. Муаллиф сараввал ба мазмуну муҳтаво, дарбаргирии мавод ва умуман услуби таҳияи дастури библиографии «Феҳрасти асарҳои С. Айни ва адабиёти оид ба ӯ» (иборат аз ду ҷилд, солҳои нашрашон 1963, 1978, мурағатӣ Ч. Азизкулов, З. Муллоҷонова) ва нишондиҳандаи библиографии «Мирзо Турсунзода» (1972) баҳои баланд дода, силсилаи «Мавод доир ба китобномаҳои шарҳиҳои олимони Тоҷикистон», ки наشري он аз соли 1961 бо қарори Шурои таҳрирӣ-нашрии Академияи илмҳои Тоҷикистон дар Китобхонаи марказии илмӣ ин муассиса роҳандозӣ шудааст, воситаи муассири пажӯҳиш, омӯзиш ва муаррифии осори олимони Тоҷикистон арзёбӣ кардааст. Муҳаққиқ барориши 26-уми силсилаи «Мавод доир ба китобномаҳои шарҳиҳои олимони Тоҷикистон», ки ба ифтихори 60-солагии Табаров Соҳиб Шухратиевич соли 1984 дар наشريёти «Дониш» ба таъъ расидааст, таҳлил намуда, андешаҳои худро оид ба сохтор, маҳақҳои асосии интиҳобу хостагирии адабиёт дар дастур ва камбудии он баён кардааст. Аз ҷумла муҳаққиқ қайд менамояд, ки «номгӯи як қатор мақолаҳое, ки то соли 1984 ҷоп гардида буданд, дар осорномаи аввал қайд нашудаанд. Масалан, се мақолаи устод – «Ёзучи олим»: дар бораи С.Айни («Қизил Тоҷикистон», 1949, 25 сентябр), «Дар бораи «Ёддоштҳо»-и С.Айни» («Тоҷикистони сурх», 1949, 6 сентябр) ва «Мақтаби калони эҷодӣ» («Тоҷикистони сурх», 1949, 30 ноябр) ном бурда нашудаанд. Зияда аз ин, дар осорнома бахши «Роҳбарӣ ба диссертатсияҳои номзадӣ» ҷой дода нашудааст. Ҳол он, ки аз ҳафт рисолаҳои номзадие, ки бо роҳбарии устод Табаров навишта шудаанд, дифои шаштои он то соли 1984 сурат гирифтааст» [103,с.119].

Соли 2003 идомаи мантиқии осорномаи Соҳиб Табаров, яъне қисми дуюми барориши 26-и силсилаи «Мавод доир ба китобномаҳои шарҳиҳои олимони Тоҷикистон» дар таҳияи А. Кӯчаров ва зерин назари профессор А. Маҳмадаминов нашр мешавад, ки аз ҷиҳати сохтор,

узули гурӯҳбандӣ, дастгоҳи маълумотдиҳӣ ва кумакфеҳристҳои алифбоии асарҳо ва ашхос аз феҳристи соли 1984 тафовуте надошт. Дар осорномаи дуюм, қабл аз ҳама, маводди аз осорномаи якум берун монда ҳамроҳ карда мешавад ва бахши нави «Роҳбарӣ ба диссертатсияҳои номзадӣ» илова мегардад. Аммо, дар ин нашр ҳам на ҳамаи осори Соҳиб Табаров номнавис мешаванд. Чунонки муҳаққиқ қайд менамояд «ҳангоми ба тартиб овардани бойгонии хеш устод (Соҳиб Табаров – С.Н.) боз ба якчанд хабару мақолаи дар матбуоти даврӣ чоп гардидааш, ки дар ду барориши пештараи осорнома ном бурда нашудаанд, дучор мешавад ва номгӯи онҳоро (чун хабарҳои «Кӣ гуфтааст?» – «Ҷавонони Тоҷикистон». – 1945. – 31 октябр; «Тайёри ба мусобиқаи гимнастикӣ» – «Газетаи муаллимон». – 1941. – 24 апрел ва мақолаи «Нависандаи бузурги рус» – «Блокноти агитатор». – 1964. – №5. – С. 243-244») дар хошияи нусхаи кории китоби аввали осорнома қайд мекунад» [103, с.120].

Осорномаи сеюм бахшида ба 90-солагии устод Соҳиб Табаров аз ҷониби мутахассисони шуъбаи библиографияи миллии Китобхонаи миллии Тоҷикистон зери назари академик Н. Салимов таҳия ва чоп шуд. Осорномаи сеюм, – чунонки таҳлил менамояд муҳаққиқ, – бо як қатор хусусиятҳои аз ду осорномаи пешин фарқ дорад. Масалан, агар дар осорномаҳои пешин асарҳои илмӣ, илмӣ-методӣ ва таълимии С.Табаров бо хабару мақолаҳо ва мусоҳибаҳои муаллиф дар якҷоягӣ мувофиқи тартиби солҳо оварда шуда бошанд, дар осорномаи охир, осори ғановатманди устод ба қисматҳои «Асарҳои илмӣ, илмӣ-методӣ ва таълимӣ. Нашрҳои алоҳида», «Мақолаҳо дар матбуоти даврӣ ва нашрияҳои давомдор», «Маърузаҳои С.Ш.Табаров», «Мусоҳибаҳои С.Ш.Табаров», «Қорҳои таҳриркарда ба таҳиянамудаи С. Табаров», «Роҳбарӣ ба диссертатсияҳои номзадӣ» ҷудо шуда, ба кадом забон таълиф ёфтани мавод низ ишора мегардад [103,с.120].

Муаллиф дар асоси таҳлили китобномаи шарҳиҳои сеюм ба хулосае меояд, ки он нисбат ба ду китобномаи қаблӣ (солҳои 1984 ва

2003) ба қадри кофӣ мукаммал ва муназзам буда, фаъолияти гуногунпахлӯю пурсамари адабиётшинос ва мунаққиди варзидаи тоҷикро равшану возеҳ инъикос менамояд ва банду басти он аз нигоҳи вежагиҳои китобноманигорӣ мувофиқ ба талаботҳои стандарти маъмул ба низом дароварда шудааст ва барои муҳаққиқону адабиётшиносон, донишҷӯёну омӯзгорон дар таҳқиқи осори Соҳиб Табаров ва омӯзиши зиндагиномаи ӯ имконияти васеъ фароҳам меоварад.

1.2. Фаъолияти Палатаи китобҳои Тоҷикистон ҳамчун маркази библиографияи давлатӣ дар солҳои 1960-1990

Дар замони Иттиҳоди Шуравӣ ба рушди библиографияи давлатӣ як қатор омилҳо мусоидат карданд. Қабл аз ҳама, интишори муназзами нашри даврӣ, ғайридаврӣ ва давомдор, қабул ва татбиқи санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ оид ба нусхаҳои ҳатмӣ, сари вақт қонун намудани талаботи рӯзафзуни аҳоли ба иттилооти очилӣ, роҳандозии хадамоти маълумотӣ, иттилоотӣ ва тавсиявӣ-библиографӣ дар китобхонаҳо ва муассисаҳои дигари иҷтимоӣ-фарҳангӣ, таъсиси палатаи китобҳо ҳамчун ниҳоди асосии библиографияи давлатӣ, тарбияи мутахассисони баландихтисос дар муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбии китобдорӣ.

Заминаи асосии ташакули библиографияи давлатиро дар қаламрави давлати абарқудрати Шуравӣ декрети Шурои Комиссарони халқ «Дар бораи супоридани корҳои библиографии РСФСР ба Комисариати маорифи халқ» ташкил медиҳад, ки он 30 июни соли 1920 бо имзои Владимир Ильич Ленин қабул гардидааст [68]. Дар замони Шуравӣ вазифаи бақайдгирӣ ва ҳифзи ҳамаи намуди маҳсулоти чопӣ дар тамоми ғӯшаю канори Иттиҳоди Шуравӣ ба зиммаи Палатаи умумииттифоқии китоб вогузор шуда буд, ки он дар соли 1917 таъсис ёфтааст. Инчунин, дар замони Шуравӣ ҳар як ҷумҳурии иттифоқӣ Палатаи китобҳои худро дошт, ки вазифаи асосии он бақайдгирӣ ва ҳифзи нусхаҳои миллии осори чопӣ, ки дар ғӯшаю канори худ ба нашр мерасиданд, сару кор доштанд.

Омӯзиши марҳилаҳои инкишофи фаъолияти библиографӣ дар Тоҷикистон, маълум намуд, ки солҳои 1960-1990 библиографияи давлатӣ ба ҳайси библиографияи рушдёфта дар низоми библиографияи тоҷик мавқеи устуворро касб кардааст.

Библиографияи давлатӣ, пеш аз ҳама, вазифаи гирдоварию бақайдгирии давлатии осори чопиро иҷро менамояд ва доир ба

намудҳои гуногуни маҳсулоти чопӣ ба монанди китобҳо, тақризҳо, нотаҳо, мақолаҳо аз маҷаллаю рӯзномаҳо ва ғайра тавассути дастурҳои библиографӣ дар шакли чопӣ маълумот дода, фаъолияти ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ ва навидҳои илмию маданиро ба таври очилӣ (оперативӣ) ва тарҷеи ба доираи васеи хонандагон пешниҳод менамояд.

Дар замони Иттифоқи Шуравӣ дар ҷаҳон калонтарин низоми умумииттифоқии нусхаҳои ҳатмӣ роҳандозӣ шуда буд ва маҳз ҳамин низом имкон дод, ки ҳамаи ҷумҳуриҳои иттифоқӣ бо маҳсулоти чопии нашриётҳо таъмин карда шаванд. Ба шарофати ин иқдом фонди миллии китобхонаю иттилоотии кишвар ташаккул ёфт, библиографияҳои миллий ташкил карда шуданд, феҳристсозии мутамарказ ва баҳисобгирии библиографии маҳсулоти чопӣ ба роҳ монда шуд.

Дар замони Шуравӣ рушду такомули илму фарҳанг зарурати ҳифзу нигоҳдории нусхаҳои ҳатмии китобу матбуотро ба миён гузошт ва муассисаи давлатии «Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон» бо Қарори Кумитаи марказии Партияи Коммунистии Тоҷикистон аз 14-уми июли соли 1934 «Дар бораи васеъкунии маҷмӯи китобхонаҳо ва беҳтарнамоии ташкили кори китобхонаҳо дар Тоҷикистон» ва «Қарори Шурои Комиссарони Халқии ҶШС Тоҷикистон» 20 - уми декабри соли 1935 дар назди Комиссариати маорифи халқ таъсис ёфт [96]. Мутобиқ ба ҳадаф ва вазифаҳояш Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон ба ҳайси маркази библиографияи давлатӣ, омили матбуоти давлатӣ, библиографияи ҷорӣ ва тарҷеӣ (ретроспективӣ), маркази сотсиологии омӯзиши проблемаҳои китоб ва хониш буда, бойгонии матбуотро нигоҳ медорад ва феҳристнигории мутамарказро анҷом дода, маводҳои илмию методиро оид ба тасвири библиографӣ ва таснифу гурӯҳбандии осори чопӣ таҳия менамояд.

Фаъолияти Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон асосан дар ду самт: ҷамъоварӣ, бақайдгирӣ, коркарди библиографӣ, таъмини арқоми мушаххас, ҳифзу нигоҳдорӣ ва дар асоси нусхаҳои воридшуда

омода намудани нишондиҳандаи ҷорӣ ва тарҷеии библиографӣ, роҳандозӣ мешавад. Яъне, библиографияи давлатӣ дар Тоҷикистон аз нимаи дуюми солҳои сиёҳи оғоз ёфта, то солҳои 1960-1990 роҳи тӯлонии ташаккуло ба намудааст. Аз далелҳо бармеоянд, ки дар тӯли ташаккулобии худ библиографияи давлатии тоҷик дастовардҳои мушкилиҳои зиёдеро паси сар намудааст. Мушкилоти мавҷуда аз ҷониби масъулини соҳа, ва библиографон пайваста роҳи ҳалли хешро меёфт ва дар ин раванд албатта ёрии библиографони ҷумҳуриҳои бародар хело ҷашмрас буд. Хусусан дар ташаккули библиографияи тоҷик библиографони рус хизматҳои шоиста кардаанд. Аз ҷониби онҳо тамоми маводи роҳбарикунанда, меёриву ҳуқуқӣ, стандартҳои соҳавӣ, методиву библиографӣ пайваста таҳияву дастрас карда мешуданд ва дар ҳолатҳои зарурӣ барои ҳалли мушкилоти мавҷуда бевосита тавассути сафарҳои хидмати ёрии амалӣ мерасониданд. Бинобар ин, библиографияи давлатӣ дар ҶШС Тоҷикистон, ҷунонқи паҷуҳишҳои библиографишиниши шурави тоҷик нишон медиҳад, пайваста ташаккул ва инкишоф ёфтааст. Бахусус библиографияи давлатии тоҷик дар солҳои 60-ум ба натиҷаҳои назаррас ноил гардида буд ва ин давраи инкишофи онро метавон давраи пурраи ташаккули библиографияи давлатии тоҷик номид.

Таҳқиқот маълум намуд, ки аз аввали солҳои 60-уми асри XX Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон ҳамчун маркази библиографияи миллии тоҷик, ба ҳалли як қатор масъалаҳои мавҷудаи библиографияи давлатии тоҷик қадамҳои устувор гузоштааст. Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон дар баробари ҳалли вазифаҳои ба зиммааш вогузошта, аз ҷумла, қабул ва бақайдгирии давлатии нусхаҳои ҳатмии ройғони ҳуҷҷатҳо, назорати воридоти тамоми матбуоти ҷопии кишвар, таҳлил, коркард, таҳия ва интишори дастурҳои библиографияи ҷорӣ ва тарҷеӣ, ҳамзамон, ба масъалаҳои ҷустуҷӯ, дарёфт ва бақайдгирии библиографии осори олимону адибони тоҷик ва умуман, осори тоҷиконе, ки дар тарҷума ва забони асл дар қаламрави кишварҳои

узви Иттиҳоди Шуравӣ интишор ёфтаанд, таваҷҷуҳ зоҳир мекунад. Ҳамзамон Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон дар заминаи омӯзиши таҷрибаи пешқадами фаъолияти палатаи китобҳои умумииттифоқ ва палатаҳои китобҳои ҷумҳуриҳои иттифоқӣ амалӣ гардонидани вазифаҳои дигари библиографияи давлатӣ аз ҷумла, тартибдиҳии репертуари адабиёти миллии тоҷикро ба уҳда мегирад.

Чунонки таҳлил нишон дод Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон дар солҳои аввали таъсисёбиаш ба ҳалли яке аз масъалаҳои барои таърих ва маънавиёти миллати тоҷик бениҳоят муҳим, ба монанди ҷамъоварӣ ва бақайдгирии китобҳои бо забони тоҷикии дар шаҳрҳои Самарқанд, Бухоро, Тошканд, Қазон, Тифлис ва дигар шаҳрҳои интишорёфта, оғоз менамояд. Масалан, тибқи таҳлилҳои илмии муҳаққиқи библиографияи тоҷик Қ.Б. Бӯриев дар натиҷаи сафарҳои пурмахсули кормандони Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон аз Ҷумҳурии Ўзбекистон китобҳои тӯли солҳои 1928-1937 нашршуда, ки номгӯи онҳо дар маҷмӯъ беш аз 2040 ададро ташкил меод ва бо теъдоди умумии 16250 нусха [96] дарёфт шуда, ба бойгонии Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон интиқол дода шудааст ва ин китобҳо то ба имрӯз дар бойгонии АМСБРСК – ХКТ ҳифзу нигоҳдорӣ карда мешаванд.

Лозим ба ёдоварист, ки дар мақолаҳои муҳаққиқи барҷастаи библиографияи шуравии тоҷик Г.А. Мушеев, аз ҷумла «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон ва баъзе масъалаҳои беҳтарнамоии самаранокии он» ва «К вопросу о создании репертуара таджикской национальной печати» фикру андешаҳо доир ба масъалаҳои таҷдид ва рушди библиографияи ҷорӣ ва тарҷеъии тоҷик баён шудааст. Масалан, муҳаққиқ Г.А. Мушеев дар мавриди масъалаи рушди дараҷаи самаранокии ахбороти библиографияи давлатӣ ва истифодаи оммавигардонии «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» менависанд, ки «баланд бардоштани дараҷаи самаранокии истифодабарии солнома дар

баробари пурра будани бақайдгирии маҳсулоти ҷопии ҷумҳурӣ боз ба таври оперативона қонё намудани эҳтиёҷоти истеъмолкунандагони ахбороти библиографияи давлатиро талаб мекунад. Зеро, ташкили оперативонаи ахборот доир ба маҳсулоти ҷопии ҷорӣ хусусияти хоси библиографияи давлатӣ ва яке аз талаботҳои муҳими беҳтарнамоии системаи замонавии ахбороти библиографӣ мебошад» [119, с.95].

Дар даврони Шуравӣ дар ҶШС Тоҷикистон сол то сол теъдоди наشري китобҳо ва матбуоти даврӣ афзуда, ба рушди библиографияи давлатӣ ва умуман библиографияи тоҷик пайваста мусоидат мекунад. Масалан, агар дар соли 1928 яъне марҳилаҳои ибтидоии нашр дар ҶШС Тоҷикистон 56 номгӯй китоб бо 281 ҳазор нусха [18] ҷоп шуда бошад, пас дар соли 1960 728 номгӯй китоб бо теъдоди умумии 3,894 ҳазор нусха [19] ба таърифи расидааст.

Ҳамчунин, таҳлили маълумотҳои омории наشري адабиёт дар ҶШС Тоҷикистон, дар давраи панҷсолаи аввали марҳилаи таҳқиқотии мавзӯи рисола маълум намуд, ки дар ҷумҳурӣ афзоиши босуръати наشري осори ҷопӣ (теъдоди китобҳо ва матбуоти даврӣ) ба назар мерасад ва барои исботи фикр, зарур доништа шуд, ки ҷадвалҳои маълумоти омории наشري адабиёт ва матбуоти даврӣ дар солҳои 1960 – 1966 таҳия карда шаванд (муфассалтар ниг. ба ҷадвалҳои №1 ва 3-и замима).

Ҷунонки аз таҳлили нишондоди ҷадвали №1 бармеояд, гарчанде, ки дар нимаи якуми солҳои 60-уми асри XX тамоюли кам шудани номгӯи асарҳои ҷопӣ ба мушоҳида расад ҳам, вале дар ин давра теъдоди наشري асарҳои ҷопшуда тадриҷан афзудааст. Масалан, агар соли 1960, 728 номгӯй китоб нашр шуда бошад, соли 1966, 636 номгӯй китоб ҷоп шудааст, ки нисбат ба соли 1960 92 номгӯй кам мебошад. Теъдоди наشري китобҳо бошад аз 3,894 нусха ба 4,854 нусха расидааст. Ва ё тибқи маълумоти Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон, масалан, соли 1964 «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ иборат аз 9 ҷилд бо теъдоди 36 ҳазор нусха, «Асарҳои мунтахаб»-и Абдурахмони Ҷомӣ иборат аз 5 ҷилд

бо теъдоди 35 ҳазор нусха, «Мавҷҳои Днепр»-и Муъмин Қаноат бо теъдоди 30 ҳазор нусха, мунтахаботи ашъори Нақибхон Туғрал бо теъдоди 25 ҳазор нусха рӯи чодро диданд [210, с.260-280]. Худи ҳамон сол ва солҳои минбаъда асарҳои адабони тоҷик ба забони русӣ аз ҷониби нашриёти «Ирфон» бо теъдоди зиёд нашр шуданд. Аз ҷумла соли 1964 романи Ҷалол Иқромӣ «Тори анкабуд» («Паутина») бо теъдоди 50 ҳазор нусха, соли 1965 «Рубоиёт»-и Умари Хайём, асари Убайд Раҷаб «Мӯзаҳои ҷодугарӣ» («Волшебные сапоги»), соли 1965 асари Ақобир Шарифӣ «Хари лофзан» («Хвастливый осёл») ҳар кадоме бо теъдоди 100 ҳазор нусхагӣ ба таъб расиданд. Ҳамзамон солҳои 60-ум аз ҷониби нашриётҳои Тоҷикистон осори адабони рус ба забони русӣ бо теъдоди зиёд низ интишор ёфтанд. Масалан, соли 1962 Нашриёти давлатии Тоҷикистон романи наслнавис Минел Левин «Пароль остаётся прежним»-ро бо теъдоди 150 ҳазор нусха, соли 1963 повести адаби рус Владимир Мильчаков «Таких щадить нельзя»-ро бо теъдоди 200 ҳазор нусха ва соли 1966 нашриёти «Ирфон» романи адаби рус Павел Лукницкий «Ниссо»-ро бо теъдоди 100 ҳазор нусха ҷоп карданд. Ҳамин тавр зиёд шудани наشري осори ҷопӣ барои рушди библиографияи давлатӣ ва ҳамзамон таҳияи навҳои гуногуни дастурҳои библиографӣ дар ҷумҳурии шароит фароҳам овард.

Тӯли солҳои 1960-1966 шумораи маҷаллаҳо низ нисбатан кам шуда, теъдоди нашрашон зиёд мегардад. Масалан, агар соли 1960 ҳамагӣ 52 номгӯи маҷаллаҳо нашр шуда бошад, соли 1966 номгӯӣ онҳо 10 адад кам шуда, ҳамагӣ 42 номгӯӣ нашр шудааст. Адади наشري солонии ҳамаи шумораи маҷаллаҳо бошад аз 1634 нусха ба 4,979 нусха мерасад, ки нисбат ба наشري соли 1960, 3345 нусха зиёд шудааст (муфассалтар ниг. ба нишондоди ҷадвали №2).

Тибқи маълумоти ҷадвали №3 дар солҳои 1960-1966 ҳам шумораи рӯзномаҳо ва ҳам теъдоди наشري онҳо тадриҷан афзудааст. Масалан агар соли 1960, 42 шумораи рӯзномаҳо бо теъдоди 90 миллион нусха ҷоп

шуда бошанд, пас соли 1966 мутаносибан 52 номгӯи маҷалла бо теъдоди 128 миллион нусха нашр шудааст (муфассалтар ниг. ба нишондоди ҷадвали №3).

Оид ба зиёд шудани теъдоди ҷопи китобҳо дар давраи таҳқиқотӣ, гузоришҳои Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон низ маълумот медиҳанд. Масалан, тибқи гузоришҳои Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон оид ба бақайдгирии библиографияи давлатии китобҳо танҳо дар давоми 7 моҳи соли 1975 муассисаи мазкур аз нашриётҳои «Ирфон», «Дониш» ва матбааҳои ҷумҳурӣ 508 номгӯи китобу рисола гирифтаст, ки ин далели равшани рушд ёфтани наشري адабиёт ва мусоидати он ба инкишофи фаъолияти библиографияи давлатӣ дар ҶШС Тоҷикистон мебошад [79, с.351]. Ва ё тибқи иттилои Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон, агар соли 1928 дар ҷумҳурӣ бо тиражи 281 ҳазор нусха 56 номгӯӣ китоб нашр шуда бошад, пас соли 1974-ум бо тиражи 6 миллиону 245 ҳазор нусха 854 номгӯӣ китоб ҷоп шуд [279, с.4].

Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон ҳамчун маркази библиографияи давлатӣ ҷиҳати иҷрои рисолаи асосии хеш – таҳияву интишори дастурҳои библиографии ҷорӣ ва тарҷеъӣ саҳми муносиб гузоштааст. Маҳз тавассути фаъолияти гуногунпаҳлуи Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон шохаҳои гуногуни библиографияи давлатӣ низ инкишоф ёфтанд.

Аввалин наشريҳои иттилоотии библиографияи давлатии тоҷик соли 1939 зери унвонҳои «Солномаи китобҳо», «Солномаи мақолаҳои маҷаллаҳо» ва «Солномаи мақолаҳои рӯзномаҳо» дар алоҳидагӣ бо се забон: тоҷикӣ, ўзбекӣ ва рӯсӣ бо ҳуруфоти лотинӣ ва кирилӣ ба таъъ мерасанд. Масалан, ҷопи «Солномаи мақолаҳои рӯзномаҳо» таҳти унвони «Летописи мақолаҳои газетаӣ» дар як сол 4 маротиба ба роҳ монда шуда буд. Ин солнома зери ҳамин унвон солҳои 1940, 1948 (№№1-3), 1949 (№№1-2) низ ба таъъ мерасад. Аммо то наشري соли 1948

навиштаҷоти библиографӣ дар солнома рақамгузорӣ нашуда буд ва ҳамзамон дар нашрҳои минбаъдаи солнома ягон нави кумақфехристҳо ҳузур надоштанд.

Соли 1941 Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон солномаи китобҳо, маҷаллаҳо ва рӯзномаҳоро муттаҳид карда, таҳти унвони ягонаи «Летописи матбуоти Тоҷикистон» [221] наشري солномаро ба роҳ мемонад. Дар шумораи якуми солнома 326 номгӯи адабиёт номнавис шуд, ки аз ин ҳисоб 160 номгӯи адабиёт ба забони тоҷикӣ, 70 номгӯӣ ба забони ӯзбекӣ ва 96 номгӯӣ ба забони русӣ мебошад. Мураттибони ин нашр А. Абдусаламов, С. Иброҳимов, Л.В. Успенская ва муҳаррирони нашр: И.М. Шутов ва А. Шукуров буданд.

Қайд кардан ҷоиз аст, ки ҳангоми таҳлилу омӯзиши сарчашмаҳои очили иттилоотӣ оид ба матбуоти ҷопӣ дар ҶШС Тоҷикистон маълум гардид, ки дар замони Шуравӣ ягона сарчашмаи ҷорӣ иттилоотӣ доир ба осори ҷопӣ дар ҷумҳурӣ ин «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» ба ҳисоб мерафт. Мутаассифона наشري солномаи мазкур дар ҳамин шакл дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ қатъ мегардад. «Дар давраи Ҷанги Бузурги Ватани фаъолияти наشري Палата қатъ гардида бошад ҳам, вай ҳар моҳ ба китобхонаҳои калонтарини республика рӯйхати дар машинка ҷопшудаи китобҳо ва мақолаҳоро мефиристонд» [279, с.4]. Воқеан ин рӯйхатҳои таҳиякардаи Палатаи китобҳо имрӯз ҳам арзиши пажӯҳишию услубии худро нигоҳ дошта, дар раванди хизматрасонии маълумотию библиографии китобхонаҳо бештар истифода мешаванд. Масалан, дар захираи Шуъбаи библиографияи миллии КМТ рӯйхати китобу мақолаҳои дар солҳои 1941-1945 ба таърифида, ки аз ҷониби Палатаи китобҳо таҳия шуда, ба китобхона фиристода шуда буд, имрӯз дар ҷузъадонҳои алоҳида нигоҳ дошта мешаванд ва пайваста бо дарназардошти дархости хонандагон мавриди истифода қарор мегиранд.

«Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» бештар дар фаъолияти илмию таҳқиқотии олимону муҳаққиқони соҳаҳои мухталифи илм,

донишчӯёну омӯзгорон, китобдорону библиографон, кормандони ниҳодҳои давлатӣ, созмонҳои ҷамъиятию сиёсӣ, марказҳои хизматрасонии иттилоотӣ ва дигар соҳаҳои муҳимми хоҷагии халқи ҷумҳурии мавриди истифода қарор мегирад. Ҳадафи асосии он очилан ба истеъмолкунандагони ахбори библиографӣ расонидани иттилоот дар бораи нашри китобу ҷузъа ва матбуоти даврии тозанашр мебошад.

Нашри мунтазами солнома дар самти баланд бардоштани иттилооти библиографияи ҷории давлатӣ дар ҶШС Тоҷикистон бевосита мусоидат кард ва дар заминаи он фаъолияти ПДКТ сол то сол сермахсул ва рангин гардид.

Қайд кардан бамаврид аст, ки соли 1948 аз ҷониби Палатаи давлатии китобҳои РСС Тоҷикистон таҳти унвони «Солномаи китобҳо ва маҷаллаҳо» [258], ки адабиёти соли 1947 нашршударо фаро мегирад, низ ба таъъ расид. Дар поёни ҳар як тасвири библиографияи китобҳо рақами тартибии қайди Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон ва соли ба ҳамин идора ворид шудани китоби мазкур нишон дода шудааст. Ин солнома адабиёти ба забонҳои тоҷикӣ, ўзбекӣ ва русӣ ҷопшударо инъикос намуда, бо теъдоди 500 нусха нашр шудааст. Соли 1949 Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон нашри дигари солномаро таҳти унвони «Солномаи китобҳои соли 1949»-ро ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ бо теъдоди 500 нусха ба таъъ мерасонад [259]. Дар ин солнома бори нахуст ҳамчун дастгоҳи маълумотдиҳандаи дастур – «нишондиҳандаи алифбоии муаллифони китобҳо ва китобҳои бемуаллиф» ворид карда шудааст, ки то андозае кори пажуҳиши асарҳои заруриро осон мегардонад.

Аз соли 1950 нашри ҷории библиографияи давлатӣ аз сари нав ба роҳ монда мешавад ва минбаъд «Летописи матбуоти Тоҷикистон» бо тартибу низоми муайян ба забонҳои тоҷикиву русӣ соли 6 маротиба бо теъдоди 400 нусха ҳар шумора, нашр мегардад. Дар ин солнома асосан номгӯи китобҳо, мақолаҳои маҷаллаҳои «Хоҷагии қишлоқи Тоҷикистон», «Болшевики Тоҷикистон», «Шарқи Сурх», «Мактаби

советӣ», маводҳои ҳуҷҷатӣ, асарҳои бадеии рӯзномаҳои ҷумҳуриявӣ вилояти Тоҷикистон, аз қабилӣ «Тоҷикистони сурх», «Ҷавонони Тоҷикистон», «Газетаи муаллимон», «Болшевики Фарм», «Бадахшони Сурх», «Ҳақиқати Ленинобод» ва «Ҳақиқати Кӯлоб» ба қайд гирифта мешуданд [222]. Аз шумораи дуҷум дар сохтори солнома нишондиҳандаи номӣ ворид мегардад. Умуман дар 6 шумораи соли нашри 1950-и «Летописи матбуоти Тоҷикистон» ҳамагӣ 5863 номгӯй китобу мақола ба қайд гирифта шудааст, ки аз ин ҳисоб 3090 номгӯи адабиёт ба забони тоҷикӣ ва 2773 номгӯи адабиёт ба забони русӣ мебошад [223].

Аз соли 1951 нашри «Летописи матбуоти Тоҷикистон» дар як сол 4 маротиба ба роҳ монда мешавад ва дар он танҳо адабиёти ба забонҳои тоҷикию русӣ интишорёфта дар ду қисм: китобҳо ва рӯзномаву маҷаллаҳо ба қайд гирифта шуданд. Солнома аз шумораи якуми соли 1953 таҳти сарлавҳаи «Летописи матбуоти РСС Тоҷикистон» нашр шуд. Аз шумораи дуҷуми соли 1953 дар солнома навиштаҷоти библиографӣ дар ду қисми мустақил: «Летописи китобии РСС Тоҷикистон» ва «Летописи мақолаҳои журналу газетаҳои РСС Тоҷикистон» ба қайд гирифта шуд [224]. Аз шумораи сеҷуми соли 1953 дар сохтори «Летописи матбуоти РСС Тоҷикистон» бахши адабиёт ба забони ўзбекӣ ҳамроҳ карда мешавад. Аз шумораи чоруми соли 1954 солнома таҳти сарлавҳаи «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» нашр шуд.

Шумораи якуми соли 1962-и «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» бо сарсухан таъмин карда шудааст. Дар сарсухан қайд гардидааст, ки дар солнома маводҳо тибқи нақшаи таснифотие, ки библиографияи давлатӣ қабул кардааст, ба низом дароварда шудааст. Солномаи матбуот аз ду қисм: «Солномаи китобҳо» ва «Солномаи мақолаҳои журналу газетаҳо» иборат буда, адабиёти ба забонҳои тоҷикӣ, ўзбекӣ ва русӣ интишорёфтaro фаро гирифтааст. Дар «Солномаи китобҳо» китобҳо, нашрҳои давомдор, авторефератҳо, нотаҳо ва плакатҳо ба забони аслиашон бо тарҷумаи мухтасар ба забони русӣ дохил карда

шудааст. Китобхое, ки дар як вақт бо ду ё се забон нашр шудаанд, тасвири тоҷикии китоб дода шуда, зеро он бо ишораи «Боз ҳамин» ба дигар забонҳо нашр шудани китоб нишон дода шудааст. Дар қисми «Солномаи мақолаҳои журналу газетаҳо» мақолаҳо, маводи ҳуҷҷатию таърихӣ, асарҳои адабӣ-бадеии дар матбуоти даврии ҷумҳурӣ чопшуда, дар алоҳидагӣ ба забонҳои тоҷикӣ, ўзбекӣ ва русӣ ба қайд гирифта шудаанд [264, с.3-5].

Пас аз барқарор намудани наشري «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон», яъне, аз соли 1950 дар саҳифаҳои он адабиёт бо се забонҳои асосии ҷумҳурӣ (тоҷикӣ, русӣ ва ўзбекӣ) ба қайд гирифта шуда, то соли 1973 пайваста чор шумора дар як сол нашр мегардид.

Палатаи давлатии китобҳо ҳамчун маркази асосии библиографияи давлатӣ дар ҶШС Тоҷикистон барои рушду нумӯи библиографияи давлатӣ саҳми муносиб гузоштааст. Аз рӯзҳои нахустини оғози фаъолиятш Палатаи давлатии китобҳо диққати асосиро ба масъалаи аз назари илмӣ созмондиҳии библиографияи давлатӣ дар ҷумҳурӣ равона мекард. Палатаи китобҳо дар солҳои 60-уми асри XX алақай таҷрибаи гании истифодаи усулҳои пешқадами таҳияи дастурҳои библиографиро касб карда буд ва вобаста ба талабу дархостҳои хонандагон ва имкониятҳои дастраси ба иттилоот дар низоми библиографинамоии адабиёти универсалӣ қолабҳои навро дар қисмати дастгоҳи пажӯҳишии наشري дастурҳо ворид менамуд. Масалан, дар мундариҷаи «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» мураттабсозии адабиёт тибқи таснифоти соҳаҳои дониш сурат мегирифт, аз моҳи июни соли 1978 (№ 6 соли 1978) тарзи нави таснифот дар мураттабсозии адабиёт роҳандозӣ гардид ва нашрҳои минбаъда аз рӯи «Нақшаи ягонаи таснифоти адабиёт барои китобнашркунӣ дар СССР» мураттаб мегардиданд ва дар нитиҷа шӯъбаҳои таснифот аз 30 адад ба 50 адад расонида шуд. Чунин тағйирот дар қисмати дастгоҳи пажӯҳишии нашр доираи васеи имконияти

кушодани мазмуни адабиётро дар солнома мухайё намуд, ки он ба беҳтаршавии сифати методии он ёри расонид [283].

Интихоби даврабандии мавзуъ ба марҳилае рост мояд, ки дар ин давраи омӯзиш дар сохтори «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» тағйиротҳои муҳимму зарурӣ ворид гардида буданд, ки дар натиҷаи онҳо доираи бақайдгирии намудҳои ҷудогонаи осори ҷопӣ ва интихоби он васеътар мегардад. Қайд кардан ба маврид аст, ки то соли 1960 дар «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» танҳо инъикоси тасвири библиографии китобҳо, автореферати рисолаҳои илмӣ ва мақолаҳо бахшида ба мавзуҳои муҳим аз рӯзномаю маҷалаҳо оварда мешуданд. Дар ҷараёни амали намудани самти таҳқиқотии мавзуъ маълум гардид, ки афзоиши доираи дарбаргирӣ ва бақайдгирии намудҳои гуногуни асарҳои ҷопӣ дар солномаи мазкур ба солҳои 60-уми асри XX рост меояд. Масалан, дар ин давра махсусан, соли 1960 дар солнома инъикоси тасвири библиографии асарҳои мусиқӣ «Нотаҳо» илова мегардад ва ин раванд дар солҳои ояда низ идома ва рушд меёбад [260].

Қайд кардан ба маврид аст, ки яке аз принципҳои асосии библиографияи давлатӣ ин пуррагии иттилоот ва самаранокии истифодабарии он маҳсуб меёбад. Аз ҳамин сабаб Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон бо мақсади баланд бардоштани мартабаи иттилооти библиографӣ дар нашри ҷории худ «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» ҳамеша ба васеънамоии доираи инъикоси намудҳои ҷудогонаи асарҳои ҷопӣ таваҷҷуҳ менамуд. Бинобар ин, соли 1961 дар саҳифаҳои солнома инъикоси тасвири библиографии асарҳои ҷопии санъати тасвирӣ «Лавҳаҳо (плакатҳо)» ва «Харитаҳо» оғоз меёбад, ки дар ин қисмат тасвири харитаҳо ва маҷмӯи лавҳаҳо бахшида ба ҷашнҳо таҳия мешуданд бо ишораи ному насаби rassom оварда шудааст [262].

Шурӯъ аз шумораи якуми соли 1964 дар «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» равзанаи нав зери сарлавҳаи «Солномаи тақризҳо» ворид мегардад [267]. Дар ин қисмати солнома тасвири библиографии тақризҳо

ва мулоҳизаҳои танқидии муқарризон мунаққидон, ки дар бораи ин ё он асар баён ёфта, дар матбуоти кишвар ва нашрияҳои илмӣ интишор гардидаанд, ба қайд гирифта шудааст. Бояд қайд кард, ки тасвирҳои библиографӣ, ки дар ин қисмат оварда мешаванд дар зерӣ як рақам ду ва ё се тасвири библиографӣ нишон дода мешавад. Дар қисми якуми он тасвири асари тақризшаванда ва дар қисми дуюму сеюми он бошад маълумот дар бораи тақризҳои марбут ба асар дода мешавад. Мутаассифона дар навиштаҷоти библиографии тақризҳо на ҳамаи унвони тақризҳо тасвир шудаанд. Масалан, аз 47 тасвири библиографии дар қисми «Солномаи тақризҳо»-и шумораи якуми соли 1964-и «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» пешниҳодшуда, 15 тақриз (зерӣ рақамҳои 2, 3, 11, 17, 20, 22 (2 номгӯй), 23, 24, 26, 29, 30, 31, 34, 37) бе нишон додани сарлавҳаи тақризҳо ба қайд гирифта шудааст [267].

Тибқи Қарори ҷаласаи 14-уми директорони палатаҳои ҷумҳуриҳои иттифоқӣ соли 1965 дар «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» қисми алоҳида бо унвони «РСС Тоҷикистон дар матбуоти Иттифоқи Советӣ» ворид карда мешавад [269]. Дар ин қисм адабиёти марбут ба РСС Тоҷикистон, ки дар матбуоти ИҶШС (СССР) ҷоп шудааст ба забони русӣ тасвир ёфта, дар поёни мақолаҳое, ки бо дигар забонҳо нашр шудаанд, забони аслии нашр нишон дода шудааст. Масалан, дар қисми «РСС Тоҷикистон дар матбуоти Иттифоқи Советӣ»-и шумораи якуми соли 1965-и «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» 69 адабиёти марбут ба Тоҷикистон, ки дар матбуоти Иттиҳоди Шуравӣ ба таърифи расидаанд, ба забони русӣ тасвир шуда, дар 40 навиштаҷоти библиографии он бо қабл аз забони халқҳои ИҶШС нашр шудани мақолаҳо ишора шудааст. Аз ин ҳисоб 2 номгӯи адабиёт ба забони арманӣ, 18 – грузинӣ, 2 – казоқӣ, 1 – қарақалпоқӣ, 1 – молдавӣ, 2 – латышӣ, 10 – озарӣ, 1 – украин ва 3 номгӯи адабиёт ба забони ўзбекӣ, интишор ёфтаанд [269, с.163-169].

Таҳқиқот муайян намуд, ки дар ин қисмат тасвири библиографии мақолаҳои ҳуҷҷатӣ, илмӣ ва дорои аҳаммияти таърихӣ адабӣ доштаи

рӯзнамаю маҷалаҳо ва дигар намуди матбуоти даврӣ бахшида ба ҳаёти сиёсӣ иқтисодӣ ва мадания Тоҷикистон дар матбуоти Иттифоқи Шуравӣ нашр мегарданд, инъикос менамуд. Лозим ба ёдоварист, ки роҳандози гардидани чунин шакли иттилоот дар саҳифаҳои «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» аз тақвияти шуҳрати ҷаҳонӣ пайдо кардани илму маориф ва фарҳангу адаби миллати тоҷик дарак дода, гувоҳи устуворӣ ва таҳкими робитаҳои дӯстонаи Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон бо марказҳои библиографии ҷумҳуриҳои иттифоқӣ мебошад.

Шурӯъ аз соли 1969 дар шумораи 4-уми «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» бори нахуст маълумотнома оид ба нашрияҳои даврӣ, ки дар соли 1969 ҷоп шудаанд, аз қабилӣ маҷаллаҳо, бюллетенҳо, маҷмӯаҳо, осори институтҳои илмӣ-тадқиқотӣ, рӯзнамаҳои ҷумҳуриявӣ, вилоятӣ, шаҳрӣ ва ноҳиявӣ, рӯзнамаҳои ташкилоту муассисаҳо ва ҳамзамон ҷадвалҳои оморӣ дар бораи матбуоти соли 1968, ки иборатанд: аз ҷадвали №1 – «Нашри китоб дар РСС Тоҷикистон аз тарафи нашриётҳои алоҳида дар соли 1968»; ҷадвали №2 – «Нашри китобҳои соли 1968 дар РСС Тоҷикистон аз рӯи мазмунаш»; ҷадвали №3 – «Нашри китоб дар РСС Тоҷикистон аз рӯи соҳаҳои алоҳидаи фанҳои асосӣ дар соли 1968»; ҷадвали №4 – «Нашри китоб дар РСС Тоҷикистон ба забонҳои алоҳида дар соли 1968»; ҷадвали №5 – «Нашри журнал ва нашрияҳои давомдор дар РСС Тоҷикистон аз рӯи намудашон дар соли 1968»; ҷадвали №6 – «Нашри газетаҳо дар РСС Тоҷикистон аз рӯи шаклашон дар соли 1968», пешниҳод гардид [274].

Дар сохтори «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» аз рақами якуми соли 1972 тағйирот ворид шуда, қисми «Солномаи мақолаҳои журналу газетаҳо» ба ду қисми мустақил: «Солномаи мақолаҳои журналҳо» ва «Солномаи мақолаҳои газетаҳо» тақсим мешавад ва минбаъд «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» иборат аз 5 қисм: «Солномаи китобҳо», «Солномаи мақолаҳои журналҳо», «Солномаи

мақолаҳои газетаҳо» «Солномаи тақризҳо» ва қисми «Тоҷикистон дар матбуоти Иттифоқи Советӣ», таҳияву интишор мегардад.

Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон дар давраҳои солҳои 60-70-уми асри XX ба яке аз масъалаи муҳим, аз ҷумла баланд бардоштани дараҷаи самаранокии хадмоти иттилоотию библиографии солнома мувофиқи тақозои замон, аҳаммияти аввалиндараҷа меод. Баланд бардоштани дараҷаи самаранокии истифодабарии «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» тақозо кард, ки нашрия на танҳо маҳсулоти ҷопиро пурра бақайд гирифта, манзури хонанда гардонад, балки ба таъминоти эҳтиёҷоти иттилоотию библиографии хонандагон комилан ҷавобгӯ бошад. Яке аз талаботҳои муҳимми библиография давлатӣ ин ба таври очил расонидани иттилоъ оид ба маҳсулоти ҷопии тозанаشر мебошад ва он, ҳамзамон, дар низоми иртиботии «аснод-хонанда» аз самтҳои афзалиятноки он ба ҳисоб меравад. Дар пешгуфтори шумораҳои якуми солнома (аз соли 1974) ишора гардидааст, ки «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» органи библиографияи давлатӣ буда, аз ҷониби Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон моҳе як маротиба бо се забон тоҷикӣ, русӣ ва узбекӣ ба нашр мерасад.

Дар солнома китобҳо, брошюраҳо, авторефератҳо, плакатҳо, нотаҳо, мақолаҳои рӯзномаву маҷаллаҳо ва дигар намудҳои матбуоти даврии, ки дар ҳудуди Тоҷикистон нашр мешаванд, аз рӯи қоидаи ягонаи Палатаи китобҳои умумииттифоқ бо тартиб ҷой дода мешаванд. Ҳамзамон дар пешгуфтор маҳакҳои асосии хостагирии адабиёт дар солнома шарҳу эзоҳ дода шудааст. Аз ҷумла қайд гардидааст, ки дар қисми «Солномаи китобҳо» ғайр аз китобчаю брошюраҳое, ки характери дохилии ягон корхона ё муассисаро инъикос менамоянд, ё ки аҳаммияти ҳудро дар як муддати кӯтоҳ гум мекунанд (масалан: нақшаҳои гузаронидани ҳафтаҳои китобҳо, кинофилмҳо, семинарҳо ва ғайра), инчунин материалҳои ҳаҷман хурд (камтар аз панҷ саҳифа) ва камнусха (аз 101 нусха кам) дигар ҳамаи китобу брошюраҳо, автореферату

плакатҳо ба забони аслии худ, пурра инъикос мегарданд. Дар охири тасвири пурраи китобу брошюраҳои тоҷикӣ ва ӯзбекӣ тарҷумаи мухтасари русӣ низ илова карда мешаванд. Дар қисми «Солномаи мақолаҳои журналҳо» ғайр аз мақолаҳои маҷаллаҳои «Хорпуштак» ва «Блокноти агитатор» дигар ҳамаи маҷаллаҳо ва маҷмӯаҳои илмӣ донишқадаҳои олии ҷумҳурӣ ва Академияи илмҳои РСС Тоҷикистон дохил мегарданд. Қисми «Солномаи мақолаҳои газетаҳо» бошад, материалҳои хуччатӣ ва адабиёти бадеиро аз рӯзномаҳои ҷумҳуриявӣ, вилоятӣ ва шаҳрӣ: «Бадахшони Советӣ», «Коммуна», «Коммунисти Қўрғонтеппа», «Комсомоли Тоҷикистон», «Ленин йўли», «Маориф ва маданият», «Совет Тоҷикистони», «Тоҷикистони Советӣ», «Ҳақиқати Кўлоб» ва «Ҳақиқати Ленинобод» дар бар мегирад. Материалҳо аз дигар рӯзномаҳои шаҳрию ноҳиявӣ ва рӯзномаҳои бисёрнусхаи корхонаҳои саноатӣ, муассисаҳои илмию донишқадаҳои олӣ ва рӯзномаи «Пионери Тоҷикистон» дар солнома гирифта намешаванд [277, с.3-4]. Инчунин дар пешгуфтор ишора шудааст, ки дар вақти тартиб додани солнома баъзе калимаҳои тоҷикӣ ва ӯзбекӣ аз рӯи қоидаи ягонаи библиография мухтасар ва калимаҳои русӣ бошанд, дар асоси қоидаи ягонаи ГОСТ аз 7 декабри соли 1970 [184] навишта мешаванд. Ҳар сол дар шумораи охирини солнома (№ 12) рӯихати рӯзномаву маҷаллаҳо ва ҷадвалҳои оморӣ дар бораи нашри пурраи матбуоти Тоҷикистон илова карда мешаванд.

Моҳи августи соли 1975 ба таъсисёбии Палатаи давлатии китобҳои РСС Тоҷикистон 40 сол пур шуд ва ба ин муносибат дар шумораи 9-уми Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон таҳти сарлавҳаи «40 соли пуршараф» оид ба фаъолияти 40-солаи Палата маълумоти кӯтоҳ дода шудааст. Аз ҷумла дар ин маълумотнома қайд мегардад, ки Палатаи китобҳо дар давоми мавҷудияташ ба маркази илмӣ ҷумҳуриявӣ библиографияи давлатӣ, оморӣ матбуот, ба маркази соҳавӣ ахбороти илмию техникӣ ва тарғиби корҳои нашриёт, полиграфия ва савдои китоб

табдил ёфт. Дар фондҳои бойгонии Палатаи китобҳо ҳамаи маҳсулоти чопии аз соли 1922 то соли 1974 ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва ӯзбекӣ нашркардаи ҷумҳурӣ нигоҳ дошта мешавад. Инҳо китобҳо, китобчаҳо, авторефератҳои диссертатсияҳо, ахбороти илмӣ, асарҳои тадқиқотии муассисаҳои илмӣ, маҷаллаҳо, нашрияҳои даврӣ, нотаҳо, харитаҳо, плакатҳо, эълонномаҳо ва ғайра буда, 1.018.224 ададро ташкил медиҳанд [279, с.4].

Соли 1986 бори нахуст дар сохтори «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» қисмҳои нав: «Солномаи нотаҳо» ва «Солномаи нашрияҳои тасвирӣ» илова карда мешаванд ва дар сарсухани шумораи якуми солнома ишора мегардад, ки дар «Солномаи нашрияҳои тасвирӣ» (ҳар сол дар шумораи 12-ум нашр мешавад) плакатҳо, эълонҳо, феҳристҳои намоишҳои бадеӣ инъикос карда шуда, дар «Солномаи нотаҳо» (ҳар сол дар шумораи 12-ум нашр мешавад) асарҳои мусиқӣ, мусиқӣ-саҳнавӣ, маҷмуаҳои сабти мусиқӣ-фолклорӣ, нашрияҳои таълимӣ-педагогӣ ва таълимӣ-методиҳои нотавӣ, номнавис мешаванд [292, с.4] Ҳамзамон дар сарсухан роҷеъ ба тарзу усули истифодаи стандартҳои давлатӣ дар таҳияи қисмҳои асосии «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» маълумоти мушаххас дода шудааст. Аз ҷумла қайд мегардад, ки шурӯъ аз соли 1985 «Солномаи матбуот» мувофиқи ГОСТ-и 7.54 – 1979 «Феҳристи библиографӣ: сохт ва ороиши ҷопию полиграфӣ» тартиб дода мешавад. Тасвири библиографии китобҳо, авторефератҳо, нашрияҳои даврӣ, давомдор, мақолаю тақризҳо мувофиқи талаботи ГОСТ-и 7.1 – 1984 «Тасвири библиографии ҳуҷҷат. Талаботи умумӣ ва қоидаҳои мурағатбасозӣ» роҳандозӣ мешавад. Дар солномаи китобҳо, мақолаю тақризҳо ва қисми «Тоҷикистон дар матбуоти Иттифоқи Советӣ» навиштаҷоти библиографӣ аз рӯи «Тарҳи ягонаи таснифи адабиёт барои наشري китоб дар ИҶШС» (М., 1977) ва бо дарназардошти иловаҳо ба «Тарҳи ягона» (М., 1979, 1981) тартиб дода мешавад. Тарҳ аз 50 фасли умумӣ иборат аст, ки ҳар кадом ба зерфаслҳо тақсим мешавад.

Дар ягон солнома тарҳи пурра ва бағоят муфасссал роҳандозӣ нашудааст. Нотаҳо ва нашрияҳои санъати тасвирӣ тибқи нишондоди дастурҳои методи Палатаи умумииттифоки китобҳо «Гуруҳбандии навиштаҷоти библиографӣ дар феҳристҳои давлатии нашрияҳои нотаӣ, картографӣ ва тасвирӣ» (М., 1981) тасниф карда мешавад. Ҳангоми тасвир дар ҳамаи фаслҳои «Солномаи матбуот» калимаҳои ихтисоршудаи русӣ ва тоҷикӣ мувофиқи талаботи ГОСТ-и 7.12 – 1977 «Ихтисори калимаю ибораҳои русӣ дар тасвири библиографии асарҳои ҷопӣ» ва васоити таълимии «Дастур оид ба мухтасаркунии калима ва ибораҳои тоҷикӣ дар тасвири библиографии асарҳои матбуот» (Душанбе, 1983) ба кор бурда мешаванд. Китобҳо, нашрияҳои даврӣ ва давомдор барои инъикос шудан дар солнома тибқи «Нишондодҳо ва дастуруламалҳои методӣ доир ба ҳоста гирифтани нашрияҳо барои қайд ва инъикос намудан дар солномаҳои Палатаи республикавии китобҳо» (М., 1975) ва «Дастуруламал оид ба ҳоста гирифтани нашрияҳои нотаӣ барои қайди давлатӣ ва инъикос намудан дар феҳристи библиографии давлатии «Солномаи нотаӣ» (М., 1983) ҳоста гирифта мешаванд. Қайдҳои библиографӣ дар ҳамаи қисмҳои «Солнома» (бо истиснои «Солномаи тақризҳо» ва қисми «Тоҷикистон дар матбуоти Иттифоқи Советӣ») бо тартиби алифбой ба се забон: тоҷикӣ, русӣ ва ўзбекӣ мутаносибан гузошта мешаванд. Дар охири навиштаҷоти библиографӣ дар қавсҳои квадратӣ соли нашр ва рақами инвентарӣ, ки зери он наشري мазкур дар Палатаи давлатии китобҳои РСС Тоҷикистон ба қайд гирифта шудааст, оварда мешавад. Баъди қавсайн дар бораи чандум будани нашрия, масалан «я»-якум, «д»-дуюм ва ғайра, инчунин дар бораи тарзи ҷоп (агар дар нашр нишон дода шуда бошад): «а»-амик, «бч»-барҷаста, «оф»-офсетӣ, «лт»-литография, «фт»-фототипия, «оп»-воситаи полиграфии фаврӣ маълумот дода мешавад [292].

Барои муайяну мушаххас намудани сатҳи истифодаи «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» аз ҷониби китобхонаҳо ва марказҳои

библиографӣ ва ҳамзамон омӯзиши афқору андешаҳои китобдорон ва библиографон оид ба аҳаммияти иттилоотию маърифатии «Солнома» дар раванди хизматрасонӣ ва истифодаи он дар корҳои тарғиботӣ бори нахуст дар шумораи 12-уми соли наشري 1986-и «Солнома» пурсишнома таҳти унвони «Талони бозгашти «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ интишор ёфт, ки тавассути он кормандони Палата ба муассисаҳое, ки ба «Солнома» обуна буда, онро пайваста мегиранд бо чунин саволҳо мурочиат намудаанд: номи китобхона?; шумо аз кадом сол ба «Солнома» обуна мешавед?; санаи омадани шумораи мазкур?; дар кадом қори наздик истифодаи шумора дар назар дошта шудааст?; ба фикри Шумо чизи аз ҳама муҳим ва ҷиҳати хуби (камбудӣ) шумора дар чист?; аз кадом вақт маҷмӯи пурраи феҳристи «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» дастраси Шумо мебошад?; кормандони китобхона дар кадом қор аз феҳристҳо истифода мебаранд?; қорҳое, ки дар вақти охир дар асоси феҳристҳо иҷро шудаанд?; навъҳои тарғиби феҳрист дар байни хонандагон?; хонандагон аз кадом давра ва дар кадом қор аз феҳрист истифода мебаранд?; фикру ақидаи Шумо дар бораи сифати феҳристҳое, ки дар солҳои охир интишор шудаанд?; душвории китобхона дар дастрас намудани маҷмӯи феҳристҳо?; фикру мулоҳизаи Шумо барои дар маҷмӯъ баланд бардоштани аҳаммияти иттилоотии феҳрист? [293, с.202-203]. Ин самти омӯзиш ба кормандони Палата имкон дод, ки минбаъд низ бо чунин саволномаҳо дар ҳар шумораи 12-и «Солнома» ба китобдорону библиографон мурочиат намоянд ва бо дарназардошти афқору андешаҳои онҳо ҷиҳати беҳтар намудани сатҳу сифати «Солнома» тадбирҳои мушаххас андешанд. Таъсиси «Шӯбаи масоили ҷомеашиносии (социологияи) китоб ва хониш» соли 1989 дар сохтори ПДКТ барои густариши қорҳои илмӣ-таҳқиқотӣ дар самти омӯзиши шавқу завқи китобхонӣ, сабаб ва ҳадафи хониш, сатҳу сифати наشري китобҳо, вазъи дастрасӣ ба китобҳо, натиҷаҳои истифодабарии дастурҳои библиографӣ ва дигар масоили

марбут ба китобхониву китобдорӣ ва нашру паҳннамоии китоб, мусоидат кард. «Дар шуъба соли аввал олими пухтакор Асомиддин Насриддинов ва Елена Лочиновна Ярашева тариқи анкета ду навъи дархостҳои сотсиологӣ тартиб доданд. Дархостҳоро ба таври соволу ҷавоб: таҳти унвони 1) «Мардуми ҷумҳурӣ кадом китобҳоро қироат мекунанд ва чӣ таъсире мегиранд?» иборат аз 10 суол; 2) «Омӯхтани талаботи китобхонҳо нисбат ба наشري осори классикон ва адибону уламои муосири тоҷик» иборат аз 16 суол омода кардаанд» [20, с.44]. Таҳқиқоти доиршуда имкон доданд, ки муносибатҳои мавҷудайи ҷамъиятӣ, майлу рағбати хонандагон ба китоб ва мутолиаи он муайян карда шавад ва вазъи воқеии хониши осори адибони классiku муосири тоҷик ошкор гардад.

Шуруъ аз соли 1988 ҳар сол дар шумораи якуми «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» фасли нав – «Солномаи нашрҳои даврӣ ва давомдор» дарҷ мегардад. Чунонки дар сарсухани «Солнома» ишора шудааст, дар фасли мазкур нашрҳои ҷорӣ (корҳои илмӣ, маҷмуаҳо, маҷаллаҳо, рӯзномаҳо, варақаҳо (бюллетенҳо), ки соли гузашта дар қаламрави ҷумҳурӣ интишор шудаанд, ба қайд гирифта мешаванд. Бо мақсади очилан расонидани иттилооти библиографӣ маҷмӯаҳои алоҳидаи нашрҳои давомдор ва инчунин корҳои алоҳида дар фасли «Солномаи китобҳо» инъикос шудаанд. «Солномаи нашрҳои даврӣ ва давомдор» тамоми рӯзномаву маҷаллаҳое, ки дар ҷумҳурӣ нашр гардидаанд, бемахдудият инъикос мекунад. Ба рӯйхати солномаи мазкур варақаҳое (бюллетенҳое), ки наشري ягон муассисаи аҳаммияти умумичумхуридошта – пажӯҳишгоҳҳои илмӣ тадқиқотӣ, китобхонаҳои умумимиллӣ ва мактабҳои олии мебошанд, дохил мешаванд. Ин нашрияҳо аз рӯи намуду шаклашон тасниф карда мешаванд. Инчунин ба фасли мазкур нишондиҳандаҳои зерини ёрирасон: нишондиҳандаи муҳаррирон, нишондиҳандаи номи нашрияҳои даврӣ ва давомдор,

нишондиҳандаи муассиса ва ташкилотҳои нашркунанда, нишондиҳандаи ҷойи нашрияҳо, илова карда мешаванд [295, с.6-7].

Натиҷабахшӣ ва муайян намудани арзиши илмиву иттилоотии «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» аз бисёр ҷиҳат аз истифодаи саривақтии он вобаста аст. Чунонки таҳлилҳо нишон медиҳанд, на ҳамаи нашрҳои «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» сари вақт ба нашр расидаанд ва аз ин рӯ, метавон қайд намуд, ки на ҳамаи талаботи хонандагон ба ин навъи иттилоот дар ин ё он давра очилан қонеъ гардонида мешуд. Исботи ин ақида дар иттилооти ҷорӣ библиографияи давлатӣ дар фосилаи байни наشري солнома ва адабиёти дар он инъикосшаванда баръало мушоҳида мешавад. Фосилаи наشري баъзе аз шумораҳои солнома аз як то ба 5-6 моҳ тӯл мекашад, ки ин ба истифодаи иттилооти очил таъсир мерасонад. Масалан, дар маълумоти ба чопхона дахлдоштаи солнома, аз ҷумла дар шумораи 1-и (барои моҳи январ) соли 1974 ба чоп санаи 20-уми майи соли 1974 имзо шудааст [277]. Ба ҳамин монанд қафомонии наشري солномаро дар шумораҳои 1-3-и солҳои 1980, 1985 ва 1990 бараъло мушоҳида кардан мумкин аст. Ба андешаи мо ақидаи муҳаққиқ Г.А. Мушеев нисбат ба дер интишор гардидани солнома «арзиши иттилоотӣ-библиографӣ ва албатта, манфиату самаранокии истифодабарии онро паст намуда, боиси нигаронии доираи васеъи истеъмолкунандагони ин намуди ахборот мегардад» [119], қобили қабул аст ва месазад, ки ин андешаро тарафдорӣ кард.

Қайд кардан ба маврид аст, ки таъмини дастурҳои библиографӣ бо дастгоҳи маълумотдиҳӣ-пажуҳиш, ба хусус нишондиҳандаҳои ёрирасони номӣ, алифбоии номгӯӣ асарҳо, ҷуғрофӣ дар «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» аҳаммияти пажуҳишӣ ва иттилоотии истифодаи дастури мазкурро осон мегардонад. Зеро таъмини солнома бо нишондиҳандаҳои ёрирасон яке аз марҳилаҳои муҳимми таҳияи дастурҳои библиографӣ маҳсуб меёбад. Бояд гуфт, ки ҳар як нишондиҳандаи ёрирасон вазифаи ба худ хосро иҷро мекунад. «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» дар

солҳои 1960-1986 танҳо бо яке аз шаклҳои пахншуда ва анъанавӣ «Нишондиҳандаи ёрирасони номӣ» таъмин буд. Дар «Нишондиҳандаҳои номӣ» ном ва ё насаби ашхосе, ки дар омода намудани асар ширкат намудааст, аз ҷумла, муаллифону мураттибон, муҳаррирону тарҷумонҳо ва рассомон бо тартиби алифбо оварда мешавад. «Нишондиҳандаи номӣ» яке аз намудҳои пахншудатарини қисмати ёрирасони дастурҳо буда, барои ҳарчи зудтар пайдо намудани мавод аз дохили дастури библиографӣ кӯмак мерасонад. Бинобар ин «Нишондиҳандаи ёрирасони номӣ» барои истифода дар тамоми намуди дастурҳои библиографӣ тавсия дода мешавад.

Таҳлил нишон дод, ки аз соли 1986 [292] дар қисмати дастгоҳи маълумотдиҳӣ-пажухишии солнома тағйироти ҷашмрас ба амал омадааст ва дар он нишондиҳандаи ёрирасони «ҷуғрофӣ», аз шумораи 7-уми соли 1988 нишондиҳандаи «предметӣ» [296, с. 27-28] ва аз соли 1989 [298, с.206] нишондиҳандаи «мавзӯӣ» илова мегардад, ки он кори пажухандаро ҳангоми ҷустуҷӯи ин ё он манотик, соҳаи дониш ва мавзӯи муайян осон мегардонад. Истифодаи намудҳои гуногуни кумакфеҳристҳои ёрирасон дар майдони библиографинамӣ аз як ҷониб раванди ҷустуҷӯи маводро дар дастурҳои библиографӣ осон намуда бошанд, аз ҷониби дигар бозгӯкунандаи таҷрибаи бойи фаъолияти библиографияи давлатии тоҷик ба шумор меравад. Масалан, «Нишондиҳандаи ёрирасони ҷуғрофӣ» дар «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» ин феҳристи алифбоии номи объектҳои ҷуғрофӣ мебошад, ки дар рӯйхати адабиёти дохили дастури библиографӣ инъикос гардидааст. Дар ин ҷо «Нишондиҳандаи ёрирасони ҷуғрофӣ» доир ба объектҳои физикию ҷуғрофӣ, геологӣ, иқтисодию ҷуғрофӣ ва объектҳои дорои аҳаммияти давлатӣ, маъмурию ҳудудӣ ва объектҳои таърихию ҷуғрофӣ, маълумот медиҳад. Яъне, нишондиҳандаи ёрирасони ҷуғрофӣ барои дарёфт намудани мавод оид ба ягон минтақа ва кишвар кӯмак менамояд. Дар «Нишондиҳандаи ёрирасони мавзӯӣ» бошад соҳаҳои

дониш ва ё мавзӯҳое, ки доир ба онҳо адабиёт тасвир ёфтааст бо тартиби алифбо оварда мешаванд. Дар тавсифоти дастурҳои библиографии мазмунан универсалӣ асосан нишондиҳандаҳое, ки мазмуну муҳтавои маводро мекушоянд аксаран нишондиҳандаҳои номӣ, ҷуғрофӣ ва предметӣ мебошанд. Бояд қайд кард, ки чунин намуди нишондиҳандаҳо дар аксар маврид тамоми он адабиёте, ки дар дастур фаро гирифта мешавад, инъикос менамоянд.

Дар давраи солҳои 1980 – 1991 нашриҳои ягонаи иттилоотии ҷорӣ библиографияи давлатии тоҷик – «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» ба таври комил ва ба талаботи стандарти библиографӣ мутобиқ ташаккул ёфта, тамоми намуди маҳсулоти ҷопии кишварро яклухт аз рӯи талаботи ягонаи тасвири библиографӣ инъикос менамояд.

Тасвирҳои библиографии нашрияҳо дар «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» мувофиқи стандартҳои давлатии зерин тартиб дода шудаанд:

- ГОСТ 7.1.1969 «Тасвири корҳои ҷопӣ барои нашрияҳои библиографӣ ва иттилоотӣ»;

- ГОСТ 7.12–1970 «Мухтасар кардани калимаҳо ва ибораҳои русӣ дар феҳристбандӣ ва тасвирҳои библиографӣ»;

- ГОСТ 7.12–1977 (СТ СЭВ – 2012 –79) «Ихтисори калимаю ибораҳои русӣ дар тасвири библиографии корҳои ҷопӣ»;

- ГОСТ 7.54 – 1979 «Феҳристи библиографӣ: сохт ва ороиши ҷопию полиграфӣ»;

- ГОСТ 7.16–1979 «Тасвири библиографии нашрҳои нотаӣ»;

- ГОСТ 7.34 – 1981 «Тавсифи библиографии нашрияҳои тасвирӣ»;

- ГОСТ 7.1–1984 «Тасвири библиографии ҳуҷҷат. Талаботи умумӣ ва қоидаҳои тартибдиҳӣ».

Яке аз масъалаи муҳиме, ки дар раванди омӯзишию таҳқиқоти библиографияи ҷорӣ давлатӣ мавриди таҳлил ва натиҷагирӣ қарор гирифт, ин муайян намудани таъдоди наشري солнома ва таъмин будани

марказҳои китобдорӣ-библиографӣ бо ин манбаи универсалии иттилоотии ҷории библиографӣ буд. Чунонки таҳлил нишон дод, масалан, тӯли солҳои 1960-1973 «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» дар як сол 4 маротиба нашр шудааст ва адади наشري моҳонаи «Солнома» солҳои 1960-1961 ҳамагӣ 300 нусхари ва теъдоди умумии солони нашр 1200 нусхари ташкил додааст. Соли 1962 бошад «Солнома» бо теъдоди 1300 нусха, солҳои 1963 – 1680, 1964 – 1660, 1965 – 1760, 1966 – 1840 нусха ҷоп шудааст. Солҳои 1967-1970 ҳар шумора иборат аз 500 нусха, дар маҷмӯъ соле 2000 нусхагӣ ба таъъ расидааст. Соли 1971 – 2100 нусха ва солҳои 1972-1973 ҳар сол 2400 нусхагӣ интишор ёфтааст. Номувофикии адади наشري шумораҳои алоҳидаи «Солнома» низ ҳангоми мукамалгардони захираи нашрҳои маълумотӣ-библиографии китобхонаҳо, монета эҷод мекунад. Барои мисол метавон теъдоди умумии солони нашр ва мушаххаси ҳар шумораро мавриди таҳлил қарор дод. Агар дар давоми солҳои 1960-1973 ҳамагӣ 25540 адад «Солнома» нашр шуда бошад ва ин миқдорро ба 4 шумораи «Солнома» мувофиқи теъдоди нашрашон тақсим намоем, пас маълум мегардад, ки то кадом андоза фарқ байни теъдоди наشري шумораҳо вуҷуд дорад. Аз ҳисоби умумии солони нашр, масалан, шумораи якуми «Солнома» – 6440 нусха, шумораи дуюму сеюм ҳар кадоме 6280 нусхагӣ ва шумораи чорум – 6540 нусха ҷоп шудаанд. Ин ҷо метавон тафовутро байни шумораи якуму чорум, ки иборат аз 100 нусха, шумораҳои дуюму сеюм ба якум 160 нусха ва ба чорум 260 нусхари ташкил медиҳанд, мушоҳида кард (муфассалтар ниг. ба нишондоди ҷадвали 7-и замима). Новобаста аз теъдоди ками наشري «Солнома» солҳои минбаъда ҳамин нобаробарии наشري шумораҳои «Солнома» ба инобат гирифта шуд ва тӯли солҳои 1974-1991 «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» ҳар моҳ як маротиба бо теъдоди 1000 нусха пайваста нашр шуд (муфассалтар ниг. ба нишондоди ҷадвали 8-и замима).

Бо теъдоди кам нашр гардидани «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» боиси эҷод гардидани маҳдудият дар роҳи дастрасии тамоми китобхонаҳои кишвар ба ин манбаи иттилоотӣ библиографияи муҳим, ҳамзамон манзур намудани он ба хонандагони манотиқи гуногуни ҷумҳурӣ буд, ки он метавонист ҳамчун манбаи иттилоотӣ библиографӣ дар беҳтар гардидани дараҷаи самаранокии библиографияи давлатӣ дар ҷумҳурӣ кӯмак расонад ва донишҳои зеҳнӣ ҷаҳонбинӣ аҳолиро баланд бардорад. Зеро, солҳои 80-уми асри XX ҶШС Тоҷикистон марҳилаи ташаккул ва ба сатҳи дигар воридшавии зиёӣ ва рушди хоҷагии халқро аз сар мегузаронид, мавҷудияти чунин як манбаи муҳими иттилоотӣ барои китобдорон дар тарғибу ташвиқи донишҳои сиёсӣ идеологӣ, иқтисодӣ иҷтимоӣ, илмӣ маърифатӣ ва адабӣ фарҳангӣ ниҳоят муҳим арзёбӣ мегардид. Аммо, дар ин давра адади нашри библиографияи ҷорӣ давлатӣ ҳамагӣ 1000 нусхара ташкил медод, ки ин шумора на ба ҳамаи китобхонаҳои оммавӣ (ки теъдоди онҳо зиёда аз 2400 ададро ташкил медод) ва на ба ҳамаи китобхонаҳои дигар, аз ҷумла: мактабӣ (2600), техникумҳо (50), макотибҳои олии (12), илмӣ (50), иттифокҳои касба (100), тиббӣ техникаӣ (100), ташкилотҳои ҷамъиятӣ (100), вазорату идораҳо (100) басандагӣ мекард ва дар натиҷа ин нашрия ба беш аз 70% аҳолии ҷумҳурӣ дастнорас буд. Ҳатто, дар ин давра шумораи китобхонаҳои оммавии ҷумҳурӣ, ки ба 2,4 ҳазор мерасиданд, беш аз 1,4 ҳазор китобхонаҳои мазкур аз истифодаи чунин як сарчашмаи бозътимоди библиографӣ маҳрум буданд.

Ҳамин тавр, метавон натиҷагирӣ кард, ки «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» ҳамчун органи библиографияи давлатӣ дар тӯли солҳои 1960-1990 вобаста ба имконоти мавҷудбуда тавонист, то андозае дар ҷамъоварию феҳристнигорӣ ва тарғиби осори ҷопшуда саҳм гузорад. Чунонки таҳлили нашри ҳар як шумораи «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» дар давоми солҳои 1960-1990 нишон медиҳад «Солнома» тӯли солҳои 1960-1963 иборат аз ду қисм: «Солномаи китобҳо»

(авторерефератҳо, нотаҳо, плакатҳо низ ба ин қисм шомиланд) ва «Солномаи мақолаҳои журналу газетаҳо» дар як сол 4 маротиба нашр шуда, дар маҷмӯъ 26342 навиштаҷоти библиографиро, ки аз ин ҳисоб 3306 номгӯи китоб ва 23036 номгӯи мақолаи рӯзномаву маҷаллаҳо мебошанд, фаро гирифтааст. (муфассалтар ниг. ба нишондоди ҷадвали 4-и замима).

Аз соли 1964 дар сохтори «Солнома» қисми нав – «Солномаи тақризҳо» ва аз соли 1965 қисми дигар тахти унвони «РСС Тоҷикистон дар матбуоти Иттифоқи Советӣ» ворид карда мешаванд ва то соли 1971 «Солнома» иборат аз 4 қисм ба таъб мерасад. Соли 1972 дар сохтори «Солнома» тағйирот ворид шуда, қисми «Солномаи мақолаҳои журналу газетаҳо» ба ду қисми мустақил тақсим мешавад ва аз соли 1972 то соли 1985 «Солнома» иборат аз 5 қисм ба таъб мерасад. Дар ин давра, «Солнома» дар маҷмӯъ 138092 номгӯи осори ҷопшударо ба қайд гирифтааст, ки аз ин ҳисоб 10051 номгӯӣ дар қисми «Солномаи китобҳо», 28777 номгӯӣ дар қисми «Солномаи мақолаи журналҳо», 80281 номгӯӣ дар қисми «Солномаи мақолаи газетаҳо», 2344 номгӯӣ дар қисм «Солномаи тақризҳо» ва 15936 номгӯӣ ба қисми «Тоҷикистон дар матбуоти Иттифоқи Советӣ» шомил шудаанд. (муфассалтар ниг. ба нишондоди ҷадвали 5-и замима).

Аз соли 1986 дар сохтори «Солнома» боз ду қисми нав: «Солномаи нотаӣ» ва «Солномаи нашрияи тасвирӣ» ҳамроҳ карда мешаванд. Баъд аз ду сол дар сохтори «Солнома» боз як қисми дигар зери сарлавҳаи «Солномаи нашрияҳои даврагӣ ва давомдор» илова мегардад.

Омӯзиш ва таҳлили ҳар як шумораи «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон», ки тӯли солҳои 1960-1990 интишор ёфтаанд, имкон дод, ки теъдоди умумии навиштаҷоти библиографӣ дар «Солнома» ва қисмҳои он муайян карда шавад. Масалан дар давоми 31 сол (1960-1990) дар «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» дар маҷмӯъ 301377 навиштаҷоти библиографӣ номнавис шудааст, ки аз ин ҳисоб 26062 номгӯи китоб (ин

чо авторефератҳо, нотаҳо ва плакатҳо низ шомиланд), 244963 номгӯи мақолаи рӯзномаву маҷаллаҳо, 4098 номгӯи тақриз ва 25084 номгӯи маводи марбут ба Тоҷикистон, ки дар Иттифоқи Шуравӣ ба таъб расидаанд, ташкил медиҳад. (муфассалтар ниг. ба нишондоди ҷадвалҳои 4, 5, 6-и замима).

Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон дар ин марҳила дар баробари бақайдгирии маҳсулоти ҷопии ҷумҳурӣ ва таҳияву интишори феҳристи библиографии давлатии «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» ба мураттабсозии нашри дастурҳои библиографии тарҷеъӣ низ саҳми муносиб гузоштааст. Палатаи давлатии китобҳои ҷумҳурӣ ҳамчун маркази ягонаи бақайдгирии маҳсулоти ҷопӣ дар Тоҷикистон вазифадор буд, ки нашрҳои библиографии универсалии тарҷеъиро доир ба маҳсулоти ҷопии ватанӣ низ интишор намояд.

Ба роҳ мондани самти фаъолияти библиографинамоии тарҷеъӣ дар назди Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон яке аз дастоварди беназири библиографияи давлатӣ дар таърихи библиографияи тоҷик ба шумор меравад. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки маҳз дар солҳои 60-80-уми асри XX теъдоди зиёди дастурҳои библиографии тарҷеъӣ доир ба мавзӯҳои гуногун нашр мегарданд ва метавон ин давраро ҳамчун давраи рушди библиографияи тарҷеъӣ дар таърихи библиографияи тоҷик номид.

Омӯзиш ва таҳқиқи сарчашмаҳои библиографияи давлатӣ дар самти таҳияи нишондиҳандаҳои библиографияи тарҷеъӣ муайян намуд, ки нахустин нашри библиографияи тарҷеъии Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон ҳанӯз соли 1949 таҳти унвони «Солномаи китобҳо 1938-1948» бо теъдоди 1500 нусха ба таъб расида буд ва таҳиягарони он: С. Иброрҳимов, М. Аҳмедова ва А. Абрамов будаанд. Қайд кардан ба маврид аст, ки дар ин асари библиографии тарҷеъӣ нашри китобҳои нашриётҳои Тоҷикистон дар тӯли 11 сол (1938-1948) бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ инъикос шудааст. «Солномаи китобҳо» аз ду қисми алоҳидаи

русӣ ва тоҷикӣ иборат буда, адабиёти воридкардашудаи қисмати тоҷикии он бештар аз қисмати адабиёти бо забони русӣ мебошад. Дар ин асари библиографии тарҷеъӣ 2120 номгӯи китобҳо, ки дар худуди Тоҷикистон интишор гардидаанд мураттаб гардида, аз ин ҳисоб 618 номгӯӣ ба забони русӣ ва 1502 номгӯӣ ба забони тоҷикӣ тааллуқ дорад, ки ин далели равшани рушди наشري адабиёти тоҷикӣ дар замони Ҳокимияти Шуравӣ, хусусан дар замони баъдиҷангӣ мебошад [257]. Мутаассифона дар дастури мазкур бо истиснои мундариҷа, дигар қисматҳои дастгоҳи маълумотдиҳандаи нашр дида намешавад.

Наشري навбатӣ ва нисбатан мукаммали библиографияи тарҷеъӣ, ки аз ҷониби Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон дар ҳамкорӣ бо КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ таҳия гардид, «Феҳристи китобҳои РСС Тоҷикистон» [205] мебошад, ки 7342 номгӯи адабиёти солҳои 1926-1956 интишорёфтaro фаро гирифта, соли 1960 бо теъдоди 2 ҳазор нусха ба забони русӣ ба таъъ расидааст. Феҳрист дорои 32 қисм ва 141 зерқисм буда, мавод дар онҳо аз рӯи алифбо ҷобачо гузошта шудааст. Ҳамзамон феҳрист бо дастгоҳи маълумотӣ-пажухишӣ таъмин карда шуда, аз пешгуфтор (аз мураттибон), мундариҷа, нишондиҳандаи номӣ ва сарлавҳаи асарҳо, ки якҷоя пешниҳод шудаанд, иборат аст. Мураттибони феҳрист: Р.О. Тальман, Т.И. Поддымникова, Г.Я. Якубов, Э.Н. Яковлева, М. Аҳмедова, К. Ҷамолов ва муҳаррирони он: О. Каримова ва Х. Ғуломов мебошанд. Феҳрист, чунонки дар пешгуфтори он омадааст, дар заминаи фонди Китобхонаи ҷумҳуриявии ба номи А. Фирдавсӣ, Палатаи давлатии ҷумҳуриявии китобҳо ва феҳристҳои ҷопии «Каталог Таджикского государственного издательства» №1 (1926-1930) – Сталинобод-Самарқанд, 1931; ва «Каталог Таджикского государственного издательства» №2 (1931-1935) – Сталинобод-Самарқанд, 1936, таҳия шуда, албатта на ҳамаи маҳсулоти ҷопии дар давоми солҳои 1926-1956 нашршударо инъикос мекунад [205, с.3]. Яке аз душвориҳои, ки мураттибон ҳангоми таҳияи феҳрист рӯ ба рӯ шуданд ин

номнависии маҳсулоти чопӣ бо се ҳуруфот: арабӣ, лотинӣ ва кириллӣ буд. Масалан, то соли 1930 наشري китобҳо асосан бо ҳуруфоти арабӣ роҳандозӣ шуда буд. Аз соли 1928 то соли 1931 гузариши наشري китоб бо ҳуруфоти лотинӣ буд ва китобҳо то соли 1939 бо ин ҳуруфот чоп шуданд. Аз соли 1940 наشري китобҳо бо ҳуруфоти кириллӣ, яъне алифбои ҳозираи русӣ ба роҳ монда шуд. Аз ин рӯ, мурағбатӣ зарур донишданд, ки тасвири библиографияи тамоми китобҳои нашршуда дар феҳрист ба забони русӣ сурат гирад. Яъне китобҳои ба забони тоҷикии дар қаламрави Тоҷикистон ва берун аз он бо ҳуруфоти арабию лотинӣ интишорёфта ҳам ба забони русӣ тасвир ёфта, дар поёни тасвир бо ишораи «На таҷик.яз» забони нашр нишон дода шудааст. Дар феҳрист танҳо дар поёни тасвири библиографияи китобҳои бо ҳуруфоти арабӣ интишоршуда, навиштаҷоти «На таҷик. яз. араб. графика» ҳамроҳ карда шудаасту ҳалос. Дар тасвирҳои библиографияи китобҳои бо ҳуруфоти лотинӣ чопшуда чунин ишораҳо вуҷуд надоранд.

Феҳристи мазкур, чунонки таҳлили мазмуну муҳтавои он нишон медиҳад, дорои як қатор камбудиву норасоиҳо буд ва ин ақидаро ҳуди мурағбатӣ низ дар наشري дуёми ин силсилафеҳрист чунин ёдрас шудаанд: «Нашри якуми библиографияи ретроспективи Тоҷикистон «Каталоги китобҳои Тоҷикистон дар 30 сол» (1926-1956) буд, ки онро Палатаи китобҳо бо якҷоягии Китобхонаи республикавии ба номи Фирдавсӣ соли 1960 аз нашр баровардааст. Вале каталоги 30 сола баъзе камбудии ҷиддӣ дошт, ки бояд бо илова ва ислоҳи нав нашр карда шавад» [209, с.3]. Аммо, то кунун ин пешниҳоди муҳим ҷомаи амал напушидааст. Аз ин рӯ, зарур мешуморем, ки тамоми китобҳои дар тӯли солҳои 1926-1956 дар Тоҷикистон ва берун аз он ба забони тоҷикӣ ба таърифи расидаанд ба забони асл – тоҷикӣ тасвир номнавис шуда, ба репертуари библиографияи тарҷеъии миллии тоҷик ворид карда шаванд.

Бояд қайд кард, ки ба ташаккул ва инкишофи библиографияи тарҷеъӣ дар Тоҷикистон қарорҳои Ҷаласаи 11-уми директорони

палатаҳои китобҳои ИҶШС (1958) ва Қарори КМ ҲК ИҶШС «Дар бораи ҳолат ва чораҳои беҳтар гардонидани кори китобхонаҳои мамлакат» [28] (1959) мусоидат кардааст. Дар асоси қарорҳои зикргардида Вазорати маданияти ҶШС Тоҷикистон аз 14-уми январи соли 1960 Палатаи китобҳои ҷумҳуриро вазифадор менамояд, ки ба омодамоии маҷмӯи нишондиҳандаҳои библиографии тарҷеъии китобҳои тоҷик дар доираи ҳар панҷсола шуруъ намояд. Палатаи китобҳо аз таҷрибаи дар ин самт ба даст овардаи худ истифода карда, шуруъ аз соли 1963 дар таҳияи силсилаи нишондиҳандаҳои библиографии тарҷеъии китобҳои нашргардидаи кишвар саҳм гирифта, дар ҳар панҷсола онҳоро таҳияву нашр ва дастраси китобхонаҳо мегардонад.

Тибқи таҳлилҳои муҳаққиқ Г.А. Мушеев дар мақолаи «Оид ба масъалаҳои бунёди репертуари матбуоти миллии тоҷик» ҳанӯз соли 1954 кӯшишҳои аввалини таҳияи репертуари панҷсолаи китобҳои тоҷик дар Тоҷикистони шуравӣ оғоз гардида буд. Соли 1954 ба муносибати 25 солагии маорифи Тоҷикистон бо ибтикори Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон зери унвони «Солномаи китобҳо» мураттаб мегардад. Феҳристи мазкур дар худ 1800 номгӯи китобҳоро, ки дар ҳудуди ҷумҳури тай солҳои 1949-1953 ба нашр расидаанд дар бар мегирифт. Вале мутаассифона, солномаи мазкур аз ҷониби Палатаи китобҳо нашр нагардид ва он комилан ба наشري феҳристи библиографии тарҷеъии «Каталоги китобҳои РСС Тоҷикистон (солҳои 1926 – 1956)» илова гардид [28, с.38-39].

Ҳамин тавр, идомаи наشري якуми нишондиҳандаи библиографии тарҷеъии «Феҳристи китобҳои РСС Тоҷикистон» соли 1963 таҳти унвони «Китобҳои Тоҷикистони Советӣ: каталог» [209] ба таъъ расид ва фарогири адабиёти тӯли солҳои 1957-1961 интишорёфта, мебошад. Дар феҳристи тарҷеъии библиографӣ тамоми китобҳо, брошюраҳо, китобҳои дарсӣ, дастурҳои таълимӣ, маҷмуаҳо ва монографияҳо, дар маҷмӯъ 2968

номгӯи адабиёти дар тӯли солҳои 1957-1961 нашршуда, инъикос ёфтааст. Ҳангоми хостагирии китобҳо мураттибон аз ворид кардани чунин нави адабиёт: китобҳои хурде, ки адади нашрашон кам аст, адабиётҳои, ки барои истифодабарии махсус тавсия шудаанд, адабиётҳои даврагӣ, ахборот, корҳои илмӣ, авторефератҳо ва монанди инҳо, худдорӣ кардаанд. Феҳрист бо теъдоди 1500 нусха chop шудааст ва мураттибони он: М. Ахмедова ва Р. Кукушкина мебошанд. Ин феҳрист аз феҳристи қаблӣ бо як қатор хусусиятҳои фарқ мекунад. Якум, дар феҳристи мазкур тамоми адабиёти интишорёфта ба забони нашрашон: тоҷикӣ, ўзбекӣ ва русӣ тасвир ёфта, дар поёни тасвири китобҳои тоҷикию ўзбекӣ тарҷумаи сарлавҳаи онҳо ба забони русӣ дода шудааст; дуюм, мавод дар қисмҳо ва зерқисмҳои феҳрист аз рӯи алифбо аввал ба забони тоҷикӣ, сипас ба забони ўзбекӣ ва дар охир ба забони русӣ ҷобаҷо гузошта шудааст; сеюм, маҳакҳои асосии хостагирии адабиёт муайян карда шудаанд; чорум, пешгуфтор ва мундариҷа бо ду забон: тоҷикӣ ва русӣ пешниҳод шудааст; панҷум, дар охири феҳрист ду нишондиҳандаи номӣ ба забонҳои тоҷикию русӣ тартиб дода шудааст, ки яке ба китобҳои тоҷикию ўзбекӣ ва дигаре ба китобҳои русӣ бахшида шудаанд. Феҳристи мазкур аз 30 қисм ва 118 зерқисм иборат аст. Яке аз норасоии феҳрист аз он иборат аст, ки дар он нишондиҳандаи сарлавҳаи асарҳо вуҷуд надорад ва ин камбудӣ метавонад ҳангоми пажӯҳиши ин ё он мавзӯи дилхоҳ ба истифодабарандаи феҳрист монеа эҷод намояд.

Соли 1967 феҳристи сеюми тарҷеъии Палатаи давлатии китобҳои РСС Тоҷикистон ба ифтихори 50-солагии Ҳокимияти Шуравӣ таҳти унвони «Китобҳои Тоҷикистони Советӣ: каталог (солҳои 1962-1966)» [210] бо теъдоди 2000 нусха ба таърифи расид ва дар он 2847 номгӯи адабиёт номнавис шудааст. Дар солҳои 60-уми асри XX рушди адабиёти миллий ва тарҷумаи осори бадеӣ ба рушди китобчопкунӣ таъсири мусбӣ расонида, аз ҳисоби тарҷумаи китобҳо адади наشري онҳо низ меафзояд. Дар ин робита дар пешгуфтори феҳристи мазкур ишора шудааст, ки

«Дар республика нашри адабиёти классикии тоҷику рус, адабиёти советии тоҷик, китобҳои нависандагони республикаҳои бародарӣ ва беҳтарин асарҳои адабиёти хориҷӣ мавқеи намоёнро ишғол мекунад. Хонандагон ва ҳавасмандони адабиёти тоҷик сол то сол зиёд шуда истодаанд. Адабиёти тоҷик на ин ки дар байни хонандагони советӣ балки дар хориҷа низ обрӯи калон пайдо кардааст. Асарҳои асосгузори адабиёти советии тоҷик монанди Садриддин Айни, Абулқосим Лоҳутӣ, Мирзо Турсунзода, Раҳим Ҷалил, Ҷалол Иқромӣ, Мирсаид Миршакар чандин маротиба бо забонҳои халқҳои СССР нашр шуда баромадаанд. Дар хориҷа бошад, ба забонҳои булғорӣ, венгерӣ, чехӣ, руминӣ, англисӣ, ҳиндугӣ, арабӣ ва ғайра низ ҷоп гардидаанд» [210, с.3].

Феҳристи «Китобҳои Тоҷикистони Советӣ» (с.1967) аз нигоҳи услуби китобноманигорӣ, фарогирии мавод, маҳакҳои асосии хостагирии адабиёт, багурӯхдарорӣ ва дороии дастгоҳи маълумотӣ-паҷуҳишӣ ба феҳристи қаблӣ (с.1963) монанд буда, онро такмил додааст. Яке аз бартариҳои феҳристи мазкур нисбат ба ду феҳристи қаблӣ аз он иборат аст, ки ин ҷо барои истеъмолкунандагони ахбори библиографӣ бори нахуст шӯбаи нав таҳти унвони «Нашри адабиёти тоҷик дар республикаҳои бародарӣ» пешниҳод шудааст. Тавассути ин шӯба истеъмолкунандагони ахбори библиографӣ имконият пайдо карданд, ки бемамоният китобҳои муаллифони тоҷик ва адабиёти марбут ба Тоҷикистонро, ки ба забонҳои халқҳои собиқ ИҶШС тарҷума шудаанд, шинос шаванд ва онҳоро интихоб карда, мутолиа намоянд. Тасвири библиографии мавод дар ин қисми феҳрист ба забони русӣ навишта шуда, дар охири тасвир ба кадом забон нашр шудани китоб нишон дода шудааст. Ҳамагӣ дар ин қисм 36 номгӯи адабиёти тарҷумашудаи тоҷик номнавис шудааст, ки аз ин ҳисоб 2 номгӯй ба забони арманӣ, 2 – белорусӣ, 2 – гурҷӣ, 1 – қарақалпоқӣ, 2 – қирғизӣ, 2 – латишӣ, 4 – озарӣ, 1 – туркменӣ, 4 – украинӣ, 12 – ўзбекӣ ва 4 номгӯи адабиёт ба забони

эстонӣ нашр шудаанд. Боиси қаноатмандист, ки баъзе китобҳои тоҷикӣ дар тарҷума ба забони дигар халқҳо бо тиражи ниҳоят калон нашр шудаанд. Масалан, афсонаҳои халқии тоҷикии барои хонандагони синни томактабӣ таъйиншуда: «Ду чӯра» (Два приятеля) бо теъдоди 200000 нусха, «Бузаки чингилапо» (Коза – кудрявые ножки) бо теъдоди 215000 нусха, «Тирандоз ва дӯстони ӯ» (Стрелок и его друзья) бо тиражи 300000 нусха ба забони украинӣ ба таъб расидаанд, ки албатта аз рушди китобчопкунии даврони шуравӣ дарак медиҳад.

Навиштаҷоти библиографӣ дар ин феҳрист мувофиқи «Қоидаи ягонаи навиштани асарҳои матбуот барои феҳристи китобхонаҳо» роҳандозӣ шуда, калимаҳои русӣ тибқи рӯйхати мухтасароте, ки аз ҷониби Палатаи китобҳои ИҶШС тасдиқ карда шудааст, мухтасар карда шудаанд. Ба гурӯҳдарории мавод дар феҳристи тарҷеъӣ аз рӯйи соҳа ва шӯбаҳо ба роҳ монда шуда, баъдан дар дохили шӯба бо се забон: тоҷикӣ, ўзбекӣ ва русӣ, аз рӯи алифбо пайдарҳам ҷобачо гузошта шудааст.

Нашри чоруми силсилафеҳристи «Китобҳои Тоҷикистони Советӣ: каталог (солҳои 1967 - 1975)» [211] соли 1982 бо теъдоди 1000 нусха нашр мегардад. Дар он 5204 номгӯи адабиёти тӯли 9 сол ҷопшуда ворид шудааст. Мураттиби феҳрист яке аз библиографони касбии Палатаи давлатии китобҳои РСС Тоҷикистон Рашида Алексеевна Кукушкина мебошад. Маҳз бо ташаббуси ин мутахассиси пухтакор бори нахуст дар таҷрибаи таҳияи ҷунин дастурҳои библиографии тарҷеъӣ ду нишондиҳандаи ёрирасон: нишондиҳандаи сарлавҳаи асарҳо ва нишондиҳандаи ҷуғрофӣ дар сохтори феҳрист ворид карда шудааст, ки истифодаи онҳо аз бисёр ҷиҳат раванди пажӯҳиши маводи заруриро осон гардонида, саривақт дастрасиро ба иттилооти пешниҳодшуда таъмин менамоянд. Дар феҳристи мазкур нишондиҳандаҳои номӣ ва сарлавҳаи асарҳо ба забонҳои тоҷикию русӣ дар алоҳидагӣ ва нишондиҳандаи ҷуғрофӣ танҳо ба забони русӣ пешниҳод шудааст. Ҳамзамон дар

дастгоҳи маълумотӣ-пажухишии фехрист дар радифи пешгуфтор (аз тартибдиҳанда), мундариҷа, нишондиҳандаҳои ёрирасони номӣ, сарлавҳаи асарҳо, чуғрофӣ, боз рӯйхати калимаҳои ба забонҳои тоҷикӣ ва ўзбекӣ мухтасар карда шуда, илова карда шудааст. Дар фехрист, – чунонки мураттиб дар пешгуфтори он қайд менамояд, – рӯйхати китобҳои илмӣ, илмию оммавӣ, истеҳсолию техникӣ, китобҳои дарсӣ, маълумотномаҳо, адабиёти бадеӣ ва асарҳои доир ба санъат, адабиёти расмӣ хуччатӣ, характери ахборотдиҳӣ дошта, дастурҳои методӣ, китобҳои таълимӣ-методӣ, ки аз тарафи идораю ташкилотҳои ҷумҳуриявӣ ба таъб расидаанд, дохил шудаанд. Ҳангоми интихоби нашрияҳо аҳаммияти ҷамъиятию сиёсӣ, илмӣ ва арзиши истеҳсолии онҳо ба назар гирифта шудаанд [211, с.3].

Мутаассифона, дар ин фехрист шуъбае, ки инъикоскунандаи осори тарҷумашудаи олимону адибони тоҷик буд, ворид нашудааст.

Соли 1988 наشري панҷуми фехристи давлатии библиографии «Китобҳои Тоҷикистони Советӣ: 1976-1980» [212] бо теъдоди 1000 нусха интишор ёфт, ки он 3009 номгӯи китобҳои дар тӯли панҷ сол (1976-1980) ҷопшударо инъикос мекунад. Дар таҳияи фехрист се нафар кормандони Палата: Р. Ҳайдарова, З. Бобочонова, Г. Бобоҳочаева иштирок кардаанд. Китобҳо дар фехрист мувофиқи ГОСТ-и 7.1–76 «Тасвири библиографии асарҳои матбуот» (М., 1977), дастуруламали методи байниидоравии комиссия оид ба тартиб додани фехраст дар назди Китобхонаи давлатии ИҶШС ба номи Ленин тасвир шудаанд. Ҳангоми тасвир намудани китобҳо калимаҳо мувофиқи ГОСТ-и 7.12-77 «Ихтисори калима ва ибораҳои русӣ дар тасвири библиографии асарҳои матбуот» (М., 1977) ва «Дастур оид ба мухтасаркунии калима ва ибораҳои тоҷикӣ дар тасвири библиографии асарҳои матбуот» (Душанбе, 1983) ихтисор шудаанд. Дар охири навиштаҷоти библиографӣ дар қавс соли наشري китоб ва инчунин рақаме, ки китоб зери он дар Палата ба қайд гирифта шудааст, нишон дода шудааст [212, с.5].

Дар феҳристи мазкур бо истиснои нишондиҳандаи номи муаллифон дигар навъҳои нишондиҳандаҳои ёрирасон, аз қабili нишондиҳандаи сарлавҳаи асарҳо, нишондиҳандаи ҷуғрофӣ, ки дар феҳристҳои қаблӣ вучуд доштанд, истифода нашудааст.

Соли 1992 наشري шашуми феҳристи давлатии библиографӣ тахти унвони «Китобҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» [213] бо теъдоди 1000 нусха ба табъ расид ва дар он 2847 номгӯи адабиёти тӯли солҳои 1981-1985 нашршуда, ба кайд гирифта шудааст. Мураттибони феҳрист: З. Бобочонова, Г. Бобохочаева, С. Назарова услуби таҳияи феҳристи қаблӣро (1988) риоя намуда, кӯшиш кардаанд, ки доир ба ҳамаи соҳаҳои илму дониш китобҳои нашршударо пешниҳод намоянд. Як бартарии ин феҳрист аз феҳристи соли 1988 чопшуда, аз он иборат аст, ки дар феҳристи охирон боз дар радифи нишондиҳандаи ёрирасони номӣ, нишондиҳандаи ҷуғрофӣ ҳамроҳ карда шудааст.

Наشري ҳафтуми феҳрист, ки адабиёти тӯли солҳои 1986-1990 интишорёфтaro фаро мегирад, соли 2005 бо теъдоди 300 нусха нашр шудааст [214]. Нашри он ба ҷашни 70-солагии Хонаи китоби Тоҷикистон рост омад. Дар ин феҳрист 3642 номгӯи китоб номнавис шудааст. Мураттибони феҳрист С. Бобомуродова, Д. Авазова, С. Ғуломшоев, Н. Раҷабова ва муҳаррири масъул он А. Ғайзалиев мебошанд. Дар феҳристи мазкур бо истиснои нишондиҳандаи ёрирасони номӣ дигар намуди нишондиҳандаҳои ёрирасон тартиб дода нашудааст.

Хулосаи боби якум

Таҳқиқи масоили библиографишиносии тоҷик дар заминаи осори илмӣ муҳаққиқони ватанӣ барои муайяну мушаххас намудани вазъи воқеии ҳалли масоили ҷойдошта шароит муҳайё месозад. То кунун барои ҳамачониба мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор додани таърихи пайдоиш, таҳаввул ва инкишофи афкори библиографишиносии тоҷик ва ҳамбастагии илму амалияи он таҳқиқоти умдае анҷом дода нашудааст. Танҳо доир ба

зиндагинома ва фаъолияти илмию таҳқиқотии чанде аз библиографони тоҷик китобномаҳои шарҳиҳолӣ таҳия шудаанд, ки дар онҳо оид ба ба дастовардҳои илмии мутахассисони соҳа маълумоти мушаххас пешниҳод шудааст.

Аз ин рӯ, метавон хулоса намуд, ки омӯзишу таҳлилҳои назарӣ ва илмии библиографишиносии тоҷик имрӯз ҷанбаҳои ҳанӯз омӯхтанашудаи зиёде дошта, библиографишиносии тоҷик ҳамчун соҳаи мустақили илм маҳз дар охири солҳои 60-уми асри XX ба вучуд омад ва бо мусоидати як қатор омилҳо дар солҳои минбаъда рушду нумӯъ карда, барои пешрафти амалияи библиографияи тоҷик шароити мусоидро фароҳам овард.

Омӯзишу таҳлилҳо дар самти библиографияи давлатӣ собит намуданд, ки маҳз эҳёи библиографияи давлатӣ дар Тоҷикистон ба таъсисёбии Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон (ҳоло Агентии миллии Созмони байналмилалӣ рақамгузори стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон) вобастагии ногустастанӣ дорад. Дар даврони Шуравӣ, маркази назариву амалии миллии (ҷумҳуриявӣ) библиографияи давлатии тоҷик Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон маҳсуб меёфт. Бақайдгирии библиографияи давлатӣ дар асосӣ нусхаҳои ҳатмии (назоратии) аз муассисаҳои таъбу нашр, ноширон ва дигар муассисаҳо воридшуда роҳандозӣ гардида, аз ҷониби ходимони Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон таъмини пуррагии қайд ва ҳифзу нигоҳдории онҳо анҷом дода мешуд.

Ҳамин тавр, вазъи омӯзиши библиографияи давлатӣ дар солҳои 1960-1990 нишон дод, ки ин намуди библиография бо ибтиқору фаъолияти пайвастаи Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон ба зинаҳои нави инкишоф устуворона қадам гузошта, барои бақайдгирии маҳсулоти ҷопӣ ва тавассути наشري ҷорӣ «Солномаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон» паҳн намудани осори нашршуда сахм гирифтааст. Палатаи давлатии китобҳо ҳамкориро бо дигар китобхонаҳо дар самти тайёр намудани дастурҳои библиографияи тарҷеъӣ низ дар ин давра қавитар гардонидаст.

БОБИ II. РАВАНДҲОИ ТАҲАВВУЛ ВА РУШДИ БИБЛИОГРАФИЯИ ИЛМӢ-ӢРИАСОН ВА ТАВСИЯВИИ ТОҶИК ДАР СОЛҲОИ 1960-1990

2.1. Рушди библиографияи илмӣ-Ӣриасони тоҷик дар солҳои 1960-1990

Мақсади библиографияи илмӣ-Ӣриасон барои анҷом додани корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва касбӣ-истеҳсолӣ ба олимону муҳаққиқон ва мутахассисони соҳаҳои мухталифи илм тавассути фаъолияти китобноманигорӣ пешниҳод намудани иттилооти библиографӣ мебошад. Дар баробари ин мутобиқи вазифаҳои асосиаш библиографияи илмӣ-Ӣриасон муваззаф аст, ки бо дар назардошти эҳтиёҷоти ба иттилооти библиографӣ доштаи мутахассисони соҳаҳои саноат, кишоварзӣ, сохтмон, нақлиёт ва соҳаи хизматрасониро бо иттилооти библиографӣ саривақ таъмин намояд.

Воқеан, истифодаи мақсадноки иттилооти библиографӣ тавассути дастурҳои библиографияи илмӣ-Ӣриасон бояд ба ниҳодҳои нақшакашӣ ва ҳоҷагӣ, пажуҳишгоҳҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва лоиҳакашӣ имконият диҳад, ки дар татбиқи афкори пешқадам вусъат бахшанд ва олимону мутахассисон ба такрори беасоси кор ва сарфи беҳудаи вақту маблағ роҳ надиханд.

Дар таҳияву интишори дастурҳои библиографияи илмӣ-Ӣриасон саҳми китобхонаҳои калонтарин ва марказҳои библиографӣ хело назарас мебошанд. Масалан дар Россия якҷанд марказҳои калонтарини библиографияи илмӣ-Ӣриасон арзи вучуд доранд, ки дар таъмини соҳаҳои муҳимтарини дониш бо ин навъи дастурҳои библиографӣ саҳм мегузоранд. Аз ҷумла, Институти ахбороти илмӣ оид ба илмҳои ҷамъиятии Академияи илмҳои Россия (ИНИОН) нишондиҳандаҳои ҷорӣ, тарҷеъӣ ва маҷаллаҳои реферативӣ нашр менамояд, Институти умумииттифокии ахбороти илмӣ ва техникӣ (ВИНИТИ) «Маҷаллаи реферативӣ» («Реферативный журнал»), «Ахбори таъҷилӣ» («Экспресс-

информация») ва Китобхонаи давлатии оммавии илмӣ-техникӣ (ГПНТБ) нашрияҳои ҷорӣ ва тарҷеъии библиографӣ, ба табъ мерасонанд.

Дар Тоҷикистон ин вазифаҳои пурмасъулият бар души Китобхонаи маркази илмӣ Академияи фанҳои ҶШС Тоҷикистон (ҳоло КМИ ба номи И. Ганди АМИТ), Институти илмӣ-тадқиқотии ахбороти илмӣ-техникии Тоҷикистон (ҳоло Муассисаи давлатии «Маркази миллии патенту иттилоот»-и Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Китобхонаи ҷумҳуриявии илмӣ-техникӣ (ҳоло Китобхонаи давлатии патенту техника) ва пажуҳишгоҳҳои илмӣ-тадқиқотии соҳавӣ, вогузор карда шудааст. Китобхонаи давлатии патенту техника дар заминаи Китобхонаи марказии илмӣ техника, ки соли 1958 ташкил шуда буд, бо қарори Кумитаи давлатии Шурои Вазирони ҶШС Тоҷикистон оид ба ҳамохангсозии корҳои илмӣ тадқиқотӣ аз 6-уми майи соли 1965, таҳти №22 бо номи Китобхонаи ҷумҳуриявии илмӣ техника таъсис ёфтааст. Бо қарори Шурои Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28-уми майи соли 1993, таҳти №242 Китобхонаи ҷумҳуриявии илмӣ техника ба Китобхонаи давлатии патенту техника табдил дода шуд ва ба сохтори Муассисаи давлатии «Маркази миллии патенту иттилоот»-и Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда шуд [93].

Аз ҷониби муассисаҳои дар боло ишорашуда системаи дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасон, ки дар маҷмӯъ як низоми муайяни нашрияҳои ҷорӣ ва тарҷеъии библиографиро ташкил медиҳанд, омодаву нашр шуда, имкон доданд, ки талаботи касбии библиографияи кормандони илм ва мутахассисони соҳаҳои мухталифи дониш пурратар қонеъ карда шавад.

Мақсади асосии дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасони ҷорӣ пешниҳоди иттилооти ғаврии библиографӣ дар бораи асарҳои нави ҷопӣ мебошад. Нашрҳои ҷории библиографӣ ба намудҳо ҷудо шуда, ҳар як намуд дар навбати худ боз дорои хусусиятҳои хос мебошад.

Яке аз навъҳои тараққикардаи библиографияи илмӣ-ёрирасони ҷорӣ – «нашрияҳои сигналӣ» («сигнальные издания») махсуб ёфта, вазифаи он бақайдгирии ҳадди аксари асарҳои ҷопии ватанию хориҷӣ ва саривақт пешниҳод намудани иттилооти ғаврии библиографӣ дар бораи онҳо мебошад. Дар нашрияҳои сигналӣ барои шарҳи мухтасари мазмуни асар одатан тавсифҳои маълумоти истифода мешаванд.

Намуди дигари наشري ҷории библиографияи илмӣ-ёрирасон – нашрияҳои реферативӣ ва омехта («мачаллаҳои реферативӣ») буда, мутобиқ ба вазифаашон адабиётро қомилан пурра инъикос намоянд ҳам, аммо маълумоти дар онҳо дарҷёфта нисбат ба маълумоти дар «нашрияҳои сигналӣ» пешниҳодшуда дертар ба ҳонанда мерасанд. Дар ин намуди наشر, мазмуни маводи ба забонҳои хориҷӣ интишорёфта, тавассути рефератҳои муфассал ва тарҷумаҳо қушода мешавад.

«Ахбори таъҷилӣ» («Экспресс-информация») яке аз навъҳои маъмули библиографияи илмӣ-ёрирасони ҷорӣ буда, ба ҳайси наشري даврӣ дар пешниҳоди рефератҳои муқаммалӣ маводи муҳимтарини хориҷӣ, ки сазовори инъикоси ғаврӣ мебошад, саҳм мегирад. Ҳангоми зарурат маводи иттилоотии «Ахбори таъҷилӣ» бо расмҳо, графикҳо ва ҷадвалҳо тасвир карда мешавад.

Маълумот дар бораи маводи ҷопшуда ва ҷопнашуда, баррасии муфассали мазмуни қор, таҳлил ва муқоисаи натиҷаҳои таҳқиқот, нишон додани дастовардҳо ва дурнамои рушд, асосан дар навъи дигари дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасони ҷорӣ – «нашрияҳои ҳулосавӣ» («обзорные издания») ба қайд гирифта мешаванд.

Маълумот дар бораи ворид шудани китобу нашрияҳои ватаниву хориҷӣ ба китобхонаҳои қалонтарини мамлакат тавассути «бюллетенҳои ҷомеи ҷопшуда» («печатные сводные бюллетени») пешниҳод мегарданд.

Шуруъ аз соли 1969 аз ҷониби Шуъбаи ахбороти илмии Китобхонаи марказии илмии Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон нишондиҳандаи адабиёт таҳти унвони «Илмҳои ҷамъиятӣ дар Тоҷикистон» ба забони

русӣ нашр шуд, ки ҳадафи асосии он ба аҳли илму адаб, муҳаққиқону мутахассисон пешниҳод намудани адабиёти тозанаشري ватаниву хориҷӣ доир ба илмҳои ҷомеашиносӣ буд. Донишманди тоҷик Раҳим Мусулмонқулов аҳамият ва норасоии ин дастури библиографии илмӣ-ёрирасони ҷориро мавриди таҳлил қарор дода, аз хеле мухтасар ва ноқис будани китоби якуми феҳрист, ки ҳамагӣ аз 47 саҳифа иборат буд, надоштани рақамҳои тартибӣ дар тавзеҳот, дар охири дастур зикр нашудани кумакфеҳристи муаллифони китобу мақолаҳо ва ҳатто нишон дода нашудани мураттибони дастур изҳори нигаронӣ кардааст. Ба андешаи ӯ норасоҳои ҷойдошта аҳамияти илмиву пажӯҳиши дастурро паст намуда, раванди ҷустуҷӯ ва интиҳоби адабиёти заруриро душвор мегардонанд. Шуруъ аз шумораи дуҷуми феҳрист, ки соли 1970 дар нашриёти «Дониш» ба таърифи расид камбудии ва баъзе норасоҳои дар шумораи якум вучуддошта ислоҳ шуданд. Шумораи дуюм ҳаҷман калон шуда, дар он номгӯи нисбатан мукаммали асару мақолаҳои дар нимсолаи дуҷуми соли 1969 интишорёфта дар 124 саҳифа ҷой дода шуданд. Аз шумораи 5-уми феҳрист (соли 1971) минбаъд феҳрист бо таври мунтазам дар як сол 4 маротиба нашр шуд ва аз нигоҳи фарогирии мавод нисбатан комил гардид. Дар баробари ин, Р. Мусулмонқулов барои беҳтар намудани наشري минбаъдаи феҳрист чунин ибрази назар кардааст: «Дархости асосии хонандагон ин аст, ки феҳраст, аз як тараф, боз ҳам мукаммалтару пурратар гардонида шавад (он тамоми адабиёти оид ба таърих, фалсафа ва адабиёту санъати халқи тоҷикро фаро гирад), аз тарафи дигар, тавзеҳоти мухтасари адабиёти нисбатан дастнорас (махсусан дар хориҷа ва ба забонҳои хориҷӣ ҷопшуда) андаке пурқувваттар ва васеътар гардонида шавад. Дар натиҷа ҳам қадру эътибори феҳраст боз бештар меафзояд, ҳам меҳнати тадқиқотчиён сабуктар мегардад» [116].

Воқеан, нишондиҳандаи адабиёти «Илмҳои ҷамъиятӣ дар Тоҷикистон» аз соли 1971 то соли 1985 дар як сол 4 маротиба интишор

ёфт ва солҳои 1986-1990 дар як сол 2 шумораи он ба таърифи расид. Дар ҷамъоварию коркард, гурӯҳбандиву феҳристнигорӣ ва таҳриру ба ҷоп омадасозии силсиладастури библиографии «Илмҳои ҷамъиятӣ дар Тоҷикистон» саҳми мураттибони он: Л.С. Молчанова, М. Салимшоева, Д.Л. Дисская, А.М. Рыжикова, Х.З. Бузургзаде, Х.З. Махмадова, Н.В. Лебзина, Б. Касымов, А.И. Васильев, Х. Шоихтиёров, Х.С. Валиходжаева, М. Самеев, М.Т. Суяркулова, А.Г. Саттаров, А. Самиев, Т.Н. Мамонтова, К.В. Малюгина, Н.М. Мелибаева, М.Ф. Шарипова, М.Р. Раджабова, К.В. Киндрук ва муҳаррирони масъули нишондиҳанда: Д.Л. Дисская, Л.А. Кононенко, Е.А. Руденко, Л.А. Балуева, беандоза калон аст.

Нашри дигари библиографияи илмӣ-ёрирасон таҳти унвони «Солони нашрияҳои Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон» аз соли 1956 аз ҷониби Китобхонаи марказии илмии Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон ба таърифи мерасад. Нашри якуми солони 223 номгӯи адабиёти соли 1955 ҷопшударо дарбар гирифта, ҳамагӣ аз 63 саҳифа иборат буд. Дар таҳияи солони библиографони касбии китобхона: З.М. Шевченко, Л.В. Турсунова, Д.С. Лейви, Н.И. Курапова, А.Г. Сижук, Л.Г. Сафонова, О.Н. Бордун, Н.Г. Щербакова ва Д.И. Савранская ғаълоли иштирок кардаанд. Солони дар заминаи осори ҷопии олимони Академияи илмҳои ҷумҳурий ҳар сол мураттаб гардида, дар он номгӯи китобу рисолаҳои илмӣ, мақолаҳои дар маҷмӯаҳо ва маҷаллаву нашрҳои давомдор ҷопшуда, маводи конференсияю симпозиумҳои илмӣ дар кишвар ва хориҷи он интишорёфта, номнавис мешаванд. Мутобиқи таъйиноташ солони бояд маълумоти библиографиро оид ба адабиёти тӯли як сол нашршуда феврал ба хонандагон расонад. Аммо, ҷунонки таҳлили солони дар давоми солҳои 1960-1990 нишон медиҳад, ягон шумораи он сари вақт ҷоп нашудааст. Масалан, солони соли 1960 – соли 1962; солони соли 1967 – соли 1970 ва солони соли 1971 – соли 1975 ҷопшудааст ва албатта саривақт нашр нашудани солони низоми очилона

расонидани иттилооти библиографиро дигаргун намуда, бештар хусусияти библиографияи илмӣ-ёрирасони тарҷеъиро ба худ касб кардааст.

Ҳамчунин, шурӯъ аз соли 1971 аз ҷониби Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи Абулқосим Фирдавсӣ дар баробари таҳия ва интишори дастурҳои библиографии тавсиявӣ барои гурӯҳҳои гуногуни хонандагон, интишори як қатор нашрияҳои ҷории иттилооти библиографӣ, ба монанди «Адабиёти нав доир ба Тоҷикистон», «Адабиёти нав оид ба тарбияи коммунистии меҳнаткашон», «Адабиёти нав оид ба маданият ва санъати РСС Тоҷикистон», «Адабиёти нав доир ба илмҳои педагогӣ ва маорифи халқ»-ро ба роҳ монда буд. Илова бар ин, наشري рӯйхатҳои адабиёти ҷории ба китобхона воридшударо таҳти унвонҳои «Адабиёти нав оид ба геология» ва «Мудофияи шахрвандӣ» роҳандозӣ мекард. Ин наشرियाҳо мутобиқи низоми таснифоти библиографӣ аз рӯйи аломати маъмурӣ-мақсаднокӣ ва фарогирии замони наشري адабиёт ба библиографияи ҷорӣ мансуб буда, вазифаи асосии онҳо пешниҳод намудани иттилооти ғаврии библиографӣ дар бораи адабиёти тозанаشري ба китобхона воридшуда, мебошад. Ҳангоми таҳлилу омӯзиш ва баррасии таъйини хонандагии онҳо маълум гардид, ки ин дастурҳои библиографӣ ба гурӯҳи муайяни хонандагон, пеш аз ҳама, ба кормандони илму маориф, фарҳангу санъат, омӯзгорону унвонҷӯёни соҳаҳои алоҳидаи дониш таъйин шудааст. Бинобар ин, зарур доништа шуд, ки доир ба вижагиҳои наشري ҳар як силсила маълумоти мушаххас пешниҳод шавад.

Рӯйхати иттилоотӣ-библиографии «Адабиёти нав доир ба Тоҷикистон» аз соли 1971 дар як сол чаҳор маротиба ба забонҳои тоҷикию русӣ интишор мешуд. Мақсади он пешниҳоди маълумоти мукамал ба хонандагон оид ба адабиёти кишваршиносии ҷории ба фонди китобхона воридшуда, бахшида ба таърих, табиат, иқтисодиёт ва илму фарҳанги Тоҷикистон иборат буд. Дар ҳар барориши рӯйхати библиографӣ интихобан китобҳо, мақолаҳои дохиликитобии

нашриётҳои ҷумҳуриявӣ марказӣ (собик СССР) ва инчунин, маводи матбуоти даврии марказӣ, ҷумҳуриявӣ вилоятӣ ворид карда мешуданд. Таҳқиқот муайян намуд, ки рӯйхати иттилоотии мазкур то соли 1992 интишор шудааст.

Рӯйхати адабиёти ҷорӣ ба китобхона воридшуда зерин унвон «Тарбияи коммунистии меҳнаткашон» аз соли 1971 дар се моҳ як маротиба ба забонҳои тоҷикӣ русӣ интишор мегардид. Мақсади он тарғиб намудани адабиёти нав оид ба масъалаҳои тарбияи коммунистӣ иборат буд, зеро интишори ин библиография ба марҳилае рост меояд, ки он замон сохти идоракунии давлатиро танҳо ҳизби ягонаи коммунистӣ ба уҳда дошт. Бинобар ин, барои омавигардонии ғояҳои сиёсии ин ҳизб ҳамаҷониба аз тамоми усулҳои ташвиқӣ тарғиботӣ васеъ истифода мешуд. Дар низоми фаъолияти китобхонаҳо бошад, бештар бо усули таъминоти библиографии корҳои тарғиботӣ диққати ҷиддӣ дода мешуд. Бо ин мақсад дар рӯйхати иттилоотии библиографии «Тарбияи коммунистии меҳнаткашон» интихобан китобҳо, мақолаҳои дохиликитобӣ ва маводи матбуоти даврӣ, ки мазмуну муҳтавои сиёсӣ тарбиявӣ дошт, бештар ворид карда мешуданд. Таҳқиқот муайян намуд, ки таҳия ва нашри рӯйхати библиографии илмӣ-ёрирасони ҷорӣ «Тарбияи коммунистии меҳнаткашон» аз соли 1990 қатъ мегардад.

Аз соли 1972 то соли 1990 рӯйхати библиографии адабиёти ҷорӣ ба китобхона воридшуда таҳти унвон «Адабиёти нав оид ба илмҳои педагогӣ ва маорифи халқ» ҷоп шудааст. Рӯйхат аввал аз ҷониби Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи А. Фирдавсӣ бо номи «Китобҳои нав доир ба илмҳои педагогӣ ва маорифи халқ» дар се моҳ як маротиба ба забони русӣ нашр мешуд. Аз соли 1978 Китобхона дар ҳамкорӣ бо Пажӯҳишгоҳи илмҳои педагогии Вазорати маорифи Республикаи Советии Сотсиалистии Тоҷикистон (минбаъд РСС Тоҷикистон) ҷоп шудааст. Аз соли 1981 бошад ин рӯйхати «Адабиёти

нав оид ба илмҳои педагогӣ ва маорифи халқ» дар як сол 2 маротиба ба забонҳои тоҷикию русӣ нашр гардидааст.

Рӯйхати библиографии «Адабиёти нав оид ба маданият ва санъати РСС Тоҷикистон» ба забонҳои тоҷикию русӣ аз соли 1977 дар як сол шаш маротиба ва аз соли 1979 то соли 1990 дар се моҳ як маротиба ва аз соли 1983 таҳти унвони «Адабиёт оид ба маданият ва санъати РСС Тоҷикистон» таҳия ва нашр мегардид. Ҳадафи асосии ин дастури чорӣ пешниҳод намудани адабиёти тозанашр ба хонандагон оид ба масъалаҳои фарҳангу ҳунари ҷумҳурӣ иборат буд. Дар рӯйхати библиографии «Адабиёти нав оид ба маданият ва санъати РСС Тоҷикистон» номгӯи асарҳои ҷопӣ ва мақолаҳои дар матбуоти даври интишор ёфта, оид ба масъалаҳои муҳими фарҳангшиносӣ, фаъолияти муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, ҳифзи ёдгориҳои таърихӣ-фарҳангӣ, мероси фарҳанги моддӣ ва ғайримоддии халқи тоҷик, навъҳои гуногуни санъат аз ҷумла санъати театри, расомӣ, мусиқӣ, рақс ва садову симо ба забонҳои тоҷикию русӣ, номнавис мешуданд. Тадқиқот муайян намуд, ки таҳия ва интишори нашрияи мазкур бо сабабҳои обективӣ ва субективӣ аз соли 1990 як муддати муайян, яъне то соли 2006 қатъ мегардад. Дастури мазкур аз соли 2006 бо ду барориш дар як сол то соли 2007 таҳти унвони «Адабиёти нав доир ба фарҳанг ва ҳунари Ҷумҳурии Тоҷикистон» [146; 147] нашр шуд ва то соли 2014 боз ҷопи он қатъ гардид. Ишора намудан ба маврид аст, ки то ин муддат адабиёт роҷеъ ба мавзӯ танҳо дар феҳристи картотекаҳои Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ номнавис мешуданд. Соли 2014 лозим шуморида шуд, ки барои мукамал гардонидани мазмуну мундариҷаи дастур адабиёти солҳои 2008-2013 ҳамроҳ карда шаванд ва барои истифодаи умум пешниҳод гардад [148].

Қобили қайд аст, ки силсиланашири «Адабиёти нав оид ба маданият ва санъати РСС Тоҷикистон» барои кормандону пажуҳишгарони соҳаи фарҳангу ҳунар, васоити ахбори омма (матбуоти даврӣ ва садову симо),

синамогарону кормандони сирк, рӯзноманигорон ва гурӯҳи васеи муштариёну дилбохтагони фарҳангу хунари тоҷик, бахусус мутахассисону омӯзгорон, унвонҷӯёну донишҷӯён ва муҳаққиқони соҳа ҳамчун роҳнамо дар пажӯҳишу интихоби адабиёти зарурӣ кумак расонида, имкон доданд, ки адабиёти тозанаشري ба соҳа ихтисосдошта сари вақт мавриди омӯзиш қарор гирад.

Ҳамзамон аз ҷониби КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ тӯли солҳои 1971-1975 рӯйхати адабиёти ҷории ба китобхона воридшуда зери унвони «Адабиёти нав оид ба геология» дар як сол чаҳор маротиба ба забони русӣ нашр шудааст. Ҳадафи асосии ин нашрия, қабл аз ҳама, пешниҳоди адабиёти тозанаشري ба мавзӯ ихтисосдошта ба олимону мутахассисони соҳаи мазкур мебошад.

Нашри дигари библиографияи ҷории КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ, ки дар як сол 2 маротиба, ҳамагӣ 6 шумораи он тӯли солҳои 1972-1974 ба забони русӣ чоп шудааст – рӯйхати «Мудеоии шаҳрвандӣ» («Гражданская оборона») мебошад.

Шӯбаи адабиёти хориҷии КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ бо дарназардошти воридоти рӯзномаву маҷаллаҳои хориҷӣ ба китобхонаҳои пойтахт «Бюллетени ҷомеи рӯзномаю маҷаллаҳои хориҷӣ, ки китобхонаҳои шаҳри Душанбе мегиранд» («Сводный бюллетень иностранных газет и журналов, получаемых библиотеками город Душанбе») ба таъъ расонидааст. Ин бюллетен аз соли 1970 то соли 1990 ҳамагӣ дар 10 шумора ба забони русӣ чоп шудааст.

Албатта, наشري рӯйхатҳои ҷории адабиёти тозанаشري ба КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ воридшуда, вобаста ба вазъи бақайдгирии адабиёти ба китобхона воридшуда сурат мегирифт. Агар, кам нашр шудан ва умуман ворид нашудани адабиёти зарурӣ доир ба мавзӯ яке аз сабабҳои асосии идома наёфтани наشري рӯйхатҳои мазкур бошад, сабаби дигараш, ба андешаи мо, аз кор рафтани библиографони соҳибтаҷриба

ва ҷумхуриро тарк кардани бештари кормандони китобхонаҳои калонтарини мамлакат ва марказҳои библиографӣ мебошад.

Китобхонаи ҷумҳуриявии илмӣ-тиббии Тоҷикистон ҳамчун маркази илмӣ-методӣ ва илмӣ-таҳқиқотии тамоми китобхонаҳои соҳаи тандурустии ҷумҳурӣ дар таҳияи системаи дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик саҳми муносиб гузоштааст. Бо ташаббуси ин китобхона дастрасии кормандони соҳаи тибб ба дастурҳои мухталифи библиографӣ таъмин карда шуда, сатҳу сифати хадамоти библиографӣ беҳтару хубтар ба роҳ монда шуд.

Аз ҷониби ин китобхона силсилаи дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасони ҷорӣ низ барои кормандони илм, мутахассисони соҳаи тибб, омӯғорону унвонҷӯён ва кормандони амалия таҳияву интишор шудаанд, ки бевосита барои қонё гардонидани эҳтиёҷоти библиографияи хонандагон ва ҳамзамон рушди библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик, мусоидат карданд. Масалан, аз соли 1972 КҶИТТ бо мақсади сари вақт пешниҳод намудани маълумоти оҷил дар бораи воридоти китобҳои тозашр ба фонди китобхона нашри ҷорӣ «Нишондиҳандаи воридоти адабиёти нав ба Китобхонаи ҷумҳуриявии илмӣ-тиббии Тоҷикистон» («Указатель новых поступлений литературы в Таджикскую республиканскую научную медицинскую библиотеку»)-ро ба роҳ мондааст. Ин дастур аз соли 1972 то соли 1977 дар як сол се маротиба ва аз соли 1978 то соли 1990 дар як сол шаш маротиба нашр шудааст. Инчунин, аз ҷониби китобхонаи мазкур боз дигар рӯйхату нишондиҳандаҳо ва бюллетенҳои ахборотӣ таҳияву интишор мешаванд, ки ҳар яки онҳо омӯзиш ва таҳқиқи вижаро тақозо мекунад. Аз ин рӯ, ба андешаи мо, дар маҷмӯъ метавон дар заминаи фаъолияти библиографияи КҶИТТ ва Китобхонаи илмӣ Донишгоҳи давлатии тиббии Тоҷикистон ба номи Абӯалӣ ибни Сино як таҳқиқоти муҳимму ҷашмрасро амалӣ намуд ва фаъолияти гуногунпахлуи библиографияи ин ду китобхона

метавонад ба ҳайси объекти омӯзиш чиҳати ҳалли мақсаду вазифаҳои таҳқиқот хизмат расонад.

Дар баробари дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасони ҷорӣ дастурҳои тарҷеъии ин навъи библиография барои пешрафти илму маориф ва рушди соҳаҳои мухталифи дониш ба олимону мутахассисон чиҳати пажуҳишу дарёфти маълумоти зарурии библиографӣ ёри расонида, тавассути дастурҳои соҳавию мавзӯӣ ва фардию шарҳиҳолӣ дар тарғиби адабиёти гуногунмазмуну гуногунсоҳа, мусоидат менамоянд.

Дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасони тарҷеъӣ мутобиқи таъйиноташон ва ҳадафу вазифаҳояшон маҷмуи китобҳои интишоршудаи як давраи муайяни таърихиро дар худ фаро гирифта, онҳоро дар шаклҳои гуногуни дастурҳои библиографӣ, аз қабили рӯйхатҳо, нишондиҳандаҳо ва хулосаҳои библиографӣ манзур менамояд. Дастурҳои библиографии тарҷеъӣ гуногун буда, аз тарафи аксар китобхонаҳои марказӣ, вилоятӣ, пажуҳишгоҳҳои илмӣ-тадқиқотии низоми Академияи илмҳо ва соҳавӣ, макотиби олий ва дигар муассисаҳои иттилоотӣ нашр мешаванд. Ин намуди библиография асосан бо мақсади ёрӣ расонидан дар омӯзиш ва таҳқиқи масъалаҳои мубрами соҳаҳои мухталифи илм баҳшида ба рӯйдодҳои муҳим, санаҳои таърихӣ ва фаъолияти ашхоси барҷастаи илму маърифат ва ё арбобони намоёни давлатӣ, нашр мегардад.

Таҳқиқи нишон дод, ки рушди бо низоми библиографияи советии тоҷик махсусан библиографияи илмӣ-ёрирасон ба солҳои 80-уми асри XX рост меояд. Заминаи асосии рушди он бошад, солҳои 60-70-уми асри XX гузошта шуда буд. Бахусус дар ин солҳо дар фаъолияти китобхонаҳои мамлакат як қатор таҳаввулотҳои азим ба вуқӯъ пайвастанд, аз ҷумла, санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ дар соҳаи китобдорӣ, низомномаву барномаҳо, қоидаву стандартҳо, дастурамалҳои корӣ, ёддошту услубҳои асосӣ ва ғайра таҳияву татбиқ шуданд.

Дар ҶШС Тоҷикистон назорат ва таъмини умумии тамоми китобхонаҳои оммавӣ бо маводҳои методӣ, дастурҳои библиографӣ дар ҷумҳурӣ бар души КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ вогузор шуда буд. Чунки ин китобхона ягона маркази методӣ барои тамоми китобхонаҳои ҷумҳурӣ ба ҳисоб мерафт ва дар ҳамкорӣ бо Китобхонаи давлатии ИҶШС ба номи В.И. Ленин коркарди дастурамалҳои кориро оид ба вориднамоии тағйиротҳои низоми нави марказонидани китобхонаҳоро дар сатҳи ҷумҳурӣ ба уҳда дошт.

Ҳамзамон марказҳои нави библиографӣ ва иттилоотӣ ташаккул ёфтанд, ки аз ҷониби онҳо нашрияҳои иттилоотию библиографии илмӣ-ёрирасон, маҷаллаҳои реферативӣ бахшида ба мавзӯҳои муҳимми илмию амалӣ ва соҳаҳои мухталифи дониш дар ҷумҳурӣ нашр шуданд. Масалан, дар солҳои 70-80-уми асри XX дар ин самт Институти илмӣ-тадқиқотии ахбороти илмию техникии Тоҷикистон (ИИТАИТТ) ба як қатор дастовардҳои назаррас соҳиб шуд. Институти мазкур аз рӯи имконият ва иқтидори мавҷудаи илмию таҳассусӣ дар таҳияи маҷаллаҳои реферативӣ, нашрияҳои библиографии илмӣ-ёрирасон, дурнамо, қорӣ ва тарҷеъӣ сахм гузошта, онҳоро омода ва дастраси пажӯҳишгоҳҳо, марказҳои илмию иттилоотӣ, китобхонаҳо ва ғайра мегардонид. Аз ҷумла, бо ташаббуси ин Институт ва Китобхонаи ҷумҳуриявии илмӣ-техникӣ (ҳоло Китобхонаи давлатии патентно-техникӣ) чунин дастурҳо: «Применение пластических масс в промышленности» [245, с.38], «Прогрессивный металлорежущий инструмент» [246], «Территориальный патентный фонд республиканской научно-технической библиотеки ТаджНИИНТИ» [73], интишор ёфта, мавриди истифода қарор гирифтанд.

Ҳамчунин марказҳои зиёди соҳавии илмию амалӣ, китобдорию иттилоотӣ, аз қабili институтҳои илмӣ-тадқиқотӣ, китобхонаҳо ва марказҳои иттилоотии соҳавӣ тавассути таҳияи силсилаи дастурҳои библиографии илмӣ-ёрирасон дар рушди ин намуди библиография сахм

гузоштаанд. Аз ҷумла, онҳо дар таҳияи дастурҳои беназири универсалӣ, соҳавӣ, кишваршиносӣ ва шарҳиҳолӣ кӯшиши зиёд ба харҷ доданд. Дар баробари ин, ҳангоми таҳияи дастурҳои библиографӣ эҳтиёҷоти тамоми гуруҳҳои хонандагон ба инобат гирифта мешуданд. Бештар барои қонунгардонидани эҳтиёҷоти библиографии китобхонаҳо ва хонандагони онҳо низоми хизматрасонии «Интихобан паҳннамоии иттилоот» ва «Хадамоти тафриқавии хонандагон» мавриди истифода қарор мегирифт.

Таваҷҷуҳи асосӣ ба таъминоти иттилооти библиографии намояндагони идораҳои давлатӣ, ҳизбӣ, иҷтимоӣ, иқтисодиву кишоварзӣ, муассисаҳои гуногуни илмию тадқиқотӣ, фарҳангӣ ва таълимии вилояту шаҳрҳо ва ноҳияҳо, зоҳир карда мешуд.

Дар шаклгирию рушдёбии библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик саҳми китобхонаҳои бузурги кишвар ва марказҳои асосии библиографӣ хеле назаррас мебошад. Дар тӯли солҳои 1960-1990 аз ҷониби Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон, КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ ва КМИ ба номи И. Гандии Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон 105 нишондиҳандаи библиографии илмӣ-ёрирасон таҳияву интишор шуданд. Аз ин ҳисоб 21 дастури умумитарҷеӣ, 22 нишондиҳандаи соҳавӣ, аз ҷумла: доир ба соҳаҳои фарҳанг – 1, сиёсат – 3, маориф ва илм – 1, табиатшиносӣ – 3, тибб – 2, техника – 2, забон ва адабиёт – 8, таърих – 2; нишондиҳандаи шарҳиҳолӣ – 59 номгӯй ва 3 номгӯи нишондиҳанда оид ба дастурҳои библиографӣ, яъне библиографияи дараҷаи дуюм, мебошад. Ду нишондиҳандаи библиографӣ [140; 202] дар ҳамкориҳои библиографони КМИ Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон ва КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ тартиб дода шудааст (муфассалтар ниг., ба нишондоди ҷадвали №9). Бояд қайд намуд, ки ҳангоми таҳияи ҷадвали мазкур нишондиҳандаҳои библиографии илмӣ-ёрирасон, ки аз ҷониби дигар марказҳои библиографӣ ва дар саҳифаҳои нашрияҳои даврӣ интишорёфта, ворид нагаштаанд.

Яке аз нишондиҳандаи илмӣ-ёрирасони тарҷеъӣ, ки Китобхонаи марказии илмии Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон дар ҳамкорӣ бо Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи А. Фирдавсӣ соли 1960 тартиб додааст «Феҳристи рисолаҳои номзадӣ доктории дар заминаи маводи ҶШС Тоҷикистон дифоъшуда» [202] мебошад. Нишондиҳандаи мазкур бо мақсади шинос намудани олимон, мутахассисони соҳаҳои мухталифи илм ва унвонҷӯён ба натиҷаҳои таҳқиқоти гуногуни илмӣ дар заминаи маводи Тоҷикистон ба анҷомрасида ва мусоидат кардан дар интиҳоби мавзӯҳо барои корҳои илмӣ-тадқиқотии олимони ҷумҳурӣ, таҳия шудааст. Нишондиҳанда 746 номгӯи рисолаҳои тӯли солҳои 1934-1959 оид ба илмҳои табиӣ ва ҷамъиятӣ дифоъшударо фаро гирифтааст. Дар он мавод аз рӯи соҳаҳои дониш: аввал илҳои табиӣ, сипас илҳои ҷамъиятӣ гурӯҳбандӣ шудааст. Чунонки дар пешгуфтори нишондиҳандаи мазкур ишора шудааст, бо вучуди мукамал набудани феҳрист, маводди дар он ҷамъоваришуда аз рушди босуръати илм дар Тоҷикистони шуравӣ гувоҳӣ дода, шукуфоии беназири корҳои илмӣ-таҳқиқотиро дар ҳамаи соҳаҳои дониш нишон медиҳанд. Рисолаҳое, ки аз рӯи маводди Осиёи Миёна ва Туркистон ҳимоя шудаанд, танҳо дар сурате ба ин феҳрист дохил карда шудаанд, ки агар онҳо ба давраи пеш аз ташкили ҶШС Тоҷикистон тааллуқ дошта бошанд. Нишондиҳанда дар заминаи феҳристҳои КМИ Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон ва КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ тартиб дода шудааст. Ҳамзамон, дар таҳияи нишондиҳандаи мазкур феҳристҳои Китобхонаи давлатии ИҶШС ба номи В. И. Ленин, Китобхонаи бунёдии илмҳои ҷамъиятии назди КМ ҲКИШ, Палатаи китоби умумииттифоқии ИҶШС, маводди КОА-и Вазорати таҳсилоти олӣ ва миёнаи махсуси ИҶШС ва библиографияи рисолаҳои дар муассисаҳои илмӣ ва таълимии ҷумҳуриҳои иттиҳод дифоъшуда, истифода шудаанд. Дар охири феҳрист нишондиҳандаи номӣ тартиб дода шудааст.

Соли 1970 корманди Китобхонаи марказии илмии Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон З.М. Шевченко нишондиҳандаи дуҷуми «Феҳристи рисолаҳои номзадию доктории дар заминаи маводи ҶШС Тоҷикистон дифоъшуда» [203] таҳия намуд, ки он давоми мантиқии нишондиҳандаи библиографии қаблӣ буда, 655 номгӯи рисолаҳои номзадию доктории тӯли солҳои 1960-1965 оид ба илмҳои табиӣ ва ҷамъиятӣ ҳимояшударо дарбар гирифтааст. Дар пешгуфтори ин нашр мураттиб иттилоъ додааст, ки дар умум тӯли солҳои 1934-1965 аз рӯи маводди хоҷагии халқ ва фарҳанги Тоҷикистон 1402 рисолаи докторию номзадӣ ҳимоя карда шудааст ва аз ин ҳисоб 609 рисола моли олимони маҳаллӣ мебошад.

Доир ба ҳар як навиштаҷоти библиографӣ дар нишондиҳанда чунин унсурҳои тасвир истифода шудаанд: ному насаби муаллиф, унвони пурраи рисола, ҷой ва соли нашр, шумораи varaқҳо, маълумот дар бораи библиографияи мавҷуда, номи муассиса, дараҷаи ба муаллиф додашуда, санаи ҳимоя ва тасдиқи рисола. Ҳамаи маводди ба нишондиҳанда воридшуда ба забони русӣ тасвир шудаанд. Агар рисола ба забони дигар навишта шуда бошад, дар охири тасвир забони матни рисола, бо ишораи «Матн ба забони тоҷикӣ» ва ё «Матн ба забони ўзбекӣ» нишон дода шудааст. Дар охири нишондиҳанда рӯйхати рисолаҳои тӯли солҳои 1934-1959 дифоъшуда, ки дар нашри қаблӣ ворид нашудаанд, ҷойгир карда шудааст. Нишондиҳандаи мазкур дорои кумакфеҳристҳои номӣ ва ҷуғрофӣ мебошад. Ҳангоми таҳияи дастур мураттиб асосан феҳристҳо ва фондҳои Китобхонаи марказии илмии Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон, Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон, Донишқадаи тиббии Душанбе, нашрҳои библиографии Китобхонаи давлатии ИҶШС ба номи В. И. Ленин, Палатаи китоби умумииттифоқии ИҶШС ва маводди КОА-и Вазорати таҳсилоти олӣ ва миёнаи махсуси ИҶШС-ро истифода кардааст.

Соли 1976 нишондиҳандаи сеюми «Феҳристи рисолаҳои номзадию доктории дар заминаи маводи ҶШС Тоҷикистон дифоъшуда» [204] аз ҷониби библиографони варзидаи Китобхонаи марказии илмии Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон З. М. Шевченко ва Л. В. Турсунова тартиб дода мешавад. Ин нишондиҳанда фарогири рисолаҳои номзадию доктории тӯли солҳои 1966-1970 дифоъшуда мебошад.

Чунонки дар пешгуфтори нишондиҳанда қайд гардидааст, маводди дар феҳрист чамъ овардашуда рушди бомароми илми Тоҷикистонро дар солҳои Ҳокимияти Шуравӣ ва вусъати таҳқиқоти илмии ҳамаи соҳаҳои донишро инъикос мекунанд. Ба дастовардҳои назарраси илмии Тоҷикистон дар солҳои 60-уми асри XX як қатор омилҳо мусоидат карданд. Аз ҷумла, тайёр кардани кадрҳои илмӣ дар 20 институти илмӣ-тадқиқотӣ ва шуъбаҳои Академияи илмҳо, 9 донишгоҳу донишқадаи олий ва як қатор институтҳои илмӣ-тадқиқотии вазорату идораҳо мунтазам ба роҳ монда шуд. Омили дигаре, ки ба тайёр кардани кормандони илм ва саривақт ҳимоя намудани рисолаҳои илмии онҳо мусоидат намуд – ин фаъолияти муназзами шуроҳои диссертатсионӣ дар Академияи илмҳо, Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон, Донишқадаи хоҷагии қишлоқ ва роҳандозӣ шудани ҳимояи рисолаҳои илмӣ аз рӯи 26 ихтисос дар ҷумҳурӣ буд. Илова бар ин, аз соли 1967 ба Тоҷикистон ҳуқуқи мустақиман қабул ва ҳимоя намудани рисолаҳои докторӣ иҷозат дода шуд, ки ин омил низ ба ҷалби ҳарчи бештари олимони ва унвонҷӯён ба корҳои илмӣ таъсир расонд. Ҳамин тавр, дар ҷумҳурӣ шабакаи васеи муассисаҳои илмӣ-тадқиқотӣ ба вуҷуд оварда шуда, кадрҳои баландихтисос тайёр карда шуданд, ки онҳо бо неруи илмии худ қодир буданд дар ҳалли мураккабтарин масъалаҳои илмӣ иштирок намојанд.

Тибқи таҳлили мураттибон дар нимаи дуюми солҳои 60-ум теъдоди рисолаҳои дифоъшуда нисбат ба солҳои қаблӣ тадричан зиёд шудааст. Агар дар солҳои 1934-1965 аз рӯи маводди ҷумҳурӣ 1402 рисолаи докторӣ ва номзадӣ ҳимоя карда шуда бошад, пас дар солҳои 1966-1970 –

1109 рисола дифоъ шудааст. Дар аввали соли 1975 дар ҷумҳурӣ беш аз 6 ҳазор нафар кормандони илмӣ ва омӯзгорони мактабҳои олии, аз ҷумла 134 нафар докторҳо ва 1847 нафар номзадҳои илм кор мекарданд [204, с.4].

Дар поёни нишондиҳандаи библиографӣ рӯйхати рисолаҳои тӯли солҳои 1960-1965 дифошуда, ки дар нашри қаблӣ (1970) ворид нашудаанд, ҷойгир карда шудааст.

Сохтор, тарзи гурӯҳбандии мавод ва кумакфехристҳои нишондиҳандаи мазкур тавре, ки дар нашрҳои қаблӣ буд ҳамон тавр дар ин нашр ҳам истифода шудаанд. Ин ҷо фақат мураттибон ҳангоми таҳияи нишондиҳандаи мазкур дар радиои феҳристу фондҳои Китобхонаи марказии илмии Академияи илмҳо, боз «Феҳристи рисолаҳои номзади доктории тӯли солҳои 1966-1972 ба Китобхонаи ба номи В. И. Ленин ва Китобхонаи давлатии марказии илмии тиббӣ воридшуда» истифода кардаанд.

Аз ҷониби кормандони Китобхонаи марказии илмии Академияи илмҳо нишондиҳандаи тарҷеъии дигар таҳти унвони «Илм дар Тоҷикистони шуравӣ» [236] таҳияву интишор ёфт. Нишондиҳандаи мазкур барои ходимони илм, мутахассисони соҳаҳои гуногун ва кормандони китобхонаҳо таъйин шудааст.

Мақсади асосии ин нишондиҳанда, ҷунонки дар пешгуфтори он қайд шудааст, ҳарчи бештар инъикос намудани ҳаёти илмии ҷумҳурӣ, вазъи соҳаҳои ҷудогонаи илм, фаъолияти муассисаҳои илмӣ ва олимони алоҳида мебошад. Нишондиҳанда адабиёти соҳаҳои гуногуни донишро, ки тӯли солҳои 1951-1960 ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва ўзбекӣ чоп шудаанд, дарбар гирифтааст. Ишора шудааст, ки дар нишондиҳанда мавод оид ба инкишофи илми тиб дохил карда нашудааст, зеро маълумотро дар бораи ин масъала аз библиографияи таҳиянамудаи В. А. Невский «Тибби Тоҷикистон» ёфтан мумкин аст. Нишондиҳанда, қабл аз ҳама, маводи дар китоб ва маҷаллаҳо ба таъъ расидаро фаро гирифта,

дар мавридҳое, ки баъзе масъалаҳо дар маводди китоб ва маҷалла инъикос наёфтаанд ё ба қадри кифоя баррасӣ нагаштаанд, маводди рӯзномаҳо низ истифода шудаанд.

Нишондиҳанда дар асоси фондҳои Китобхонаи марказии илмии Академияи илмҳо ва Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи А. Фирдавсӣ тартиб дода шудааст. Илова бар ин, мурағбатҳои тамоми нашрияҳои илмии Академияи илмҳо ва институтҳои он, Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон, Институтҳои педагогии Душанбе, Ленинобод, Кӯлоб ва Институти хоҷагии қишлоқи Тоҷикистонро низ мавриди истифода қарор додаанд. Мурағбатҳои мавод дар нишондиҳанда аз рӯи соҳаҳои дониш (мурағбатӣ) ва дар дохили шуъбаҳо аз рӯи тартиби алифбой, ба ғайр аз шуъбаҳои «Нақши роҳбарикунандаи Ҳизби коммунистӣ ва Ҳукумати шуравӣ дар рушди илм» ва «Маҷлисҳои солони Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон», ки дар онҳо тартиби хронологии мавод истифода шудааст, сурат гирифтааст. Мавод ба забони асл тасвир шудаанд.

Нишондиҳандаи «Илм дар Тоҷикистони шуравӣ» дорои се кумакфехрист: нишондиҳандаи сарчашмаҳои истифодашуда, нишондиҳандаи номӣ ва нишондиҳандаи муассисаҳои илмии Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон, мебошад.

Соли 1976 ба ифтихори 25-солагии таъсиси Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон нишондиҳандии дуҷуми «Илм дар Тоҷикистони шуравӣ» [237] ба таърифи расид. Агар нишондиҳандаи аввал наздик ба 800 номгӯи адабиётро дарбар гирифта бошад, дар нишондиҳандаи дуюм беш аз 3000 номгӯи адабиёт номнавис шудааст, ки ин аз рушди илм дар Тоҷикистон шаҳодат медиҳад. Ин нишондиҳанда дар баробари нишондиҳандаи қаблӣ қамъбасти пурраи фаъолияти илмии олимони ҷумҳурий буда, як навъ ҳисоботи олимони Академияи илмҳои Тоҷикистон дар бораи ҳаҷми онҳо дар инкишофи илм дар 25 соли гузаштаи таъсисёбии Академияи илмҳои ҷумҳурий мебошад [237, с.8-9].

Услуби чамъоварӣ, коркард, интихобу хостагирӣ ва гурӯхбандии мавод дар нишондиҳанда тибқи муқаррарот таъя ба нишондоди стандартҳои соҳаи китобдорӣ роҳандозӣ шуда, тавсифҳо дар мавриде пешниҳод шудаанд, ки агар сарлавҳаи асарҳо мазмуни маводро пурра ошкор накунад.

Дар нишондиҳандаи мазкур ба сифати манбаҳои асосии пажӯҳиш, интихоб ва хостагирии адабиёт дар баробари нашрҳои даврӣ, ғайридаврӣ, давомдор, боз картотекаи Китобхонаи марказии илмии Академияи илмҳо, «Солномаи матбуоти даврии ҶШС Тоҷикистон» ва дигар дастурҳои библиографии ҷорӣ ва тарҷеъӣ истифода шудаанд. Ин нишондиҳанда ҳам чун нишондиҳандаи қаблӣ дорои кумакфехристҳо мебошад. Дар ин дастури библиографӣ «нишондиҳандаи номӣ» алоҳида ба се забон: тоҷикӣ, ӯзбекӣ ва русӣ дода шудааст. Илова бар ин, дастури мазкур боз дорои «нишондиҳандаи сарчашмаҳои истифодашуда» ва «нишондиҳандаи муассисаҳои илмӣ ва ҷамъиятҳо» мебошад.

Солҳои 1960-1988 аз ҷониби Маркази мероси хаттии назди раёсати Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон фехристи нусхаҳои хаттӣ иборат аз 6 ҷилд таҳияву ҷоп шуданд. Нашри шашҷилдаи «Фехристи дастхатҳои шарқии Академияи фанҳои РСС Тоҷикистон» зери назар ва бо сарсухани академик Абдулғанӣ Мирзоев ҳазинаи дастурҳои илмӣ-ёрирасони тоҷикро бою рангин гардонид, барои интихоб ва омӯзиши осори гаронбаҳои таърихӣ ба олимону муҳаққиқон, бахусус муаррихон, адабиётшиносон ва шарқшиносон шароит муҳайё сохт.

Соли 1960 ба ифтихори Конгресси XXV байналхалқии шарқшиносон ҷилди якуми фехрист [195] зери назар ва иштироки профессорон А. Мирзоев ва А. Болдырев аз ҷоп баромад. Дар ҷилди якуми фехрист 288 номгӯи дастхатҳои нодири таърихӣ, ҷуғрофӣ, топографӣ, инчунин ёддоштҳо ва дигар ҳуҷҷатҳои арзиши таърихӣ дошта, ворид шудаанд. Дар пешгуфтори фехрист оид ба мақсаду вазифаҳои дастур, аҳаммияти он дар пажӯҳишу интихоби маводи зарурӣ,

вежагиҳои тасвири библиографии дастхатҳо ва истифодаи тавсифнигорӣ дар феҳрист муфасссал маълумот дода шудааст. Яке аз хусусиятҳои хосси ҷилди якуми феҳрист, чунонки феҳристнигори Маркази мероси хаттӣ Б. Навбаҳорова, иброз медорад, аз он иборат аст, ки: «Дар ин маҷмуа нусхаҳои хеле нодир ва қамефт маҳфузанд, ки дорои аҳаммият ва иттилооти хеле муҳимми таърихӣ мебошанд. Аз ҷумла, се нусхаи аввали тавсифшуда асари таърихӣ машҳуру арзишманд – «Таърихи Табарӣ» мебошад. Яке аз нусхаҳои ин асар, ки таҳти №2000 дар ганҷинаи Марказ маҳфуз аст, аз рӯи хусусиятҳои палеографӣ дар охири асри XIII нусхабардорӣ шудааст. Аз ҷумла, 92 нусха дастнавис оид ба омӯзиши таърихи Осиёи Миёна тавсиф гардидаанд. Дар байни онҳо дастнависҳое ҳастанд, ки нусхаҳои хаттии ҳуди муаллифони асар ва ё нусхаҳои ягонаю нодиранд, ки аз ҳар ҷиҳат муҳим ва ҷолиби таваҷҷуҳанд» [121, с.33].

Ҷилди дуюми «Феҳристи дастхатҳои шарқии Академияи фанҳои РСС Тоҷикистон» [196] соли 1968 ҷоп шуд ва он 469 тавсифи дастнависҳои ба забонҳои тоҷикӣ (форсӣ) ва туркӣ навишташударо дарбар мегирад. Ҷилди мазкур ва се ҷилди минбаъда ба адабиёти бадеӣ бахшида шудаанд. Қабл аз ҳама, бамаврид доништа шудааст, ки дастхати асарҳои назмӣ ва насри бадеӣ, ки дар фонди дастнависҳои шарқии Академияи фанҳои ҶШС Тоҷикистон алоҳида-алоҳида дар ҷилдҳои гуногун маҳфузанд, тавсиф карда шаванд. Тавсифҳое, ки ба ин ҷилд дохил шудаанд, аз ду қисм иборатанд: 1) тавсифи дастнависҳои сарчашмаҳои адабӣ; 2) тавсифи осори адабии асрҳои X-XV. Осори ба феҳрист воридшуда тибқи замони навишта шудани дастхатҳо, аз рӯи асрҳо гурӯҳбандӣ шудаанд. Ҳамзамон, санаи даргузашти муаллифон ҳамчун маҳаки таснифи асарҳо низ интиҳоб карда шудааст. Агар як дастнавис якчанд асар дошта бошад бо як даст ва ба як қоғаз нусхабардорӣ шуда бошад ва ҳамзамон аз ҷиҳати ороиши бадеӣ якхела бошанд, пас маълумотҳои палеографӣ танҳо дар тавсифи аввалини ин

асарҳо оварда шудаанд. Ҳангоми тавсифи асарҳои минбаъда истиноди дахлдор дода шудааст.

Дар чилди сеюми «Феҳристи дастхатҳои шарқии Академияи фанҳои РСС Тоҷикистон» [197] 339 тасвири асарҳои хусусияти бадеӣ-адабӣ, асосан назмӣ, ки аз ҷониби муаллифони асрҳои XVI-XVII бо забонҳои тоҷикӣ (форсӣ) ва туркӣ навишта шудаанд, дохил карда шудаанд. Чилди мазкур аз рӯи мавзӯи идомаи мустақими чилди дуюм мебошад, ки тавсифи асарҳои шабеҳи муаллифони асрҳои X-XV-ро дарбар мегирад. Аз ин рӯ, дар чилди сеюми феҳрист принципҳои тавсиф ва таснифи дастхатҳои асарҳои хусусияти адабӣ-бадеӣ дошта, ки дар пешгуфтори чилди дуюм оварда шудаанд, инчунин, принципҳои умумии тавсифи дастхатҳои фонди дастхатҳои шарқии Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон, ки дар пешгуфтори чилди якуми феҳрист ишора шудаанд, ба инобат гирифта шудааст. Дар ин чилд дастхатҳое, ки барои адабиёти тоҷику форс, форсизабони ҳиндӣ ва туркӣ дар садаҳои XVI-XVII, яъне яке аз давраҳои камтаҳқиқи таърихи онҳо аҳаммияти аввалиндараҷа доранд, тавсиф шудааст.

Чилди чоруми «Феҳристи дастхатҳои шарқии Академияи фанҳои РСС Тоҷикистон» [198] идомаи бевоситаи чилдҳои дуюм ва сеюм мебошад. Аз ин рӯ, дар чилди мазкур низ принципҳои тавсифи дастхатҳои асарҳои хусусияти адабӣ-бадеӣ дошта, ки дар чилдҳои қаблӣ истифода шудаанд, ба эътибор гирифта шудааст. Чилди чорум 403 тавсифи дастхатҳои асарҳои назмӣ хусусияти адабӣ-бадеӣ доштаро дар бар мегирад, ки бо забонҳои тоҷикӣ (форсӣ) ва ўзбекӣ аз ҷониби муаллифоне, ки дар асрҳои XVIII, XIX ибтидои асри XX зиндагӣ кардаанд, навишта шудаанд. Дар баробари ин, дар ин чилд як қатор тавсифҳои дастхатҳои хеле нодир ва арзишманд ворид шудаанд, ки барои омӯзиши адабиёти тоҷикии ин давра аҳаммияти калон доранд. Ҳамзамон, дар чилди чорум дастхатҳои зиёди асарҳои шоирони нимаи аввали асри XIX, ки ба доираҳои адабии Фарғона ва Бухоро тааллуқ

доштанд, тасвир шудаанд. Хусусияти муҳимми ҷилди мазкур нисбат ба ҷилдҳои қаблӣ аз он иборат аст, ки дар ин ҷилд назми асрҳои XIX – ибтидои асри XX бо таври васеъ пешниҳод шудааст.

Дар ҷилди панҷуми «Феҳристи дастхатҳои шарқии Академияи фанҳои РСС Тоҷикистон» [199] дастхатҳои маҷмуаҳои шеърҳо (баёзҳо) ва асарҳои назми бадеӣ бо забонҳои тоҷикӣ (форсӣ) ва туркӣ ворид шудаанд. Тавсифҳо бо забони русӣ бо ҷалби маводи муҳим аз забони аслии иҷро карда шуда, ҳам дар бораи асарҳо ва муаллифони онҳо ва ҳам дар бораи хусусиятҳои палеографии ҳуди дастхатҳо маълумот дода шудааст. Дар маҷмуъ ҷилди панҷум ба тавсифи дастхатҳои асарҳои бадеӣ-адабии фонди дастхатҳои шарқии Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистонро хотима бахшид. Ҳамин тариқ, аз ҷиҳати фарогирии мавзӯи он идомаи бевоситаи се ҷилди қаблӣ (дуюм, сеюм ва чорум) феҳрист мебошад. Ҷилди панҷум 429 тавсифи дастхатҳои асарҳоро бо забонҳои тоҷикӣ (форсӣ) ва туркӣ дар давраҳои гуногун аз асри X то асри XX дарбар гирифтааст. Аз рӯи хусусияти асарҳои дар ин ҷилд пешниҳодшуда, он ба ду қисми калон тақсим шудааст: тасвири дастхатҳои тазкираҳо (баёзҳо) ва маҷмуаи ғазалҳо. Ҳар яке аз ин ду қисм арзиши хоси худро дорад, зеро он тавсифи як қатор дастхатҳои хеле нодир ва ҷолиб барои адабиётшиносӣ дорад. Нишондиҳандаҳои ёрирасони феҳрист бо ҳуруфоти русӣ ва арабӣ таъмин карда шудааст. Ҷилди мазкур барои ҳамаи онҳое, ки ба омӯзиши масъалаҳои таърихи адабиёти тоҷик, ўзбек ва озар таваҷҷуҳ доранд, дастури арзишманд маҳсуб меёбад. Хусусияти фарқкунандаи ҷилди панҷум аз ҷилдҳои қаблӣ дар он аст, ки ҳангоми тавсифи дастхатҳои маҷмуаҳои шеърӣ варақаҳое, ки дар онҳо шеърҳои ҳар як муаллиф ҷойгир карда шудаанд, дақиқ нишон дода шудаанд.

Дар ҷилди шашуми «Феҳристи дастхатҳои шарқии Академияи фанҳои РСС Тоҷикистон» [200] тавсифҳои дастхатҳо бо забонҳои тоҷикӣ (форсӣ) ва қисман бо забонҳои арабӣ ва туркӣ: донишномаҳо, асарҳо оид

ба лексикография, грамматика, назарияи адабиёт, мусикӣ, тиб ва фармакология, математика, астрономия ва дигар илмҳо дохил карда шудаанд. Тавсифҳо бо забони русӣ бо ҷалби маводи аслии иҷро шуда, нишондиҳандаҳои ёрирасон бо ҳуруфоти русӣ ва арабӣ таҳия шудаанд. Ҷилди шашум 444 тавсифи дастхатҳои асарҳои бо забонҳои тоҷикӣ (форсӣ), туркӣ ва қисман арабӣ навишташударо фаро гирифта, ба соҳаҳои гуногуни илми шарқии асрҳои миёна (тоҷикӣ) бахшида шудааст. Асарҳои мазкур вобаста ба мансубияташон ба ин ё он соҳаи дониш ба 17 бахш тақсим шудаанд. Дар ин ҷо ҳам илмҳои гуманитарӣ (адабиётшиносӣ, забоншиносӣ) ва ҳам табиӣ (тиббӣ, астрономия, математика) ҳузур доранд. Қариб ҳар яке аз ин бахшҳо рӯйхати асарҳои нодир ва арзишмандро пешниҳод мекунанд, ки барои омӯзиши соҳаҳои мушаххаси илм ва умуман таърихи фарҳанги тоҷик аҳаммияти калон доранд. Аз ин рӯ, истифодаи маводи ин ҷилд метавонад барои муҳаққиқон, муаррихон ва ҳамаи онҳое, ки ба таҳқиқи масъалаҳои таърихи илми халқи тоҷик ва халқҳои кишварҳои ҳамсоя таваҷҷуҳ доранд, ҳамчун манбаи бозьтимод мусоидат намояд.

Дар охири ҳар як ҷилди феҳрист кумақфеҳристҳои исми муаллифон ва номгӯйи асарҳо ва дигар нишондиҳандаҳои ёрирасон ҳам бо хатти форсӣ ва ҳам кириллӣ бо риояи тартиби алифбо оварда шудаанд.

Солҳои охир аз ҷониби Маркази мероси хаттии назди Раёсати Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон ҷилдҳои VII-X феҳристи нусхаҳои хаттӣ ба забони русӣ, ки мантиқан идомаи шаш ҷилди қаблӣ буда, 911 нусха дастнависро фаро гирифтаанд, интишор ёфтаанд. Дар робита ба ин, муҳаққиқ Б. Навбаҳорова вежагиҳои тасвири библиографии дастхатҳоро шарҳу эзоҳ дода, аз ҷумла чунин қайд намудааст: «Ҳар дастнавис ба ин тартиб тавсиф карда мешавад: аввал номи асар ва пас аз он номи муаллиф. Баъд аз он дар бораи мавзую мундариҷа ва таърихи таълифи асар маълумоти мухтасар дода, дар сурати дар як ҷилд мавҷуд будани чанд номгӯйи асар ва ё маҷмуа ҳар як

асар алоҳида тавсиф ва дар баъзе мавридҳо лозим доништа шудааст, ки роҷеъ ба хусусиятҳои хоси дастнавис маълумот мураттаб гардад. Тавсифи кодикологии (нусхашиносӣ) дастхатҳо ба тариқи зайл сурат мегирад: муайян кардани навъи хат ва қоғаз, санаи аниқ ё тахминии китобати дастхат ва макони он, миқдори дафтарҳо, андозаи дастнавис ва андозаи матни он, номи хаттот, соҳиби нусха ва ороиши он, муқова, шероза, рикоба ва амсоли ин аломатҳо» [121, с.34].

Нашрияҳои библиографии тарҷеъии китобхонаҳои илмӣ назди пажуҳишгоҳҳои илмӣ-тадқиқотӣ ва донишгоҳу донишқадаҳои олии РСС Тоҷикистон то андозае дар ташаккули системаи дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик мусоидат карданд. Масалан, аз ҷониби библиографони Китобхонаи илмӣ Университети давлатии Тоҷикистон ба номи В.И. Ленин (ҳоло Донишгоҳи миллии Тоҷикистон) дар ҳамкорӣ бо КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ – нишондиҳандаи библиографии тарҷеъии «Университети давлатии Тоҷикистон ба номи В.И. Ленин: солҳои 1948 – 1978» [321], Китобхонаи илмӣ Институти давлатии педагогии Душанбе ба номи Т.Г. Шевченко (ҳоло Донишгоҳи давлатии омӯзгорӣ Тоҷикистон ба номи С. Айнӣ) – нишондиҳандаи тарҷеъии «Тематический указатель статей, помещенных в журнале «Математика в школе» [25], Китобхонаи илмӣ Институти давлатии тиббии Тоҷикистон ба номи Абӯалӣ ибни Сино (ҳоло Донишгоҳи давлатии тиббии Тоҷикистон ба номи Абӯалӣ ибни Сино) – нишондиҳандаи тарҷеъии «Библиография изданий Таджикского государственного медицинского института имени Абуали ибн-Сино. (1940-1970 гг.)» [159], Институти давлатии педагогии Ленинобод ба номи С.М. Киров (ҳоло Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобочон Ғафуров) – дастури «Библиографический указатель трудов преподавателей института» [50], Институти забон ва адабиёти ба номи А. Рӯдакӣ – нишондиҳандаи тарҷеъии «Библиография фолклоршиносии тоҷик (1872-1968)» [161; 162], Институти тадқиқоти илмӣ илмҳои

педагогӣ – нишондиҳандаи библиографии «Асарҳои ҷопии ходимони илмии Институти тадқиқоти илмии илмҳои педагогӣ (1930-1980)» [152], Институти илмӣ-тадқиқотии ҷорводории Тоҷикистон-нишондиҳандаи библиографии тарҷеъии «Библио-графический указатель научных работ таджикского научно-исследовательского института животноводства» [158], Институти илмӣ-тадқиқотии ветеринарии Тоҷикистон – дастури «Библиография научных трудов по ветеринарии за 1940-1975 гг.» [160], Институти геология – дастури тарҷеъиро иборат аз ду қисм «Библиография опубликованных работ по геологии Таджикистана на период 1861-1970 гг.» [234; 235], таҳияву интишор ва мавриди истифода қарор гирифтанд. Чунин дастурҳои библиографии тарҷеъӣ аз ҷониби дигар институтҳои илмӣ-тадқиқотии Академияи илмҳои ҷумҳурӣ омодаву нашр шуданд.

Омӯзиши осори илмии муҳаққиқони соҳа ошкор сохт, ки заминаҳои асосии илмиву назарии библиографияи тоҷик дар рисолаҳо ва маҷмуаи мақолаҳои илмӣ ташаккул ёфтааст. Аз ҷумла мақолаҳои дар саҳифаҳои маҷмуаҳои «Библиографишинии Тоҷикистон», «Китобхонаи ба номи Фирдавсӣ – 50 сола», «Китобхонашиносӣ. Библиография. Таърихи китоби тоҷик», «Фаъолияти муассисаҳои фарҳанг ва санъати РСС Тоҷикистон дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ: тезиси конференсияи илмӣ назарӣ бахшида ба 40-солагии ғалабаи халқи советӣ дар Ҷанги Бузурги Ватанӣ (1941 – 1945), 25-26 апрели соли 1985», «Проблемаҳо ва дурнамои таъминоти иттилоотӣ-библиографии иқтисодиёт ва маданияти Тоҷикистон», «Проблемаҳои ташкилнамоӣ ва баландгардонии самаранокии хизмати китобхонавию библиографӣ ба аҳолии Тоҷикистон» ва ғайраҳо ба таъъ расида, заминаи хуб дар рушди минбаъдаи назарии библиографияи тоҷик, махсусан библиографияи илми-ёрирасони тоҷик муҳайё намуданд.

Таҳияи дастурҳои методӣ библиографӣ дар ҷумҳурӣ ба як низоми муайян роҳандозӣ мешуд. Ба тамоми китобхонаҳои оммавии ҷумҳурӣ

маводи методию библиографии таҳиянамудаи КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ таъмин карда мешуд. Китобхонаҳои вилоятӣ, шаҳрӣ ва ноҳиявӣ дар асоси дастурҳои методии тартибдодаи КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ фаъолияти худро роҳандозӣ менамуданд. Китобхонаҳои бузурги ҷумҳурӣ дар таҳияи дастурҳои методӣ, нишондиҳандаҳои библиографии илмӣ-ёрирасон ва тавсиявию тарҷеӣ, дастурамалҳои роҳбарикунандаи фаъолияти китобдорӣ ва библиографӣ, дастурҳои меъёриву ҳуқуқӣ ва ғайра таҷрибаи хуб ба даст оварда буданд. Масалан, танҳо дар солҳои 80-уми асри XX аз ҷониби КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ беш аз 100 дастури тавсияи методӣ оид ба созмондиҳӣ ва баргузори чорабиниҳои китобдориву библиографӣ ва наздик ба 15 нишондиҳандаҳои илмӣ-ёрирасони библиографӣ омода ва нашр шуда буд.

Дар солҳои 80-уми асри XX бо ибтикори китобхонаҳои калонтарини ҷумҳурӣ ва марказҳои асосии библиографӣ ҳамзамон, китобхонаҳои соҳавӣ намуд, шакл ва жанрҳои гуногуни дастурҳои библиографӣ таҳия ва интишор гаштанд.

Яке аз дастовардҳои муҳими КДЧ ба номи Абулқосим Фирдавсӣ ин таҳияву интишори дастури библиографии «Нашри Китобхонаи давлатии РСС Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ. Нишондиҳандаи библиографӣ» (1973-1982) [239] ба шумор меравад. Ин ва наشري якуми он - «Нашри Китобхонаи давлатии РСС Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ. Нишондиҳандаи библиографӣ. 1933 – 1973» ҳамчун намунаи библиографияи дараҷаи дуюм тамоми дастурҳои методию библиографӣ, рӯйхатҳои иттилоотӣ, ҷорӣ ва тарҷеии таҳия ва ҷопнамудаи КДЧ ба номи Абулқосим Фирдавсиро дар тӯли солҳои 1933-1982 фаро мегирад. Соли 2004 барориши сеюми дастур таҳти унвони «Нашри Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Нишондиҳандаи библиографӣ. Солҳои 1983-2003» ба таъъ расид, ки қисман ба давраи таҳқиқоти мо алоқаманд буда, натиҷаи фаъолияти библиографии

китобхонаро дар охири солҳои даврони шуравӣ дар саҳифаҳои хеш инъикос менамояд. Аз ин рӯ метавон хулоса кард, ки КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ кулли маҳсулоти чопкардаи хешро дар силсилаи дастурҳои библиографӣ пурра номнавис намояд ва барои истифодаи эҳтиҷмандон бахусус барои кормандони китобхонаҳо пешниҳод намояд. Аз ҷониби дигар наشري ин дастурҳо исботи раднашавандаи натиҷаи фаъолияти босамари китобхонаи мазкур дар самти омодаسازی, интишор ва паҳннамой дастурҳои методӣ ва библиографӣ дар тули солҳои 1933-1991, яъне як давраи калони таърихи дар бар мегирад.

Дар заминаи дастурҳои нишондиҳандаҳои библиографии КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ метавон бемамониат нашрияҳои китобхонаро мутобиқ ба шаклу намуд ва жанрашон тасниф намуд. Масалан дар радифи рушди яке аз намудҳои маъмули библиографияи тоҷик – библиографияи тавсиявӣ, ҳамзамон дар шаклгирию рушдҳои библиографияи илмию ёрирасони тоҷик саҳми КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ хеле назаррас аст. Ба андешаи муҳаққиқ Ш. Комилзода «Дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасон яке аз намудҳои рушдфтои библиография дар фаъолияти КМТ махсуб меёбад. Ин намуди библиография бештар дар доираи нишондиҳандаҳои умумӣ-тарҷеъӣ, умумидабӣ ва дастурҳои наشري алоҳидаи барои гурӯҳи муайяни хонандагон, масалан, амиқомӯзони адабиёт таъйиншуда ба вучуд омадааст. Хусусияти хоси инкишофи библиографияи илмӣ-ёрирасон боз дар он зоҳир мегардад, ки пешравии онро рушди соҳаҳои мухталифи илм, ҳамзамон библиографияи умумӣ ва библиографияи соҳавии тоҷик таъмин кардааст» [58, с.49].

Масалан, арзиши баланди илмиро се феҳристи дастхатҳои тоҷикӣ-форсии Шуъбаи дастхатҳои Шарқ ва китобҳои нодири КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ зерини ягонаи «Феҳристи дастнависҳои тоҷикӣ-форсии Китобхонаи давлатии РСС Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ», доро мебошад. Ин феҳристҳо ба гурӯҳи дастурҳои библиографияи

умумӣ-тарҷеъӣ шомил буда, дар тарғибу оммавиғардонии дастхатҳои нодири китобхонаи мазкур саҳми босазо гузоштаанд. Ҷилди якуми он соли 1971 ба таърифи расид ва оид ба 132 нусхаҳои хаттӣ маълумот медиҳад [330]. Ҷилди дуюми феҳрист фарогири 72 нусхаҳои хаттии марбут ба соҳаи тибб буда, соли 1978 нашр шудааст [193]. Ҷилди сеюми феҳрист 95 осори хаттии 15 шоирро инъикос мекунад ва он соли 1983 интишор ёфтааст [194]. Дар маҷмӯи наشري се ҷилди феҳрист яке аз дастовардҳои назарраси КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ ба ҳисоб рафта, барои муҳаққиқон ба хусус, таърихшиносон, адабиётшиносон ва шарқшиносон ҳамчун сарчашмаи бовариямдор дар шинохт ва таҳқиқи нусхаҳои нодири шӯбаи дастхатҳои шарқ ва китобҳои нодири КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ мусоидат намуданд.

Дастурҳои дигари библиографии умумӣ-тарҷеъӣ, инчунин аз ҷониби кормандони Шӯбаи адабиёти хориҷии КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ омодаву нашр шуданд, ки барои муаррифӣ ва тарғиби адабиёти дар хориҷи кишвар марбут ба Тоҷикистон интишорёфта, мусоидат намуданд. Дар таҳияи ин гурӯҳи дастурҳо саҳми яке аз библиографони хирфаии китобхона, собиқ мудирӣ шӯбаи адабиёти хориҷии (1963-1984) КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ, номзади илмҳои филологӣ Василий Георгиевич Белан беандоза калон аст. Бо ташаббуси ӯ силсилаи нишондиҳандаҳои библиографии «Тоҷикистон в литературе на иностранных языках. 1961-1965» [307], «Тоҷикистон в литературе на иностранных языках. 1966-1970» [308; 309], «Тоҷикистон в литературе на иностранных языках. 1971-1975» [310; 311; 312], «Тоҷикистон в литературе на иностранных языках. 1976-1980» [313; 314; 315], ба таърифи расиданд. Роҷеъ ба аҳаммият ва норасоии нишондиҳандаҳои интишорёфта 23 мулоҳизаи танқидии муҳаққиқон дар матбуоти даврии ватанию хориҷӣ ба забонҳои тоҷикию русӣ, ўзбекию англисӣ ва чехию лаҳистонӣ ҷоп шуданд [58, с.53-54].

Ҳамзамон аз ҷониби ин библиографи соҳибтаҷриба фехристи нав иборат аз чаҳор қисм зери номи ягонаи «Восток: Книги на иностранных языках отдела иностранной литературы. Каталог 1966 – 1975 гг.» [180; 181; 182], таҳия гардид, ки ҷиҳати омӯзиш ва тарғиби адабиёти ба забонҳои хориҷӣ нашршудаи шӯбаи адабиёти хориҷии китобхона, мусоидат кард.

Ба рушди дастурҳои библиографии илмӣ-ёрирасони тарҷеъии тоҷик инчунин интишори силсилаи дастурҳои библиографии фардӣ ба адибони классикӣ муносири тоҷик бахшидашуда низ мусоидат намудааст. Солҳои 60-80-уми асри XX библиографони КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ дар ҳамкорӣ бо мутахассисони дигар муассисаҳои илмӣ китобдорӣ дар таҳияи нишондиҳандаҳои библиографии «Мирсайд Миршакар» [231; 232], «Аҳмади Дониш» [153; 154], «Рӯдакӣ» [251; 252] ва «Абдурахмони Ҷомӣ» [140] саҳми муносиб гузоштанд.

Библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик ҳамзамон тавассути наشري дастурҳои тарҷеъии умуми адабии КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ рушд намудааст. Ин гурӯҳи дастурҳо, қабл аз ҳама, бо мақсади тарғиби осори манзуму мансур ва адабиётшиносӣ забоншиносии тоҷик таҳия шуда, адабиёти давраи муайяни таърихи инъикос намудаанд. Аз ҷумла, тӯли солҳои 1967-1986 нишондиҳандаҳои библиографии тарҷеъии умуми адабӣ, аз қабилӣ «Адабиёти бадеии тарҷумашудаи халқҳои СССР ба забони тоҷикӣ. 1926 – 1965» [142], «Адабиёти мамлакатҳои хориҷӣ ба забони тоҷикӣ. 1930-1970» [144; 145], «Адабиёти советии тоҷик дар мамлакатҳои сотсиалистӣ. 1948-1970» [28], «Адабиёти бадеии тоҷик ва танқид. 1955-1960» [143], «Адабиёти мамлакатҳои хориҷӣ ба забони тоҷикӣ. 1971-1980» [145], «Таърихи забоншиносии тоҷик. 1861-1971» [319; 320] таҳияву нашр шудаанд.

Солҳои 70-80-ум аз ҷониби КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ доир ба ҳаёт ва фаъолияти илмӣ-таҳқиқотӣ чехраҳои маъруфи илмӣ тоҷик китобномаҳои шарҳи ҳоли таҳия карда шуданд, ки дар маҷмӯъ наشري

чунин нишондиҳандаҳо то андозае ба инкишофи библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик мусоидат намуданд. Аз ҷумла библиографияи шарҳиҳолии «Академик Соли Ашурхоҷаев Раҷабов» [149], «Шарифҷон Ҳусейнзода» [328], «Туракул Зеҳнӣ» [306], «Раҳим Ҳошим» [247; 248], «Ҳолиқ Мирзозода» [325], «Альберт Леонидович Хромов» [150], «Додочон Тоҷиевич Тоҷиев» [188] ва «Насриддин Шарофов» [322] нашр шуда, дастраси хонандагони сершумор, бахусус муҳаққиқону мутахассисони соҳа, адабиётшиносону забоншиносон ва омӯзгорону китобдорон гардиданд.

Ҳамчунин дар самти рушди низоми библиографияи илмӣ-ёрирасон дар Тоҷикистон саҳми КМИ ба номи И. Ганди ҶШС Тоҷикистон хеле назаррас аст. Китобхонаи мазкур аз соли 1961 инҷониб таҳти унвони «Маводҳо доир ба китобномаҳои шарҳиҳолии олимони Тоҷикистон» силсилаи нишондиҳандаҳои библиографиро интишор менамояд, ки барои рушди библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик дар ҷумҳурӣ шароит муҳайё сохта, имкон доданд, ки осорӣ илмӣ олимони тоҷик ҳарчи бештар мавриди омӯзишу тарғиб қарор гиранд. Аз ҷониби китобхонаи мазкур тӯли солҳои 1961-1990 ба забони русӣ 44 барориши китобномаи шарҳиҳолии олимони зерин, аз қабилӣ: «Богоутдинов Алаутдин Махмудович» (соли 1961. – барориши 1), «Раджабов Соли Ашурходжаевич» (соли 1962. – бар. 2), «Овчинников Павел Николаевич» (соли 1963. – бар. 3), «Мирзоев Абдулғани Муҳаммедович» (соли 1965. – бар.4), «Муҳаммедкул Нарзикулович Назрикулов» (соли 1964. – бар.5), «Ниязмухамедов Бабаджан Ниязович» (соли 1966. – бар.6), «Умаров Султан Умарович» (соли 1965. – бар.7), «Брагинский Иосиф Самуилович» (соли 1966. – бар.8), «Носирдҷон Асадович Масуми» (соли 1966. – бар.9), «Юсупова Сарадҷон (1910 – 1966)» (соли 1967. – бар.10), «Раджабов Зариф Шарипович» (соли 1966. – бар.11), «Порошин Константин Титович» (соли 1967. – бар.12), «Гафуров Бободжан Гафурович» (соли 1969. – Вып.13), «Назрикулов Ибадулла Касимович» (соли 1969. – бар.14), «Красичков

Вячеслав Прокофьевич» (соли 1971. – бар.15), «Баратов Рауф Баратович» (соли 1971. – бар.16), «Овчинников Павел Николаевич» (соли 1973. – бар.17), «Соложенкин Петр Михайлович» (соли 1981. – бар.18), «Баратов Рауф Баратович. – 2-е изд., перераб. и доп.» (соли 1981. – бар.19), «Запрягаева Вера Ивановна» (соли 1982. – бар.20), «С. А. Раджабов – ученый, педагог, общественный деятель» (соли 1982. – бар.21), «Литвинский Борис Анатольевич» (соли 1983. – Вып.22), «Амонов Раджаб» (соли 1983. – бар.23), «Добровольский Олег Васильевич» (соли 1984. – бар.24), «Мухаммедкул Нарзикулович Назрикулов» (соли 1984. – бар.25), «Табаров Сохиб Шухратиевич» (соли 1984. – бар.26), «Мухтаров Ахрор Мухтарович» (Душанбе, 1984. – бар.27), «Захаров Сергей Акимович» (соли 1985. – бар.28), «Мансуров Хамид Хусенович» (соли 1985. – бар.29), «Брагинский Иосиф Самуилович» (соли 1986. – бар.30), «Расулова Мухарам» (соли 1986. – бар.31), «Рахимов Яхъя Абдуллаевич» (соли 1986. – бар.32), «Станюкович Кирилл Владимирович» (соли 1986. – бар.33), «Шукуров Мухаммаджан Шарипович» (соли 1986. – бар.34), «Джураев Кандил Шарипович» (соли 1987. – бар.35), «Негматов Нуман Негматович» (соли 1987. – бар.36), «Адхамов Ақобир Адхамович» (соли 1989. – бар.37), «Юсуфбеков Худоёр Юсуфбекович» (соли 1989. – бар.38), «Михайлов Леонид Григорьевич» (соли 1988. – бар.39), «Максумов Акбар Нусратуллаевич» (соли 1989. – бар.40), «Пулатов Азам Таирович» (соли 1988. – бар.41), «Нуманов Ишанкул Усманович» (соли 1989. – бар.42), «Кухтиков Михаил Михеевич» (соли 1990. – бар.43), «Бабаджанов Пулат Бабаджанович» (соли 1990. – бар.47), интишор ва манзури олимону мутахассисони соҳаҳои мухталифи илм гардонида шуданд.

Махсусан, бояд қайд кард, ки дастурҳои библиографии шарҳиҳои олимони ва муҳаққиқон, ки аз ҷониби КМИ ба номи И. Ганди АМИТ нашр гардидааст, хусусияти илмӣ дошта, дар шаклгирӣ ва рушди библиография илмӣ-ёрирасон дар Тоҷикистон бевосита мусоидат намуданд. Ҳатто ин силсиларо метавон ба захираи тиллоии

библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик ворид намуд, чунки силсилаи мазкур аз нигоҳи банду баст, услуби китобноманигорӣ, маҳакҳои асосии хостагирии адабиёт, аломату унсурҳои тасвири библиографии аснод, гурӯҳбандиву ҷобачогузори мавод ва дигар хусусиятҳои хоси библиографияномаи адабиёти илмӣ ба талаботҳои стандартҳои дар таҷрибаи библиографияи ҷаҳонӣ санҷидашуда мутобиқ буда, сохтори ягона доранд ва аз ҷониби библиографони ҳирфай таҳия шудаанд. Ҳамаи дастурҳои ин силсила дорои мақолаи муқаддимаӣ мебошанд ва ин мақолаҳо асосан аз ҷониби олимони намоёни соҳаи илме навишта шудаанд, ки дастур ба фаъолияти олими ҳамон соҳа бахшида шудааст.

Мутаассифона, ин таҷрибаи муфид ва воқеан мондагор, бинобар сабаби аз қор рафтани библиографони соҳибтаҷриба, имрӯз дар таҷрибаи кунунии КМИ ба номи И. Ганди АМИТ самаранок мавриди истифода қарор нагирифтааст.

Барои исботи фикр, мо зарур донистем, ки яке аз дастури тозанаشري ин китобхонаро мавриди таҳлил қарор диҳем. Соли 2021 аз ҷониби Китобхонаи марказии илмӣ ба номи Индира Гандӣ Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон бахшида ба 80-солагии адабиётшиноси маъруфи тоҷик, доктори илмҳои филологӣ, профессор Абдунабӣ Сатторзода китобномаи шарҳиҳолӣ таҳия шудааст ва онро мураттибон дар сархати якуми пешгуфтори дастур ҳамчун наشري навбатии силсиланаشري «Мавод оид ба биобиблиографияи олимони Тоҷикистон» ишора карда, дар сархати охирони пешгуфтор ҳамчун нишондиҳандаи библиографӣ муаррифӣ намудаанд. Навиштаҷоти рӯйи муқоваи дастур «Назарияпардозии илм: бахшида ба ҷашни 80-солагии профессор Абдунабӣ Сатторзода» ба матни тавсифи наشريётӣ, ки дар варақаи титулии дастур дода шудааст «Сатторзода Абдунабӣ: бахшида ба ҷашни 80 солагӣ: нишондиҳандаи библиографӣ» мувофиқат намекунад.

Мураттибон дастури шарҳиҳолиро ба ду қисм: Абдунабӣ Сатторзода аз нигоҳи олимони ва библиографияи осори Абдунабӣ Сатторзода тақсим

карда, дар қисми якум ба ҷойи як мақолаи муқаддимаӣ ҷаҳор мақола, аз ҷумла мақолаҳои Муҳаммадҷон Шакурӣ, Вали Самад таҳти унвони «Донишманди мумтоз» (бознашр аз дастури «Профессор Абдунабӣ Сатторзода (Биобиблиография). – Душанбе: Диловар-ДДМТ, 2001. – С.3-11»), Муҳаммадҷон Шакурӣ «Чашмандози пурвусъат ва меҳнати пурмашаққат» (бознашр аз рӯзномаи «Адабиёт ва санъат. – 2004. – 14 май»), Ҳоким Қаландариён «Ваҳдат сипари мо бар пешомадҳои фардост ё суҳане чанд дар ҳошияи китоби профессор Абдунабӣ Сатторзода «Арзишҳои Ваҳдати миллӣ (Душанбе, 2017)» (бознашр аз рӯзномаи «Адабиёт ва санъат. – 2011. – 22 июн») ва мақолаи Ҳоким Қаландариён, Абдуҳолиқ Набавӣ, Шамсиддин Муҳаммадиев «Назариядон ва навапардозии камназир» (бознашр аз рӯзномаи «Садои мардум. – 2017. – 11 июл»)-ро ҷой додаанд.

Дар қисми дуюми дастур мураттибон баъд аз зерқисми «Санаҳои муҳими ҳаёт ва фаъолияти А. Сатторзода» ду зерқисми дигар: «Гузориш ва баёниҳо» ва «Ҳамкориҳо»-ро ҷой додаанд, ки ҳар ду зерқисм ба талаботи услуби таҳияи китобномаҳои шарҳиҳои мутабиқат намекунанд. Масалан, дар зерқисми «Гузориш ва баёниҳо» 207 номгӯи маърузаҳои гузоришҳои соҳибҷашн, ки дар конференсияву симпозиумҳои ҷумҳуриявӣ байналмилалӣ, семинару мизҳои муваффар ва ҳамоишҳои илмӣ қироат шудаанд, номнавис шудааст ва бо пешниҳоди ҷунин рӯйхатҳо библиограф наметавонад талаботи хонандаро ба адабиёти пешниҳодшуда қонеъ гардонад, чунки матни онҳо дар ягон манбаъ ҷоп нашудаанд ва набояд ҷунин мавод дар радиёи осори нашршуда умуман дар дастурҳои библиографӣ роҳ ёбанд.

Дар робита ба зерқисми «Ҳамкориҳо» ҳамин мебошад қайд намуд, ки агар мураттибон ин зерқисмро ба зерқисми «Санаҳои муҳими ҳаёт ва фаъолияти А. Сатторзода» ҳамроҳ мекарданд, мантиқан дуруст мешуд, чунки ҳамаи ҳамкориҳои муаллиф маҳз дар давраҳои гуногуни фаъолияти кории ӯ амалӣ шудаанд.

Ҳамзамон, мураттибон ҳангоми таҳияи нишондиҳандаи алифбои асарҳо ба хатоиҳо роҳ додаанд. Масалан, дар радифи пешниҳоди номи асарҳои соҳибчашн унвони асарҳои марбут ба соҳибчашнро низ дар ин нишондиҳанда ҳамроҳ кардаанд, ки ин албатта арзиши пажуҳишӣ ва услубии дастурро коста гардонидаст. Нишондиҳандаи зайл тибқи муқаррароти дастурсозии библиографӣ бояд фақат номгӯи алифбоии асарҳои соҳибчашнро инъикос намоянд. Инчунин, дар дастур ба ороиши навиштаҷоти библиографӣ кам аҳаммият дода шудааст.

2.2. Равандҳои рушди библиографияи тавсиявии тоҷик дар солҳои 1960-1990

Библиографияи тавсиявӣ яке аз самтҳои асосии фаъолияти библиографии китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ ба ҳисоб рафта, барои ҷамъоварӣ, ҳифзу нигоҳдорӣ, тарғибу тавсияи адабиёти беҳтарин ба хонандагон ва ҳамзамон ба китобдорону роҳбарони хониш дар ташкил ва баргузориҳои ҷорабиниҳои оммавӣ, илмӣ ва маърифатӣ кӯмак мерасонад.

Чунонки дар китобҳои дарсӣ [61; 62] қайд шудааст, библиография аз рӯйи таъйини ҷамъиятӣ ба ду намуд библиографияи умумӣ ва библиографияи махсус ҷудо мешавад. Библиографияи умумӣ – асосан маъмуриятҳои пажӯҳиши ва иртиботиро дар бар гирифта, таъйини мушаххаси хонандагӣ ва мақсаднокӣ надорад. Асосан, библиографияи умумӣ дар бораи тамоми намуди асноди ҷопӣ ба воситаи дастурҳои библиографӣ маълумот медиҳад. Масалан, дар низоми дастурҳои библиографии миллии тоҷик «Солномаи матбуоти Ҷумҳурии Тоҷикистон» (иттилоотони ҷомеа бо истифода аз маводи тозанаشر), ки маҳсулоти гуногуншакли ҷопии кишварро инъикос менамояд аз рӯйи таъйини ҷамъиятӣ ба библиографияи умумӣ мансуб аст. Библиографияи махсус бошад аз рӯи хусусияти дарбаргирии адабиёт аз библиографияи умумӣ бо он фарқ мекунад, ки он таъйини мушаххаси хонандагӣ дошта, бо мақсади муайян таҳия мешавад ва ба гурӯҳи муайяни хонандагон пешбинӣ мегардад. Аз ин лиҳоз библиографияи махсус ба библиографияи илмӣ-ёрирасон ва библиографияи тавсиявӣ ҷудо мешавад. Дар низоми таснифот библиографияи тавсиявӣ ҳамчун сарчашмаи иттилоотӣ ба оммаи васеи хонандагон таъйин шуда, бо мақсади худомӯзӣ, баланд бардоштани савияи дониш ва тарғиби адабиёти беҳтарин истифода мегардад. Ҳамзамон, библиографияи тавсиявӣ ҳамчун мубалиғи адабиёти беҳтарин барои хониш шароит

муҳайё сохта, дар ташаккули ҷаҳонбинии илмӣ, тарбияи ахлоқию эстетикӣ ва маърифатии хонандагон мусоидат менамояд.

Як нуқтаро ишора намудан ба маврид аст, ки дар мақолаҳои муҳаққиқони рус: Э.К. Беспалова, Ю.С. Зубов, С.А. Трубников, Ю.М. Тугов, Е.Н. Фомина, С.И. Коровитсин ақидае пешниҳод карда шудааст, ки тибқи он библиографияи тавсиявӣ ҳамчун воситаи идоракунии хониши оммавӣ бо мақсадҳои тарбияӣ, таҳсилоти умумию касбӣ ва худомӯзии ҷомеа, ташаккули шахсияти ҷамъониба рушднамуда дар доираи ҷаҳолияти библиографӣ баррасӣ карда мешавад [62].

Қайд кардан ба маврид аст, ки олимони тоҷик низ баъзе аз самтҳои библиографияи тавсиявиро мавриди таҳқиқ қарор додаанд. Аз ҷумла, муҳаққиқ ва библиографи шинохтаи тоҷик Ш. Комилзода ишора менамоянд, ки махсусиятҳои библиографияи тавсиявӣ аз библиографияи илмӣ-ёрирасон дар он зоҳир мегардад, ки дастурҳои библиографияи тавсиявӣ ба доираи васеи хонандагон таъйин шуда, бештар бо мақсади тавсияи адабиёти беҳтарин барои хониши мустақилона ва баланд бардоштани ҷаҳонбинии хонандагон; васеънамоии доираи дониши хонандагон бо дарназардошти омилҳои иҷтимоӣ-демографӣ ва инфиродӣ-психологӣ, аз қабili синну сол, дараҷаи маълумот, мазмуни ҷаҳолият, ҷинсият, фарҳанги хониш, рағбати хониш, сабаб ва ҳадафи хониш, сатҳи дониши забони нашр ва хониши он; ташаккули рағбатҳои устувори хонандагӣ ба ин ё он соҳаи муайяни дониш, мавзӯ ва ё масоили муосир; инкишоф ва қавигардони хониши мукамал, таҳия мешаванд [58, с.59-60]. Зеро нақши библиографияи тавсиявӣ бештар дар инкишофу қавигардони майлу рағбатҳои хониш ва созмондиҳии хониши мукамал мушоҳида карда мешавад.

Воқеан ҳангоми роҳандозии ҷаҳолияти библиографии китобхонаҳо нақши библиографияи тавсиявӣ дар тарғиби адабиёт ва оммавигардони донишҳо муассир буда, барои хонандагон ва роҳбарони хониш дар

интихоби адабиёти бехтарин ва тозанаشر ҳамчун роҳнамо кумак мерасонад.

Дар замони Шуравӣ ба фаъолияти китобхонаҳои оммавии кишвар ва рушди библиографияи тавсиявӣ аҳаммияти махсус дода мешуд. КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ (ҳоло Китобхонаи миллии Тоҷикистон) барои ба танзимдарории фаъолияти библиографияи китобхонаҳои мамлакат ҳамчун маркази илмӣ-методӣ корҳои мондагорро анҷом дода, ба ҳайси маркази библиографияи тавсиявӣ дар омодасозиву наشري силсилаи дастурҳои библиографияи тавсиявӣ саҳми асоси гузоштааст.

Таҳлили сарчашмаҳо бахшида ба марҳилаҳои гуногуни ташаккул ва рушди фаъолияти библиографӣ дар мамлакат нишон дод, ки ташкили низоми библиографияи тавсиявӣ воқеан ба зиммаи КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ гузошта шуда буд. Аз ҷониби китобхонаи мазкур теъдоди асосии дастурҳои библиографияи характери тавсиявидошта, дастурамалҳои корӣ оид ба услуби таҳияи он дар китобхонаҳои гуногун, роҳандозии хадамоти тавсиявии хонандагон, таҳияи нишондиҳандаҳои библиографияи тавсиявӣ, рӯйхатҳои тавсиявии адабиёт, ёддоштҳо ва дигар навъи дастурҳои библиографӣ барои хонандагону китобдорони кишвар таҳияву нашр ва дастрас гардонидани шудаанд.

Азбаски марҳилаи омӯзишии мавзӯи мо ба солҳои 1960-1990 алоқаманд аст, зарур мешуморем, ки роҷеъ ба сарчашмаҳои ташаккули библиографияи тавсиявӣ дар Тоҷикистон маълумоти таҳлилии мухтасар манзур намоем. Яке аз сабабҳои асосии инкишоф ва эҳёи библиографияи тавсиявӣ таваҷҷуҳи бевоситаи Ҳукумати ИҶШС дар самти ташаккули ҷаҳонбинӣ ва тақвияти ғояҳои коммунистӣ дар байни меҳнаткашон буда, бунёди онро тавассути қабули қонуну қарорҳои дахлдор роҳандозӣ ва татбиқ менамуданд. Аз ҷумла, бо қарори Кумитаи Марказии Ҳизби Коммунистии ИҶШС «Дар бораи танқиди адабӣ ва библиография», ки дар соли 1940 қабул шуда буд, китобхонаҳо муваззаф гардиданд, ки дар фаъолияти хеш фаъолияти библиографиро пурзӯр намоянд. Тавре ки

муҳаққиқ Р. Шарофзода ишора менамояд: «Библиография дар қарори КМ ҲК воситаи ҷиддии тарғибот ва тарбияи коммунистии оммаи меҳнаткашон доништа шуда, даъват карда мешуд, ки барои қонё гардонидани талаботи рӯзафзуни хонандагон ба адабиёт ва худомӯзи мусоидат кунад» [28, с.68].

КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ ҳамчун муассисаи идеологӣ тарғибкунандаи ғояҳои сиёсии Ҳизби Коммунистӣ дар замони Шуравӣ, қарори мазкурро сармашқи қори худ қарор дода, дар аввали солҳои 40-уми асри XX ба тайёр намудани дастурҳои библиографии тавсиявӣ шурӯъ менамояд. Ҳамин тавр, заминаи нахустин дастурҳои библиографии характери тавсиявидошта, аз таҳияи нишондиҳандаҳои библиографӣ бахшида ба ҷаҳни 23 солагии Армияи Сурх [151] ва доир ба ҳаёт ва эҷодиёти М.Ю. Лермонтов [225] оғоз мегардад.

Марҳилаи дуҷуми тараққиёти библиографияи тавсиявӣ ба солҳои 60-ум рост меояд, зеро дар ин давра як чанд ҳуҷҷатҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ аз ҷониби Кумитаи Марказии Ҳизби Коммунистии ИҶШС ба тасвиб расида, як қатор чорабиниҳои муҳими умумииттифоқӣ бахшида ба рушди самтҳои гуногуни библиография баргузор гардиданд. Масалан, Раҳимҷони Шарофзода, олим ва мутафаккири барҷастаи соҳаи библиографиносии тоҷик зарурияти ба тасвиб расидан ва нақши ду қарори ҲКИШ «Дар бораи вазифаҳои пропагандаи партиявӣ дар шароити ҳозира» (1961) ва «Дар бораи вазъият ва чораҳои беҳтар намудани қори китобхонаҳо дар мамлакат»-ро (1963) дар рушди библиографияи миллӣ чунин ишора намудааст: «қарорҳои мазкур роҳҳои асосӣ ва мазмуни ғоявии ғайолияти китобхонаҳоро муайян карда, дар назди библиографияи тавсиявӣ вазифаҳои боз ҳам ҷиддӣю конкретӣ, яъне бо дастурҳои библиографӣ таъмин намудани гурӯҳҳои гуногуни хонандагонро гузошт» [28, с.76].

Дар нимаи дуҷуми солҳои 60-ум КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ бо дарназардошти талаботҳои қарори ҲК ИҶШС ёрии методӣ ва

машваратҳои тавсиявии худро ба китобхонаҳои музофотӣ хеле бештару беҳтар ба роҳ мемонад. Машваратҳои тавсиявиро роҷеъ ба вусъат бахшидани фаъолияти библиографӣ на танҳо бо пайваста гузаронидани чорабиниҳои таҳассусӣ, аз қабилӣ семинарҳо ва курсҳои омӯзишӣ, балки бо роҳи сафарбар намудани мутахассисони хирфаӣ ба маҳалҳо роҳандозӣ намуда, бо ин васила мушкилоти дар ин самт мавҷудбудаи китобхонаҳои ҷумҳуриро марҳила ба марҳила бартараф менамуд.

Маврид ба зикр аст, ки дар соли 1965 конференсияи умумииттифоқии назариявӣ оид ба библиографияи тавсиявӣ баргузор гардид, ки масъалаҳои дар конференсия баррасишаванда на танҳо диққати назариядонҳоро, балки китобдорони ботачрибаро низ барои ҳалли масъалаҳои муҳимми ин соҳа ҷалб намуд. Масъалаи асосие, ки дар рафти конференсия мавриди муҳокима қарор гирифт, ин парокандагии кори назариявӣ дар роҳбарии хониш ва дар библиографияи тавсиявӣ ба шумор мерафт. Ҳамзамон дар доираи баргузори конференсияи мазкур мавзӯҳои зерин, аз қабилӣ «Вазъият ва вазифаҳои библиографияи тавсиявии советӣ», «Тарғиби комплекси китоб ва библиографияи тавсиявӣ», «Истифодаи системаи библиографияи тавсиявӣ дар роҳбарии хониш», «Нақшаҳои хониши намунавии индивидуалӣ ҳамчун методи роҳбарии хониш» ва ғайра мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд [185].

Дар раванди таҳқиқот муайян гардид, ки ташаккул ва рушди библиографияи тавсиявӣ дар ҶШС Тоҷикистон асосан ба солҳои 60-ум ва 70-уми асри XX рост меояд. Натиҷаи омӯзиши сарчашмаҳои муътамад нишон дод, ки фаъолияти марказҳои библиографии ҷумҳурӣ дар самти библиографинамоии адабиёт ва нашри дастурҳои библиографияи тавсиявӣ дар солҳои 80-уми асри XX хеле хуб рушд намудааст.

Дар рушди бонизоми библиографияи тавсиявӣ дар кишвар саҳми КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ ниҳоят бузург аст ва китобхона ҳамчун маркази библиографияи тавсиявӣ дар ҶШС Тоҷикистон қорҳои зиёди шоистаи таҳсинро дар ин самт ба анҷом расонида буд. Бо заҳмат ва саъю

кӯшиши мутахассисони ҳирфаии ин маркази бузурги библиографияи тавсиявӣ ва бо дарназардошта талаботи рӯзмарра ба иттилооти библиографӣ доштаи чомеа дар ҶШС Тоҷикистон на танҳо шумора ва мавзуҳои нишондиҳандаҳои библиографӣ ташаккул ёфт, балки аз нуқтаи назари методӣ сохтори сифати дастурҳо пайваста беҳтар карда шуданд. Бинобар ин барои тақвияти заминаи асосноккунӣ ва муқоисавии ҷанбаҳои таҳлилии мавзӯ ба фаъолияти ҷопию библиографияи КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ чун маркази асосии библиографияи тавсиявӣ ва КДБҶ ба номи М. Миршакар ҳамчун маркази методӣ библиографӣ барои китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ таваҷҷуҳи бештар зоҳир карда шуд. Масалан, бо ташаббуси мутахассисони КДБҶ ба номи М. Миршакар барои китобдорону библиографони ҷумҳурӣ дастуру тавсияҳои методӣ доир ба услуби таҳияи китобномаҳо [157], ташкили дастгоҳи маълумотӣ-библиографӣ дар китобхонаҳои бачагона [305] ва мактабӣ [243], тарғиби донишҳои китобдорӣ-библиографӣ дар китобхонаҳои бачагона [318], такмили фонди китобхонаҳо бо адабиёти бачагона дар шароити марказонидан [217], шаклу усулҳои тарғиби шифохӣ ва айёнии китоб дар китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ [323], ташкили маҳфилҳои гуногуни адабӣ ва ҷорабинҳои оммавӣ дар байни кӯдакону наврасон [52], созмондиҳии кори китобхонаҳои бачагона ва китобхонаҳои оммавие, ки ба бачагон хизмат мерасонанд ҳангоми гузаронидани фондҳо ва феҳристҳо ба ҷадвалҳои ТКБ [242], ёрии методӣ ҷиҳати баргузор намудани Иди ҷумҳуриявии китобҳои бачагона [244] таҳияву интишор ва ба китобхонаҳои бачагонаву мактабии ҷумҳурӣ паҳн карда шуданд.

Натиҷаи таҳлилҳо ва омӯзиши мавзӯ нишон дод, ки дар фаъолияти КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ дар давраи солҳои 60-80-уми асри XX таҳия ва нашри дастурҳои тавсиявӣ-библиографӣ яке аз самтҳои афзалиятноки фаъолияти библиографияи китобхона маҳсуб меёфт. Дар ин давра диққати асосӣ ба рушди библиографияи тавсиявӣ, аз ҷумла таҳия ва

интишори дастурҳои библиографии тавсиявӣ, роҳандозии хизматрасонии тавсиявӣ-библиографӣ ба хонандагон ва тарбияи садоқат ба ғояҳои коммунистӣ, сулҳу дӯстӣ ва интернационалистӣ, ҳамзамон баланд бардоштани савияи дониш, худомӯзӣ, касбомӯзӣ ва ғайра дода мешуд. Бо кӯшиши кормандони китобхона ва ҳамоҳангсозии фаъолияти шуъба ва бахшҳои библиографӣ, илмӣ-методӣ, илмию таҳқиқотӣ ва маълумотию библиографӣ ба тамоми китобхонаҳои ҷумҳурӣ дастурҳои методию тавсиявӣ, дастурамалҳо ва ғайра омода ва паҳн мегардид, ки доираи дарбаргирии онҳо ниҳоят васеъ ва бештар дар самтҳои умдаи тарбиявӣ, ба ёрии падару модарон, омӯзгорон, мутахассисони истеҳсолот, саноат, кишоварзӣ, тиббӣ ва як қисмати бузурги он барои баландбардории савия ва малакаи касбии китобдорон равона шуда буд. Дар ин раванд масоили мавриди ниёзи китобдорону хонандагон ба монанди: расонидани ёрии назарӣ, амалӣ ва методӣ, баланд бардоштани сатҳи дониши тахассусии китобдорону библиографон, гузаронидани семинарҳои омӯзишӣ, ташкили дурусти фонди китобӣ, истифодаи мақсадноки дастурҳои библиографӣ, методӣ, роҳнома ва дастурамалҳои корӣ ва ғайра мавриди назари кормандони китобхонаҳо, бахусус библиографон қарор гирифтанд. Масалан, коршиносони КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ барои баланд бардоштани нуфузи библиографияи тавсиявӣ дар роҳбарии хониш, омӯзиши библиографияи тавсиявӣ ҳамчун асоси тарбияи маданияти хониш ва самаранокии истифодаи библиографияи тавсиявӣ дар қорҳои илмӣ-методи китобхона як чанд дастурамалу [166] маводи методӣ [185] ва маҷмӯаи мақолаҳоро аз таҷрибаи пешқадами китобхонаҳо [33] аз забони русӣ ба забони тоҷикӣ тарҷума карда, дастраси китобдорону библиографони ҷумҳурӣ гардониданд.

Инчунин кормандони КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ оид ба ташкили чорабиниҳои оммавӣ аз қабилӣ созмондиҳӣ ва баргузориҳои ҷашну санаҳои муҳим, вохӯриву шабнишиниҳо, намоишҳои китобӣ, таҳияи хулосаҳои библиографӣ оид ба китобҳои тозанашр, ташкили феҳристҳои

кишваршиносӣ ва ғайра сенария, дастурамал ва нашрҳои методиву библиографӣ омода намуданд. Теъдоди умумии номгӯи дастурҳои методӣ-библиографии аз ҷониби КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ дар солҳои 1960-1990 таҳиягардида хело зиёданд ва ишора намудан ба маврид аст, ки ин намуди дастурҳо дар ташкили дурусти фонди китобхона ва роҳандозии хадамотҳои китобдорию библиографӣ аҳамияти муҳим доранд. Масалан, таҳлили осори библиографии КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ нишон дод, ки аксари дастурҳои тавсиявии библиографии дар солҳои 1960 то 1991 интишоргардида бештар ба мавзӯҳои гуногун таҳия гардидаанд ва китобдорони ҷумҳурӣ аз онҳо самаранок истифода намудаанд. Бо истифода аз дастурҳои методию библиографии таҳиянамудаи КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ китобхонаҳои шахриву ноҳиявӣ ва деҳот чорабиниҳои худро пурмазмун ва ҳадафрас баргузор менамуданд. Масалан, ҳамасола ҳангоми таҷлили «Рӯзи меҳнаткашон» ва ё «Рӯзи ғалаба» аз рӯйхатҳои библиографии дастурҳо васеъ истифода карда, сарчашмаҳои заруриро дастрас намуда, намоишҳои китобӣ ташкил менамуданд. Худи дастурҳои тавсиявӣ-библиографӣ ҳамчун сарчашмаи дастраснамоии китобҳои нав барои пур кардани захираи китобии китобхонаҳои поёни низ истифода мегардиданд.

Бояд қайд кард, ки мавод дар дастурҳои тавсиявӣ асосан аз рӯи мазмуну муҳтаво интихоб, коркард ва мавриди ҷойгирнамоӣ қарор дода мешаванд ва он имкон медиҳад, ки дар тарғиби фонди китобхона ғаъолона мусоидат кунад. Яке аз мақсадҳои асосии дастурҳои тавсиявии библиографӣ кушодани мазмуни фонди китобӣ ба хонанда мебошад ва имконият фароҳам меорад, ки иттилоот оид ба китобҳои зарурӣ бе истифода аз хадамоти китобдорон озодона дастрас гардад ва тавассути он эҳтиёҷоти хонанда пурратар қонеъ гардонида шуда, барои дарёфти китобҳои тозаҷодидигар шароити мусоид пайдо шавад. Ҳамзамон, дастурҳои тавсиявиро дар китобхонаҳо метавон дар ҳамаи шаклҳои корҳои оммавӣ, гурӯҳӣ ва фардӣ бо хонандагон истифода бурд. Яке аз

услугҳои муҳимми тарғиби фаъолияти тавсиявӣ-библиографӣ ин истифодаи дастурҳои тавсиявӣ дар кори инфиродӣ бо хонанда ба шумор меравад. Бинобар ин, бояд дар китобхонаҳо ҷиҳати тарғиб ва оммавигардони истифодаи дастурҳои библиографии тавсиявӣ ҷорабиниҳои гуногун андешида шавад. Зеро, шиносӣ бо дастурҳои тавсиявӣ ва имкониятҳои истифодабарии онҳо дар хизматрасонӣ ба хонандагонро, ки яке аз сарчашмаҳои муҳимми иттилоотӣ дар фаъолияти хадамотии китобхона махсуб меёбад ва онро ҳамчун маҳак ва ё меъёрӣ таҳлили фаъолияти китобдорон ва муайян кардани шаклҳои самарабахши кор бо гурӯҳҳои гуногуни хонандагон метавон истифода намуд.

Таъмини китобдорони кишвар бо дастурҳои методӣ, тавсиявӣ-библиографӣ, дастурамалу роҳнамоҳо имконият фароҳам овард, ки на танҳо малака ва маҳорати китобдорону библиографони китобхонаҳои марказӣ, балки фаъолияти китобхонаҳои музофотии кишвар низ рӯ ба инкишоф оранд. Яке аз сабабҳои асосии он ин пеш аз ҳама омода ва нашри дастурҳои библиографияи тавсиявӣ буд, ки он дар навбати худ ба рушди босамари библиографияи тоҷик дар солҳои 70-ум ва 80-уми асри XX-ро мусоидат намуд. Бо ибтикори библиографони хирфай, ки таҷрибаи ғании касбӣ ва малакаи баланди назариву амалии соҳавиро азхуд намуда буданд, омодамоии дастурҳои библиографияи тавсиявии гуногунмазмун ва гуногунсоҳа дар ҷумҳурӣ рушд намуд. Аз рӯи таҳлили сарчашмаҳои дуҷумдараҷа оид ба фаъолияти нашрии КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ муайян гардид, ки аз ҷониби ин маркази бузурги библиографӣ шумораи зиёди дастурҳои библиографии мазмуни тавсиявидошта таҳия гардидаанд. Дар ин дастурҳо бештар адабиёт бахшида ба мавзӯҳои оммавӣ-сиёсӣ, адабиётшиносӣ забоншиносӣ, кишоварзӣ, табию илмию атеистӣ, маданият ва санъат ва техникӣ тавсия шудаанд. Масалан, дар раванди таҳлили ин самти масъала муайян гардид, ки дар давоми солҳои 1960-1991 аз ҷониби ин китобхона 101 номгӯй дастурҳои

библиографии мазмуни тавсиявидошта таҳия ва нашр намудааст. Аз ҷумла, доир ба илмҳои оммавӣ-сиёсӣ – 53 номгӯй, адабиётшиносӣ забоншиносӣ – 22 номгӯй, кишоварзӣ – 11 номгӯй, табиӣю илмӣю атеистӣ – 5 номгӯй, маданият ва санъат – 5 номгӯй ва техникӣ – 5 номгӯй нашр гардиданд [238; 239; 240]. Тӯли солҳои 1973-1990 аз ҷониби Китобхонаи ҷумҳуриявии илмӣ-тиббӣ бошад, барои кормандони соҳаи тибб 119 дастурҳои библиографии тавсиявӣ таҳияву интишор шудаанд. Аз ҷумла, ба ёрии духтури касалиҳои сирояткунанда [171], ба ёрии акушер-гинеколог [170], ба ёрии гигиенист, эпидемиолог, мутахассиси бемориҳои сироятӣ, вирусолог ва духтури санитарӣ [172], ба ёрии духтури дандон [175], ба ёрии асабшинос ва равоншинос [173], ба ёрии ҷарроҳ, травматолог, ортопед [176], ба ёрии ҳамшираи шафқат [174] ва ғайраҳо ба таъъ расиданд.

Дар замони Шуравӣ дар фаъолияти кори китобхонаҳо диққати асосӣ дар заминаи дастуру супоришҳои Ҳизби Коммунист ва Давлати Шуравӣ ба тарғиби адабиёти марбут ба тарбияи коммунистии хонандагон бештар таваҷҷуҳ зоҳир карда мешуд. Пурзӯрнамоии тарбияи коммунистии меҳнаткашон тавассути тарғибот алайҳи оин, дин ва анъанаҳои халқие, ки ҳазорсолаҳо байни мардуми кишвар побарҷо буданд ва тарбияи аҳолиро дар худ таҷассум ва асосҳои фарҳанги аҷдодиро ташкил медоданд, муборизаи беамон бурда мешуд. Дар ин радиф барномаҳои давлатии идеологӣ оид ба сохтмони ҷомеаи коммунистӣ, тавассути тарбия намудани одами нав дар баромад, суҳанронӣ, вохӯрӣ ва дастурамалҳои тарбиявии роҳбарони ҲКИШ ва идеологҳои ҲК ИҶШС амалӣ карда мешуданд [79, с.532-533]. Китобхонаҳои ҷумҳурӣ низ аз ин раванд қафо намонд ва дастурҳои зиёди тавсиявӣ-библиографӣ, ба монанди: «Партияи коммунистии Тоҷикистон» [216], «Ба пешвози съезди XXIV КПСС ва съезди XVII ПК Тоҷикистон» [155], «Владимир Ильич Ленин ва Тоҷикистон» [179], «Фридрих Энгелс – Пешво ва муаллими пролетариати байналхалқӣ»

[324], «Тарбияи коммунистии меҳнаткашон» [317], «Иттифоқи Советӣ – дӯстии халқҳои баробарҳуқуқ» [190], «Роҳи пуршарафи комсомоли Тоҷикистон» [250], «Бо роҳи ленинӣ» [168], «60 сол дар зер байрақи Октябри Кабир» [304], «Сиёсати аграрии партия дар амал» [256], «Ба ҷавонон дар бораи қонунияти сотсиалистӣ» [156], «Шастсолагии пуршараф» [329], «Қувваи мо дар ягонагӣ» [220], «Муносибатҳои миллӣ» [233] ва ғайраҳо таҳия ва ба таърифи расониданд. Масалан, нишондиҳандаи тавсиявии адабиёт «Ватани бузурги мо» [176], ки соли 1982 ба муносибати 60-солагии ташкилёбии ИҶШС таҳия шудааст, адабиётро дар бораи сиёсати миллии ленинӣ, ҳизбӣ, ғояҳои интернационализми пролетарӣ ва дӯстии халқҳои ИҶШС, дар бораи таърихи ташаккул ва рушди давлати сермиллати шуравӣ дар маҷмӯъ ва дар алоҳидагӣ ҳар як ҷумҳурии иттифоқиро дар бар мегирад. Соли 1974 нишондиҳандаи дигар таҳти унвони «Республикаи ман: ба муносибати 50-солагии РСФСР Тоҷикистон ва Партияи Коммунистии Тоҷикистон» [249] чоп шудааст. Ин дастур номгӯи адабиёти доир ба Тоҷикистонро, ки дар солҳои 1964-1973 нашр шудаанд, инъикос мекунад. Адабиёти тавассути дастур тавсияшуда дар бораи таърихи Тоҷикистон, мубориза барои ба даст даровардани ҳокимияти советӣ, рушди минбаъдаи хоҷагии халқ, илму фарҳанг ва таҳкими дӯстии халқҳои тоҷик бо халқиятҳои ҷумҳуриҳои бародар, ки ба Иттиҳоди ягонаи ҷумҳуриҳои ИҶШС дохил шудаанд, маълумот медиҳад.

Ҳамчунин, аз ҷониби маркази бузурги библиографияи тавсиявӣ – КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ як қатор дастурҳои методии библиографӣ, ба монанди «Бо ёрии қорҳои илмӣ-атеистии китобхонаҳои оммавӣ» [167], «Қарорҳои съезди XXIV КПСС ва съезди XXII ПК Тоҷикистон – дар амал» [219], «Садриддин Айнӣ (1878-1978): ба пешвози 100-солагии рӯзи таваллуд» [253], «Абулқосими Лоҳутӣ: ба муносибати 90-солагии рӯзи таваллуд» [141], «Бокӣ Раҳимзода (1910 – 1980): ба муносибати 70-солагии зодрӯзи шоир» [169], «Дар зер байрақи ленинизм: Ба пешвози

съезди XXVI КПСС ва съезди XIX ПК Тоҷикистон: маслиҳатҳои методӣ ва библиографӣ ба ёрии китобхонаҳои оммавӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятии китобдӯстон» [186], «Ҷашнномаи адибони мо: материалҳои методӣ - библиографӣ ба ёрии китобхонаҳои оммавӣ, бахшида ба 70-солагии зодрӯзи Мирзо Турсунзода ва 80-солагии зодрӯзи Муҳаммадҷон Раҳимӣ» [326], «Иҷрои Програмаи озуқаворӣ – кори умумихалқӣ: маслиҳатҳои методӣ-библиографӣ» [191], «Нон – сарвати халқ: материалҳои методӣ-библиографӣ ба ёрии китобхонаҳои оммавӣ» [241], «Кори идеологӣ – кори партия ва тамоми халқ: материалҳои методию библиографӣ ба ёрии китобдорони республика» [218], «Саҳифаҳои ҳаёти бузург: маслиҳатҳои методию библиографӣ бахшида ба 165-солагии рӯзи таваллуди К. Маркс» [255], «Интиҳоботи Совети Олии СССР: материалҳои методӣ-библиографӣ ба ёрии китобхонаҳои оммавӣ» [189], «Китобхонаҳо ба ёрии мутахассисони хоҷагии кишлоқ: материалҳои методию библиографӣ ба ёрии китобхонаҳои оммавӣ» [208], «Вазифаҳои китобхонаҳо ба пешвози съезди XXVII КПСС ва съезди XX ПК Тоҷикистон» [177], «Ягонагии партия ва халқ: маслиҳатҳои методию библиографӣ ба пешвози интиҳоботи Совети Олии РСФСР Тоҷикистон ва Советҳои маҳаллии депутатҳои халқӣ ба ёрии китобхонаҳои оммавӣ» [331], «Китобхона ба ёрии мелиораторон: маслиҳатҳои методию библиографӣ» [207] ва ғайра нашр шуда, дастраси китобхонаҳои ҷумҳурий гардидаанд.

Таҷрибаи таҳияи дастурҳои библиографии тавсиявӣ дар даҳсолаи охири замони шуравӣ дар ҶШС Тоҷикистон хеле густариш ёфт ва махсусан аз ҷониби мутахассисони КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ дастурҳои библиографӣ, ки аз нигоҳи банду баст ва услуби библиографинамӣ ҷавобгӯи талаботи замон буданд, доир ба масъалаҳои мубрами ҳаёти ҷомеа, санаҳои муҳимми таърихиву фарҳангӣ, ҷашнвораҳои милливу байналмилалӣ, инчунин доир ба соҳаҳои мухталифи дониш, таҳияву интишор шуданд.

Рӯйдоди муҳимме, ки дар таърихи библиографияи тавсиявии тоҷик ба амал омад ин роҳандозии таҷрибаи пешқадами таъминоти ҷомеаи Тоҷикистон бо маълумоти библиографӣ оид ба санаҳои муҳимми таърихӣ ва таҷлили ҷашнвораҳои давлативу миллӣ зери унвони «Тақвими ҷашн ва санаҳои РСС Тоҷикистон» буд ва нашри ин дастури библиографӣ то ба имрӯз идома дорад. Бинобар ин, лозим дониста шуд, ки доир ба вижагиҳои омодамоию нашри «Тақвими ҷашн ва санаҳои РСС Тоҷикистон» ва истифодаи самараноки он дар раванди хадамоти библиографияи хонандагон ҳамчун таҳаввулоти ҷадид ва омӯзанда дар рушди библиографияи тавсиявии тоҷик маълумоти бештар мавриди таҳқиқи амиқ қарор гирад.

Нахустин нашри «Тақвими ҷашн ва санаҳои РСС Тоҷикистон» соли 1964 аз ҷониби КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ дар ҳамкорӣ бо Раёсати бойгонии назди Шурои Вазирони РСС Тоҷикистон ба забони русӣ аз ҷоп баромад [192]. «Тақвими ҷашн ва санаҳои РСС Тоҷикистон» барои соли 1965 [316] воқеаҳои муҳимми сиёсӣ, хоҷагӣ ва фарҳангии кишварро дар бар гирифта, бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ нашр мешавад. Бояд қайд кард, ки КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ таҳияи «Тақвими ҷашн ва санаҳои РСС Тоҷикистон»-ро дар ҳамкорӣ бо Раёсати бойгонии назди Шурои Вазирони РСС Тоҷикистон то соли 1967 ба роҳ монда, минбаъд таҳия ва ҷопи онро дар заминаи захираҳои худ ба роҳ мемонад [54, с.75-88]. Дар замони Шуравӣ «Тақвими ҷашн ва санаҳои РСС Тоҷикистон» барои тарғиби маводи кишваршиносӣ, пеш аз ҳама, ба китобдорон ва кормандони клубҳо (ки дар он ҷой гӯшаҳои тарғиботӣ, намоиш ва қироати китобҳо, шабнишиниҳо, вохӯриҳо, рӯйхати китобҳои нав, рӯзномаву маҷаллаҳо ташкил карда мешуданд), ходимони матбуот, радио, телевизион ва алаҳхусус ба ташвиқотчиёну тарғибгарони ғояҳои сиёсӣ-ҳизбӣ ёри расонида, ҷиҳати ташкил ва баргузории ҷорабиниҳои фарҳангӣ, алаҳхусус намоиши китобҳо, лавҳаҳо, гузаронидани конференсияҳои хонандагон, шабҳои адабӣ, суҳбату хулосаҳои библиографӣ ва дар раванди

хизматрасонии маълумотӣ-библиографӣ, иттилоотӣ-библиографӣ ва тавсиявӣ-библиографӣ мавриди истифода қарор мегирифт.

Таҳлил нишон дод, ки мундариҷаи «Тақвими ҷашн ва санаҳои РСС Тоҷикистон» фарогири доираи васеи матолиб буда, аз ду қисм таркиб ёфтааст. Дар қисмати аввали нашрия хабари воқеаҳои бузурги ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ, фарҳангӣ ва инчунин, санаҳои ҷашнии ходимони намоёни ҷомеа, намояндагони илму адаб ва фарҳанги ҷумҳурӣ дар соли ҷорӣ ба қайд гирифта мешаванд. Дар қисмати дуюм бошад, интихобан доир ба санаҳои муҳим ва ҷашнҳои таърихӣ очеркҳои библиографӣ дарҷ гардида, дар охири ҳар як очерк рӯйхати адабиёт бахшида ба мавзӯ тавсия мешавад.

Чуноне, ки аз мундариҷаи тақвим бармеояд, он ҳамчун сарчашмаи муҳимму самарабахши хадамоти библиографӣ ба низоми дастурҳои библиографии тавсиявӣ мансуб аст. Масалан, И.С. Норкаллаев дар мақолаи худ таҳти унвони «Ёрдамчии боэътимоди китобхонаҳо: аз таҷрибаи нашри «Тақвими ҷашн ва санаҳои РСС Тоҷикистон» ишора менамояд, ки дар 13 соли нашри он (1964-1976) 1246 ҷашну сана ва воқеаҳои муҳимми (сиёсӣ, таърихӣ, илмиву адабӣ ва фарҳангӣ) дохил шудаанд. Аз ин шумора ба 246 ҷашну санаҳои асосии муҳимтарин очеркҳои мухтасар навишта шуда, дар он 2400 номгӯй адабиёт ба забони тоҷикӣ ва 2708 номгӯй ба забони русӣ тавсия шудааст [54, с.78]. Қайд кардан ба маврид аст, ки дар таҳқиқоти мазкур баррасии ин самти масъаларо пайгирӣ намуда, кушиш кардем, ки мазмуну муҳтавои «Тақвими ҷашн ва санаҳои РСС Тоҷикистон»-ро дар солҳои минбаъда мавриди омӯзиш қарор диҳем. Таҳқиқот ошкор сохт, ки тӯли солҳои 1977-1991 дар саҳифаҳои «Тақвими ҷашн ва санаҳои РСС Тоҷикистон» 1604 ҷашну санаҳои муҳим ба қайд гирифта шудаанд. Аз ин шумора ба 230 ҷашну санаҳои бузурги ҷумҳурӣ очеркҳои мухтасар навишта шуда, дар поёни онҳо 1852 номгӯйи адабиёт ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ тавсия карда шудааст. Агар фарогирии ҷашну санаҳо, шумораи очерку рӯйхатҳои

адабиёти тавсияшударо бо таҳқиқоте, ки қаблан баргузор шуда буд муқоиса намоем, пас маълум мегардад, ки дар таҳқиқоти охириро новобаста аз зиёд шудани теъдоди ҷашну санаҳои муҳим, шумораи очеркҳо ва адабиёти тавсияшуда нисбатан кам шудааст.

Дар «Тақвими ҷашн ва санаҳои РСС Тоҷикистон» бештар санаҳои мавлуди арбобони намоёни сиёсӣ, давлатӣ, ҳизбию ҷамъиятӣ, Қаҳрамонони Иттифоқи Советӣ, Қаҳрамонони Меҳнатӣ Сотсиалистӣ, ҷеҳраҳои маъруфи таърихӣ, олимони соҳаҳои мухталифи илм, аз ҷумла, дорандагони дараҷа ва унвонҳои илмӣ, адибон, рӯзноманигорон, шахсиятҳои шинохтаи фарҳангу ҳунар, кормандони сохторҳои қудратӣ ва ҷашнҳои милливу байналмилалӣ ва ғайраҳо ворид шудаанд.

Мавриди зикр аст, ки таҳияву интишор ва тарғиби тақвими мазкур дар замони Истиқлолияти давлатӣ таҳти унвони «Тақвими ҷашн ва санаҳои муҳимми Ҷумҳурии Тоҷикистон» идома дорад вале мутаассифона бо сабабҳои айниву зехнӣ пайваستا нашр намегардад. Масалан, солҳои 1993-1996, 2008-2011, 2014-2018 «Тақвими ҷашн ва санаҳои муҳимми Ҷумҳурии Тоҷикистон» нашр нашудааст.

Роҷеъ ба таснифоти вижагии тақвимҳои ҷашнӣ, яъне ба кадом шакли дастурҳои библиографӣ дохил шудани он, дар байни олимони андешаҳои гуногун вучуд дорад. Масалан, библиографи рус А. Мамонтов (1967) дар мақолаи худ «Календарь знаменательных и памятных дат» [107] менависанд, ки «тақвимҳо характери тавсиявӣ, тарғиботӣ доранд» ва ин афкори хешро дар мақолаи дигараш низ бори дигар тасдиқ мекунад [106].

Олими дигар Н. Вилчур дар мақолаи худ бо номи «Календарь – пособие рекомендательное», ки соли 1966 дар шумораи 8-и маҷаллаи «Библиотекарь» нашр шудааст, характери тавсиявӣ доштани ин дастурро тасдиқ мекунад [97]. Аммо олими дигар Е. Брук муқобили ин андешаҳо баромад намуда, бештар тарафдори характери илмӣ-ахборотӣ доштаи тақвимҳо мебошад [95].

Библиографи Китобхонаи оммавии шаҳри Краснодар А.Н. Сахаров ба андешаи Е. Брук рози набуда, балки тарафдори он аст, ки «тақвимҳо характери тавсиявӣ доранд» [128].

Олимони соҳаи библиографишиносии тоҷик низ вобаста ба вижагии «Тақвим...» тарафдори андешаи характери тавсиявӣ доштани он мебошанд. Аз ҷумла олими варзидаи соҳаи библиографишиносии тоҷик Раҳимҷони Шарофзода ба миён омадани наشري «Тақвими ҷашн ва санаҳои РСС Тоҷикистон»-ро манбаи муҳимми ташаккули таҷриба барои библиографияи тавсиявӣ дониста, ишора менамоянд, ки: «кори тайёр ва ҷоп намудани тақвим ба як манбаи ҷамъоварии таҷриба оид ба библиографияи тавсиявӣ гашта, наشري он на танҳо ба инкишофи звеноҳои асосии библиографияи тавсиявии шахсӣ, умумӣ ва мавзӯии адабиёти бадеӣ, балки ба беҳтар гардидани сифати дастурҳои библиографӣ, зиёдшавии адади наشري дастурҳои библиографияи тавсиявӣ кӯмак расонд» [28].

Муҳаққиқ, библиограф ва мураттиби як қатор нашрияҳои «Тақвими ҷашн ва санаҳои РСС Тоҷикистон» И.С. Норкаллаев тарафдори он аст, ки «тақвимҳо характери тавсиявӣ доранд, чунки дар тақвим на ҳамаи маводи мавҷуда инъикос меёбад. Мо адабиёти заруриро доир ба ин ва ё он воқеа тавсия менамоем, ки он ба дастур ҳақиқатан характери тавсиявӣ, тарғиботӣ медиҳад» [54, с.86].

Муҳаққиқи тоҷик Шариф Комилзода рӯчӯ ба таъйини мушаххаси хонандагӣ ва хусусиятҳои хосси «Тақвим... » сухан ронда, ишора менамоянд, ки «Тақвим ба китобдорон ва дигар масъулон, ки дар тарҳрезиву созмондиҳӣ ва баргузориҳои ҷорабинҳои муҳимми сиёсӣ, илмӣ, адабӣ фарҳангӣ ва оммавӣ-маърифатӣ ҳисагузоранд, таъйин шудааст. Вижагии дигари «Тақвим...» дар он зоҳир мегардад, ки бо вучуди муҳтавои умумии ҳеш, дар он маводи хусусияти тавсиявӣ, тарғиботӣ ва маълумотдошта бештар инъикос гардида, ҳамзамон дар тарғиби адабиёти кишваршиносӣ саҳм мегирад» [58, с. 59].

Чунонки таҳлили дастурҳои мухталифи характери тавсиядошта нишон дод, воқеан дар даврони шуравӣ ин намуди дастури библиографӣ дар фаъолияти КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ, Китобхонаи ҷумҳуриявии илмӣ-тиббӣ мавқеи устуворро касб карда буд ва бо дарназардошти талаботи ҷомеа ва имконоти мавҷуда дар тарғиби адабиёти соҳаҳои мухталифи дониш мусоидат намуд.

Таҷрибаи таҳияи дастурҳои библиографии тавсиявӣ бахусус дар солҳои 70-80-ум дар Тоҷикистон хеле густариш ёфт ва бештар аз ҷониби мутахассисони КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ дастурҳои библиографӣ, ки ба масъалаҳои мубрами ҳаёти ҷомеа, санаҳои муҳими таърихиву фарҳангӣ ва ҷашнвораҳои милливу байналмилалӣ бахшида шуда, аз нигоҳи банду баст ва услуби китобноманигорӣ ба меъёрҳои мавҷуда ҷавобгӯӣ буданд, таҳияву ҷоп шуданд. Илова бар ин, КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ ҳамчун маркази илмӣ-методӣ барои тақвияти фаъолияти китобхонаҳои мамлакат, бахусус дар самти бунёду тақмили фонд ва дастгоҳи маълумотӣ-библиографии китобхонаҳо, роҳандозии хадамоти китобдорӣ-библиографӣ, услуби таҳияи дастурҳои библиографӣ, аз ҷумла вижагиҳои таҳияву истифодаи дастурҳои библиографияи тавсиявӣ ёри амаливу методӣ расонид.

Қобили қайд аст, ки барои роҳандозии хадамоти библиографӣ ва қонун намудани эҳтиёҷоти библиографии хонандагон дар радифи дастурҳои библиографии тавсиявӣ, қисматҳои дигари дастгоҳи маълумотӣ-библиографии китобхонаҳо, аз қабилӣ феҳристҳои тавсифдор, картотекаҳои мавзӯию кишваршиносӣ, захираи нашрҳои маълумотдиҳанда ва захираи маълумотномаҳои иҷрошуда низ ёри калон расониданд.

Хулосаи боби дуюм

Хулоса, яке аз шартҳои муҳими рушди библиографияи илмӣ-ёрирасон фаъол гардонидани таҳқиқоти илмӣ дар самти омӯзиши назария, таърих, услуб ва ташкили библиографияи илмӣ-ёрирасон

маҳсуб меёбад. Аз ин рӯ, вазифаи марказҳои бузурги библиографияи илмӣ-ёрирасон, қабл аз ҳама, муайян кардани ҷойгоҳ ва нақши он дар низоми умумидавллатии ахбороти илмӣю техникӣ, омӯзиши талабот ва дархости олимону мутахассисони соҳаҳои гуногуни илм, роҳандозии шаклу усулҳои самарабахши тайёр кардани иттилооти библиографӣ ва омӯзиши нишонрасиву аҳаммиятнокии истифодаи дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасон дар раванди роҳбарии хониш иборат аст.

Омӯзиши вазъи библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик нишон дод, ки дар давраи солҳои 1960-1990 барои қонеъ намудани эҳтиёҷоти библиографии олимону мутахассисони соҳаҳои мухталифи илм аз ҷониби Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи Абулқосим Фирдавсӣ, Китобхонаи марказии илмӣ ба номи Индира Гандии Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон, Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон, китобхонаҳои илмӣю пажӯҳишгоҳҳои илмӣ ва донишгоҳу донишқадаҳои олии ҷумҳурии силсилаи дастурҳои библиографии ҷорӣ ва тарҷеъии илмӣ-ёрирасон таҳияву интишор шудаанд.

Бинобар ин, дар фаъолияти китобхонаҳои бузурги кишвар библиографияи тавсиявӣ ҳамчун як шакли муҳимми роҳбарии методии хонандагон пайваста мавриди истифода қарор мегирифт. Зеро библиографияи тавсиявӣ дар китобхонаҳо тарғиби адабиёти марбут ба мавзӯҳои ниҳоят муҳиму мубрамо роҳандозӣ намуда, китобу мақолаҳои хостагирифташударо ба хонанда тавсия ва ё дастрас мегардонад. Инчунин, библиографияи тавсиявӣ дар раванди хизматрасонии библиографӣ усулҳои муфиди тарғиби адабиёт ва роҳҳои самарабахши роҳбарии хонишро дар амал татбиқ менамояд. Дар ҳадамоти китобдорӣ аз дастурҳои библиографияи тавсиявӣ ҳамчун яке аз услубҳои муфиди тарғиби адабиёт ва роҳбарии хониш истифода менамоянд.

Таҳлилу баррасии фаъолияти библиографии китобхонаҳо ва марказҳои библиографии замони шуравӣ дар самти таҳияву интишори

дастурҳои библиографияи тавсиявӣ нишон дод, ки воқеан тӯли солҳои 1960-1990 ин намуди библиография нисбат ба дигар навъҳои библиографияи тоҷик рушд намуда, ҷиҳати интихобу тарғиби адабиёти ниёзи хониш ба оммаи васеи хонандагон саҳми муносиб гузоштааст. Аз ин рӯ, ин таҷрибаи муфид имрӯз метавонад барои таҳияи дастурҳои мукаммали библиографияи тавсиявӣ, албатта бо истифода аз технологияи муосири иттилоотӣ дар фаъолияти библиографии китобхонаҳои кишвар, мавриди истифода қарор гирад.

ХУЛОСА

Омӯзишу таҳқиқ ва таҳлили марҳилаҳои ташаккул ва рушди библиографияи тоҷик дар замони шуравӣ (солҳои 1960-1990) имкон дод, ки чунин хулосаҳо ҳосил шаванд:

1. Ҳар як давраи таърихӣ ба заминаи рушди навъҳои гуногуни библиографияи тоҷик шароитҳои мусоид фароҳам оварда, ба интишори дастурҳои библиографӣ, арзёбии афкори илмӣ муҳаққиқон ҷиҳати пайдоиш, ташаккул ва омилҳои рушди илми библиографишинии тоҷик мусоидат намудааст. Аз ҷумла:

1.1. Марказҳои библиографӣ: Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон, КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ, КМИ ба номи И. Гандии Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон, Китобхонаи ҷумҳуриявии илмӣ-тиббӣ Тоҷикистон ва китобхонаҳои соҳавӣ дар таҳияву нашри дастурҳои мухталифи библиографӣ бештар саҳм гузоштанд [3-М, 4-М, 7-М, 20-М].

1.2. Ба рушди афкори библиографишинии тоҷик як қатор омилҳо ва ниҳодҳои соҳавӣ мусоидат карданд, аз қабили:

– ба фаъолият шурӯъ кардани бахшу кафедраҳо ва таълими фанҳои силсилаи библиографишинӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбии соҳавӣ;

– таъсиси шуъбаҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, библиографияи миллӣ, маълумотӣ-библиографӣ дар китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ;

– ташкил ва баргузор шудани конференсияҳои илмӣ, таҳқиқоти сотсиологӣ доир ба масъалаҳои мубрами назария ва амалияи библиографияи тоҷик [10-М, 9-М].

1.3. Бештари афкори библиографишинии муҳаққиқони тоҷик тавассути рисолаҳои илмӣ ва маҷмӯаи мақолаҳои нашрнамудаи КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ, ДДСТ ба номи М. Турсунзода ва нашрияҳои даврии ватаниву хориҷӣ арзёбӣ шудаанд [20-М].

1.4 Таҳлил ва баррасии давраи таҳқиқшудаи илми библиографишиносӣ имкон дод, ки самтҳои афзалиятноки рушди он муайян карда шавад. Онҳо чунинанд:

– таърихи библиография: заминаҳои пайдоиши библиография, давранигории таърихи библиографияи тоҷик, рушди марказҳои библиографӣ, ташаккули библиографияи давлатии тоҷик, ташаккули ахбори пешазинқилобии библиографияи тоҷик, инкишофи намуд ва навиҳои асосии самтҳои афзалиятноки ташаккули библиографияи тоҷик дар даврони шуравӣ;

– библиографишиносӣ: назария, амалия ва услуби библиография;

– библиографияи адабии тоҷик: таъини ҷамъиятӣ, вежагӣ, усулҳо ва мабҳазҳои асосии библиографияи адабии тоҷик, эҳтиёҷоти ғайрикасбӣ ва адабии библиографӣ;

– библиографияи адабиёти ҷомеашиносӣ: марказҳои асосии тавлиди ахбори библиографӣ доир ба илмҳои ҷомеашиносӣ, нашри дастурҳои библиографӣ доир ба адабиёти ҷомеашиносӣ ва таснифи онҳо, рушди библиографияи илмӣ-ёрирасони ҷомеашиносии тоҷик;

– библиографияи дастхатҳои форсӣ-тоҷикӣ: асоснокнамоя ва муайнсозии хусусиятҳои хоси китобҳои қаламӣ ҳамчун мабҳази фаъолияти библиографияи тоҷик, таҳлили дастурҳои библиографии китобҳои қалами форсӣ-тоҷикӣ;

– библиографияи минётурҳои форсӣ-тоҷикӣ: таҳқиқи мафҳуми «тасвири библиографии минётур», таҳлили дастурҳои библиографии илмӣ-ёрирасонии санъатшиносӣ ва таснифи онҳо, вежагиҳои китобноманигории минётурҳо;

– библиографияи адабиёт барои кӯдакон ва наврасон: омилҳои инкишоф ва таҳаввули ин намуди библиография, таҳияи дастурҳои библиографӣ барои мактабачагон ва роҳбарони хониши онҳо, тавсифнигории адабиёти кӯдакон ва наврасон;

– библиографияи адабиёти кишоварзӣ: таърихи библиографияи кишоварзӣ, библиографияи фарҳанги заминдорӣ халқи тоҷик, таҳлили дастурҳои библиографӣ доир ба риштаи зироаткорӣ, пахтакорӣ, чорводорӣ;

– библиографияи адабиёти кишваршиносӣ: таърихи пайдоиш, давраҳои ташаккул, таҳаввул ва рушди библиографияи кишваршиносии тоҷик дар замони шуравӣ, самтҳои асосии созмондиҳӣ ва услуби ин навъи библиография дар Тоҷикистон;

– фаъолияти библиографӣ дар китобхонаҳо: бунёди дастгоҳи маълумотӣ-библиографӣ, таҳия ва интишори дастурҳои мухталифи библиографӣ, хадамоти библиографӣ (маълумотӣ, иттилоотӣ ва тавсиявӣ), омӯзиш ва тарғиби донишҳои библиографӣ;

– услуби библиографинамӣ: интихоб ва омӯзиши мавзӯи дастур, коркарди лоиҳаи таҳияи дастур, пайдонамӣ ва интихоби адабиёт, таҳлил ва гуруҳбандии адабиёт, таҳияи кӯмакфехристҳо, таҳрир ва ороиши бадеӣ ва полиграфияи дастур;

– тарғиби библиографии осор ва фаъолияти библиографии ашхоси муътабар: инъикоси осори Рӯдакӣ дар библиографияи тоҷик, тарғиби библиографии осори Абӯалӣ ибни Сино, Ибни Сино ва библиографияи тоҷик, фаъолияти библиографии Бобочон Ғафуров ва Садриддин Айнӣ;

2. Таҳқиқот собит сохт, ки дар баробари дастовардҳо дар самти омӯзиш масъалаҳои илми библиографишиносии тоҷик то кунун масъалаҳои омӯхтанашуда хеле зиёданд. Аз ҷумла:

2.1. Бо истисноӣ як ду мақола оид ба библиографияи тиб дар Тоҷикистон ягон таҳқиқоти муҳимму ҷашмрас доир нашудааст;

2.2. Гарчанде, ки дар кафедраи китобхонашиносӣ ва библиографишиносии факултети китобдорӣ ва иттилоотшиносии ДДФСТ ба номи М.Турсунзода таълими фанни «Библиографияи адабиёти табиатшиносӣ ва техникӣ» роҳандозӣ шуда, барномаи таълимии он ҳанӯз соли 2011 ба таъъ расида бошад ҳам, аммо то имрӯз оид ба ин намуди

библиография дар Тоҷикистон ягон рисолаи илмӣ, дастури таълимӣ ва ё маҷмуаи мақолаҳо чоп нашудааст;

2.3. То кунун масъалаҳои библиографияи адабиёти иқтисодӣ, фарҳангу ҳунар, ҳуқуқ, фалсафа, таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ бо таври бояду шояд мавриди омӯзишу таҳқиқ қарор нагирифтаанд ва муҳаққиқони худро интизоранд [3-М,5-М,9-М,19-М].

3. Дар давраи солҳои 1960-1990 наشري пайвастаи силсилаи дастурҳои библиографии чорӣ ва тарҷеъӣ аз ҷониби Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон ба рушди бемайлони библиографияи давлатии тоҷик такони ҷиддӣ дода, ҷиҳати шаклгирию инкишофи библиографияи илмӣ-ёрирасони соҳаҳои мухталифи дониш низ шароит фароҳам овард. Аз ҷумла:

3.1. Тӯли солҳои мавриди таҳқиқ, наشري ҷории библиографияи давлатӣ тавассути «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» пайваста наشر шуд ва эҳтиёҷоти ба иттилоотдоштаи ҷомеаро бо дарназардошти имконоти мавҷуда, қонеъ гардонид [10-М, 7-М,12-М, 19-М].

3.2. Дар заминаи фондҳои китобии Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон ва КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ силсилаи дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасони умумитарҷеъии тоҷик таҳия шуда, дар омӯзишу тарғиби адабиёти наشرшуда, мусоидат намуданд [5-М, 8-М, 22-М].

4. Баррасӣ ва таҳлили дастурҳои библиографии чорӣ ва тарҷеъии интишоркардаи Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон нишон дод, ки дар радифи дастовардҳо дар ин самт камбудихо низ ҷой доранд. Аз ҷумла:

– дар нишондиҳандаҳои ҷории «Солномаи матбуоти ҶШС Тоҷикистон» ва дастурҳои илмӣ-ёрирасони тарҷеъии «Китобҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» на ҳамаи маҳсулоти ҷопии дар Тоҷикистон наشرшуда ба қайд гирифта шудаанд. Сабаби асосии номнавис нашудани тамоми наشري даврӣ, ғайридаврӣ ва давомдор аз он иборат аст, ки на ҳамаи маҳсулоти ҷопшуда ба сифати нусхаҳои хатмии ройғони ҳуҷҷатҳо аз ҷониби муассисаҳои таъбу наشر ба Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон ворид шудаанд;

– бо теъдоди нокифоя нашр шудани маҳсулоти чопӣ (аз 100 то 300 нусха) ва ворид нашудани онҳо ба Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон боиси сари вақт феҳристнигорӣ нагаштан ва шомил нашудани ин мавод дар дастурҳои библиографӣ шудаанд;

– номувофиқии маҳсулоти чопии дар нишондиҳандаҳои библиографӣ номнависшуда ба мазмуни фонди китобхонаҳои мамлакат. Ин ҷо, дар бисёр маврид на ҳамаи китобҳои дар дастурҳо пешниҳодшударо аз фонди китобхонаҳо пайдо кардан имконпазир аст;

– номукамалии дастгоҳҳои пажуҳишию маълумотии дастурҳои библиографӣ, ки то имрӯз барои саривақт дарёфт намудани ин ё он китоби дилхоҳ монеа эҷод мекунанд;

– саривақт ҷоп нашудани дастурҳои библиографӣ раванди ба таври очилона расонидани иттилооти пешниҳодшударо ҳалалдор сохта, нуфузи библиографияи давлатии ҷориро коҳиш медиҳанд;

– бо тиражи кам нашр шудани дастурҳои библиографӣ дастрасиро ба онҳо маҳдуд сохта, сабаби қонеъ нашудани эҳтиёҷоти библиографияи хонандагон гардиданд [10-М, 4-М, 22-М].

5. Тӯли солҳои 60-80-уми асри XX дар таҷрибаи бунёди системаи дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик раванди ҳамоҳангсозӣ ва ҳамкориҳои хирфаии китобхонаҳо ба назар мерасад ва маҳз ҳамин тамоюл имкон дод, ки дастурҳои библиографияи аз нигоҳи услуби библиографинамӣ ва дигар хусусиятҳои дастурсозӣ мутобиқ ба стандартҳои маъмули ҷаҳонӣ рӯи ҷоп оянд.

5.1. Омӯзиш ва таҳлили равандҳои таҳаввул ва инкишофи библиографияи тоҷик нишон дод, ки яке аз соҳаҳои пешрафта ва афзалиятноки он библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик маҳсуб меёбад, ки ба рушди он як қатор омилҳо мусоидат кардаанд, аз ҷумла:

– ба фаъолият шурӯъ кардани пажуҳишгоҳҳои илмӣ-тадқиқотии назди Академияи илмҳои ҷумҳурӣ ва пажуҳишгоҳҳои соҳавии назди вазорату идораҳои давлатӣ;

– таъсиси муассисаҳои таҳсилоти олӣ ва зарурияти қонун гардонидани талаботи илмӣ онҳо;

– афзудани эҳтиёҷоти олимону мутахассисони соҳаҳои мухталифи дониш ба адабиёти илмӣ ва нашри он;

– роҳандозии корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва дифои рисолаҳои номзадию докторӣ;

– татбиқи лоиҳа ва барномаҳои илмӣ муассисаҳои илмӣ ва таълимӣ;

– таъмини дастрасии гурӯҳҳои алоҳидаи хонандагон, бахусус кормандони илм, унвонҷӯён ва омӯзгорону донишҷӯён тавассути пажуҳиши сарчашмаҳои илмӣ [3-М, 4-М, 7-М].

6. Дар радиҳои дастовардҳо дар низомии таҳияи дастурҳои библиографии илмӣ-ёрирасон як қатор норасоӣҳо ҳузур доштанд, аз ҷумла:

– дар таҳияву нашри дастурҳои библиографии илмӣ-ёрирасон на ҳамаи китобхонаҳои илмӣ пажуҳишгоҳҳои илмӣ-таҳқиқотӣ соҳавӣ иштирок кардаанд;

– дар давраи мавриди таҳқиқот қарор гирифта, доир ба бештари соҳаҳои дониш, аз қабili иқтисодиёт, дин, ҳуқуқ ва илмҳои ҳуқуқшиносӣ, оид ба корҳои ҳарбӣ нишондиҳандаҳои илмӣ-ёрирасон барои кормандони илм ва мутахассисони ин соҳаҳо таҳияву пешниҳод нашудаанд;

– доир ба соҳаҳои адабиёти бадеӣ ва илмӣ-маърифатӣ барои кӯдакону наврасон на танҳо дар солҳои 1960-1990-уми асри XX, балки то кунун, агар қисмҳои алоҳидаи дастурҳои умумитарҷеӣ, умумиадабӣ ва фардӣ дастурҳои библиографии нашри алоҳидаро сарфи назар намоем, ягон дастури библиографии илмӣ-ёрирасони мустақил таҳия нашудааст;

– нашри рӯйхатҳои адабиёт, нишондиҳандаҳои библиографӣ ва бюллетенҳои ахборотӣ доир ба адабиёти тозанаشري ба китобхонаҳо воридшуда, солҳои минбаъда, яъне дар даврони истиқлол идома наёфтанд [4-М, 7-М, 22-М, 23-М].

7. Таҳқиқи марҳилаҳои рушди библиографияи тавсиявии тоҷик дар давраи солҳои 1960-1990 имкон дод, ки чунин натиҷагирӣ намоем:

7.1. Дар заминаи омӯзиш ва истифодаи афкори илмии олимони русу тоҷик мафҳумҳои асосии марбут ба мавзӯ асоснок карда шуданд.

7.2. Қабули санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ дар соҳаи китобдорӣ барои рушди библиография, аз ҷумла библиографияи тавсиявии тоҷик шароит муҳайё сохт.

7.3. Тӯли солҳои 1960-1990 аз ҷониби марказҳои библиографӣ, бахусус китобхонаҳои калонтарини ҷумҳурӣ намудҳои мухталифи дастурҳои библиографӣ, аз қабили дастурҳои библиографияи тавсиявӣ бештар таҳия гардиданд, ки ҳамчун манбаи муҳими тарғиби адабиёти бехтарин ва дархӯри ҳамон давраи таърихӣ хизмати шоистаро ба анҷом расониданд.

7.4. Дар даврони шуравӣ ба тарғибу ташвиқи адабиёти дорои мазмуни муайян (тарбияи коммунистии аҳоли) бештар таваҷҷуҳ зоҳир карда мешуд ва табиист, ки мазмуну муҳтавои бештари дастурҳои библиографияи нашршуда ҷавобгӯи талаботи ҳамон айём буданд. Масалан аз 101 номгӯи дастурҳои тавсиявии нашркардаи КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ 53 адади он ба мавзӯи сиёсӣ-ҷамъиятӣ бахшида шудаанд;

7.5. Хусусияти хоси дастурҳои библиографияи тавсиявӣ нисбат ба дигар навъи дастурҳои библиографӣ аз он иборат аст, ки ин дастурҳо дар радиои тавсияи адабиёти бехтарин боз барои шинос шудан ба мазмуни фонди китобӣ ва истифодаи он ба хонандагон ёрӣ расонида, ҳамзамон дар ташкил ва баргузори чорабиниҳои оммавии китобхона, аз қабили намоиши китобҳо, шабҳои адабӣ-бадеӣ, конфронсу семинарҳо ва дигар маҳфилҳои илломӯзӣ, интихоби тавсияи адабиёти зарурӣ ба китобдорон низ кумак мерасонад.

7.6. КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ ҳамчун маркази библиографияи тавсиявӣ дар таҳияву интишор ва паҳн намудани навъҳои гуногуни дастурҳои библиографияи тавсиявӣ доир ба соҳаҳои мухталифи дониш саҳми муносиб гузошт.

7.7. Китобхонаи ҷумҳуриявӣ илмӣ-тиббӣ Тоҷикистон дар нашри силсилаи дастурҳои тавсиявӣ библиографӣ доир ба соҳаи тибб мақоми хоссаро касб кард.

7.8. Яке аз таҳаввулоти наво, ки ба рушди библиографияи тавсиявӣ дар солҳои 60-уми асри XX тақони ҷиддӣ дод ин роҳандозии таҳияву нашри «Тақвими ҷашн ва санаҳои РСС Тоҷикистон» махсуб меёбад [2-М, 7-М, 16-М, 19-М].

8. Омӯзиши системаи дастурҳои библиографияи тавсиявӣ солҳои 1960-1990 интишорёфта нишон дод, ки дар радиои дастовардҳо дар ин самт камбудӣҳо низ вуҷуд доранд. Аз ҷумла:

8.1. На ҳамаи дастурҳои библиографияи тавсиявӣ аз нигоҳи услуби китобноманигорӣ ба стандартҳои соҳаи библиография ҷавобгӯӣ буда, таъйини хонандагии ягона доранд.

8.2. Ҳангоми хостагирии адабиёт ва муайян намудани мақсаду таъйини хонандагии дастурҳои библиографӣ на ҳамеша мувофиқати фонди китобхонаҳои оммавӣ ба адабиёти тавсияшуда, ба инобат гирифта шудааст.

8.3. Дастурҳои библиографияи тавсиявӣ барои кӯдакону наврасон (бо истисноии як дастури «Барои шумо бачаҳо», 1975) дигар омодаву нашр нашудаанд.

8.4. Таҷрибаи таҳияи дастурҳои библиографияи тавсиявӣ дар даҳсолаи охири замони шуравӣ дар Тоҷикистон хеле густариш ёфта бошад ҳам, аммо дар давраи соҳибистиклолии кишвар ин анъанаи пешрафта мақоми худро аз даст додааст [2-М, 7-М, 19-М, 23-М]

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

Барои рушди минбаъдаи илми библиографишиносӣ, библиографияи давлатӣ, илмӣ-ёрирасон ва тавсиявӣ тоҷик, тавсияҳои зеринро зарур меҳисобем:

– дар ҳошияи эълон гардидани «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф» (солҳои 2020-2040) ташкил ва баргузор намудани таҳқиқоти ҷудогона дар самти омӯзиши

масъалаҳои библиографияи адабиёти илмӣ-табиатшиносӣ, техникӣ ва риёзӣ, библиографияи адабиёти илмӣ-маърифатӣ барои кӯдакон ва наврасон;

– дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва миёнаи махсус қорӣ намудани таълими фанҳои «Библиографияи адабиёти иқтисодӣ», «Библиографияи адабиёти тиб», «Библиографияи адабиёти ҳуқуқшиносӣ», «Библиографияи адабиёти фарҳангу ҳунар», «Библиографияи адабиёти илмӣ-маърифатӣ барои кӯдакон ва наврасон»;

– тадричан зиёд намудани миқдори доктарагон ба шӯбаҳои бучетии магистратура ва аспирантура аз рӯйи ихтисоси «Китобхонашиносӣ, библиографишиносӣ ва китобшиносӣ» ва таъсиси тахассусҳои нав дар самти фаъолияти инноватсионӣ ва рақамигардонии китобхонаҳо, аз қабili «китобдор-барномасоз», «библиограф-таҳлилгар» ба талаботи замона ҷавобгӯ;

– ҳавасманд гардонидани мутахассисони соҳа, бахусус унвонҷӯёну олимони ҷавон тавассути зиёд кардани стипендияҳои номӣ ва стипендияҳо аз ҳисоби маблағҳои ғайрибучавӣ, кӯмакхарҷӣ ва маоши вазифавӣ ва ё бо манзили истиқоматию замини наздиқавлигӣ таъмин намудани онҳо;

– ба кафедраҳои тахассусии коллеҷҳои соҳавӣ ва муассисаҳои таҳсилоти олии касбии китобдорӣ ва марказҳои илмӣ-таҳқиқотии соҳа ҳарчи бештар ҷалб намудани олимони варзида, омӯзгорони соҳибтаҷриба ва мутахассисони баландихтисоси амалии соҳаи китобдорӣ;

– ташкили экспедитсияҳои илмӣ бо ҷалби библиографони ҳирфаии китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ ҷиҳати пажӯҳиш ва феҳристнигории маҳсулоти ҷопии дар дастурҳои библиографии нашршуда инъикоснаёфта ва дар заминаи он таҳияи нишондиҳандаҳои нави илмӣ-ёрирасони тарҷеӣ;

– дар сохтори АМСБРСК – ХКТ таъсис додани шӯбаи илмӣ-таҳқиқотии китобшиносӣ ва библиографишиносӣ тақозои замон буда, рисолати асосии он бояд сахм гирифтани дар таҳқиқи масоили марбут ба

китоб, вежагиҳои наشري он, сотсиологияи хониш, феҳристнигорӣ ва омӯзиши навъу шакл ва жанрҳои мухталифи дастурҳои библиографӣ ва истифодаи онҳо дар қорҳои маълумотӣ-библиографӣ, иттилоотӣ-библиографӣ ва тавсиявӣ-библиографӣ бошад;

– ҳангоми тарҳрезии лоиҳаи таҳияи дастури библиографӣ ба инобат гирифтани теъдоди наشر ва мувофиқати он ба шумораи китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ;

– созмондихӣ ва баргузории таҳқиқоти сотсиологӣ барои омӯзиши мутобиқати китобҳои тавассути дастурҳои библиографӣ пешниҳодшуда ба мазмуни фонди китобхонаҳои мамлакат ва таҳияи тавсияҳои мушаххас ҷиҳати бартараф намудани ин номувофиқӣ;

– эҳёи таҷрибаи муфид ва ибратомӯзи таҳияи дастурҳои библиографии солҳои 1960-1990 интишорёфта ва мавриди истифода қарор додани он ҷиҳати баланд бардоштани сатҳу сифати эҷоди дастурҳои мухталифи библиографӣ.

Дар заминаи натиҷаҳои аз таҳқиқоти мазкур бадастомода мавзӯҳои зерин минбаъд метавонанд ба ҳайси таҳқиқоти ҷудогона мавриди омӯзиш қарор гиранд:

- «Наشري китоб дар Тоҷикистон дар солҳои 1960-1990»;
- «Ташаккул ва марҳилаҳои инкишофи библиографияи адабиёти тиб дар Тоҷикистони шуравӣ»;
- «Фаъолияти библиографии китобхонаҳои соҳавии Тоҷикистон дар солҳои 1960-1990»;
- «Рушди библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик дар даври шуравӣ».

РҶҶХАТИ АДАБИЁТ

Маводи бойгонӣ

1. Бойгонии ҷории АМСБРСК – ХКТ (солҳои 1960-1990).
2. Бойгонии ҷории КМТ (солҳои 1960-1990).
3. Бойгонии ҷории КМИ ба номи И. Ганди АМИТ (солҳои 1960-1990).
4. Бойгонии ҷории ҚДБЧ ба номи М. Миршакар (солҳои 1974-1990).
5. Бойгонии ҷории Китобхонаи вилоятии оммавии ба номи Тошхоҷа Асирии вилояти Суғд (солҳои 1960-1990).
6. Бойгонии ҷории Китобхонаи ҷумҳуриявии илмӣ-тиббӣи Тоҷикистон (солҳои 1960-1990).
7. Бойгонии ҷории Китобхонаи илмӣи Донишгоҳи давлатии тиббӣи Тоҷикистон ба номи Абӯалӣ ибни Сино (солҳои 1960-1990).
8. Бойгонии ҷории Китобхонаи илмӣи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (солҳои 1960-1990).
9. Бойгонии ҷории Китобхонаи илмӣи Донишгоҳи давлатии кишоварзии Тоҷикистон (солҳои 1960-1990).

Санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ ва маводи оморӣ

10. Дар бораи баланд бардоштани роли китобхонаҳо дар тарбияи коммунистии меҳнаткашон ва прогресси илмию техникӣ [Матн]: қарори КМ КПСС // Маориф ва маданият. – 1974. – 28 май.
11. Дар бораи вазифаҳои пропагандаи партиявӣ дар шароити ҳозира [Матн]: қарори КМ КПСС // Тоҷикистони советӣ. – 1961. – 22 октябр.
12. Дар бораи вазъият ва чораҳои беҳтар намудани кори китобхонаҳо дар мамлакат [Матн]: қарори КМ КПСС // Тоҷикистони советӣ. – 1963. – 18 сентябр.
13. Дар бораи нусхаи ҳатмӣи ҳуҷҷатҳо [Матн]: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон, 26 декабри соли 2011, № 792 // Ҷумҳурият. – 2012. – 5 январ. – №3-6 (21 984-987).

14. Дар бораи фарҳанг [Матн]: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон, 13 декабри соли 1997, №519 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 1997. – №23-24. – С.120-134.

15. Дар бораи фаъолияти китобдорӣ [Матн]: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон, 1 августи соли 2003, №32 // Китобдор: маҷаллаи фарҳангӣ-маърифатӣ. – 2006. – №1 (1). – С.5-11.

16. О литературной критике и библиографии [Текст]: постановление ЦК КПСС // О партийной и советской печати. – М., 1954. – С. 487-490.

17. Советский Таджикистан за 60 лет [Текст]: юбилейный статистический ежегодник. – Душанбе: Ирфон, 1984. – 320 с.

18. Таджикистан за 40 лет [Текст]: стат. сборник / Центральное статистическое управление при Совете Министров Таджикской ССР. – Душанбе: Статистика, 1964. – 242 с.

19. Тоҷикистон дар зарфи солҳои Ҳокимияти Советӣ [Матн]: маҷмӯаи материалҳои статистикӣ. – Душанбе: Статистика, 1967. – 198 с.

Китобҳо ва маҷмӯаи мақолаҳо

20. Абдуллоев, С. Маҳзани маърифат: оид ба таърих, давраҳои инкишоф ва фаъолияти кунунии Агентии миллии созмони байналмилалӣ рақамгузориҳои стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон [Матн] / С. Абдуллоев, С. Ғуломшоев. – Душанбе: Ирфон, 2006. – 100 с.

21. Абдурахимзода, Қ. Фаъолияти китобдорӣ дар пажӯҳишҳои илмӣ [Матн] / Қ. Абдурахимзода; мух. Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2020. – Китоби II. – 640 с.

22. Авғонов, Қ. Бобочон Ғафуров – библиограф [Матн] / Қ. Авғонов; зери назари А. Раҳимов. – Душанбе: Санадвора, 1998. – 20 с.

23. Авғонов, Қ. Фаъолияти библиографӣ дар китобхонаҳо [Матн]: китоби дарсӣ / Қ. Авғонов, Г. Маҳмудов; мух. М. Юсупова; зери назари Қ. Б. Бӯриев. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2012. – 185 с.

24. Авиценна и таджикская библиография [Матн] / отв. ред. доктор филол. наук А.Л. Хромов. – Душанбе: Дониш, 1990. – 35 с.

25. Айзенберг, А.К. Тематический указатель статей, помещенных в журнале «Математика в школе» (1937-1963 гг.) [Текст] / А.К. Айзенберг, К.У. Асимов; Душанбин. гос. пед. ин-т им. Т. Г. Шевченко; ред. Н.Б. Хаимов. – Душанбе, 1963. – 160 с.
26. Айни, С. Намунаи адабиёти тоҷик [Матн] / С. Айни. – М., 1926. – 448 с.
27. Барсук, А. И. Библиографоведение в системе книговедческих дисциплин [Текст] / А. Барсук. – М., 1975. – 206 с.
28. Баъзе масъалаҳои китобшиносии тоҷик [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / тарт. Р. Шарофов. – Душанбе, 1973. – 142 с.
29. Белан, В. Таджикская советская литература в социалистических странах. 1948-1970 [Текст] / В. Белан; ред. Р. Хошим. – Душанбе: Ирфон, 1971. – 84 с.
30. Беспалова, Э.К. История российской библиографии [Текст]: учебник по курсу «Библиографоведение. Общий курс» / Э.К. Беспалова; Московский гос. ун-т культуры и искусств. – М.: МГУКИ, 2006. – 114 с.
31. Библиографияшиносии Тоҷикистон [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо. – Душанбе, 1981. – 99 с.
32. Библиография: Общий курс [Текст]: учебник / под ред. О.П. Коршунова. – М.: Книга, 1981. – 512 с.
33. Библиографияи тавсиявӣ дар китобхонаҳои оммавӣ [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо дар бораи таҷрибаи пешқадам / тарт.: Б.А. Смирнов, И.Б. Теплицкая; аз русӣ тарҷ. А. Юнусов; мух. И.С. Норкаллаев. – Душанбе, 1975. – 120 с.
34. Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / мурат. Қ.Б. Бӯриев; мух. М. Алиев. – Душанбе: Кайҳон, 2018. – К.1. – 208 с.
35. Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / мурат. Қ.Б. Бӯризода; мух.: М. Алиев, О. Титова. – Душанбе: Кайҳон, 2019. – К.2. – 320 с.

36. Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / мурат. Қ.Б. Бӯризода; муҳ.: М. Алиев, О. Титова. – Душанбе: Кайҳон, 2020. – К.3. – 316 с.
37. Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / мурат.: ва муаллифи пешгуфтор С. Нодирзода, М. Баёнӣ; муҳар.: С. Пиров, О. Титова. – Душанбе: Аржанг, 2021. – К.4. – 320 с.
38. Библиотеки Таджикистана [Текст]: справочник / сост. Л.Г. Козырева; ред. Р.М. Кочкионова. – Душанбе: Ирфон, 1976. – 112 с.
39. Брискман, М.А. Основы методики составления библиографических указателей [Текст]: учеб. пособие / М.А. Брискман, М.П. Бронштейн. – 2-е изд. – М., 1974. – 84 с.
40. Буриев, К.Б. История таджикской библиографии: с древнейших времён до конца 80-х гг. XX века [Текст] / К.Б. Буриев. – Душанбе: Ирфон, 2014. – 176 с.
41. Бӯриев, Қ.Б. Таърихи библиографияи тоҷик (аз замони қадим то ибтидои асри XXI) [Матн] / Қ.Б. Бӯриев; муҳ. Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2017. – 260 с.
42. Бӯриев, Қ. Таърихи библиографияи кишоварзӣ [Матн] / Қ. Бӯриев. – Душанбе: Ирфон, 2011. – 176 с.
43. Бӯриев, Қ.Б. Библиографияи кишоварзии тоҷик [Матн]: мавод барои омӯзиши фан / муҳ. С.Х. Шосаидов. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2011. – 160 с.
44. Вопросы развития таджикской национальной библиографии [Текст]: материалы республиканской научно-теоретической конференции (октябрь 1970 г.) / Государственная республиканская библиотека Таджикской ССР им. Фирдоуси. – Душанбе: Ирфон, 1973. – 96 с.
45. Вохрышева, М. Г. Теория библиографии [Текст]: учеб. пособие / М. Г. Вохрышева. – Самара: Изд-во СГАКИ, 2004. – 368 с.
46. Вохрышева, М.Г. Библиографическая деятельность [Текст]: структура и эффективность / М.Г. Вохрышева. – М., 1989. – 199 с.

47. Гречихин, А.А. Библиографоведение [Текст]: возникновение и особенности формирования / А.А. Гречихин. – М., 1988. – 93 с.
48. Гречихин, А.А. Общая библиография: теоретико-методологические основы [Текст]: учеб. пособие / А.А. Гречихин. – М., 1990. – 108 с.
49. Гуломшоев, С.А. История библиотечного дела на Памире [Текст] / С.А. Гуломшоев; под ред. Х. Пирумшоева. – Душанбе, 2009. – 218 с.
50. Дун, А.З. Библиографический указатель трудов преподавателей института [Текст] / А.З. Дун, В.И. Солнышкина; Ленинаб. гос. пед. ин-т им. С.М. Кирова. – Ленинабад, 1967. – 58 с.
51. Из истории культурного строительства в Таджикистане. 1941-1960 гг. [Текст]: сб. док. и материалов. – Душанбе: Ирфон, 1972. – 323 с.
52. Инструктивно-методические материалы о порядке организации различных литературных кружков и массовых мероприятий в библиотеках, обслуживающих детей [Текст] / сост. И.Я. Ниязова; ред. Н. Куртаметова. – Душанбе, 1984. – 27 с.
53. Китобхонаи миллии Тоҷикистон [Матн]: ҷашннома / таҳия ва виросории Р. Шарофзода. – Душанбе, 1993. – 96 с.
54. Китобхонашиносӣ ва библиографияи Тоҷикистон [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / тарт. Р. Шарофов. – Душанбе, 1977. – 108 с.
55. Китобхонашиносӣ. Библиография. Таърихи китоби тоҷик [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / муҳ.: С.Н. Ғоибназаров, А.Ю. Юнусов, Л.Г. Козырева. – Душанбе: Ирфон, 1981. – 143 с.
56. Коготков, Д. Я. Библиографическая деятельность библиотеки: организация, управление, технология [Текст]: учебник / Д.Я. Коготков; науч. ред. д-р пед. наук Г.В. Михеева; под общ. ред. д-ра пед. наук О.П. Коршунова. – СПб.: Профессия, 2003. – 304 с.
57. Комилзода, Ш. Библиографияи адабиёт барои кӯдакон ва наврасон [Матн]: мавод барои омӯзиши фан / Ш. Комилзода; зери назари Қ. Бӯриев. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2011. – 128 с.

58. Комилзода, Ш. Китобхонаи миллии Тоҷикистон: дирӯз ва имрӯз [Матн]: дастури таълимӣ барои мактабҳои олии / Ш. Комилзода. – Душанбе: Ирфон, 2015. – 196 с.
59. Комилзода, Ш. Ташаккули фарҳанги китобдорӣ-иттилоотии хонандагон [Матн]: дастур барои китобдорон / Ш. Комилзода. – Душанбе: Истеъдод, 2012. – 64 с.
60. Коршунов, О.П. Библиография [Текст]: Теория. Методология. Методика / О.П. Коршунов. – М., 1986. – 287 с.
61. Коршунов, О.П. Библиографоведение: общий курс [Текст]: учебное издание / О.П. Коршунов; ред. Е.А. Масалитина. – М.: Книжная палата, 1990. – 232 с.
62. Маҳмудов, Г. Библиографишиносӣ [Матн]: китоби дарсӣ / Г. Маҳмудов, Қ. Фуломзода. – Душанбе: Истеъдод, 2019. – 232 с.
63. Моргенштерн, И.Г. Занимательная библиография [Текст]: учеб. пособие / И.Г. Моргенштерн, Б.Т. Уткин. – М.: Книжная палата, 1987. – 259 с.
64. Моргенштерн, И.Г. Общее библиографоведение [Текст]: учеб. пособие / И.Г. Моргенштерн. – М.: Планета музыки, 2020. – 212 с.
65. Мухиддинов, С.Р. Персидско-таджикская миниатюра и принципы ее библиографирования [Текст] / С.Р. Мухиддинов; отв. ред. Л. Додхудоева. – Душанбе, 1999. – 179 с.
66. Мухиддинов, С. Библиографическое описание персидско-таджикской миниатюры [Текст] / С. Мухиддинов; под ред. Ю.С. Зубова. – Душанбе, 1993. – 20 с.
67. Мухиддинов, С. Библиографияи кишваршиносии Тоҷикистон (давраи шуравӣ) [Матн]: китоби дарсӣ барои донишҷӯёни факултаи китобдорӣ ва иттилоотшиносии ДДСТ ба номи М. Турсунзода / С. Мухиддинов; мух. Қ. Бӯриев. – Душанбе: Ирфон, 2015. – 160 с.

68. О передаче библиографического дела в РСФСР Народному комиссариату просвещения: Постановление Совнаркома РСФСР от 30 июня 1920 г. [Текст] // Ленин и книга. – М.: Госполитиздат, 1964. – С.426.

69. Проблемаҳо ва пешомадҳои таъмини ахборотию библиографии иқтисодиёт ва маданияти Тоҷикистон [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / тарт.: Л. Г. Козырева; зери назари номзади илмҳои педагогӣ А. Ҳ. Раҳимов. – Душанбе, 1989. – 136 с.

70. Раҳмон, Э. Тоҷикон дар оинаи таърих [Матн]: Иборат аз чаҳор китоб. Китоби якум: Аз Ориён то Сомониён / Э. Раҳмон. – Душанбе: Ирфон 2009. – 704 с.

71. Раҳмонов, Э. Фарҳанг ҳастии миллат аст [Матн]: суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мулоқот бо зиёиёни мамлакат, 20 март соли 2001 / Э. Раҳмонов. – Душанбе: Матбуот, 2001. – 63 с.

72. Родмарде дар фарози фарҳанг: маҷмӯаи мақолаҳо ва китобномаи шарҳиҳолӣ роҷеъ ба ҳаёт ва фаъолияти шодравон А. Ҳ. Раҳимов [Матн] / мурат. Қ.Ғ. Авғонов, зери назари К. Олимов; муҳ. Ш. Тошев. – Душанбе: Санадвора, 2001. – 96 с.

73. Территориальный патентный фонд республиканской научно-технической библиотеки Тадж НИИНТИ [Текст] / сост.: В.А. Обухова; Гос. план. ком. Тадж ССР, Тадж НИИНТИ н техн.-экон. исслед., респ. науч.-техн. б-ка. – Душанбе, 1981. – 70 с.

74. Фаъолияти китобдорӣ дар замони истиқлолият [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / таҳияи Қ.Б. Бӯриев; муҳ. С. Шосаидов. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2012. – 225 с.

75. Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон [Матн]: хрестоматия / мурат.: С.Ҳ. Шосаидов, Қ.Б. Бӯриев; муҳ. Қ.Б. Бӯриев. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2010. – 200 с.

76. Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. Китоби III [Матн]: маҷмуи мақолаҳо / таҳияи Қ. Бӯриев; муҳ. С.Ҳ. Шосаидов. – Душанбе: Ирфон, 2013. – 172 с.

77. Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. Китоби IV [Матн]: маҷмуи мақолаҳо / таҳияи Қ. Бӯриев; муҳ. С. Ҳ. Шосаидов. – Душанбе: Истеъдод, 2013. – 184 с.

78. Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. Китоби IX [Матн]: маҷмуи мақолаҳо / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Қ. Б. Абдурахимзода; муҳ. Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2020. – 480 с.

79. Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. Китоби V [Матн]: маҷмуи мақолаҳо / таҳияи Қ. Бӯриев; муҳ. С. Ҳ. Шосаидов. – Душанбе: Ирфон, 2013. – 240 с.

80. Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. Китоби VI [Матн]: маҷмуи мақолаҳо / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Қ. Б. Бӯриев; муҳ. Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2017. – 640 с.

81. Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. Китоби VII [Матн]: маҷмуаи мақолаҳо / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Қ.Б. Бӯриев; муҳ. Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2018. – 480 с.

82. Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. Китоби VIII [Матн]: маҷмуи мақолаҳо / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Қ. Буризода; муҳ. Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2019. – 640 с.

83. Шаропов, Р. Библиотечно-библиографическая работа библиотек Таджикистана в помощь эстетическому воспитанию трудящихся масс [Текст] / Р. Шаропов. – Душанбе: Ирфон, 1969. – 35 с.

84. Шаропов, Р. Основные этапы и закономерности развития таджикской литературной библиографии [Текст] / Р. Шаропов. – Душанбе: Ирфон, 1970. – 112 с.

85. Шарофов, Р. Библиографияи адабии тоҷик [Матн]: китоби дарсӣ / Р. Шарофов. – Душанбе: Ирфон, 2014. – 240 с.

86. Шарофов, Р. Библиографияи адабии тоҷик [Матн]: китоби дарсӣ барои факултети китобхонавии Институти давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М.Турсунзода / Р. Шарофов. – Душанбе, 1988. – 200 с.

87. Шосаидов, С. Фаъолияти китобдорӣ. Фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ [Матн]: назария, услубҳо, амалия: маҷмӯаи мақолаҳо / С. Шосаидов. – Душанбе: Ирфон, 2013. – 240 с.

Мақолаҳо

88. Аҳмадова, М. Палатаи давлатии китобҳо [Матн] / М. Аҳмадова, А. Начмиддинов // Тоҷикистони Советӣ. – 1966. – 13 май.

89. Аъзамзод, С. Китобшиносӣ ва феҳрастнигорӣ дар қаламрави адабиёт // Камоли Хучандӣ: фаслномаи илмӣ-адабӣ. – 2018. – №4 (16). – С. 49-62.

90. Белан, В. Хусну кубҳи як раҳнамо [Матн] / В. Белан // Садои Шарқ. – 1974. – №7. – С. 155-156. – Тақриз ба кит.: Общественные науки в Таджикистане: указатель литературы / сост.: Д. Дисская, Х. Бузург-заде. – Душанбе: Дониш, 1973.

91. Библиографоведение [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [https://ru.wikipedia.org/wiki/ Библиографоведение](https://ru.wikipedia.org/wiki/Библиографоведение) (санаи истифодабарӣ: 12.11.2021).

92. Бобочонов, Р. Хазинаи дониш. Палатаи давлатии китобҳои РСФСР Тоҷикистон [Матн] / Р. Бобочонов // Тоҷикистони советӣ. – 1975. – 19 ноябр.

93. Боев, Б. Китобхонаи давлатии патентно-техникӣ дар масири таърих [Матн] / Б. Боев // Китобдор. – 2015. – №1-3 (11). – С.10.

94. Боқиев, А. Вижагиҳои феҳристнигории нусхаҳои хаттӣ [Матн] / А. Боқиев // Китобдор. – 2013. – №1-3 (10). – С.37-39.

95. Брук, Е. Научный и рекомендательный [Текст] / Е. Брук // Библиотекарь. – 1964. – № 9. – С. 52.

96. Буриев, К.Б. Из истории развития государственного учреждения Дом книги Таджикистана [Текст] / К.Б. Буриев // Вестник культуры: научно-аналитическое издание. – 2016. – № 1 (33). – С. 42-53.

97. Вилчур, Н. Календарь – пособие рекомендательное [Текст] / Н. Вилчур // Библиотекарь. – 1966. – № 8. – С. 52-54.

98. Ибрагимов, С. В книжной палате республики [Текст] / С. Ибрагимов // Коммунист Таджикистана. – 1960. – 13 декабря.
99. Комилзода, Ш. Библиографияи илмию ёрирасон ва тавсиявӣ барои кӯдакон ва наврасон [Матн] / Ш. Комилзода // Китобдор. – 2011. – №1-2(9). – С.32-40.
100. Кукушкина, Р.А. Для исследователей творчества. – М. Турсунзаде [Текст] / Р.А. Кукушкина // Коммунист Таджикистана. – 1972. – 20 августа. – Рец. на кн.: Мирзо Турсун-заде. Библиогр. указатель. – Душанбе: Дониш, 1972.
101. Курамшина, Н.А. Некоторые вопросы развития текущей библиографической информации по общественным наукам в Таджикистане [Текст] / Н.А. Курамшина // Некоторые проблемы развития таджикской библиографии: сборник статей. – Душанбе, 1973. – С. 48-67.
102. Курбанов, А. Книжной палате – полвека [Текст] / А. Курбанов // Коммунист Таджикистана. – 1986. – 9 января.
103. Кӯчаров, А. Феҳристнигорӣ ва осорномаи шахсии С. Табаров // Паёмномаи фарҳанг. – 2014. – №4 (28). – С.117-122.
104. Қурбанов, А. Панҷох соли пуршараф [Матн]: ба муносибати 50-солагии Палатаи дав. китобҳои республика / А. Қурбанов // Адабиёт ва санъат. – 1986. – 23 январ.
105. Лейви, Д.С. Путеводитель по библиографии республики [Текст]: из опыта работы над указателем «Библиография библиографий Таджикистана» / Д. С. Лейви // Сов. библиография. – 1967. – № 5. – С. 33-39.
106. Мамонтов, А. И все таки – рекомендательный [Текст] / А. Мамонтов // Сов. библиография. – 1967. – № 4. – С. 35-37.
107. Мамонтов, А. Календари знаменательных и памятных дат [Текст] / А. Мамонтов // Библиотекарь. – 1964. – № 5. – С. 54-55.

108. Маторин, П. Сокровищ палата [О Книжной палате республики] [Текст] / П. Маторин // Коммунист Таджикистана. – 1974. – 24 ноября.
109. Махмудов, Г. К вопросу изучения государственной библиографии в свете новых требований [Текст] / Г. Махмудов // Культура и личность в свете обновления общества. – Ташкент, 1991. – С. 69-71
110. Махмудов, Г. Состояние текущей государственной библиографии в Таджикистане [Текст] / Г. Махмудов // Тезисы научно-практической конференции молодых учёных и специалистов (13-14 апреля 1989 г.). – Душанбе, 1989. – С. 98-99.
111. Мирзокаримов, Ҳ. Маркази илмӣ китобхонашиносӣ ва библиографияи миллии тоҷик [Матн] / Ҳ. Мирзокаримов // Маориф ва маданият. – 1972. – 30 ноябр.
112. Миров С.М. 40 лет Книжной палате Таджикской ССР [Текст] / С.М. Миров, Р.А. Кукушкина // Сов. библиография. – 1975. – №5. – С. 17-21.
113. Миров, С. Махзани нашрияҳои республика: ба муносибати 40-солагии таъсиси Палатаи давлатии китобҳои РСС Тоҷикистон [Матн] / С. Миров, Р. Кукушкина // Коммунисти Тоҷикистон. – 1975. – № 8. – С. 94-95.
114. Миров, С. Фонди тиллоии республика [Матн]: оид ба фаъолияти Палатаи давлатии китобҳои РСС Тоҷикистон / С. Миров // Тоҷикистони советӣ. – 1975. – 28 август.
115. Морозова, Г. В Книжной палате (Таджик. ССР) [Текст] / Г. Морозова // Коммунист Таджикистана. – 1966. – 27 января.
116. Мусулмонкулов, Р. 18 китоби феҳраст [Матн] / Р. Мусулмонкулов // Маориф ва маданият. – 1975. – 15 май.
117. Муҳиддинов, С. Библиографияи адабии тоҷик [Матн] / С. Муҳиддинов // Омӯзгор. – 1989. – 23 май.
118. Мушеев, Г. К вопросу о создании репертуара таджикской национальной печати [Текст] / Г.Мушеев // Некоторые проблемы

развития таджикской библиографии: сборник статей. – Душанбе, 1973. – С. 17-47.

119. Мушеев, Г. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон ва баъзе масъалаҳои беҳтарнамории самаранокии он [Матн] / Г. Мушеев // Библиографишиносии Тоҷикистон: маҷмӯаи мақолаҳо. – Душанбе, 1981. – С.92-97.

120. Мушеев, Г.А. Из истории государственной библиографии в Таджикистане (1929-1941) [Текст] / Г.А. Мушеев // Советская библиография. – 1974. – №2. – С. 32 – 40.

121. Навбахорова, Б. Мухтасар аз таърихи феҳристнигории дастнависҳои Маркази мероси хаттӣ [Матн] / Б. Навбахорова // Мероси Шарқ. – 2022. – №1 (1). – С.33.

122. Надиров, С. Библиографияи давлатии тоҷик дар солҳои 1960-1990 [Матн] / С. Надиров // Фарҳанг ва санъат. – 2019. – № 2. – С. 100-107.

123. Норкалаев, И.С. Библиография Таджикистана на современном этапе [Текст] / И.С. Норкалаев, А.И. Музринская // Библиотековедение. Библиография. История таджикской книги: сборник статей. – Душанбе, 1981. – С. 113-118.

124. Раҳимзода, А. Ба ҷои охирсухан [Матн] / А. Раҳимзода // Истилоҳномаи китобдорӣ / таълифи Пурии Султонӣ ва Фарвандин Ростин; таҳияи Сафар Сулаймон. – Душанбе, 1993. – С.209.

125. Раҳмон, Э. Китобҳои муҳими тамаддуни башарӣ [Матн]: суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар маросими гузоштани хишти аввали бинои нави Китобхонаи миллий, 4 сентябри соли 2007 / Э. Раҳмон // Китобдор. – 2008. – №1 (3). – С.2-4.

126. Раҳмон, Э. Китобхонаи миллий – маркази бузурги илму фарҳанг [Матн]: суҳанронӣ дар маросими таҷлили сеюмин чашни ҷаҳонии Наврӯз ва ифтитоҳи Китобхонаи миллий (20 март соли 2012) / Э. Раҳмон // Китобдор. – 2013. – №1-3 (10). – С. 4-8.

127. Раҳмон, Э. Суханронӣ дар мулоқот бо намояндагони зиёиёни мамлакат дар мавзуи «Ҷомеа ва рисолати зиёӣ», 20.03.2009, шаҳри Душанбе [Манбаи электронӣ] / Э. Раҳмон. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/305> (санаи истифода 10.03.2022).
128. Сахаров, А.Н. Местные календари знаменательных и памятных дат [Текст] А.Н. Сахаров // Сов. библиография. – 1966. – № 5. – С.19-36.
129. Совет библиографов [Текст]: Первая республиканская научно-теоретическая конференция по вопросам таджикской национальной библиографии // Коммунист Таджикистана. – 1970. – 18 октября.
130. Умарова, М.С. К истории комплектования, сохранности и использования книжных фондов библиотек Согдийской области в 1970-1990 гг. [Текст] / М.С. Умарова // Вестник ТГУПБП. – 2015. – №4 (65). – С.20-28.
131. Шаропов, Р. Вопросы развития таджикской национальной библиографии [Текст] / Р. Шаропов // Вопросы развития таджикской национальной библиографии: материалы научно-теоретической конференции (октябрь 1970 г.). – Душанбе, 1973. – С.7-32.
132. Шарофзода, Р. Библиография [Матн] / Р. Шарофзода, Қ. Бӯриев // Энциклопедияи миллии тоҷик. – Душанбе: СИЭМТ, 2013. – Ҷ.2. – С.555.
133. Шарофзода, Р. История развития таджикской библиографической информации [Текст] / Р. Шарофзода // Китобдор. – 2008. – №1 (3). – С.29-32.
134. Шевченко, З.М. Из истории библиографической работы в Таджикистане [Текст] / З.М. Шевченко // Ахбороти АФ РСС Тоҷикистон. – 1962. – №3 (30). – С.99-102.
135. Шосаидов, С. Стандартсозии истилоҳоти китобдорӣ [Матн]: вазъият ва проблемаҳо / С. Шосаидов // Фарҳанг – силоҳи маънавии пирӯзӣ: маводи конфронси илмӣ – амалӣ. – Душанбе: Эҷод, 2005. – С. 66 –69.

136. Юнусов, А. Нишондиҳандаи библиографӣ [Матн] / А. Юнусов // Маориф ва маданият. – 1962. – 22 сентябр.

137. Юнусов, А. Саҳме дар китобиносии тоҷик [Матн]: Китобиёт / А. Юнусов // Маориф ва маданият. – 1980. – 28 август.

138. Юнусов, А. Феҳрасти асарҳо [Матн] / А. Юнусов // Тоҷикистони Советӣ. – 1982. – 8 декабр.

139. Язбердыев, А. Проблемы отражения национальной печати в изданиях книжных палат Средней Азии и Казахстана [Текст] / А. Язбердыев // Советская библиография. – 1974. – № 6. – С. 3-14.

Дастурҳои методӣ ва библиографӣ

140. Абдурахмони Ҷомӣ [Матн]: феҳристи асарҳо (1917-1988) / тарт.: Л.А. Балужева, Н.Г. Щербакова, А.Ю. Юнусов; мух. А.А. Афсаҳзод. – Душанбе, 1989. – 520 с.

141. Абулқосими Лохутӣ [Матн]: ба муносибати 90-солагии рӯзи таваллуд / тарт.: Х. Зиёев, З. Умурбоева; мух. Т. Шукуров, И.С. Норкаллаев; шахси масъул С. Одинаев; КДҶ ба номи Фирдавсӣ, ШИМ, ШБМ. – Душанбе, 1977. – 26 с.

142. Адабиёти бадеии тарҷумашудаи халқҳои СССР ба забони тоҷикӣ [Матн]: феҳраст (1926-1965) / муал. сарсухан ва мух. Р. Шарофов. – Душанбе, 1972. – 204 с.

143. Адабиёти бадеии тоҷик ва танқид [Матн]: нишондиҳандаи адабиёт (1955-1960) / тарт. ва муал. сарсухан Р. Шарофов; мух. К. Қурбонов. – Душанбе: Ирфон, 1967. – 160 с.

144. Адабиёти мамлакатҳои хориҷӣ ба забони тоҷикӣ [Матн]: нишондиҳандаи адабиёт (1930-1970) / мурад. С.Ҳ. Раҳматуллоева; мух. масъул А.Л. Хромов. – Душанбе, 1976. – 240 с.

145. Адабиёти мамлакатҳои хориҷӣ ба забони тоҷикӣ [Матн]: нишондиҳандаи адабиёт (1971-1980) / мурад. С.Ҳ. Раҳматуллоева; мух. масъул А.Л. Хромов. – Душанбе, 1988. – 182 с.

146. Адабиёти нав доир ба фарҳанг ва ҳунари Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: рӯйхати библиографии адабиёт №1 (январ-июни соли 2006) / мурат.: Ш. Тошев, С. Исмоилова, Р. Содиқова; КМТ. – Душанбе: Эҷод, 2006. – 32 с.
147. Адабиёти нав доир ба фарҳанг ва ҳунари Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: рӯйхати библиографии адабиёт №2 (июл-декабри соли 2006) / мурат.: Ҷ. Рачабов, С. Исмоилова, Р. Содиқова; КМТ. – Душанбе: Эҷод, 2006. – 44 с.
148. Адабиёти нав доир ба фарҳанг ва ҳунари Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: феҳристи адабиёти солҳои 2008-2013 / мурат.: Ҷ. Рачабов, М. Маҳмадназарова; КМТ. – Душанбе, 2014. – 445 с.
149. Академик Соли Ашурходжаевич Раджабов [Текст]: биобиблиография / автор-сост. Х. Шаймардонов; отв. ред. С.Д. Джураев. – Душанбе, 1973. – 88 с.
150. Альберт Леонидович Хромов [Текст]: биобиблиография / сост.: А. Юнусов, Ш. Хайдаров; отв. ред. В.А. Капронов. – Душанбе, 1983. – 62 с.
151. Армияи сурх дар посбонии ватани сотсиалистӣ [Матн]: нишондиҳандаи мухтасари адабиёт / тарт.: Р.О. Тальман, Н. Ражева, С. Икромов; мух. масъул Д. Овчинникова. – Сталинобод, 1941. – 22 с.
152. Асарҳои ҷопии ходимони илмӣ Институти тадқиқоти илмӣ илмҳои педагогӣ [Матн]: нишондиҳандаи библиографӣ (1930-1980). – Душанбе, 1982. – 297 с.
153. Аҳмади Дониш [Матн]: нишондиҳандаи адабиёт / мурат. А. Юнусов; мух. А.А. Маъсумӣ. – Сталинобод, 1960. – 28 с.
154. Аҳмади Дониш [Матн]: феҳристи адабиёт / тарт.: А. Юнусов, И.С. Норкаллаев; мух. илмӣ Р. Ҳодизода; мух. масул А. Раҳимов. – Душанбе, 1988. – 124 с.
155. Ба пешвози съезди XXIV КПСС ва съезди XVII ПК Тоҷикистон [Матн]: рӯйхати тавсиявии адабиёт / мурат.: Т. Ҳақимов, Т.Н. Масевич; КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ. – Душанбе, 1970. – 14 с.

156. Ба ҷавонон дар бораи қонуниятҳои сотсиалистӣ [Матн]: рӯйхати тавсиявии адабиёт / мурат.: Н. Исомутдинова, Т.Н. Масевич, А.А. Прилипко. – Душанбе, 1984. – 34 с. – Матн ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ.
157. Библиографикунони адабиёти бачагона [Матн]: дастури методӣ / тарт. Ш. К. Тошев, КДРБ РСС Тоҷикистон. – Душанбе, 1984. – 15 с.
158. Библиографический указатель научных работ таджикского научно-исследовательского института животноводства (1944-1973) [Текст] / Тадж. НИИ животноводства. – Душанбе, 1974. – 86 с.
159. Библиография изданий Таджикского государственного медицинского института имени Абуали ибн-Сино (1940-1970 гг.) [Текст] / Б-ка. Тадж. гос. мед. ин-т им. Абуали ибн-Сино. – Душанбе, 1970. – 89 с.
160. Библиография научных трудов по ветеринарии за 1940-1975 гг. [Текст] / сост.: И.Н. Ильясов, Л.А. Черевик, Л.И. Хижняк; Тадж. науч.-исслед. вет. ин-т. – Душанбе, 1975. – 124 с.
161. Библиография таджикской фольклористики = Библиография фольклоршиносии тоҷик (1872-1968) [Текст]: в двух книгах / сост. М. Негматов, И. Левин; отв. ред. В. Шермухаммедов; Ин-т яз. и лит. им. Рудаки. – Душанбе: Дониш, 1979. – Кн.1. – 259 с.
162. Библиография таджикской фольклористики = Библиография фольклоршиносии тоҷик (1872-1968) [Текст]: в двух книгах / сост. М. Негматов, И. Левин; отв. ред. В. Шермухаммедов; Ин-т яз. и лит. им. Рудаки. – Душанбе: Дониш, 1979. – Кн.2. – 293 с.
163. Библиография адабиётҳои барои кӯдакон ва наврасон [Матн]: маводҳои барои омӯзиши ҷан / зерин назари Қ.Бӯриев. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2011. – 128 с.
164. Библиография адабии тоҷик [Матн]: программаи курсҳои бахши факултети китобхонавӣ / мурат. Р. Шарофов; Институти давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М.Турсунзода. – Душанбе, 1981. – 17 с.
165. Библиография библиографияи Тоҷикистон [Матн]: нишондиҳандаи библиографӣ (1960-1990) / мурат. С. С. Нодирзода; мух. Ш.

Комилзода; зери назари С. Ҳ. Шосаидзода. – Душанбе: Аржанг, 2022. – 432 с.

166. Библиографияи тавсиявӣ – асоси тарбияи маданияти хониш [Матн]: мактуби дастуруламалию методӣ / тарт.: Е.Е. Троицкая, Л.Г. Жукова; аз русӣ тарҷ. Н. Кароматуллоев; муҳ. Р. Шарофов; КДРТ ба номи А. Фирдавсӣ. – Душанбе, 1974. – 46 с.

167. Бо ёрии корҳои илмӣ-атеистии китобхонаҳои оммавӣ [Матн]: маводи методӣ-библиографӣ / тарт.: Л. Молчанова, В. Качало. – Сталинобод, 1961. – 94 с. – Матн ба забони тоҷикӣ, русӣ.

168. Бо роҳи ленинӣ: Қарорҳои съезди XXV КПСС ва съезди XXII ПК Тоҷикистон – дар амал [Матн]: нишондиҳандаи тавсиявии адабиёт / мурат.: С. Раҳматуллоева, Т.Н. Масевич, А.А. Прилипко; КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ, Шубаи библиогр. миллӣ. – Душанбе, 1977. – 84 с.

169. Боқӣ Раҳимзода (1910-1980) [Матн] = Боки Раҳимзаде (1910-1980): ба муносибати 70-солагии зодрузи шоир / тарт.: А. Қаҳҳоров, Ҷ. Набиева; муҳ.: С. Муҳиддинов, И. Новащевская; шахси масъул Х. Зиёев; КДЧ ба номи Фирдавсӣ, ШИМ. – Душанбе, 1980. – 21 с.

170. В помощь акушеру-гинекологу [Текст]: рекоменд. указатель книг / сост. Н.А. Фурт; науч. ред. М.Я. Расулов; отв. за вып. Е.Л. Чумакова; ТРНМБ, РОНМИ. – Душанбе, 1978. – 10 с.

171. В помощь врачу-инфекционисту [Текст]: рекоменд. указатель книг / сост. Р.М. Асмолова; отв. за вып. Т.К. Сайгафаров; ТРНМБ. – Душанбе, 1973. – 15 с.

172. В помощь гигиенисту, эпидемиологу, инфекционисту, вирусологу и санитарному врачу [Текст]: рекоменд. указатель книг / сост. Р.М. Асмолова; науч. ред. М.Я. Расулов; отв. за вып. Е.Л. Чумакова; ТРНМБ, РОНМИ. – Душанбе, 1978. – 15 с.

173. В помощь невропатологу и психиатру [Текст]: рекоменд. указатель книг / сост. Н.А. Фурт; науч. ред. М.Я. Расулов; отв. за вып. Е.Л. Чумакова; ТРНМБ, РОНМИ. – Душанбе, 1979. – 9 с.

174. В помощь среднему медработнику [Текст]: рекоменд. указатель книг / сост. Н.А. Фурт; науч. ред. М.Я. Расулов; отв. за вып. Е.Л. Чумакова; ТРНМБ, РОНМИ. – Душанбе, 1981. – 8 с.
175. В помощь стоматологу [Текст]: рекоменд. указатель книг / сост. Н.А. Фурт; науч. ред. М.Я. Расулов; отв. за вып. Е.Л. Чумакова; ТРНМБ, РОНМИ. – Душанбе, 1978. – 8 с.
176. В помощь хирургу, травматологу, ортопеду [Текст]: рекоменд. указатель книг / сост. Н.А. Фурт; науч. ред. М.Я. Расулов; отв. за вып. Е.Л. Чумакова; ТРНМБ, РОНМИ. – Душанбе, 1979. – 11 с.
177. Вазифаҳои китобхонаҳо ба пешвози съезди XXVII КПСС ва съезди XX ПК Тоҷикистон [Матн] = Задачи библиотек навстречу XXVII съезду КПСС и XX съезду КП Таджикистана: материалҳои методӣ-библиогр. / тарт.: Х. Зиёев, О. Козлова; муҳ.: Ҷ. Раҷабов. М. Л. Глузман, Ю. Шарапова; тарт. рӯйхати адабиёт: Ҳ. Исомутдинова, Р.М. Кочкионова, А.А. Прилипко; муҳ. библиогр. И.С. Норкаллаев. – Душанбе, 1985. – 47 с.
178. Ватани бузурги мо: ба муносибати 60-солагии ташкилёбии СССР [Матн]: нишондиҳандаи тавсиявии адабиёт / мурат.: Х.Н. Исомутдинова, Ҳ. Арбобова. – Душанбе, 1982. – 41 с.
179. Владимир Ильич Ленин ва Тоҷикистон: ба муносибати 100-солагии рӯзи таваллуди В.И. Ленин [Матн]: нишондиҳандаи мухтасари тавсиявии адабиёт / мурат. И.С. Норкаллаев. – Душанбе, 1970. – 36 с.
180. Восток: Книги на иностранных языках отдела иностранной литературы [Текст]: каталог (1966-1975 гг.) / сост. В.Г. Белан; отв. ред. А.Л. Хромов. – Душанбе, 1976. – Ч.1. – 167 с.
181. Восток: Книги на иностранных языках отдела иностранной литературы [Текст]: каталог (1966-1975 гг.) / сост. В.Г. Белан; отв. ред. А.Л. Хромов. – Душанбе, 1979. – Ч.2. – 180 с.
182. Восток: Книги на иностранных языках отдела иностранной литературы [Текст]: каталог (1966-1975 гг.) / сост. В.Г. Белан; отв. ред. А.Л. Хромов. – Душанбе, 1981. – Ч.3. – 204 с.

183. ГОСТ 7.0-99. Информационно-библиотечная деятельность, библиография: термины и определения. 3.1.38. Библиографоведение. – С.3. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ifap.ru/library/gost/7099.pdf> (санаи истифодабарӣ: 12.11.2021).

184. ГОСТ 7.12–1970. Мухтасар кардани калимаҳо ва ибораҳои русӣ дар феҳристбандӣ ва тасвирҳои библиографӣ.

185. Дар бораи баланд бардоштани роли библиографияи тавсиявӣ дар роҳбарии хониш [Матн]: материалҳои методӣ / аз русӣ тарҷ. Н. Кароматуллоев; муҳ. И.С. Норкаллаев; КДРТ ба номи А. Фирдавсӣ. – Душанбе, 1974. – 60 с.

186. Дар зери байраки Ленинизм: Ба пешвои съезди XXVI КПСС ва съезди XIX ЦК Тоҷикистон. Маслиҳатҳои методӣ библиографӣ ба ёрии китобхонаҳои оммавӣ ва ташкилотҳои ҷамъияти китобдустон [Матн] = Под знаменем ленинизма: Навстречу XXVI съезду КПСС и XIX съезду КП Таджикистана: метод. и библиогр. рекомендации в помощь массовым библиотекам и организациям книголюбов / тарт.: С. Муҳиддинов, Х. Исомуддинов, А. А. Прилипко [ва диг.]; муҳ.: А. Раҳимов, А. Эргашев, Р. Раҳматуллоева, Р.М. Кочкионова; КДҶ ба номи Фирдавсӣ, ШИМ. – Душанбе, 1980. – 45 с.

187. Дастур оид ба мухтасаркунии калима ва ибораҳои тоҷикӣ дар тасвири библиографияи асарҳои матбуот [Матн] / тарт.: М. Ахмадова, И.С. Норкаллаев; муҳ. А. Юнусов; КДҶ ба номи А.Фирдавсӣ; Палатаи дав. китобҳои РСС Тоҷикистон. – Душанбе, 1983. – 24 с.

188. Додочон Тоҷиевич Тоҷиев [Матн]: феҳристи тарҷумаиҳолӣ / тарт. А. Юнусов; муҳ. масъул М.Н. Қосимова. – Душанбе, 1985. – 100 с.

189. Интиҳоботи Совети Олии СССР [Матн]: материалҳои методӣ-библиогр. ба ёрии китобхонаҳои оммавӣ / мурат. Х. Зиёев; муҳ. Ҷ. Раҷабов; мураттиби рӯйхати адабиёти тавсиявӣ: А. Болтабоева, Р. Додобоева. – Душанбе, 1984. – 19 с.

190. Иттифоқи Советӣ – дӯстии халқҳои баробарҳуқуқ. Ба 50-солагии СССР [Матн]: рӯйхати тавсиявии адабиёт / мурат. Ҳ. Арбобова; КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ, Шуъбаи библиогр. миллий. – Душанбе, 1972. – 42 с.
191. Иҷрои Програмаи озуқаворӣ – кори умумихалқӣ [Матн]: маслиҳатҳои методӣ-библиогр. / тарт. Ҳ. Зиёев; мух. Ҷ. Раҷабов; тарт. рӯйхати адабиёт: М.Т. Дербеденева, Ҳ. Исомутдинова, А.А. Прилипко; мух.: Р.М. Кочкионова, И.С. Норкаллаев. – Душанбе, 1982. – 46 с.
192. Календарь знаменательных и памятных дат Таджикской ССР на 1964 год [Текст]: в помощь библиотекам республики / редактор И.П. Ярошевский. – Душанбе: Таджикгосиздат, 1964. – 160 с.
193. Кароматуллоева, Н. Феҳрасти дастнависҳои тоҷикӣ-форсии Китобхонаи давлатии РСС Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ / мух. масъул Т.Н. Зеҳнӣ. – Душанбе, 1978. – Ҷ. 2. – 208 с.
194. Кароматуллоева, Н. Феҳрасти дастнависҳои тоҷикӣ-форсии Китобхонаи давлатии РСС Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ / мух. масъул Т.Н. Зеҳнӣ. – Душанбе, 1983. – Ҷ. 3. – 136 с.
195. Каталог восточных рукописей Академии наук Таджикской ССР [Текст] / под ред. и при участие проф. А.М. Мирзоева, А.М. Болдырева. – Сталинабад, 1960. – Т.1. – 344 с.
196. Каталог восточных рукописей Академии наук Таджикской ССР [Текст] / под ред. и при участие проф. А.М. Мирзоева, А.М. Болдырева. – Душанбе: Дониш, 1968. – Т.2. – 344 с.
197. Каталог восточных рукописей Академии наук Таджикской ССР [Текст] / под ред. и при участие проф. А.М. Мирзоева, М.И. Занда. – Душанбе: Дониш, 1968. – Т.3. – 262 с.
198. Каталог восточных рукописей Академии наук Таджикской ССР [Текст] / под ред. и при участие акад. АН Таджикской ССР, проф. А.М. Мирзоева, М.И. Занда. – Душанбе: Дониш, 1970. – Т.4. – 308 с.

199. Каталог восточных рукописей Академии наук Таджикской ССР [Текст] / под ред. и при участие акад. АН Таджикской ССР, проф. А.М. Мирзоева, А.Е. Бертельса. – Душанбе: Дониш, 1974. – Т.5. – 308 с.
200. Каталог восточных рукописей Академии наук Таджикской ССР [Текст] / под ред. и при участие акад. АН Таджикской ССР, проф. А.М. Мирзоева, А.Е. Бертельса. – Душанбе: Дониш, 1988. – Т.6. – 372 с.
201. Каталог государственного издательства Таджикистана [Текст]. – Сталинабад-Самарканд, 1931. – №1. – 30 с.
202. Каталог кандидатских и докторских диссертаций, защищенных на материалах Таджикской ССР (1934-1959 гг.) [Текст]: библиогр. указатель литературы / сост.: З.М. Шевченко, М.В. Николаева; отв. ред. В.Н. Ниязмухаммедов, А.Ш. Шукуров; Акад. наук Таджик. ССР. Центр. науч. б-ка. Гос. респ. б-ка им. Фирдоуси. – Душанбе: Изд-во Акад. наук Таджик. ССР, 1960. – 100 с.
203. Каталог кандидатских и докторских диссертаций, защищенных на материалах Таджикской ССР (1960-1965 гг.) [Текст]: библиогр. указатель литературы / сост.: З.М. Шевченко; отв. ред: К.Т. Порошин, Б.Н. Ниязмухаммедов; библиогр. ред.: Л.В. Турсунова. – Душанбе: Дониш, 1970. – 133 с.
204. Каталог кандидатских и докторских диссертаций, защищенных на материалах Таджикской ССР (1966-1970 гг.) [Текст]: библиогр. указатель литературы / сост.: З.М. Шевченко, Л.В. Турсунова; отв. ред.: С.А. Раджабов; библиогр. ред. Л.А. Балужева. – Душанбе: Дониш, 1976. – 216 с.
205. Каталог книг Таджикской ССР (1926 – 1956 гг.) [Текст] / сост.: Р. О. Тальман, Т. И. Поддымникова, Г. Я. Якубов, Э.Н. Яковлева, М. Ахмедова, К. Джамалов; ГРБ им. Фирдоуси, Государственная книжная палата Таджикской ССР. – Сталинабад: Таджгосиздат, 1960. – 295 с.
206. Каталоги нашрҳои Нашриёти давлатии Тоҷикистон [Матн]. – Сталинобод-Самарқанд, 1936. – №2. – 48 с.

207. Китобхона ба ёрии мелиораторон [Матн]: маслиҳатҳои методӣ библиогр. / тарт.: Т. Охунов, Т. Шукуров, М. Эшонкулова [ва диг.]; дар ҳамкорӣ бо Китобхонаи илмӣ таъҷиғи хоҷагии кишлоқи Ин-ти хоҷагии кишлоқи Тоҷикистон; муҳ.: Қ. Раҷабов, В.О. Южанин. – Душанбе, 1987. – 36 с.

208. Китобхонаҳо ба ёрии мутахассисони хоҷагии кишлоқ [Матн]: материалҳои методӣ библиогр. ба ёрии китобхонаҳои оммавӣ / тарт. Х. Зиёев; муҳ. Қ. Раҷабов; тарт. рӯйхати адабиёт: З. Умурбоева, М.Т. Дербеденева, Г. Фелькер. – Душанбе, 1984. – 29 с. – Матн ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ.

209. Китобҳои Тоҷикистони Советӣ [Матн]: каталог (солҳои 1957-1961). – Душанбе, 1963. – 316 с.

210. Китобҳои Тоҷикистони Советӣ [Матн]: каталог (солҳои 1962-1966). – Душанбе, 1967. – 355 с.

211. Китобҳои Тоҷикистони Советӣ [Матн]: каталог (солҳои 1967-1975). – Душанбе, 1982. – 544 с.

212. Китобҳои Тоҷикистони Советӣ [Матн]: феҳрасти давлатии библиографӣ (солҳои 1976-1980). – Душанбе, 1988. – 360 с.

213. Китобҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: феҳрасти давлатии библиографӣ (солҳои 1981-1985). – Душанбе, 1992. – 360 с.

214. Китобҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: феҳрасти давлатии библиографӣ (солҳои 1986-1990). – Душанбе, 2005. – С. 454 – 496.

215. Китобшинос [Матн]: китобномаи шарҳиҳои Ш. Комилзода (Тошев) / мурад. Қ. Авғонов. – Душанбе: Эҷод, 2008. – 142 с.

216. Коммунистическая партия Таджикистана [Текст]: аннот. указатель литературы / сост. М. Николаева; ГРБ Тадж. ССР им. Фирдоуси; под ред. М. И. Иркаева. – Душанбе, 1962. – 330 с.

217. Комплектование книжного фонда детской литературой в условиях централизации [Текст]: метод. консультация / сост. М. Климова; ред. В. Хаимова. – Душанбе, 1979. – 18 с.

218. Кори идеологӣ – кори партия ва тамоми халқ [Матн] = Идеологическая работа – дело партии и всего народа: маслихатҳои методӣ ба ёрии китобдорони республика / тарт. Х. Зиёев; муҳ. Ҷ. Раҷабов; тарт. рӯйхати адабиёт: А. Болтабоева, Г. Фелькер, М. Мирзоева. – Душанбе, 1983. – 40 с.

219. Қарорҳои съезди XXIV КПСС ва съезди XXII ПК Тоҷикистон – дар амал [Матн]: материалҳои методӣ ва библиографӣ ба ёрии китобхонаҳои оммавӣ / тарт.: С.Ҳ. Раҳматуллоева, Р.О. Тальман, З.А. Бектемирова [ва диг.]; муҳ.: И.С. Норқаллаев, С. Одинаева, Р. Хоҷаев. – Душанбе, 1971. – 54 с.

220. Қувваи мо дар ягонагӣ: тарбияи интернационалӣ [Матн]: рӯйхати тавсиявии адабиёт / мурат.: С. Ахророва, О. П. Медведева, Г. Фелькер. – Душанбе, 1987. – 41 с. – Матн ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ.

221. Летописи матбуоти Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. Соли сеюми нашриёт. Январии соли 1941 / мураттибон: А. Абдусаламов, С. Иброҳимов, Л.В. Успенская; муҳаррирон: И.М. Шутов, А. Шукуров. – Сталинобод: ПДК РСС Тоҷик., 1941. – 34 с.

222. Летописи матбуоти Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. Нашри соли 11-м. №1, январ, февралӣ соли 1950 / тарт.: С. Иброҳимов, М. Аҳмедова, Т. Поддимникова; муҳ. Р. Обидов. – Сталинобод: ПДК РСС Тоҷик., 1950. – №1. – 164 с.

223. Летописи матбуоти Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. Нашри соли 11-м. №6, ноябр, декабри соли 1950. – Сталинобод: ПДК РСС Тоҷик., 1951. – №6. – 100 с.

224. Летописи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. Нашри соли 14-м. №2, апрели соли 1953. – Сталинобод: ПК РСС Тоҷик., 1953. – №2. – 84 с.

225. М.Ю. Лермонтов (1841-1941) [Матн]: нишондиҳандаи мухтасари адабиёт / тартибдиҳанда Р.О. Тальман, С. Икромов; муҳ. масъул Д. Овчинникова, С. Иброҳимов. – Сталинобод, 1941. – 14 с.

226. Мирзо Турсун-заде [Текст]: библиогр. указ. / сост.: Л.А. Балужева, Д.С. Лейви, Л.В. Турсунова. – Душанбе: Дониш, 1981. – 324 с.
227. Мирзо Турсун-заде [Текст]: библиогр. указ. / сост.: Л.В. Турсунова, Д.С. Лейви, Л.А. Кононенко. – Душанбе: Дониш, 1972. – 309 с.
228. Мирзо Турсун-заде [Текст]: библиогр. указ. / сост.: Р.О. Тальман, М.М. Явич. – Сталинабад: Таджикгосиздат, 1953. – 67 с.
229. Мирзо Турсунзаде [Текст]: обзор библиографических указателей / сост. Ш. Тошев; ред. С.Н. Гоибназаров; ГБТаджССР им. А. Фирдавси; ГРДБ ТаджССР. – Душанбе, 1986. – 17 с.
230. Мирзо Турсунзода [Матн]: нишондиҳандаи библиографӣ / мурат.: П.Я. Абрамов, М. Қосимова. – Сталинобод: Нашрдавтоҷик, 1953. – 63 с.
231. Мирсаид Миршакар [Матн]: нишондиҳандаи библиографӣ / тарт. Р. Набиева; муҳ. Қ. Ҳисомов. – Сталинобод, 1960. – 40 с.
232. Мирсаид Миршакар [Текст]: аннот. указ. лит. / ред. З. Пономарева. – Сталинабад, 1961. – 68 с.
233. Муносибатҳои миллӣ [Матн] = Межнациональные отношения: нишондиҳандаи тавсиявии адабиёт / тарт.: Г. М. Набиева, О.Л. Медведева; муҳ. масъул Ф.Б. Зикриёев, муҳ.: И. С. Норкаллаев, Р.М. Кочкионова. – Душанбе, 1989. – 72 с. – Матн ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ.
234. Назаров, Х.Н. Библиография опубликованных работ по геологии Таджикистана на период 1861-1970 гг. [Текст]: в двух частях / Х.Н. Назаров, Л.И. Месхи; Ин-т геологии; под ред. Р. Б. Баратова. – Душанбе: Дониш, 1975. – Ч.1. (1861-1961 гг.). – 291 с.
235. Назаров, Х.Н. Библиография опубликованных работ по геологии Таджикистана на период 1861-1970 гг. [Текст]: в двух частях / Х.Н. Назаров, Л.И. Месхи; Ин-т геологии; под ред. Р.Б. Баратова. – Душанбе: Дониш, 1975. – Ч.2. (1962-1970 гг.). – 395 с.
236. Наука в Советском Таджикистане (1951-1960 гг.) [Текст]: библиогр. указатель / сост.: Д.С. Лейви, Н.С. Назарова; отв. ред.: К.Т.

Порошин, Б.А. Литвинский; ред.: Г.Е. Беляков, З.М. Шевченко. – Душанбе, 1963. – 122 с.

237. Наука в Советском Таджикистане (1961-1975 гг.) [Текст]: библиогр. указатель / сост.: Д.С. Лейви, Н.Г. Щербакова; отв. ред.: З.М. Шевченко. – Душанбе: Дониш, 1976. – 478 с.

238. Нашри Китобхонаи давлатии РСС Тоҷикистон ба номи А. Фирдавсӣ [Матн]: нишондиҳандаи библиографӣ / мурат.: И.С. Норкаллаев, Р.О. Тальман. – Душанбе, 1973. – 84 с. – Матн ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ.

239. Нашри Китобхонаи давлатии РСС Тоҷикистон ба номи Фирдавсӣ [Матн]: нишондиҳандаи библиографии солҳои 1973-1982 / мурат.: И.С. Норкаллаев, А.И. Мурзинская. – Душанбе, 1982. – 101 с. – Матн ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ.

240. Нашрияҳои Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи А. Фирдавсӣ [Матн]: нишондиҳандаи библиографии солҳои 1983-2003 / Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи А. Фирдавсӣ. – Душанбе: Эҷод, 2004. – 115 с. – Матн ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ.

241. Нон – сарвати халқ [Матн] = Хлеб – богатство народа: материалҳои методӣ-библиогр. ба ёрии китобхонаҳои оммавӣ / тарт.: Н.Ш. Давлатов, Ҷ. Раҳмонова; мух. Ҷ. Рачабов; тарт. рӯйхати адабиёт: З. Умарбоева, Г. Фелькер, Ю. Богдасарова; мух. рӯйхати адабиёт: И.С. Норкаллаев, М.Т. Дербеденова; КДҶ ба номи Фирдавсӣ, ШИМ. – Душанбе, 1982. – 27 с.

242. Организация работы детских библиотек и массовых библиотек, обслуживающих детей при переводе фондов и каталогов на таблицы ББК [Текст] / сост.: М.Ш. Климова, Ш.К. Тошев, Р.Х. Холов. – Душанбе, 1984. – 25 с.

243. Организация справочно-библиографического аппарата в школьной библиотеке [Текст]: метод. рекомендации / сост. З. Абзалова; ред. Ш. Тошев. – Душанбе, 1990. – 12 с.

244. Праздник книги [Текст]: инструктивно-методическое письмо в помощь проведению Республиканского праздника детской книги / сост.: З. Абзалова, Ш. Тошев. – Душанбе, 1990. – 13 с.

245. Применение пластических масс в промышленности [Текст]: рек. список лит-ры / сост.: Л.И. Грунина, М.К. Изирбекова; Таджик. респ. ин-т науч.-техн. информации и пропаганды Госкомитета Совета Министров Таджик. ССР по координации науч.-исслед. работ. – Душанбе: Респ. науч.-техн. б-ка, 1965. – 38 с.

246. Прогрессивный металлорежущий инструмент [Текст]: темат. подборка / Ин-т науч. техн. информации и пропаганды при Госплане ТаджССР. – Душанбе, 1967. 24 с. с ил.

247. Раҳим Ҳошим [Матн]: феҳристи тарҷумаиҳолӣ / тарт.: А.Ю. Юнусов, Н.К. Кароматуллоева, М.А. Умарова; муҳ.: А.Ю. Юнусов, Ш. Раҳмонов. – Душанбе: Дониш, 1988. – 132 с.

248. Раҳим Ҳошим [Матн]: феҳристи тарҷумаиҳолӣ / тарт.: Н. Кароматуллоева, М. Раҳимова; муҳ. Б.Ш. Шукуров. – Душанбе, 1979. – 124 с.

249. Республикаи ман: ба муносибати 50-солагии РСС Тоҷикистон ва партияи Коммунистии Тоҷикистон [Матн]: нишондиҳандаи тавсиявии адабиёт / мурат.: И.С. Норкаллаев, Х. Исомутдинова. – Душанбе, 1974. – 79 с.

250. Роҳи пуршарафи комсомоли Тоҷикистон: ба муносибати 50-солагии комсомоли Тоҷикистон баҳшида мешавад [Матн]: нишондиҳандаи тавсиявии адабиёт / мурат. Ф. Зикриёев; КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ, Шубаи библиогр. миллий. – Душанбе, 1975. – 151 с.

251. Рӯдакӣ [Матн]: феҳристи адабиёт / мурат.: Р.О. Тальман, А. Юнусов, муҳ. масъул А.М. Мирзоев. – Душанбе, 1965. – 218 с.;

252. Рӯдакӣ [Матн]: феҳристи адабиёт (1964-1985) / мурат. Н. Кароматуллоева, муҳарири илмиву библиографӣ А. Юнусов. – Душанбе, 1988. – 142 с.

253. Садриддин Айнӣ (1878-1978) [Матн]: ба пешвози 100-солагии рӯзи таваллуд / тарт.: С. Одинаев, И.С. Норкалаев; мух. Ҳ. Назаров; КДҶ ба номи Фирдавсӣ, ШИМ, ШБМ. – Душанбе, 1977. – 15 с.
254. Сарояндаи куллаҳои заррин [Матн]: нишондиҳандаи тавсифдори адабиёт. – Душанбе, 1981. – 24 с.
255. Саҳифаҳои ҳаёти бузург [Матн] = Страницы великой жизни: маслиҳатҳои методии библиогр. бахшида ба 165-солагии рӯзи таваллуди К. Маркс / мурат.: Г. Махмудов, Т.Н. Масевич; мух.: Ҷ. Радабов, И.С. Норкаллаев, Ю. Шарапова, Р.М. Кочкионова. – Душанбе, 1983. – 26 с.
256. Сиёсати аграрии партия дар амал [Матн]: рӯйхати тавсиявии адабиёт / мурат.: Х. Исомуддинов, Х. Арбобова; КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ, Шуъбаи маълумотдиҳӣ-библиографӣ. – Душанбе, 1978. – 32 с.
257. Солномаи китобҳо 1938-1948 [Матн]: ба 20-солагии Республикаи Советии Сотсиалистии Тоҷикистон бахшида мешавад / мурат.: С. Иброҳимов, М. Ахмедова, Абрамов; Палатаи давлатии китобҳои РСС Тоҷикистон. – Сталинобод, 1949. – 213 с.
258. Солномаи китобҳо ва маҷаллаҳо [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон / тарт.: С. Иброҳимов, Т. Поддимникова; мух. П.Я. Абрамов. – Сталинобод: Палатаи давлатии китобҳои РСС Тоҷикистон, 1948. – 56 с.
259. Солномаи китобҳои соли 1949 [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон / тарт.: С. Иброҳимов, М. Ахмедова; мух. Р. Обидов. – Сталинобод: Палатаи китобии давлатии РСС Тоҷикистон, 1949. – 48 с.
260. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №3. – 1960. – Сталинобод: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1960. – 165 с.
261. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №4. – 1960. – Сталинобод: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1961. – 196 с.

262. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №1. – 1961. – Сталинобод: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1961. – 160 с.
263. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №4. – 1961. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1962. – 180 с.
264. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №1. – 1962. – Сталинобод: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1962. – 170 с.
265. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №4. – 1962. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1963. – 178 с.
266. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №4. – 1963. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1964. – 160 с.
267. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №1. – 1964. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1964. – 190 с.
268. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №4. – 1964. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1964. – 184 с.
269. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №1. – 1965. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1965. – 174 с.
270. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №4. – 1965. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1966. – 248 с.
271. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №4. – 1966. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1966. – 224 с.

272. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №4. – 1967. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1968. – 212 с.
273. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №4. – 1968. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1969. – 192 с.
274. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №4. – 1969. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1970. – 236 с.
275. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №4. – 1972. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1973. – 268 с.
276. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №4. – 1973. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1974. – 266 с.
277. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №1. – 1974. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1974. – 138 с.
278. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №12. – 1974. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1975. – 108 с.
279. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №9. – 1975. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1975. – 92 с.
280. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №12. – 1975. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1976. – 104 с.
281. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №12. – 1976. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1977. – 116 с.

282. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №12. – 1977. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1978. – 110 с.
283. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №6. – 1978. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1978. – 190 с.
284. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: органи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №12. – 1978. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1979. – 126 с.
285. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: феҳристи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №12. – 1979. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1980. – 112 с.
286. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: феҳристи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №12. – 1980. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1981. – 96 с.
287. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: феҳристи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №12. – 1981. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1982. – 144 с.
288. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: феҳристи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №12. – 1982. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1983. – 140 с.
289. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: феҳристи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №12. – 1983. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1984. – 160 с.
290. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: феҳристи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №12. – 1984. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1985. – 148 с.
291. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: феҳристи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №12. – 1985. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1986. – 176 с.

292. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: феҳристи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №1. – 1986. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1986. – 198 с.
293. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: феҳристи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №12. – 1986. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1987. – 208 с.
294. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: феҳристи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №12. – 1987. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1988. – 200 с.
295. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: феҳристи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №1. – 1988. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1988. – 170 с.
296. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: феҳристи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №7. – 1988. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1988. – 158 с.
297. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: феҳристи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №12. – 1988. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1989. – 216 с.
298. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: феҳристи библиографияи давлатии РСС Тоҷикистон. – №1. – 1989. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1989. – 206 с.
299. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: феҳристи библиографии давлатӣ. – №12. – 1989. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1990. – 184 с.
300. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: феҳристи библиографии давлатӣ. – №1. – 1990. – Душанбе: ПДК РСС Тоҷик., 1990.
301. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: феҳристи библиографии давлатӣ. – №12. – 1990. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1991. – 208 с.

302. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон [Матн]: феҳристи библиографии давлатӣ. – №1. – 1991. – Душанбе: Палатаи китобҳои РСС Тоҷикистон, 1991.

303. Солномаи матбуоти Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: феҳристи библиографии давлатӣ. – №12. – 1991. – Душанбе: Палатаи китобҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, 1992. – 160 с.

304. 60 сол дар зери байрақи Октябри Кабир [Матн]: нишондиҳандаи тавсиявии адабиёт / мурат.: С. Раҳматуллоева, Р.М. Качкионова, А.А. Прилипко; КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ, Шуъбаи библиогр. милли. – Душанбе, 1977. – 144 с.

305. Справочно-библиографический аппарат в детской библиотеке и филиалах, обслуживающих детей [Текст]: метод. консультация в помощь библиотекам, работающим с детьми / сост. В. Хаимова; ред. В.И. Михелева. – Душанбе, 1978. – 22 с.

306. Т.Н. Зеҳнӣ [Матн]: биобиблиография / тарт.: Н. Кароматуллоева, Ф. Зеҳнӣ; мух. Н. Бобочонова. – Душанбе, 1976. – 69 с.

307. Таджикистан в литературе на иностранных языках [Текст]: аннот. указ. лит. (1961-1965 гг.) / сост. В.Г. Белан; отв.ред. А. Хромов. – Душанбе, 1969. – 198 с.

308. Таджикистан в литературе на иностранных языках [Текст]: аннотир. указ. лит. (1966-1970 гг.). В двух частях / сост. В.Г. Белан; отв. ред. А. Хромов; ГРБ им. А. Фирдоуси, Отдел иностр. литературы. – Душанбе, 1972. – Ч.1. – 188 с.

309. Таджикистан в литературе на иностранных языках [Текст]: аннотир. указ. лит. (1966-1970 гг.). В двух частях / сост. В.Г. Белан; отв. ред. А. Хромов; ГРБ им. А. Фирдоуси, Отдел иностр. литературы. – Душанбе, 1972. – Ч.2. – 188 с.

310. Таджикистан в литературе на иностранных языках [Текст]: аннотир. указ. лит. (1971-1975 гг.). В трех частях / сост. В.Г. Белан; отв. ред.

А.Л. Хромов; ГРБ им. А. Фирдоуси, Отдел иностр. литературы. – Душанбе, 1978. – Ч.1. – 204 с.

311. Таджикистан в литературе на иностранных языках [Текст]: аннотир. указ. лит. (1971-1975 гг.). В трех частях / сост. В.Г. Белан; отв. ред. А.Л. Хромов; ГРБ им. А. Фирдоуси, Отдел иностр. литературы. – Душанбе, 1978. – Ч.2. – 205 с.

312. Таджикистан в литературе на иностранных языках [Текст]: аннотир. указ. лит. (1971-1975 гг.). В трех частях / сост. В.Г. Белан; отв. ред. А.Л. Хромов; ГРБ им. А. Фирдоуси, Отдел иностр. литературы. – Душанбе, 1978. – Ч.3. – 379 с.

313. Таджикистан в литературе на иностранных языках 1976-1980 гг. [Текст] / сост. В.Г. Белан. – Душанбе, 1983. – Ч.1. – 186 с.

314. Таджикистан в литературе на иностранных языках 1976-1980 гг. [Текст] / сост. В.Г. Белан. – Душанбе, 1983. – Ч.2. – 378 с.

315. Таджикистан в литературе на иностранных языках 1976-1980 гг. [Текст] / сост. В.Г. Белан. – Душанбе, 1983. – Ч.3. – 517 с.

316. Тақвими чашн ва санаҳои РСС Тоҷикистон барои соли 1965 [Матн] / мураттиб Р.Шарофов, Ҳ.Исомуддинова. – Душанбе: Ирфон, 1965. – 130 с.

317. Тарбияи коммунистии меҳнаткашон [Матн]: рӯйхати тавсиявии адабиёт / мурат.: С. Ҷураев, Т.Н. Масевич; КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ, Шуъбаи маълумотдиҳӣ-библиографӣ. – Душанбе, 1971. – 24 с.

318. Тарғиби донишҳои китобдорӣ-библиографӣ дар китобхонаҳои бачагона [Матн]: дастури методӣ / мурат. Т.Н. Исмаилова. – Душанбе, 1985. – 16 с.

319. Таърихи забоншиносии тоҷик [Матн]: нишондиҳандаи адабиёт. 1861-1971. Иборат аз панҷ ҷилд. Ҷ.1: Қисми умумӣ. Хат ва имло. Таълими забони тоҷикӣ / мурат. А. Юнусов; мух. масъул Д.Т.Тоҷиев. – Душанбе, 1981. – 262 с.

320. Таърихи забоншиносии тоҷик [Матн]: нишондихандаи адабиёт. 1861-1971. Иборат аз панҷ ҷилд. Ҷ.2. Китобҳои дарсӣ. Програмаҳо. Проблемаҳои услубшиносӣ. Таърихи забони тоҷикӣ. Шеваҳои забони тоҷикӣ. Муносибати забони тоҷикӣ бо забонҳои дигар / мурат. А. Юнусов; муҳ. масъул Д.Т. Тоҷиев. – Душанбе, 1986. – 256 с.

321. Университети давлатии Тоҷикистон ба номи В.И. Ленин [Матн]: нишондихандаи библиографӣ. Солҳои 1948-1978 / тарт. Е.И. Бурхонова; муҳ. масъул ва муал. сарсухан, проф. М.Б. Бобохонов; муҳ. библиогр. И.С. Норкаллаев; дар ҳамкорӣ бо Университети давлатии Тоҷикистон ба номи В.И. Ленин. – Душанбе, 1983. – 222 с.

322. Фарҳангшинос ва интернационалист [Матн]: феҳристи тарҷумаиҳолӣ Н.О. Шарофов / тарт. А. Юнусов; муҳ. Б. Тилавов. – Душанбе, 1988. – 102 с.

323. Формы и методы устной пропаганды и наглядной агитации литературы детских и школьных библиотеках [Текст]: инструктивно-метод. письмо в помощь работе с детьми / сост. Ю. Анисимова, Л.Е. Малышева; ред. Н.А. Харитоновна. – Душанбе, 1983. – 11 с.

324. Фридрих Энгелс – Пешво ва муаллими пролетариати байналхалқӣ [Матн]: рӯйхати мухтасари тавсиявии адабиёт / мурат.: Т. Ҳакимов, Т.Н. Масевич; КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ, Шӯбаи маълумотдиҳӣ-библиографӣ. – Душанбе, 1970. – 12 с.

325. Холиқ Мирзозода [Матн]: феҳристи тарҷумаиҳолӣ / тарт. М. Насриддинова; муҳаррир А. Юнусов. – Душанбе: Ирфон, 1982. – 64 с.

326. Чашномаи адибони мо [Матн]: материалҳои методӣ-библиографӣ ба ёрии китобхонаҳои оммавӣ, бахшида ба 70-солагии зодрузи М. Турсунзода ва 80-солагии зодрузи М. Раҳимӣ / тарт.: Ҷ. Раҷабов, А. Қаҳҳоров, Н. Баратов; муҳ.: Б. Шукуров, Ғ. Самадӣ, С. Муҳиддинов; КДҶ ба номи Фирдавсӣ, ШИМ. – Душанбе, 1981. – 23 с.

327. Шариф Комилзода [Матн]: китобномаи шарҳиҳолӣ / мурат.: Қ. Бӯриев, С. Шосайдзода; муҳ. Ҳ. Сафарзода. – Душанбе: Бебок, 2018. – 256 с.

328. Шарифчон Хусейнзода [Матн]: биобиблиография / тарт.: Н. Кароматуллоева, С. Шоимронов; мух. масъул Х. Шарифов. – Душанбе: Ирфон, 1974. – 76 с.

329. Шастсолагии пуршараф [Матн]: нишондиҳандаи тавсифдори адабиёт ба муносибати 60-солагии ташкилёбии РСС Тоҷикистон ва Партияи Коммунистии Тоҷикистон / мурат.: А. Болтабоева, А.А. Прилипко. – Душанбе, 1984. – 156 с. – Матн ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ.

330. Юнусов, А. Феҳрасти дастнависҳои тоҷикӣ-форсии Китобхонаи давлатии РСС Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ / мух. масъул А. Афсаҳзод. – Душанбе, 1971. – Ҷ. 1. – 296 с.

331. Ягонагии партия ва халқ [Матн]: маслиҳатҳои методии библиогр. ба пешвози интиҳоботи Совети Олии РСС Тоҷикистон ва Советҳои маҳаллии депутатҳои халқӣ ба ёрии китобхонаҳои оммавӣ / тарт. Х. Зиёев; мух. Ҷ. Раҷабов; тарт. рӯйхати адабиёт: А. Болтабаева, А. Прилипко; мух. библиогр. И.С. Норкаллаев. – Душанбе, 1985. – 17 с.

Автореферат ва диссертатсияҳо

332. Буриев, К.Б. Библиография земледельческой культуры таджикского народа [Текст]: автореф. дис... канд. ист. наук: 07.00.09 / К.Б. Буриев. – Душанбе, 2000. – 22 с.

333. Гуломшоев, С. История библиотечного дела в ГБАО [Текст]: дис... канд. ист. наук: 07.00.02 / С. Гуломшоев. – Душанбе, 2007. – 157 с.

334. Изатова, М.К. Становление и развитие библиотечного дела Хатлонской области Республики Таджикистан (1924-2018 гг.) [Текст]: автореф. дис... канд. ист. наук: 07.00.02 / М.К. Изатова. – Душанбе, 2021. – 24 с.

335. Камолзода, С. Детские и школьные библиотеки в системе образовательных учреждений Таджикистана: история, состояние и проблемы развития [Текст]: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / С. Камолзода. – Душанбе, 2010. – 22 с.

336. Левин, Г.Л. Ретроспективная национальная библиография России: основы теории и организации [Текст]: автореф. дис. д-ра пед. наук: 05.25.03 / Г.Л. Левин; Гос. б-ка СССР им. В.И.Ленина. – М., 2007. – 40 с.
337. Леончиков, В.Е. Система библиографической информации союзной республики: теорет.-методол. Проблемы [Текст]: автореф. дис... д-ра пед. наук: 05.25.03 / В.Е. Леончиков; ФГУ «Рос. гос. б-ка». – М., 1988. – 32 с.
338. Мамадазимова, М.М. Становление Национальной библиотеки Республики Таджикистан и её трансформация в период с 1933 по 2013 гг. [Текст]: дис... канд. ист. наук: 07.00.02 / М.М. Мамадазимова. – Душанбе, 2019. – 185 с.
339. Муазазов, С. Разработка автоматизированного рабочего места библиографа-эксперта в научно-технической библиотеке [Текст]: автореф. дис... канд. пед. наук: 05.25.03 / С. Муазазов. – М.: МГИК, 1992. – 16 с.
340. Мухиддинов, С. Библиографирование персидско-таджикской минётуры: культурно-исторический и теоретико-методические аспекты [Текст]: автореф. дис... канд. пед. наук: 05.25.03 / С. Мухиддинов. – М.: МГИК, 1993. – 16 с.
341. Рахимов, А.Х. Система библиографической информации в помощь развитию общественных наук: история, состояние и перспективы развития [Текст]: дис... канд. пед. наук: 05.25.03 / А.Х. Рахимов. – Ленинград, 1982. – 255 с.
342. Тошев, Ш.К. Литературно-художественная рекомендательная библиография как средство интернационального и патриотического воспитания детей и подростков (На примере Тадж. ССР) [Текст]: дис... канд. пед. наук / Ш.К. Тошев. – М.: МГИК, 1989. – 231 с.
343. Умарова, М.С. Становление и развитие библиотечного дела в Таджикистане: 1917-1991 гг. (на примере Северных районов республики) [Текст]: автореф. дис... канд. ист. наук: 07.00.02 / М.С. Умарова. – Душанбе, 2021. – 32 с.

344. Холов, Б.С. Библиотечное строительство в Таджикистан [Текст]: автореф. дис... канд. пед. наук: 05.25.03 / Б.С. Холов. – Л.: ЛГИК, 1988. – 16 с.

345. Шарофов, Р. Некоторые проблемы развития национальной литературной библиографии в республиках Средней Азии (на материалах Таджикской ССР) [Текст]: автореф. дис... канд. пед. наук: 14.00.33 / Р. Шарофов. – М.: МГИК, 1970. – 22 с.

346. Шорахматов, З. Пути оптимизации комплектования фондов сельских библиотек в условиях многоязычия (на примере Таджикистана) [Текст]: автореф. дис... канд. пед. наук: 05.25.03 / З. Шорахматов. – М.: МГИК, 1991. – 16 с.

ИНТИШОРОТ АЗ РЀЙИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

1. Таълифоти муаллиф дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон:

[1-М]. Надиров, С. Инъикоси осори Пешвои миллат дар нишондиҳандаҳои библиографӣ [Матн] / С. Надиров, Қ. Абдурахимзода // Идоракунии давлатӣ. – 2020. – № 3 (47). – С. 243-252. ISSN 2664-0651

[2-М]. Надиров, С. Марҳилаҳои рушди библиографияи тавсиявӣ дар Тоҷикистон [Матн] / С. Надиров // Паёмномаи фарҳанг. – 2021. – № 1 (53). – С. 43-55. ISSN 2306-6423

[3-М]. Нодирзода, С. Омилҳои инкишофи библиографишиносии тоҷик [Матн] / С. Нодирзода // Паёмномаи фарҳанг. – 2022. – № 1(57). – С. 60-72. ISSN 2306-6423

[4-М]. Нодирзода, С. Рушди библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик дар солҳои 1960-1990 [Матн] / С. Нодирзода, С. Шосаидзода // Паёми Донишқадаи забонҳо. – 2022. – № 3(47). – С. 174-181. ISSN 2226-9355

[5-М] Нодирзода, С. Библиографияи Тоҷикистон: вазъ ва дурнамо [Матн] / С. Нодирзода // Паёми Китобхонаи миллий. – 2024. – № 3 (7). – С. 141-148. ISSN 2959-7803

2. Дастурҳои таълимию методӣ ва библиографӣ

[6-М]. Омӯзиши Таснифоти даҳгонаи универсалӣ: дастури таълимӣ [Матн] / мураттибон: С. Надиров, Г. Маҳмудов, М. Зиёев; зери назари С. Надиров; муҳаррирон: М. Баёнов, Х. Амриддин. – Душанбе, 2021. – 136 с.

[7-М]. Библиографияи библиографияи Тоҷикистон: нишондиҳандаи библиографӣ (1960-1990) [Матн] / мураттиб С.С. Нодирзода; мух. Ш. Комилзода; зери назари С.Х. Шосайдзода. – Душанбе: Аржанг, 2022. – 432 с.

[8-М]. Библиографияи матбуоти даврии тоҷик [Матн]: матбуоти маҳаллии Тоҷикистон дар солҳои 30-юми садаи XX / мураттиб С. Нодирзода; муҳаррир Ф. Аминов. – Душанбе, 2024. – 286 с.

3. Мақолаҳои муаллиф дар маҷмуаҳо ва нашрияҳои дигари илмӣ

[9-М]. Надиров, С. Таҳқиқи афкори библиографишиносии тоҷик [Матн] / С. Надиров // Китобдорӣ. – 2017. – №2-3 (08). – С. 40-42.

[10-М]. Надиров, С. Библиографияи давлатии тоҷик дар солҳои 1960-1990 [Матн] / С. Надиров // Фарҳанг ва санъат. – 2019. – № 2. – С. 100-107. ISSN 2616-8944

[11-М]. Надиров, С. Назаре ба таърихи эҳёи хадамоти библиографӣ дар Тоҷикистон [Матн] // Масъалаҳои таҷдиди хадамоти библиографӣ дар фаъолияти кории китобхонаҳои Тоҷикистон: маводи конфронси илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ, 2-3 майи соли 2019 / мураттибон: Б. Бойзода, Г. Бутаева, У. Мирзоев. – Душанбе, 2019. – С.101-104.

[12-М]. Надиров, С. Эҳёи библиографияи давлатии тоҷик заминае дар рушди тарғиби осори фарҳанги миллӣ [Матн] // Масъалаҳои рушди фарҳанги миллӣ ва ҷаҳонишавӣ дар шароити соҳибистиклолии кишварҳои ИДМ: маводи конференсияи илмӣ-назариявии ҷумҳуриявӣ (26-27 апрели соли 2019) / мураттиб Р. Амиров. – Душанбе, 2019. – С.536-544.

[13-М]. Надиров, С. Библиография ва нақши он дар рушди фаъолияти ноширӣ [Матн] // Полиграфия: ҳолат ва рушди дурнамои он: маводи конференсияи илмӣ-амалии байналмиллалӣ (13 апрели соли 2020) /

Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи М. Осимӣ. – Душанбе, 2020. – С.334-337.

[14-М]. Надиров, С. Раванди ҷаҳонишавии фазои иттилоотии ҷомеа дар самти хадамоти китобдорӣ [Матн] // Татбиқи технологияи иттилоотию телекоммуникатсионӣ дар ташаккули Ҳукумати электронӣ ва саноатикунони кишвар: маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ, 7-уми майи соли 2020 / Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи М. Осимӣ. – Душанбе, 2020. – С.407-409.

[15-М]. Надиров, С. Рушди библиографинамоии осори Пешвои миллат дар даври ҷаҳонишавӣ [Матн] // Нақши Пешвои миллат дар рушди фарҳанги миллӣ: маҷмӯаи мақолаҳои конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-назариявӣ бахшида ба Рӯзи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 13-уми ноябри соли 2020 / ДДФСТ ба номи М.Турсунзода. – Душанбе: Нури моҳтоб, 2020. – С.127-135.

[16-М]. Надиров, С. Ташаккулёбии библиографияи тавсиявӣ дар Тоҷикистон [Матн] // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон: маҷмӯаи мақолаҳо. Китоби IX / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Қ. Б. Абдурахимзода; муҳаррир Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2020. – С. 334-325.

[17-М]. Надиров, С. Нақши библиографияи тавсиявӣ дар ташаккулёбии маънавияти ҷомеа [Матн] // Дастовардҳои соҳаи китобдорӣ дар 30 соли даврони Истиқлолияти давлатӣ: маводи конфронси илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ, 25 июни соли 2021 / мураттибон: Т. Х. Холиқов, Г. Бутаева, З. Салимзода. – Душанбе, 2021. – С.186-190.

[18-М]. Нодирзода, С. Рисолати таърихӣ «Ҷонаи китоби Тоҷикистон» [Матн] // Библиографишиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон: маҷмӯаи мақолаҳо. Китоби 4 / мураттиб С. Нодирзода; муҳаррир С. Пиров. – Душанбе, 2021. – С. 62-69.

[19-М]. Надиров, С. Из истории развития таджикской рекомендательной библиографии в 1960-1990 годы [Текст] // Россия –

Таджикистан – Узбекистан: Молодежь и развитие духовной культуры общества: актуальные проблемы и перспективы их решения: сб. материалов междунар. науч. конф. / сост.: Б. С. Сафаралиев, М. Р. Холов. – Душанбе, 2022. – С.369-378.

[20-М]. Нодирзода, С. Заминаҳои пайдоиш ва таҳаввули назария ва амалияи библиографияи тоҷик [Матн] // Библиографишиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон: Маҷмӯаи мақолаҳо. Китоби 5 / мураттибон: С. Нодирзода, М. Баёнов; муҳаррирон: С. Пиров, О.Титова. – Душанбе, 2022. – С. 42-73.

[21-М]. Нодирзода, С. Дастовардҳои библиографияи тоҷик дар даври Истиқлол [Матн] // Библиографишиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон: Маҷмӯаи мақолаҳо. Китоби 6 / мураттибон: С. Нодирзода, М. Баёнов; муҳаррирон: М. Ҷураев, О. Титова. – Душанбе, 2023. – С. 18-26.

[22-М]. Нодирзода, С. Саҳми Хонаи китобҳои Тоҷикистон дар рушди библиографияи умумитарҷеъии тоҷик [Матн] / С. Нодирзода // Паёми Китобхонаи миллий. – 2023. – №4. – С. 94-106.

[23-М]. Нодирзода, С. Инъикоси адабиёти бачагона дар дастурҳои библиографии МД «АМ СБРСК – Хонаи китоби Тоҷикистон» [Матн] // Аниси кунчи танҳои китоб аст: маводи илмӣ-методӣ барои созмондиҳандагони «Фестивали ҷумҳуриявии ҳафтаи китоби қудакону наврасони Тоҷикистон» / А. Саторова, Г. Азизова. – Душанбе, 2024. – С.106-114.

[24-М]. Нодирзода, С. Рақамигардонӣ ва бунёди бойгонии электронии нусхаҳои ҳатмии ватанӣ дар Хонаи китоби Тоҷикистон [Матн] / С. Нодирзода // Паёми Китобхонаи миллий. – 2024. – № 1 (5). – С. 42-50.

ЗАМИМАҲО

Ҷадвали №1

Наشري китобҳо дар ҶШС Тоҷикистон дар солҳои 1960-1966 [18, с.201; 19, с.183]

Китобҳо	Солҳо				
	1960	1962	1963	1965	1966
Шумораи китобҳо (нусхаи чопӣ – номгӯ)	728	688	547	634	636
Адади нашр – ҳазор нусха	3,894	4,289	4,139	4,955	4,854

Ҷадвали №2

Наشري маҷаллаҳо дар ҶШС Тоҷикистон дар солҳои 1960-1966 [18, с.201; 19, с.183]

Маҷаллаҳо	Солҳо				
	1960	1962	1963	1965	1966
Шумораи маҷаллаҳо ва дигар нашрияҳои даврӣ	52	51	44	37	42
Адади наشري солонаи ҳамаи шумораҳо – ҳазор нусха	1,634	2,045	2,059	3,358	4,979

Наشري рӯзнамаҳо дар ҶШС Тоҷикистон дар солҳои 1960-1966 [18, с.201; 19, с.183]

Рӯзнамаҳо	Солҳо				
	1960	1962	1963	1965	1966
Шумораи рӯзнамаҳо	42	40	36	48	58
Адади наشري якдафъагӣ – хазор нусха	416	543	485	603	631
Адади наشر дар сол – миллион нусха	90	96	102	119	128

Бақайдгирии маҳсулоти чопӣ дар «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» дар солҳои 1960-1971 [261; 263; 265; 266; 268; 270; 271; 272; 273; 274]

Солҳо	Ҳамагӣ дар солнома (номгӯй)	Аз ҷумла			
		Қисми 1	Қисми 2	Қисми 3	Қисми 4
		«Солномаи китобҳо» (автореферат - ҳо, нотаҳо, плакатҳо низ шомиланд)	«Солномаи мақолаҳои журналу газетаҳо»	«Солномаи тақризҳо»	«РСС Тоҷикистон дар матбуоти Иттифоқи Советӣ»
1960	7761	865	6896	—	—
1961	7045	842	6203	—	—
1962	6195	905	5290	—	—
1963	5341	694	4647	—	—
1964	7255	813	6298	144	—
1965	7887	843	6372	139	533
1966	8208	913	6506	147	642
1967	7855	866	6145	139	705
1968	7684	809	5962	138	775
1969	7244	800	5688	137	619
1970	7957	833	6152	117	855
1971	7059	928	5226	124	781
Ҷамъ	87491	10111	71385	1085	4910

Бақайдгирии маҳсулоти чопӣ дар «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» дар солҳои 1972-1990 [275; 276; 278; 280; 281; 282; 284; 285; 286; 287; 288; 289; 290; 291]

Солҳо	Хамагӣ дар солнома (номгӯй)	Аз ҷумла				
		Қисми 1	Қисми 2	Қисми 3	Қисми 4	Қисми 5
		«Солномаи китобҳо» (авторефератҳо, нотаҳо, плакатҳо низ шомиланд)	«Солномаи мақолаҳои журналҳо»	«Солномаи мақолаҳои газетаҳо»	«Солномаи тақризҳо»	«Тоҷикистон дар матбуоти Иттифоқи Советӣ»
1972	7878	753	1763	3814	157	1391
1973	8572	846	2105	4441	174	1006
1974	9869	779	2090	4692	187	2121
1975	7496	829	1878	3766	209	814
1976	8473	747	1781	4640	150	1155
1977	7907	669	1875	3896	139	1328
1978	10391	756	1814	6313	158	1350
1979	7906	680	2199	3944	122	961
1980	11808	606	2178	7851	102	1071
1981	10797	675	2262	6461	183	1216
1982	11158	743	2171	7116	159	969
1983	11216	931	2184	7006	201	944
1984	11878	940	2183	7787	212	756
1985	12743	850	2294	8554	191	854
Ҷамъ	138092	10051	28777	80281	2344	15936

Бақайдгирии маҳсулоти чопӣ дар «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» дар солҳои 1986-1990 [293; 294; 295, с.30-53; 297; 298, с.53-74; 299; 300, с.43-65; 301; 302, с.37-60; 303]

Солҳо	Ҳамагӣ дар солнома (номгӯй)	Аз ҷумла							
		Қисми 1	Қисми 2	Қисми 3	Қисми 4	Қисми 5	Қисми 6	Қисми 7	Қисми 8
		«Солномаи китобҳо» (автореферат- ҳо низ шомиланд)	«Солно- маи мақола- ҳои журнал- ҳо»	«Солно- маи мақола- ҳои газета-ҳо»	«Солно- маи такризҳо»	«Тоҷи- кистон дар матбуоти Иттифоқи Советӣ»	Солномаи нотавӣ	Солномаи нашрияи тасвирӣ	Солномаи нашрияҳои даврагӣ ва давомдор
1986	15350	870	2202	11230	133	846	12	57	–
1987	13403	941	2513	9033	152	669	31	64	–
1988	12617	953	2262	8390	119	730	23	17	123
1989	11379	975	2269	7095	116	747	15	50	112
1990	11536	864	2133	7532	82	631	13	169	112
Ҷамъ	64285	4560	11379	43280	602	3623	94	367	347

Адади наشري (нусхаи чопии) «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» дар солҳои 1960-1973 [261; 263; 265; 266; 268; 270; 271; 272; 273; 274; 275; 276]

Солҳо	Аз ҷумла				Ҳамагӣ дар як сол
	№1	№2	№3	№4	
1960	300	300	300	300	1200
1961	300	300	300	300	1200
1962	400	300	300	300	1300
1963	420	420	420	420	1680
1964	400	420	420	420	1660
1965	420	420	420	500	1760
1966	500	420	420	500	1840
1967	500	500	500	500	2000
1968	500	500	500	500	2000
1969	500	500	500	500	2000
1970	500	500	500	500	2000
1971	500	500	500	600	2100
1972	600	600	600	600	2400
1973	600	600	600	600	2400
Ҷамъ	6440	6280	6280	6540	25540

Ҷадвали №8

Адади наشري (нусхаи ҷопии) «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» дар солҳои 1974-1990 [278; 280; 281; 282; 284; 285; 286; 287; 288; 289; 290; 291; 293; 294; 297; 299; 301; 303]

Солҳо	Аз ҷумла												Ҷамағӣ дар як сол
	№1	№2	№3	№4	№5	№6	№7	№8	№9	№10	№11	№12	
1974	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	12000
1975	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	12000
1976	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	12000
1977	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	12000
1978	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	12000
1979	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	12000
1980	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	12000
1981	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	12000
1982	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	12000
1983	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	12000
1984	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	12000
1985	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	12000
1986	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	12000
1987	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	12000
1988	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	12000
1989	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	12000
1990	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	12000
Ҷамъ	17000	17000	17000	17000	17000	17000	17000	17000	17000	17000	17000	17000	204000

Нашри дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасон (солҳои 1960-1990) [210; 211; 212; 213; 214]

Тасниф аз рӯи мазмун		Марказҳои библиографӣ									
		Палатаи давлатии китобҳои РСС Тоҷикистон			Китобхонаи давлатии ҷумҳу- риявии ба номи А. Фирдавсӣ			Китобхонаи марказии илмӣ ба номи И. Гандии АИ РСС Тоҷикистон			
		Солҳо			Солҳо			Солҳо			
		60-ум	70-ум	80-ум	60-ум	70-ум	80-ум	60-ум	70-ум	80-ум	
I.	Умумитарҷеъӣ	3		2	2	9	2	1	2		21
II.	Соҳавӣ, мавзӯӣ		1		1	7	4	1	6	2	22
2.1.	фарҳанг						1				1
2.2.	сиёсат		1			1			1		3
2.3.	маориф ва илм								1		1
2.4.	табиатшиносӣ							1	2		3
2.5.	тибб					1			1		2
2.6.	техникӣ					2					2
2.7.	забон ва адабиёт				1	3	3		1		8
2.8.	таърих									2	2
III.	Библиографияи инфиродӣ				4	1	7	14	5	28	59
IV.	Библиографияи библиография					1	1	1			3
Ҳамагӣ		3	1	2	7	18	14	17	13	30	105